

CLIO

ANATOL PETRENCU

ARMATELE DESROBITOARE

СНАЧЕО КРАСНОЈ АРМИЈЕ
ЗА ОСВОБОЂАЊЕ БАСАРАБИЈЕ

BASARABIA

ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939-1945)

CLIO

ANATOL PETRENCU

BASARABIA

ÎN TIMPUL CELUI DE-AL
DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939-1945)

INTRODUCERE

Problemele privind soarta popoarelor implicate, cu sau fără voia lor, în vâltoarea unor evenimente tragice din istoria omenirii, cum ar fi războaiele, în special cea de-a doua conflagrație mondială, se află permanent în centrul atenției cercetătorilor, oamenilor politici, precum și a păturilor largi ale populației. Deși s-au scurs deja șase decenii de la încetarea celui de-al Doilea Război Mondial, nu toate problemele legate de acest dezastru au fost destul de bine studiate. Cauzele acestei stări de lucruri sunt multiple, ele fiind atât de ordin obiectiv, cât și, mai ales, subiectiv. Mult timp regimul totalitar comunist din fosta URSS și cele din statele satelite au interzis cercetarea unor subiecte de mare importanță științifică și politică, dar care intrau în contradicție cu dogmele ideologice ale partidelor de la putere.

Unul dintre aceste subiecte importante vizează România în anii celui de-al Doilea Război Mondial. *Politica expansionistă a Kremlinului în direcția Balcanilor, raptul Basarabiei, nordului Bucovinci, Ținutului Herța și începutul sovietizării acestor teritorii românești, întrerupt de războiul germano-sovietic, politica mareșalului Ion Antonescu în Basarabia eliberată, pierderile teritoriale din estul țării după ieșirea Bucureștilor din războiul împotriva statelor coaliției antihitleriste prezintă probleme importante, mereu actuale, dar neelucidate suficient până în prezent.*

Rigorile științei istorice obligă cercetătorii de astăzi să depășească șabloanele istoriografiei comuniste și să revină cu o optică cu adevărat științifică la „spațiile albe” și la problemele tabu din istoriografia noastră, inclusiv la problemele arătate mai sus.

Accesul la arhivele istorice, anularea cenzurii comuniste asupra cercetărilor istorice permit elucidarea obiectivă a unor probleme vizând trecutul istoric, inclusiv cel referitor la teritoriul dintre Prut și Nistru.

În istoriografia sovietică raptul Basarabiei (28 iunie 1940) și comunistizarea ei inițială (iunie 1940–iunie 1941) au ocupat un spațiu deosebit de întins. De sub teascurile tipografiilor au fost scoase sute de cărți –

monografii, culegeri de studii, memorii, articole, mai ales de propagandă, – consacrate evenimentelor din vara anului 1940, precum și perioadelor următoare – 1940–1941; 1941–1944. La analiza „opereelor” istoricilor sovietici, de un real folos sunt lucrările consacrate istoriografiei sovietice și rolului ei în justificarea politicii interne și externe a regimului bolșevic. Este vorba de articolul-recenzie al lui C. Giurescu *Cum se falsifică istoria*, semnat cu pseudonimul Petre Moldovanu¹, deoarece regimurile comuniste nu tolerau critica la adresa oficialităților. Autorul a scos în evidență multe din denaturările și falsurile grosolane înșirate pe cca 1 000 de pagini de A. Lazarev, cel mai fidel reprezentant al școlii sovietice de istorie, specialist cu vederi aparte în tratarea evenimentelor din vara anului 1940, precum și a perioadei următoare (iunie 1940–iunie 1941).

Prezintă interes cartea tânărului istoric olandez Wilhelmus Petrus van Meurs intitulată *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*². Autorul lucrării a generalizat studiile istoricilor occidentali referitoare la fenomenul „istoriografia sovietică”, relevând lacunele acestui proces de schimonosire conștientă a imaginii despre trecut.

O contribuție importantă la folosirea istoriei ca instrument de „spălare a creierilor”, aflat în mâinile regimurilor comuniste, sunt culegerile de studii *Miturile comunismului românesc* și *Mituri istorice românești*, coordonate de profesorul Lucian Boia și *Mitologia științifică a comunismului*, redactată de același profesor³ de la Facultatea de Istorie a Universității din București.

Nu se poate trece cu vederea însemnătatea metodologică a unui important studiu semnat de regretatul istoric Vlad Georgescu în 1981⁴.

Autorii acestor lucrări au analizat rolul atribuit de regimurile totalitare științei istorice. În societatea comunistă istoria a fost transformată în instrument de justificare a politicii promovate de regimurile de la putere, de îndoctrinare a maselor. Lucrările sus-menționate ne-au servit drept călăuză în aprecierea rolului jucat de istoriografia oficială de la Moscova și Chișinău în „explicarea” – cu totul specifică – a evenimentelor din anii 1939–1945.

Având în vedere actualitatea temei, accentuată de împlinirea a 60 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, complexitatea și caracterul multilateral al problemei în cauză, gradul, dar mai ales modul de reflectare a ei în literatura istorică, ne-am propus drept obiectiv principal al prezentei lucrări, să examinăm, în baza metodologiei general-umane,

întemeindu-ne pe documentele autentice de arhivă, principalele etape parcurse de România în anii celei mai mari conflagrații a secolului XX, precum și, în mod special, viața politică, economică, culturală din Basarabia în anii 1940–1944.

Ținând cont de scopul principal, formulat mai sus, am abordat următoarele subiecte:

- România în prima fază a războiului mondial;
- procesul diabolic de comunizare bolșevică a Basarabiei în perioada iunie 1940–iunie 1941. Acest subiect se impune cu atât mai mult, cu cât înțelegerea politicii promovate de Ion Antonescu în Basarabia este imposibilă fără cunoașterea clară a experimentelor sociale realizate de bolșevici;

- procesul de reinstaurare a administrației românești în Basarabia după eliberarea acesteia de către armatele româno-germane și primele acțiuni întreprinse de autoritățile române: activitatea Guvernământului Basarabiei în domeniul industriei, comerțului, aprovizionării populației, agriculturii și sectorului silvic, reconstrucției drumurilor, organizării muncii și asigurărilor sociale; starea și progresul înregistrat în Basarabia în perioada administrației antonesciene în domeniul învățământului.

În prezenta lucrare, pe baza unor documente inedite, a fost demascată activitatea criminală a regimului bolșevic de la Chișinău în perioada 22 iunie–26 iulie 1941, activitate ce a urmărit evacuarea în adâncurile URSS, sau nimicirea bunurilor materiale conform tacticii „pământului ars”. Prima dată în istoriografie este urmărită obiectiv și sub toate aspectele activitatea Guvernământului Basarabiei în perioada existenței sale (1941–1944). Au fost depistate, analizate, sistematizate și generalizate date statistice și materiale inedite, care au permis precizarea unor fapte, evenimente și corectarea unor afirmații eronate, strecurate cu bună știință în vechea istoriografie. În lucrare sunt studiate evenimentele ce s-au derulat în vara anului 1940, când teritoriul Basarabiei, nordul Bucovinei, Ținutul Herța și câteva insule românești din Delta Dunării au fost răpite brutal de imperiul sovietic, precum și procesul de sovietizare a ceea ce mai rămăsese din Basarabia în urma hăcuirilor teritoriale, adică RSSM.

În continuare, atenția se concentrează asupra perioadei iulie 1941 (timpul reinstaurării depline a administrației antonesciene) – primăvara anului 1944 (retragerea forțată a aceluiași administrații).

Principalul suport al lucrării îl prezintă documentele, materialele, informațiile depistate de autor în arhivele din România și Republica Moldova.

Este vorba de documentele originale ale Guvernământului Basarabiei, luate de sovietici ca materiale de trofeu și cedate apoi, în anii 50, RSS Moldovenești, de documentele poliției provinciale (rapoarte săptămânale, lunare, anuale despre activitatea acestei structuri statale), de rapoartele și alte informații ale Directoratelor Guvernământului Basarabiei, de corespondența întreținută cu ministerele din București. Fondurile arhivistice mai cuprind notele agenților Serviciului Special de Informații, condus de Eugen Cristescu, date statistice etc.

La redactarea monografiei au fost folosite și fondurile referitoare la activitatea partidului bolșevic în anii 1939–1945 în Basarabia, care se păstrează în Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Moldova.

De un real folos au fost documentele descoperite la Arhivele Statului (București), în fondul Președinția Consiliului de Miniștri (steno-gramele convorbirilor întreținute de Mihai Antonescu cu fruntașii basarabeni aflați la București, directivele date organelor respective din Basarabia etc).

Au fost folosite, de asemenea, documentele timpului referitoare la subiectul propus deja publicate, inclusiv cele apărute în *Buletinul Provinciei Basarabia*⁵. Este vorba și de unul dintre cele mai importante documente – Decretul-Lege nr. 790 pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei⁶, de îndrumările administrative rezultate din inspecțiile lui Ion Antonescu în sudul și centrul Basarabiei în cursul lunilor septembrie și octombrie 1941⁷. În *Buletin* au fost publicate, de asemenea, ordonanțele (nr. 1–11) generalului Constantin Gh. Voiculescu, împuternicitul generalului I. Antonescu cu administrarea Basarabiei, ordonanțele, deciziile Guvernământului Basarabiei (după constituirea lui în septembrie 1941), unele procese-verbale ale ședințelor administrației Basarabiei, date statistice, dări de seamă etc.

În lucrare au fost folosite, în mod critic, articolele vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Ministrului Afacerilor Străine Mihai Antonescu⁸.

Date importante despre activitatea Guvernământului Basarabiei au fost selectate din publicațiile acestei instituții⁹, precum și din volumele consacrate sărbătoririi a 2 și 3 ani de guvernare a regimului marșalului Ion Antonescu¹⁰.

După destrămarea sistemului comunist, în țările europene a început publicarea unor documente de arhivă, ținute până atunci în cel mai strict secret. Multe dintre aceste documente se referă la istoria românilor, în special a celor basarabeni. Este vorba de două volume de documente referitoare la relațiile sovieto-germane în anii 1939–1941¹¹. Documente vizând aceeași problemă au fost publicate de istoricul icșean Gheorghe Buzatu în colaborare cu Florin Constantiniu, Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Saizu și Ilie Schipor¹².

În 1992, publicistul A. Blanovschi a scos de sub tipar o culegere de documente care au precedat și au urmat tratatul sovieto-german din 1939. Documentele constituie „o mărturie elocventă a consecințelor acestei cârdășii pentru Basarabia”¹³. În anul următor a ieșit de sub tipar *Crestomația la istoria românilor*, care a inclus documente referitoare la Basarabia anilor 1939–1940¹⁴.

Problema Basarabiei în preocupările conducerii de la București, precum și ale forțelor politice opoziționiste regimului antonescian a fost reflectată într-un șir de culegeri de documente editate de Arhivele Statului din România¹⁵.

Politica regimului stalinist în Basarabia, în special deportarea unor imense mase de oameni, a fost parțial reflectată în culegerea de documente alcătuită de istoricul și omul politic V.I. Pasat¹⁶.

Documente importante privind evenimentele din vara anului 1940, precum și tratativele comisiilor sovieto-române de la Odesa și de la Moscova au fost publicate de istoricul Ion Șișcanu¹⁷. În 1996, Ministerul Afacerilor Externe al României a scos de sub tipar o culegere de documente, care reflectă activitatea cunoscutului diplomat Grigore Gafencu, ambasador al României la Moscova în perioada 1940–1941¹⁸.

Politica de sovietizare a Basarabiei și-a găsit reflectare în documentele oficiale ale regimului bolșevic din Basarabia¹⁹. Prezintă interes în acest sens deciziile autorităților sovietice, adoptate după 22 iunie 1941²⁰; nu sunt neglijat nici documentele care atestă faptele săvârșite de bolșevici la retragerea lor din Basarabia în vara anului 1941²¹.

Deosebit de importante și prețioase sunt aprecierile forurilor științifice și politice ale Republicii Moldova date Pactului Molotov–Ribbentrop și consecințelor sale pentru Basarabia²².

În procesul de pregătire a acestei lucrări am studiat cu precauție informațiile expuse în scris de martorii acelor timpuri. Un intercs deosebit prezintă memoriile lui Carol al II-lea, regele României, persoana cea mai bine informată în Regat²³, de asemenea, memoriile cunoscutului sociolog și filosof Petre C. Andrei, membru al Consiliului de Coroană²⁴. Au mai fost consultate memoriile semnate de Mihai Sturdza²⁵, de atașatul militar și ambasadorul României la Berlin (1940–1944) generalul Ion Gheorghe²⁶.

În istoriografia sovietică cel mai șocant lucru este că documente referitoare la anii 1940–1941 nu au fost publicate. Singura excepție o constituie culegera de documente oficiale ale statului sovietic privitoare la RSSM, alcătuită de A. Surilov în anul 1963²⁷.

Nepublicarea documentelor a fost parțial compensată de ieșirea de sub tipar a memoriilor unor martori oculari ai evenimentelor din 1940–1941. Într-un scurt material semnat de M. Hazin²⁸ au fost publicate câteva fragmente din memoriile operatorului I. Bogomolov, care a turnat filmul *Pe Dunăre*. Z. Crăciunescu, membră a delegației basarabenilor, trimisă în inima imperiului roșu, în august 1940, a semnat materialul memorialistic *Au trecut 20 de ani*²⁹ (de la formarea RSS Moldovenești). Fostul secretar al comitetului județean de partid (comunist) din Chișinău, P. Petrov, a publicat memoriile sale intitulate *Zile de neuitat*³⁰. În ciuda unui titlu atât de optimist, P. Petrov recunoaște sincer că unele momente le-a uitat („zapamiatoval”) ³¹.

Liberalizarea regimului comunist în fosta URSS, la sfârșitul anilor 80–începutul anilor 90 ai secolului trecut a făcut posibilă publicarea memoriilor jertfelor regimului comunist instaurat în Basarabia cu forța armelor în vara anului 1940³².

Principiul călăuzitor al cercetătorului trecutului expus încă în antichitate rămâne actual până în prezent. Autorul antic povățuia: (istoricul) „să nu îndrăznească să susțină neadevărul și să nu îndrăznească să treacă cu vederea adevărul” (inscripție sculptată pe frontispiciul Institutului de Istorie Nicolae Iorga din București).

Alte câteva principii de care ne-am călăuzit la redactarea prezentei lucrări sunt:

- *principiul științific* – toate evenimentele, deciziile, activitatea politică, economică, culturală, socială etc. au fost analizate din punct de vedere științific, adică așa cum s-au desfășurat în realitate;

- *principiul dialecticii* – adică evenimentele au fost studiate în evoluția lor, urmărindu-se cu claritate cauza și efectul;

- *principiul obiectivității*, am spune – al bunului simț, adică am căutat să evităm partizanatul, să ne detașăm de subiectivism în selectarea și îmbinarea faptelor, în interpretarea lor, se ne disociem de antisemitismul xenofob, existent în unele medii în epoca supusă cercetării, având totodată o atitudine critică față de pozițiile exclusiviste ale unor autori;

- *principiul ierarhizării izvoarelor* – documentele scrise în epoca de care ne ocupăm au o însemnătate prioritară, față de celelalte tipuri de surse – memorii, aprecieri date de unii politicieni de astăzi evenimentelor trecutului etc.

NOTE

¹Petre Moldovanu, *Cum se falsifică istoria*, în *Patrimoniul*, 1990, nr. 1, p. 78–110.

²W.P. van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, Editura Arc, 1996. Nu toate tezele expuse de autorul acestui studiu pot fi acceptate.

³*Miturile comunismului românesc*, București, 1995; *Mituri istorice românești*, București, 1995; Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, București, 1999.

⁴V. Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944–1977*, München, 1981; A. Petrencu, *Vlad Georgescu: contribuții la istoria românilor (sec. XX)*, în *România și civilizația occidentală*, Ed. K Treptow, Iași, The Center for Romanian Studies, 1997, p. 164–168.

⁵*Buletinul Provinciei Basarabia*, Chișinău, 1941, An. I, nr. 1; 1942, An. II, nr. 1, 2, 4, *Buletinul oficial al Provinciei Basarabia*, 1942, An. II, nr. 6, 7, 10; 1943, An. II, nr. 2, P. II; nr. 5, P. II, nr. 6, P. II, nr. 10, P. II, nr. 11, P. II; 1943, An. III, nr. 1, P. II; nr. 2, P. II; nr. 5; nr. 6; nr. 6–bis; nr. 8; nr. 10–12; 1944, An. IV, nr. 1.

⁶*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, P. 7; Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – ANRM), fond 706, inv. 1, d. 38, f. 169–182 sau Arhivele Statului, București, (în continuare – ASB), fond. Președinția Consiliului de Miniștri (în continuare – fond. PCM), d. 423/1941, f. 1–8.

⁷*Îndrumări administrative rezultate din inspecțiile Domnului Mareșal Ion Antonescu făcute în sudul și centrul Basarabiei în cursul lunii septembrie și octombrie 1941*, în *Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, p. 12–14. Îndrumările au fost publicate și în broșură: I. Antonescu, *Îndrumări administrative rezultate din inspecțiile făcute în Basarabia*, București, 1941, 16 p.

⁸M. Antonescu, *Basarabia se răzbună*, București, 1941. Vezi lucrarea respectivă și în: *Suferințele Basarabiei și rapturile rusești. Antologie*, Ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1996, p. 543–546. (Recenzie la antologia dată: A. Petrencu, *Răpirile rusești și suferințele basarabenilor*, în *Mesagerul*, 1997, 21 martie; M. Antonescu, *Războiul sfânt. Cuvânt către Români rostit la Radio în ziua de 22 iunie 1941*, București, 1941; Idem, *Pentru pământul strămoșesc*, București, 1942.

⁹*Basarabia. Un an de muncă românească*, Chișinău, 1942; Ordonanța nr. 19/1942 cu modificările survenite ulterior, privitoare la împărțirea administrativă a Provinciei Basarabia pe județe, plăși și comune, Chișinău, 1944; *Basarabia desrobită. Drepturi istorice, nelegiuiri bolșevice, înfăptuiri românești*, București, Marvan, Institutul de arte grafice, 1942. Vezi lucrarea respectivă și în: *Suferințele Basarabiei...*, p. 410–542. Este vorba de descrierea realizărilor obținute de Guvernământul Basarabiei în perioada toamnei anului 1941 și primăverii anului 1942. A fost expusă succint activitatea în domeniul agriculturii; sunt importante relatările privitoare la formele de proprietate asupra pământului, organizarea muncii la sare etc. Au fost descrise eforturile depuse de autorități și de țărani în domeniul pomiculturii, grădinăritului, a fost analizată situația silviculturii basarabene, precum și cea din învățământ, ocrotirea sănătății etc.

¹⁰M. Antonescu, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1942*, București, 1942; *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1943*, București, 1943.

¹¹СССР – Германия. 1939. Документы и материалы о советско-германских отношениях с апреля по октябрь 1939 г., Т. 1, Вильнюс, Изд-во Мокслас, 1989; СССР – Германия. 1939–1941. Документы и материалы о советско-германских отношениях с сентября 1939 г. по июнь 1941 г., Т. 2, Вильнюс, Изд-во Мокслас, 1989.

¹²Gh. Buzatu și col., *Secretele Protocolului secret von Ribbentrop–Molotov*, în *Moldova* (Iași), 1991, nr. 3 (8), p. 1–48.

¹³*Diplomația cotropitorilor. Repercușiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord* Culegere de documente, alcătuitor A. Blanovschi, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 2.

¹⁴*Crestomație la istoria românilor (1917–1992)*, Alcătuitori: M. Cernenco, A. Pctren-cu, I. Șișcanu, Chișinău, Editura Universitas, 1993.

¹⁵*România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*. Vol. I. Coord. Marin Radu Mocanu, București, 1994. Culegerea conține 184 de documente, acestea fiind telegrame trimise de ambasadorii României din Lisabona, Madrid, Berna, Stockholm etc., care informau Ministerul Afacerilor Străine privind condițiile ieșirii României din război. *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*. Vol. II. Coord. Marin Radu Mocanu, București, 1995.

¹⁶B. И. Пасар, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940–1950 гг.* – М., Терра, 1994. Recenzie vezi: A. Eșanu, *Forșu demascatoare a documentului*, în *Literatura și Artă*, 1995, nr. 30, 27 iulie.

¹⁷I. Șișcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, *Argo-Dacia*, 1993, p. 98 și urm.: Idem, *Uniunea Sovietică – România. 1940. (Tratative în cadrul comisiilor mixte)*, Chișinău, Editura Arc, 1995, p. 106–269.

¹⁸Gr. Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940–1941. Culegere de documente*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

¹⁹*Legea despre formarea Republicii Confederație Sovietice Socialiste Moldovenești*. Sesiunea a șaptea a Sovietului Suprem al URSS 1–7 august 1940. M., 1940; Sesiunea întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești. 8–12 februarie 1941. *Государственно-правовые акты Молдавской ССР 1924–1941*. Составитель А. В. Сурилов, Chișinău, 1963; *Инструкция об организации работы школ в советской Бессарабии*, Chișinău, 1940.

²⁰*Молдавская ССР в Великой отечественной войне Советского Союза. 1941–1945 гг.*, Сборник документов и материалов в 2-х томах, Т. I, Chișinău, 1975; *Работа партийных организаций в период Великой отечественной войны 1941–1945 гг.*, Документы и материалы в двух томах, Т. I, М, Изд-во *Ирпед*, 1982.

²¹Distrugerile înfăptuite de bolșevici la Chișinău au fost studiate în vara anului 1941 de o comisie de ingineri și arhitecți, care au întocmit un raport, înaintat Președintelui Consiliului de Miniștri. Recent acest raport și fotografiile anexate au fost publicate la Chișinău de către istoricul Dinu Poștarencu. *Chișinăul în 1941*, Ediție îngrijită, studiu introductiv de D. Poștarencu, Chișinău, Editura Museum, 1996.

²²A. Moșanu, *Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia*. Raport prezentat în cadrul Conferinței internaționale *Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia* 26 iunie 1991, în *Moldova Suverană*, 1991, 27 iunie; *Crestomație la istoria românilor*, p. 249–273; *Declarația de la Chișinău a Conferinței internaționale „Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia”*, Ibidem, p. 213–211.

²³Carol al II-lea, *Între datorii și pastune. Însemnări zilnice*. Vol. II, 1939-1940, București, 1996.

²⁴T. Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*. Iași, Editura Graphix, 1993.

²⁵M. Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, 1994.

²⁶Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșul Antonescu (Calea României spre Statul 35 satelit)*, Ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996.

²⁷Государственно-правовые акты..., Составитель А. Сурилов, Chișinău, 1963.

²⁸M. Hazi, *Documente cinematografice din 1940*, în *Nistru*, 1959, nr. 8, p. 139-140.

²⁹Z. Crăciunescu, *Au trecut 20 de ani*, în *Femeia Moldovei*, 1960, nr. 8, p. 2-3.

³⁰P. Petrov, *Zile de neuitat*, în *Nistru*, 1966, nr. 6, p. 124-127. Peste un an memoriile completate cu noi detalii au apărut în limba rusă în: *Под знаменем Великого октября. Сборник воспоминаний*, Chișinău, 1967, p. 301-307.

³¹*Idem*, p. 305.

³²F. Kersnovskaia, *Și te-am dorit eu, basarabeanul... Amintirile deportatei în 1940*, în *Columna*, 1990, nr. 6, p. 54-87; A. Petrencu, *Snarta oamenilor - soarta poporului (Despre Ion Moțoc, locuitor din Țighina, deportat în Siberia)*, în *Vocea poporului*, 1990, 12 iunie). *Martori oculari despre ocuparea Basarabiei în iunie 1940*, în *Patrimoniul*, 1993, nr. 1, p. 137-144 (selectare de V. Stăvilă); A. Chiriac, *Mărturii de coșmar. Amintiri din iunie-septembrie 1940*, în *Columna*, 1991, nr. 6, p. 77-78.

I. ROMÂNIA ÎN FAZA ÎNIȚIALĂ A CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1 septembrie 1939–22 iunie 1941)

I.1. Preliminarii. Pactul Ribbentrop–Molotov, consecințele lui

În prima jumătate a anului 1939, relațiile germano-sovietice au continuat să se amelioreze. În martie, I. Stalin declară că între URSS și Germania nazistă nu există disensiuni privind spațiul de la Marea Baltică până la Marea Neagră, ceea ce însemna încurajarea pretențiilor teritoriale ale Berlinului față de Polonia¹. În replică, Marea Britanie, la 31 martie, și Franța, la 13 aprilie, după ruperea relațiilor economice cu Germania, au declarat că acordă Poloniei garanții de securitate teritorială. Sovieticii întăresc raporturile comerciale cu Germania, considerând că acestea ar trebui să aibă și o bază politică. Germanii sunt foarte precauți, nu se grăbesc să adâncească relațiile cu bolșevicii; totodată ei doresc neutralitatea URSS într-un viitor conflict militar cu Polonia. I. von Ribbentrop trimite telegrame, una după alta, ambadorului german de la Moscova von Schulenburg; în cea din 14 august 1939, I. von Ribbentrop subliniază că „divergențele ideologice dintre Germania Național Socialistă și Uniunea Sovietică au fost unicul motiv, din cauza căruia în anii precedenți Germania și URSS s-au despărțit în două lagăre dușmănoase, opuse unul altuia. Evenimentele din ultima perioadă au arătat, se vede, că deosebirea în concepții nu împiedică relațiilor comerciale dintre cele două țări și stabilirii unei colaborări noi și prietenoase. Perioada de opoziție în politica externă poate lua sfârșit odată și pentru totdeauna; drumul spre un viitor nou e deschis pentru ambele țări”². În continuare, ministrul de externe german scria că, în realitate, interesele Germaniei și URSS nu se ciocnesc nicăieri, că spațiile vitale ale Germaniei și URSS se

începe să se învecineze unul cu altul, dar nu există o necesitate firească de a intra în conflict, că Germania nu are intenții agresive față de URSS. La sfârșitul telegramelor se arată că ministrul imperial de externe von Ribbentrop e gata să sosească la Moscova ca să-i expună lui Stalin opiniile Fuhrer-ului³. Partea sovietică înaintează propunerea de a semna un tratat de neagresiune. Germania cade de acord⁴. V. Molotov adaugă că, după semnarea unui pact de neagresiune, trebuie făcut al doilea pas și anume: „semnarea unui protocol special, care ar determina interesele părților semnatare în cutare sau cutare chestiune de politică externă și care chestiune de politică externă ar constitui o parte inseparabilă a pactului”⁵. Liderul diplomației sovietice accentuează că „guvernului sovietic nu-i place publicitatea” ce ar însoți pregătirea și desfășurarea vizitei omologului său german la Moscova, adică preferă ca lucrurile să rămână secrete.

Astfel, sovieticii au fost inițiatorii semnării unui acord secret, prin care Germania urma să facă importante cedări pretențiilor URSS în Europa Centrală.

La 23 august 1939, I. von Ribbentrop, în fruntea unei numeroase delegații, a sosit la Moscova, unde a semnat Tratatul de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică și Protocolul adițional secret. Punctul al treilea al Protocolului stipulează că „în privința Europei Sud-Estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii”⁶.

Așa cum s-a subliniat în materialele Conferinței internaționale *Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia*, desfășurate la Chișinău între 26 și 28 iunie 1991, acest Protocol „contravenea principiilor fundamentale unanim recunoscute și normelor imperative ale dreptului internațional, întrucât părțile semnatare hotărau soarta unor țări state fără participarea sau încunoaștințarea acestora. Din aceste motive, Pactul și Protocolul adițional secret au fost nule și neavenite din momentul semnării lor”⁷.

Pactul sovieto-nazist a devenit „cea mai sinistră alianță diplomatică a veacului al XX-lea”⁸. El a deschis calea celui de-al Doilea Război Mondial⁹. Pentru Stalin, alianța cu Hitler n-a fost o cotitură principială a politicii lui externe: pentru el atât dictatura nazistă, cât și democrațiile occidentale erau inamici¹⁰; alianța cu oricare dintre ei nu era nimic altceva decât un nou pas spre realizarea marelui lui vis – extinderea regimului comunist în Europa Occidentală.

I.2. Neutralitatea declarată a României

În prima jumătate a anului 1939, Bucureștii au continuat să promoveze politica de alianță cu Franța și Marea Britanie, ultimele obligându-se să garanteze securitatea României în cazul unui atac din partea Germaniei. După semnarea Tratatului de neagresiune sovieto-german (23 august 1939) diplomația română s-a interesat, dacă garanțiile franco-engleze sunt valabile și în cazul agresiunii din partea URSS. Oficialitățile britanice au răspuns că, în cazul unei ofensive sovietice asupra României, garanțiile nu pot acționa, deoarece erau concepute numai în termeni generali, ele asigurau independența politică, nu și integritatea teritorială, mai ales în ceea ce privește frontierele estice.

Relațiile României cu Polonia erau reglementate de Convenția de alianță defensivă, semnată la București, la 3 martie 1921, reînnoită în mai multe rânduri, și de Convenția militară, semnată în aceeași zi, parte integrantă a Convenției de alianță. Conform acestor documente, Convenția de alianță intra în vigoare în cazul unei agresiuni neprovocate împotriva uneia din părțile contractante pe frontierele lor răsăritene, în cazul unui atac din Vest, Convenția militară româno-polonă nu conținea nici o obligațiune din partea țării neatacate¹¹.

La 1 septembrie 1939, trupele germane au invadat Polonia, la 3 septembrie, Franța și Marea Britanie, urmate de dominioane, declarau război Germaniei. A început, astfel, Războiul al Doilea Mondial, care se va dovedi a fi cea mai mare conflagrație din istoria omenirii.

La 6 septembrie 1939, conducerea României a luat o decizie de a păstra neutralitatea în conflictul declanșat în centrul Europei și extins în lume.

Totuși, Guvernul României a permis venirea refugiaților polonezi (circa 40 000) pe teritoriul țării, a acceptat tranzitul rezervelor de aur polonez (70 000 kg) până în portul Constanța, de unde a fost trimis în Marea Britanie, fapte ce au supărat Berlinul: ambasadorul german la București, W. Fabricius a declarat că România încalcă obligațiunile unui stat neutral.

În același timp, diplomația română a încercat să întărească raporturile cu URSS, eforturi soldate cu eșec. Relațiile româno-sovietice s-au înrăutățit după 17 septembrie 1939 când Armata Roșie a atacat Polonia de-a lungul graniței de est. La 28 septembrie, URSS a semnat cu Germania

Tratatul despre prietenie și frontieră¹², care a influențat negativ situația strategică a României.

Diplomația română se va concentra asupra constituirii unei alianțe defensive a statelor balcanice, numite *Blocul neutrilor*. Bucureștii propun, la 30 octombrie 1939, semnarea unui document ce ar cuprinde obligația unei neutralități desăvârșite în cadrul conflictului din Europa, neagresiunea între statele membre ale blocului și păstrarea obligațiunilor de asistență mutuală în caz de agresiune etc.¹³ Această inițiativă, însă, se va solda cu eșec „datorită dezinteresului și îndeosebi a opoziției tuturor puterilor”¹⁴.

Politica externă a URSS devine tot mai agresivă. Moscova consideră că România ar face bine dacă ar semna un tratat de ajutor reciproc cu URSS, după tipul tratatelor încheiate între Uniunea RSS și statele baltice, în toamna anului 1939. În noiembrie, Moscova începe un război de cucerire și sovietizare a Finlandei.

La sfârșitul anului 1939, când operațiunile militare erau în toi, vice-amiralul sovietic Isakov a declarat, la Riga, că, după încetarea ostilităților cu Finlanda, se va produce o acțiune sovietică împotriva României¹⁵. Este o dovadă că URSS dorea să cucerească teritoriile românești încă în acel an.

La 12 martie 1940, Finlanda este nevoită să semneze pacea, cedând URSS un important teritoriu continental, câteva insule și peninsula Hango pe un termen de 30 de ani.

La 9 aprilie 1940, Germania declară că „ia sub ocrotirea sa” Danemarca și Norvegia pentru ca ele să nu devină bază engleză de atac a Reich-ului. Peste o lună, la 10 mai, Hitler ordonă traducerea în viață a Directivei nr. 6 „Fall Gelb” („Cazul Galben”)¹⁶, care prevedea distrugerea militară a Franței, cucerirea Belgiei, Olandei și Luxemburgului.

În acest conflict internațional, la 28 mai 1940, România a luat decizia de a promova o politică „adaptată la realități”, adică orientată, în primul rând, spre alianță cu Germania¹⁷. La 1 iunie 1940, Grigore Gafencu, ministrul de externe, simpatizant cunoscut al democrațiilor occidentale, a fost înlocuit cu Ion Gigurtu, filogerman¹⁸.

În politica internă, regele României Carol al II-lea, care concentrase în mâinile sale puterea legislativă și cea executivă, a dizolvat partidele politice și a înființat Frontul Renașterii Naționale – singura organizație politică legal autorizată¹⁹.

La 21 septembrie 1939, o „echipă a morții”, formată din șase legionari, l-a asasinat pe Armand Călinescu, prim-ministrul României²⁰.

Regele Carol al II-lea consideră că „lupta (cu legionarii – A.P.) s-a deschis din nou, e o luptă pe viață și pe moarte, este momentul de a hotărî cine pe cine...”²¹. Regimul carlist desfășoară represalii în masă, fără respectarea legii²².

La 24 noiembrie 1939, Carol al II-lea l-a numit pe Gheorghe Tătărescu în postul de prim-ministru al României, considerat a fi „*mai potrivit a pune în practică hotărârile suveranului și politica externă orientate spre Franța și Anglia*”²³.

În primăvara anului 1940, regele face o încercare de a supune Mișcarea legionară și de a întări baza socială a regimului său: mulți legionari sunt eliberați din temnițe, au loc mai multe întâlniri între rege și liderii Mișcării legionare, inclusiv cu Horia Sima. În iunie 1940, Frontul Renașterii Naționale își schimbă denumirea în Partidul Națiunii, „*partid unic și totalitar*”, în care erau obligați să se înscrie toți funcționarii, conducătorii organizațiilor profesionale etc.; „*cei ce nu se conformau erau revocați automat din funcție*”²⁴.

I.3. Prăbușirea României Mari

Regimul bolșevic a realizat pas cu pas ceea ce a fost fixat în Protocolul adițional secret, copleșind noi și noi teritorii. La sfârșitul anului 1939, mai multe surse informau despre pregătirile URSS de operații militare îndreptate împotriva României²⁵. Pentru a redresa moralul populației care era „întrucâtva defetist”²⁶, regele Carol al II-lea a luat decizia de a inspecta unitățile militare, inclusiv pe cele staționate în spațiul dintre Prut și Nistru.

Vizita lui Carol al II-lea la Chișinău a avut loc pe data de 6 ianuarie 1940. La recepția dată la Cercul Militar, după cuvântările persoanelor oficiale locale, au vorbit reprezentanții grupurilor etnice, – germani, ucraineni, ruși –, care au declarat că ei „sunt absolut loiali țării (adică României – A.P.) și că sunt gata s-o apere în orice împrejurări”. Regele Carol al II-lea a reiterat „drepturile noastre istorice asupra acestui ținut moldovenesc”, evitând a rosti „Basarabia” și a mulțumit reprezentanților grupurilor etnice.²⁷

În privința atitudinii românilor basarabeni față de vizita lui Carol al II-lea ziaristul Pamfil Șeicaru nota: „Populația l-a primit ca pe un Mesia; amenințarea Rusiei sovietice asupra acestei oropsite provincii apasă

sufletele basarabenilor și pentru ei prezența regelui în mijlocul lor era o liniștire (...) Când regele și-a făcut apariția, mulțimea, delirantă de entuziasm, a rupt cordoanele, astfel că regele s-a găsit izolat în mulțimea care-l aclama, în acea atmosferă de bucurie se putea descifra rugămintea disperată a întregii provincii: «Nu ne părăsi: apăra-ne!» Sub influența magnetismului popular, regele a ținut un discurs în care a rostit un legământ solemn, rezumat în declarația: «Nici o brazdă de pământ nu vom ceda»²⁸.

La 29 martie 1940, V. Molotov a ținut un discurs în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al URSS, în care a afirmat că există „o chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică, cu toate că aceasta n-a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară”²⁹. Ministrul român de externe Gr. Gafencu a fost „neplăcut surprins” de acest discurs, contactele diplomatice româno-sovietice s-au activizat. Cu toate acestea, conducerea de la Kremlin căuta momentul potrivit pentru a ataca România.

URSS s-a pregătit de un război împotriva României: districtele militare Kiev și Odesa au fost trecute în stare de alertă. Conducerea sovietică a constituit Frontul de Sud, înglobând trei armate concentrate de-a lungul frontierei româno-sovietice. Generalul Gh. Jukov a fost numit comandant al Frontului de Sud.³⁰

Concomitent cu succesele forțelor militare germane în vestul Europei, luau amploare și acțiunile sovieticilor în vederea acaparării unor noi teritorii. Ei erau în căutarea unor „argumente” plauzibile care să motiveze noile cuceriri. Astfel, din mărturisirile ambadorului german la București Wilhelm Fabricius către Gr. Gafencu (mai 1940) aflăm, că autoritățile sovietice se plâneau că Odesa ar fi fost prea aproape de granița cu România. Fabricius menționa: „Cum nu se poate muta Odesa din locul ei, s-ar putea muta frontiera ceva mai departe”³¹. Ambadorul german știa ce spune, deoarece exista deja experiența Leningradului: pentru a cucerii Finlanda, sovieticii motivau cum că „leagănul revoluției bolșevice” se află prea aproape de hotarele Finlandei și cereau trasarea frontierelor mai în interiorul țării.

În vara anului 1940, Franța – principalul aliat al României – capitulase în fața germanilor (pe 22 iunie). România rămăsese izolată în fața statelor revizioniste și a colosului de la Răsărit.

La 23 iunie 1940, a doua zi după semnarea actului de capitulare a Franței, V. Molotov i-a declarat lui Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova, că „soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic caută, deocamdată, să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar el intenționează să utilizeze forța în caz dacă Guvernul român va respinge acordul pașnic (...)”³². În urma unor consultări speciale cu conducerea Germaniei fasciste, URSS a remis României nota ultimativă din 26 iunie 1940, notă plină de falsuri, cinism, dorință de a umili un stat vecin, pe care îl știa mai vulnerabil din punct de vedere militar.

Pe data de 27 iunie 1940, regele Carol al II-lea a convocat două ședințe ale Consiliului de Coroană, la care s-a pus în discuție problema ultimatumului sovietic (prima la ora 12³⁰ și a doua la ora 21⁰⁰). Rezultatele votării au fost: din cei 26 de participanți la prima ședință a Consiliului de Coroană 11 s-au pronunțat pentru respingerea notei ultimative sovietice, 10 – pentru acceptarea ei, 4 – pentru discuții cu sovieticii, 1 vot a fost rezervat³³. Astfel, cei mai mulți participanți la ședință s-au pronunțat pentru respingerea dictatului bolșevic. Suveranul României, regele Carol al II-lea, a observat, însă, „în chip cu totul straniu”³⁴ că „...rezultatul votului a fost pentru primirea ultimatumului”³⁵ (sublinierea ne aparține – A.P.)

În după-amiaza aceluiași zile (27 iunie) Gh. Tătărescu, primul-ministru al României, l-a vizitat pe rege. Din discuțiile avute, Carol al II-lea a tras concluzia că Gh. Tătărescu „este pentru cedare”³⁶. Ideea cedării intrase atât de mult în sufletul unora, scrie în însemnările zilnice regele Carol, încât Gh. Tătărescu și chiar Ion Ilcuș, ministrul apărării naționale, l-au sfătuit ca Decretul de mobilizare a armatei să nu fie publicat³⁷.

La cea de-a doua ședință a Consiliului de Coroană au participat 28 miniștri și consilieri regali. Primul-ministru Gh. Tătărescu a recapitulat cele întâmplate de dimineață și a citit nota de răspuns adresată Guvernului sovietic. Șeful Marelui Stat Major, generalul Florea Țenescu, a prezentat un raport ce conținea „date uluitoare”³⁸ privind raportul de forțe dintre România și URSS, la care au fost adăugate forțele militare ungare și bulgare. Datele trebuiau „să conducă (și au condus! – A.P.) la întărirea concluziei celor prezenți că România nu avea altă cale de urmat decât acceptarea pretențiilor teritoriale ale Kremlinului”³⁹.

Din cei prezenți la ședință 21 au votat pentru acceptarea ultimatumului sovietic, 6 s-au pronunțat pentru respingerea lui, iar unul s-a

abținut. Carol al II-lea a notat în „*Insemnările zilnice*”: „... Am ieșit din el (adică de la Consiliul de Coroană – *A.P.*) amărât și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Clobanșu, Ernest Urdăreanu. Toți ceilalți, cu oarecare nuanță au fost pentru acceptarea ultimatumului”⁴⁰.

În conformitate cu articolul al 46-lea al Constituției României din 27 februarie 1938, regele era comandantul suprem al armatei și avea dreptul de a declara război și a încheia pace. Consiliul de Coroană era un for pur consultativ. Până atunci, subliniază Dinu C. Giurescu, acest Consiliu aprobase fără rezerve deciziile Suveranului, care, de fapt, hotărâse și în toate domeniile guvernării. Dintr-odată, Carol al II-lea se supune avizului unui for care nu avea puterea legală de decizie⁴¹. Vom adăuga doar că articolul 39 al Constituției cuprindea formula jurământului la urcarea pe tron: „Jur a păzi Constituția și legile Națiunii Române, a menține drepturile ei naționale și integritatea teritoriului”⁴². Deci, regele României, Carol al II-lea are partea sa de vină în prăbușirea hotarilor României Mari!

În noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, Guvernul sovietic a adresat Românilor a doua notă ultimativă în care cerea următoarele:

1. În decurs de patru zile, începând cu ora 14⁰⁰ după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești;

2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei;

3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă;

4. Guvernul regal al României să ia asupra sa răspunderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

În telegrama de răspuns Guvernul român a menționat: „Pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic...”⁴³.

Cunoscutul om de stat, Gheorghe Tătărescu, unul dintre promotorii politicii externe românești în anii guvernării lui Carol al II-lea, îndată după cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța, în iulie 1940, la Poiana-Gorj, a elaborat un memoriu, publicat sub forma unei broșuri, intitulat „*Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*”. Gh. Tătărescu a încercat să explice opiniei publice cauzele și împrejurările pierderii provinciilor voievodale⁴⁴ (sublinierea aparține lui Gh. Tătărescu – A.P.). Autorul memoriului justifică politica externă a României promovată pe parcursul celor două decenii de pace în Europa, explică necesitatea politicii de neutralitate a României în faza inițială a celui de-al Doilea Război Mondial, evidențiind că „România nu se putea angaja în luptă decât pentru propriile sale interese. Sânge românesc nu poate curge decât pentru interese naționale”⁴⁵.

Gh. Tătărescu a căutat să explice de ce România a cedat rușilor pământurile ei, trup din trupul țării. Aceste considerații ale lui Gh. Tătărescu reprezintă punctul culminant al documentului. Autorul, om politic de vază în România interbelică, consilier intim al regelui Carol al II-lea, a dat bir cu fugiții. El scrie că în fața ultimatumului sovietic „nu erau decât două soluții: rezistența sau acceptarea. Rezistența era soluția cea mai ușoară (*sic!*): era soluția instinctului, soluția bărbăției. Rezistența era actul reflex al unui neam conștient de drepturile sale și de misiunea sa istorică. Dar rezistența însemna nu numai un război inegal, dar și un război în care armata noastră nu-și putea arunca în luptă toate forțele, întrucât avea de apărut și alte fronturi amenințate (despre care fronturi era vorba? – A.P.) și în împrejurimi în care orice ajutor devenise iluzoriu și asigurarea oricărei linii de retragere, imposibilă”⁴⁶. Nu este greu de observat totala confuzie ce cuprinsese gândirea ex-premierului Gheorghe Tătărescu. Dacă, așa cum însuși autorul memoriului sublinia, „România nu se putea angaja în luptă decât pentru propriile sale interese și dacă sânge românesc nu poate curge decât pentru interese naționale”, atunci Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, insulele de la Gurile Dunării cedate ocupantului sovietic nu mai prezentau oare interese românești, interese naționale?

Reputatul istoric ieșcan Gheorghe Buzatu, într-un excelent și convingător studiu⁴⁷, demonstrează că cifrele privind corelația forțelor militare române și sovietice, prezentate de șeful Statului Major al Armatei generalul Florca Țenescu, au fost ircale, false, diminuate pentru români și exagerate pentru sovietici. Autorul are perfectă dreptate, când, scriind despre inexistența unui plan de acțiune comun al URSS, Ungariei și Bulgariei îndreptat împotriva României, afirmă că în caz de rezistență armată România ar fi riscat să piardă nu mai mult decât Basarabia, adică ceea ce era fixat în Protocolul adițional secret din 23 august 1939, pentru că intervenția militară sovietică la vest de Prut atingea interesele Germaniei. Într-adevăr, după încheierea războiului cu Finlanda, ce a adus sovieticilor mari pierderi umane și materiale, moralul ostașilor și comandanților Armatei Roșii era scăzut. Rezistența armată a României în fața agresorului sovietic ar fi scos la iveală factori de rezistență antisovietică, necunoscuți nouă. Au existat încă cel puțin două-trei circumstanțe, ce trebuiau luate în calcul. Este vorba de poziția Turciei, care a confirmat hotărârea de a-și onora obligațiile asumate prin Pactul Înțelegerii Balcanice⁴⁸, ceea ce scotea din calcul orice amenințare din partea Bulgariei; de opinia publică mondială care, suntem convinși, s-ar fi solidarizat cu acțiunile militare de apărare ale României. Vom aminti că în ajutorul Finlandei au venit mii de voluntari din SUA, Statele Scandinave, Marea Britanie etc. Aceste detașamente internaționale de ce ar fi ocolit România? Este vorba, în sfârșit, de rezistența populației băștinașe, inclusiv a minorităților etnice (rușilor, ucrainenilor etc.), refugiați în România în urma războiului civil din Rusia sovietică.

Considerăm, așa cum a demonstrat-o convingător Gh. Buzatu, că în iunie 1940 „au fost serioase motive și temeuri care recomandau ca atunci să se fi optat pentru soluția cel mai firesc recomandabilă pentru un stat suveran și independent – respingerea necondiționată a notelor ultimative ale Kremlinului și acceptarea riscului unui război cu URSS, în ciuda disproporțiilor cunoscute de forțe⁴⁹, pentru apărarea Basarabiei și nordului Bucovinei”⁵⁰.

Încorporarea Basarabiei la URSS, la 28 iunie 1940⁵¹, a fost interpretată de satrapul stalinist V. Molotov ca o lărgire a teritoriului și o întărire a potențialului militar al Uniunii Sovietice. La sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS (1–7 august 1940), după ce a făcut o prezentare succintă a evenimentelor din Europa, V. Molotov a spus: „Acum dați-mi voie să trec la probleme ale politicii noastre externe, rezolvarea cu succes a cărora

în vremea de la urmă a lărgit considerabil teritoriul nostru și a înmulțit puterile Uniunii Sovietice... Granițele Uniunii Sovietice s-au mutat în legătură cu aceasta spre Asfințit și au ajuns la Dunăre, care este, după Volga, cel mai puternic râu în Europa..."⁵².

Așadar, conducerea stalinistă a URSS, după ce a semnat pactul sovieto-german din august 1939, consultându-se de fiecare dată cu Berlinul, a materializat, pas cu pas, prevederile Protocolului adițional secret, încorporând teritoriile trecute în zona sovietică de interes. Stalin și anturajul lui, având scopuri bine determinate, ce intrau în flagrantă contradicție cu interesele fundamentale ale popoarelor, cu normele clementare ale dreptului internațional, au interpretat anexările drept acte de „binefacere”, de „eliberare” și de „ocrotire” a popoarelor, drept un „marș triumfal” spre Occident. Prin aceste anexări sovieticii urmăreau întărirea capacității de apărare a URSS. Astfel a fost inventat un mit, propulsat și propagat cu perseverență în toată literatura sovietică de la 1940 încoace⁵³.

Anexarea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța – teritorii care nu-i aparțineau și asupra cărora nu avea nici un drept, a constituit primul act al tragediei naționale – sfârtecarea României în anul 1940, punând la grea încercare întregul popor român, și aducându-i imense suferințe și incalculabile daune. Trecerea totală a acestor teritorii în componența URSS a avut consecințe dramatice pentru întregul popor român, îndeosebi pentru populația din teritoriile respective⁵⁴.

Cedarea fără luptă a teritoriilor naționale românești – Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, unele insule din Delta Dunării – a dus nu numai la noi rapturi teritoriale (nordul Transilvaniei și Cadrilaterul), dar și la o profundă criză politică internă și la activizarea anumitor forțe antiromânești, prosovietice din Basarabia și nordul Bucovinei.

După ce Bucureștiul a cedat Uniunii Sovietice teritorii strămoșești, aflate la est de Prut, amputarea României a continuat. La cererile insistente ale Ungariei și Bulgariei de a revizui hotarele cu România, Germania și Italia au exercitat presiuni asupra Bucureștilor în vederea cedării unor noi teritorii: nordul Transilvaniei și Cadrilaterul. Guvernul român avea de ales între „perspectiva distrugerii sale ca stat și națiune, de o parte, și păstrarea statului redus teritorial și a ființei etnice a neamului românesc, de altă parte”⁵⁵. La 30 august 1940, prin „arbitrajul” de la Viena, România ceda Ungariei nord-estul Transilvaniei cu o suprafață de 43 492 km pătrați cu o populație majoritar românească⁵⁶. La 7 septembrie, Bucureștii cedau

Bulgariei Cadrilaterul, cuprinzând două județe din sudul Dobrogei, cu o suprafață de 7 412 km pătrați și circa 362 mii de locuitori, dintre care 40% – populație româncască, 30% – bulgară, restul majoritar turci.

Așadar, în perioada când România a abandonat neutralitatea (la 28 mai 1940) și s-a orientat spre Axa Berlin – Roma, ample teritorii naționale i-au fost amputate, înstrăinându-i-se 99,7 mii km pătrați și 6,8 milioane de locuitori, ceea ce reprezintă 31,4% din suprafața țării și 33,3% din populația țării, situație „ce a lipsit-o de însemnate capacități de producție și care a adâncit criza economică și politică”⁵⁷.

I.4. Regimul politic după abdicarea regelui Carol al II-lea

Cedările teritoriale, făcute fără rezistență armată, evacuările forțate a zeci de mii de etnici români și de alte naționalități au stârnit revolta legitimă a maselor. Legionarii, exprimând aceste nemulțumiri, exercitau presiuni asupra instituției regale. La 3 septembrie 1940, Carol al II-lea l-a convocat la Palat pe Ion Antonescu și, în ciuda animozității personale față de general, i-a propus acestuia să constituie un nou guvern.

Generalul va accepta propunerea regelui, dar va cere puteri depline pentru conducerea statului. Printr-un decret, semnat la 5 septembrie, Carol al II-lea oferea generalului Ion Antonescu împuternicirile cerute. La 6 septembrie, Ion Antonescu, într-o scrisoare ultimativă, i-a cerut lui Carol al II-lea să abdice în favoarea fiului Mihai și să părăsească România; în aceeași zi Mihai I a depus jurământul de credință față de țară și neam și a reconfirmat trecerea puterilor depline generalului Ion Antonescu, în calitatea lui de prim-ministru. În plus, generalul s-a autointitulat conducătorul statului român.

Guvernarea generalului Ion Antonescu cuprinde două perioade distincte: a) septembrie 1940 – ianuarie 1941, când în componența guvernului au intrat și legionarii; b) ianuarie 1941 – august 1944, când a cărmuit un cabinet militar⁵⁸.

La 14 septembrie 1940, România s-a proclamat „stat național-legionar”, Horia Sima, conducătorul legionarilor, ocupând funcția de viceprim-ministru, alți legionari fiind în importante posturi de stat. În politica externă regimul legionaro-antonescian s-a orientat spre o aliniere totală față de

Axă. România a renunțat oficial la obligațiunile contractate prin pactele și tratatele interbelice, iar la 23 noiembrie 1940 aderă la Pactul Tripartit.⁵⁹

În timpul guvernării comune, între legionari și conducătorul statului au intervenit disensiuni scorioase. La 21 ianuarie 1941, legionarii au încercat, prin forță, înlăturarea generalului Ion Antonescu, însă, rebeliunea a eșuat.

Regimul antonescian, instaurat în ianuarie 1941, după înlăturarea de la putere a legionarilor, poate fi considerat, în primul rând, o dictatură militară. Ion Antonescu nu numai că n-a avut un partid politic propriu, dar nici măcar „*nu făcuse parte din vreun partid politic*”⁶⁰. Refuzul liderilor partidelor politice (PNL și PNT) de a forma un guvern de unitate națională l-a determinat pe generalul Ion Antonescu, forțat de împrejurări, să recurgă la formarea unui guvern alcătuit, în mare parte, din militari: din cei 25 de membri ai Cabinetului de miniștri 16 erau militari, restul – civili⁶¹. Tot dintre militari și-a ales și guvernatorii Basarabici, generalii C.Gh. Voiculescu și O. Stavrut.

Ion Antonescu s-a impus prin stilul autoritar de conducere, într-o țară ncînvățată cu disciplina, „generalul a vrut să instaureze o ordine similară celei militare, reglementările mergând, uneori, până la detalii nescemnificative”⁶².

Regimul lui Ion Antonescu n-a fost un regim fascist, el n-a avut la bază un partid fascist unic⁶³. Conducătorul statului n-a împărtășit ideologia nazistă. De la 14 februarie 1941 „statul-național legionar” a fost abrogat⁶⁴.

Cîrmuirea lui Ion Antonescu a fost dictatorială, ideologia fiind inspirată din „temele tradiționale ale naționalismului autohton, între care vechimea și continuitatea au fost exaltate cu precădere (se afișau lozinci ca: „De 2 000 de ani suntem aici)”⁶⁵.

Referindu-se la regimul antonescian, istoricul Florin Constantiniu evidențiază caracterul antisemit al acestuia, afirmat în special în anii 1940–1942, ca apoi, „pe măsura deteriorării situației pe Frontul de Est să i se pună surdina și chiar să dispară, mareșalul înțelegând că protejarea evreilor poate constitui un însemnat capital politic în negocierile cu anglo-americanii”⁶⁶. Este important să subliniem afirmația justă a istoricului Florin Constantiniu potrivit căreia „dictatura lui Antonescu nu a cunoscut formele aberante de represiune din Uniunea Sovietică sau din cel de-al treilea Reich”⁶⁷. Regimul lui Ion Antonescu a fost o dictatură moderată, tolerantă față de opoziția democratică.

NOTE

¹ Andrei Groza, *URSS - instigatorul celui de-al Doilea Război Mondial*, Chișinău, Editura Universitas, 1995, p. 8–9.

² *Diplomația cotropitorilor: Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*. Culegere de documente, alcătuită de A. Blanovschi, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 23.

³ *Ibidem*, p. 24.

⁴ *Ibidem*, p. 30.

⁵ *Ibidem*, p. 32.

⁶ *Ibidem*, p. 48.

⁷ *Crestomație la Istoria românilor (1917–1992)*, Chișinău, Editura Universitas, 1993, p. 265.

⁸ Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de istorie și civilizație europeană, 1995, p. 4.

⁹ Mai detaliat despre semnificația Pactului Ribbentrop–Molotov vezi: Gheorghe Buzatu, *Secretele Protocolului secret von Ribbentrop–Molotov în Moldova* (Iași), 1991, nr. 3, p. 1–5; Idem, *Din Istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 225–238; Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop–Molotov. Antecedente și consecințe*, Iași, Institutul European, 1998.

¹⁰ Эдвард Радзинский, *Сталин*, Москва, Изд-во Визарус, 1997, p. 472.

¹¹ *Dicționar diplomatic*, București, 1979, p. 287.

¹² *Diplomația cotropitorilor...*, p. 82–83.

¹³ *Dicționar diplomatic*, București, 1979, p. 147.

¹⁴ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial...*, p. 8.

¹⁵ V.F. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1939–1947)*, Iași, 1995, p. 14.

¹⁶ Adolf Hitler, *Directive de război*, București, Editura Elit, 1999, p. 55–57.

¹⁷ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 10.

¹⁸ Stelian Neagoe, *Istoria Guvernelor României de la începuturi, 1859, până în zilele noastre*, 1995, București, 1995, p. 134.

¹⁹ Dinu C. Giurescu, *România în al Doilea Război Mondial (1939–1945)*, București, Editura ALL, 1999, p. 8.

²⁰ Nicolae Chivulescu, *Arnand Călinescu, omul de oțel al României*, București, Editura Ministerului de Interne, 1995, p. 196 și urm.

²¹ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*. Vol. II (1939–1940), București, Casa de editură și presă Șansa SRL, 1996, p. 4.

²² Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 9.

²³ *Ibidem*, p. 10.

²⁴ *Ibidem*, p. 14.

²⁵ V.F. Dobrinescu, I. Constantin, *op. cit.*, p. 14–15.

²⁶ Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 77.

²⁷*Ibidem*, p. 86.

²⁸*Ibidem*, p. 362, nota 90.

²⁹*Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 7.

³⁰Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei, 1940*, Chișinău, Agn-Ducta, 1993, p. 16–25.

³¹*Basarabia. 1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 21.

³²*Diplomația cotropitorilor...* p. 126.

³³Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 200.

³⁴Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940*, în *Geopolitica*. Vol. I, Iași, Editura Gîlasul Bucovinei, 1994, p. 486–487.

³⁵Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 200.

³⁶*Ibidem*, p. 202.

³⁷*Ibidem*.

³⁸Petre Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, Iași, 1993, p. 92.

³⁹Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 488 și urm.

⁴⁰Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 487, în: *Însemnări zilnice* apărute sub îngrijirea lui Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion s-a strecurat o greșală de tipar, „Numai 6 voturi din cei 26 am fost pentru rezistență” (Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 203). Corect este „au fost”. Pe cei șase regele îi numește: N. Iorga, V. Iamandi, S. Dragomir, T. Pop, Ș. Ciobanu, E. Urdăreanu.

⁴¹Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 26.

⁴²*Ibidem*.

⁴³*Pactul Molotov-Ribbentrop...*

⁴⁴Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*. Ediție îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, cuvânt introductiv de Nicolae-Șerban Tanașoga, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. XLV; în volum este inclus memoriul *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, p. 225–241.

⁴⁵*Ibidem*, p. 235.

⁴⁶*Ibidem*, p. 239.

⁴⁷Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. II, capitoul 25 „Problema opțiunii României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor actori ai evenimentelor”, p. 239–268.

⁴⁸Dinu C. Giurescu, *op. cit.* p. 20, 35, nota 15.

⁴⁹În monografia citată deja, D.C. Giurescu folosește rezultatele studiului lui F. Marinescu. *Ibidem*, p. 24. Vom menționa și studiul lui Nicolae Ciobanu, *Capacitatea de luptă a Armatei Române în momentul ciuntirii teritoriale a României în anul 1940*, publicat în *Destin Românesc*, 1994, nr. 2, p. 9–19. Autorul formulează întrebarea: „armata română putca să reziste, să apere integritatea teritorială a țării?” Tot el scrie: „răspunsul este DA” (p. 18). Până la urmă, totuși, N. Ciobanu consideră „ca realiste deciziile cercurilor politice conducătoare din perioada respectivă de a nu angaja țara în război...”

⁵⁰Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 256.

⁵¹La 3 iulie 1944, Iuliu Maniu a făcut să parvină grupului Gh. Tătărescu – M. Ralea următoarea comunicare: „Înalte considerente de ordin moral, care trebuie să călăuzească de aici înainte viața publică, nu admit ca acei care au fost instrumentele dictaturii lui Carol și sunt vinovați de dezmembrarea granițelor să reintre în lupta politică; Tătărescu-Ralea și ceilalți oameni politici cu o situație asemănătoare trebuie să alcagă: ori se retrag din viața publică până ce timpul îi va absolvi, ori vor fi trași la răspundere pentru rolul nefast ce l-au avut în timpul lui Carol”. În continuare, în *Nota informativă a Serviciului Special de Informații* se sublinia că „Maniu îi consideră trădători pentru că: au sprijinit politica lui Carol și au renunțat la garanțiile Anglici; au acceptat ultimatumul sovietic și cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, fără rezistență militară sau diplomatică, ceea ce determină Sovietele să afirme că România a recunoscut în iunie 1940 drepturile URSS-ului asupra acestor provincii”. În: *România - marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*. Vol. 1. Coordonator Marin Radu Mocanu, București, 1994, p. 220.

⁵²Cuvântarea lui Molotov la ședința comună a Sovietului Uniunii și Sovietului Naționalităților, 1 august 1940, în *Sesiunea a șaptea a Sovietului Suprem al Uniunii RSS*, 1-7 august 1940. Darea de seamă stenografică, M., 1940, p. 27.

⁵³A. Petrencu, *Mitul a rămas în istorie doar ca un mit*, în *Moldova și Lumea*, Chișinău, 1992, nr. 6-7, p. 32-33.

⁵⁴*Crestomașle la Istoria românilor*, p. 274.

⁵⁵Titu Georgescu, *Istoria românilor*, București, 1997, p. 229.

⁵⁶*Ibidem*; Dinu Giurescu, 42 243 km pătrați, locuitori – 2,6 mil., *op. cit.*, p. 34.

⁵⁷Gh. Palade, I. Șarov, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chișinău, 1998, p. 65.

⁵⁸Gh. Buzatu, *România și războiul mondial*, p. 17-20.

⁵⁹Pactul Tripartit...

⁶⁰*Istoria Românilor. Compendium*, Coordonatori: I. Agrigoroaiei, I. Toderașcu, Iași, Editura Cultură fără frontiere, 1996, p. 323.

⁶¹*Ibidem*.

⁶²Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers enciclopedic, 1997, p. 394.

⁶³*Ibidem*.

⁶⁴I. Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura Meronia, 1996, p. 126.

⁶⁵Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 394.

⁶⁶*Ibidem*. *Deportarea evreilor a fost suspendată pe 13 octombrie 1942*. A. Petrencu, *Basarabia în al Doilea Război Mondial. 1940-1944*, Chișinău, Editura Lyceum, 1997, p. 339-340, doc. 24 și 25.

⁶⁷*Ibidem*, p. 395.

II. BASARABIA SUB OCUPAȚIA SOVIETICĂ (iunie 1940–iunie 1941)

II.1. Bolșevizarea Basarabiei

Imediat ce s-au instalat, chiar din prima zi, autoritățile sovietice au scos în afara legii organele administrative existente, organele judiciare, militare și polițienești. A fost interzisă activitatea partidelor politice (bineînțeles, cu excepția celui bolșevic) și au fost suprimate sindicatele, numite fasciste și reacționare.

În teritoriile cotate au fost aplicate legile existente în URSS. Funcțiile administrației românești au fost preluate de comisariatele militare și de organele politice ale Armatei Roșii, acestea din urmă asumându-și prerogativele formării noilor organe administrative locale. Au fost create consiliile satești (selsoviet), comitetele executive raionale (raispolcom) cu secțiile: agrară (raizerno), financiară (raifino) etc. Au fost instituite tribunale, secții de miliție, reprezentanțe ale NKVD-ului. Așa cum atestă documentele timpului, în funcțiile de „președinți și secretari ai ispolcomurilor sunt numite persoane venite de peste Nistru, care aproape toți sunt evrei”¹. Aceleași surse informează că odată „cu venirea autorităților sovietice întreg aparatul financiar a suferit transformări, funcționarii existenți fiind toți înlocuiți cu elemente evreiești din evrei localnici. Aceștia însă nu totdeauna au fost pe placul administrației sovietice, de aceea au fost parțial înlocuiți cu vechii funcționari concediați la timpul lor”².

După 28 iunie 1940, conducerea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) și-a extins împuternicirile asupra Basarabiei doar formal, în realitate toate directivele veneau de la Moscova. Prima decizie oficială a conducerii de la Kremlin în vederea instaurării

regimului bolșevic în teritoriile ocupate a fost cea din 2 iulie 1940, intitulată *Probleme ale CC al PC(b) din Ucraina*. Aceasta prevedea constituirea comitetelor județene de partid și a comitetelor executive județene în Basarabia și nordul Bucovinei. Deja pe 3 iulie 1940 CC al PC(b) din Ucraina confirma componența comitetelor județene ale Partidului Comunist din Ucraina în Basarabia și nordul Bucovinei. Printre persoanele confirmate în funcții de conducere (în total 51) doar 2 erau români: T.A. Konstantinov și S.S. Zelenciuk, dar nici unul nu era originar din Basarabia.

La 4 iulie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene aproba componența comitetelor executive județene din Basarabia și nordul Bucovinei, organe ale puterii sovietice. Din cei 75 de funcționari împuterniciți să constituie sovietele județene doar 2 erau români. Respectivale decizii ale forurilor supreme ale Ucrainei erau adoptate în condițiile în care, pe 27 iunie 1940, se forma comitetul de partid al comuniștilor ieșiți din ilegalitate. Dar comuniștii-ilegaliști din Basarabia n-au fost recunoscuți de tovarășii lor de idei din Kremlin. Nici unul dintre comuniștii-ilegaliști n-a participat la Congresul I al PC(b) din Moldova, iar mulți comuniști-ilegaliști basarabeni au fost deportați în Siberia sau condamnați la ani grei de pușcărie. Este elocvent cazul unui basarabean, condamnat sub români pentru activitate comunistă, care mai apoi, declara la judecata sovietică că a fost prigonit, că a lucrat în favoarea Sovietelor. I s-a răspuns: „D-stră ați lucrat pentru noi fiind plătit, noi recunoaștem numai pe aceia care au activat din convingere”³.

Problema atragerii românilor basarabeni în rândurile partidului bolșevic rămânea totuși dificilă pentru autoritățile invadatoare. Iată, în acest sens, o precizare din sursa deja citată: „comitetul provizoriu al partidului se numește astfel din cauza că, până în prezent, nu se fac înscrieri în partid”⁴.

Una din cauzele care îi reținea pe basarabeni să se înscrie în acest partid o constituia faptul că membrii lui aveau un nivel intelectual scăzut, nu aveau studii scrise, se dovediseră lipsiți de orice scrupule în activitatea lor. Așa cum demonstrează în studiul său istoricul Ion Țișcanu, „doar 4 din cei 71 de secretari ai comitetelor raionale de partid aveau studii superioare, 26 din ei având doar 1–4 clase. Un tablou cu adevărat uluitor. Dar asta era realitatea. Sistemul totalitar bolșevic nu miza pe intelectuali independenți în gândire și acțiune, cu studii, pregătire profesională și calități morale

etc.). În condițiile negării și distrugerii „lumii vechi” erau avansați cei mai înrăiți, intoleranți, „pragmatici”, hotărâți. Aceștia realizau „linia partidului”, fără a pune la îndoială vreo hotărâre ori indicație scrisă sau verbală. Aceștia constituiau „osatura” dictaturii proletariului ce se instaurase în Moldova Basarabeană”⁵.

Nivelul scăzut de pregătire profesională și de cultură generală al cadrelor de conducere sosite în Basarabia, a fost sesizat la Congresul I al PC(b) al RSS Moldovenești de primul secretar al partidului Borodin. El a dat mai multe exemple în acest sens, dintre care citez doar unul: „Tov. Gurtovoi, membru al PC(b) din URSS, inspector al secției raionale de învățământ din raionul Bujor, la întrebarea pusă: Care au fost cauzele izbucnirii războiului ruso-japonez? (din anii 1904–1905 – A.P.) a răspuns: „Războiul ruso-japonez a izbucnit din cauza litigiului dintre Rusia și Japonia pentru Alsacia și Lorena”⁶.

În privința modului în care conduceau instituțiile peste care deveniseară dintr-o dată șefi, a sefului cum se comportau acești șefi (nacialnici), serviciul secret român, lăsat în Basarabia cotropită, a cules unele informații care, prin surprinderea unor detalii semnificative, au dat o imagine clocventă noilor conducători. Astfel, îmbrăcămintea directorului sucursalei Băncii de Stat consta dintr-un costum de pânză, o șapcă, bocanci și o cravată⁷. Noul titular al Serviciului poștal, de telegraf și telefon, venit de dincolo de Nistru, purta de asemenea o șapcă, costum de pânză, cizme de iuft. El ridica gulcul ca să nu se vadă lipsa lenjeriei, pe corp având o plasă. După două zile a apărut cu o cămașă de calitate inferioară și o cravată. „Are numai școală primară, nu cunoaște meseria, se mărginește a semna și a-și da acre, iar secretarul face restul. Secretarul e evreu. Când i s-a adresat o întrebare: „De ce, tovarășe, D-ta ești așa puțin politico?”, a răspuns că: „Nu am încredere în D-ta”. Acest răspuns este unul tipic”⁸.

În continuare, să vedem cum „a rezolvat” problema statutului Basarabici conducerea de vârf a URSS. Au existat două variante de soluționare a „chestiunii” date. În articolul de fond al ziarului *Pravda* din 11 iulie 1940, organul central de presă al bolșevicilor, s-a menționat: „Teritoriul Republicii Unionale Sovietice Socialiste Moldovenești va fi de peste 50 mii km², iar populația – de peste 3 700 mii locuitori. Viitoarea RSSM, astfel, se va prezenta ca un stat cu un teritoriu mai întins decât cel al Belgiei, Olandei, Elveției”. Ideile formulate de *Pravda* se încadrau în

formula „reunirea RASSM cu Basarabia”. A existat însă și un proiect ucrainean. Conducătorii de la Kiev insistau să li se cedeze județul Ismail și „propuneau” pentru viitoarea RSSM doar 6 din cele 14 raioane ale RASSM. Conform variantei ucrainene, populația Republicii Unionale Moldovenești urma să alcătuiască circa 2 272 mii de locuitori, moldovenii constituind – 66%, ucrainenii – 6,94%, rușii – 9,25%, restul naționalităților – 17,7%. Ceea ce propuneau ucrainenii era concentrat în formula „reunirea populației moldovenești din raioanele RASSM cu populația majoritar compactă a Basarabiei”. Or, varianta ucraineană venea să submineze unitatea teritorială a românilor trecuți cu forța sub autoritatea Kremlinului.

Documentele demonstrează că au existat anumite disensiuni între conducerea URSS și cea a Ucrainei cu privire la hotarele viitoarei RSSM, disensiuni care în cele din urmă au fost rezolvate în favoarea Ucrainei. N-au fost incluse în RSSM județele românești Hotin, Cetatea Albă și Ismail cu o populație de 959 115 oameni, din care 272 314 (28,4%) români, iar ucrainenii alcătuiind doar 25,4% (244 017 persoane).

Pentru a-și atinge scopurile expansioniste, conducerea bolșevică a Ucrainei, ca de altfel și cea de la Moscova, a făcut falsuri grosolane. De exemplu, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSU, Greciuha, vorbind despre județul Ismail, afirma că 33,3% din populație era alcătuită din bulgari și găgăuzi care, „fiind triburi slave”, aveau mai multe lucruri comune în privința modului de viață cu ucrainenii decât cu moldovenii⁹. În realitate bulgarii și găgăuzii din județul Ismail alcătuiau 18% din locuitori, iar găgăuzii nu sunt de origine slavă.

La nord, ca și la sud, hotarul a fost trasat în mod arbitrar, fără a se ține cont de componența națională a teritoriilor, iar 8 raioane din fosta RASSM, populate cu români, erau trecute fără nici o justificare în componența RSSU.

Scesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS (august 1940) urma să legitimizeze post-factum tranzacțiile realizate anterior între conducerea centrală și cea ucraineană. În ordinea de zi această problemă era formulată astfel: *Cu privire la constituirea RSS Moldovenești și includerea nordului Bucovinei și a județelor Hotin, Akkerman și Ismail ale Basarabiei în componența RSS Ucrainene.* Ținem să subliniem în mod special, că faimoasa Constituție stalinistă din 1936 împuternicea Sovietul Suprem

să accepte includerea unor noi republici sovietice în componența URSS, dar nu și crearea unor republici noi în teritoriile URSS.

La 2 august 1940 sesiunea Sovietului Suprem al URSS constituia RSS Moldovenească, deși hotărârile noii formațiuni statale nu erau trasate definitiv.

Sovietul Suprem al URSS a adoptat *Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Unionale*, care, așa cum s-a menționat deja în literatura de specialitate, a fost o creație arbitrară, bazată pe înșelăciune, ipocrizie și ilegalitate. Chiar preambulul legii începea cu un fals: „Satisfăcând dorința oamenilor muncii din Basarabia și din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească cu privire la reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească și conducându-se de principiul sovietic al dezvoltării libere a naționalităților...”¹⁰. Faptele demonstrează cu certitudine că inițiativa creării RSSM nu a fost a populației din cele două teritorii menționate; populația nu a făcut o asemenea cerere. La sesiunea Sovietului Suprem din august 1940 a fost prezentă și o delegație din 32 de persoane, care ar fi reprezentat populația autohtonă. Membrii delegației basarabene, care aveau statutul de „oaspeți ai Kremlinului”, au fost admiși la lucrările sesiunii numai după ce T. Konstantinov a propus ca o parte organică a Basarabiei să intre în componența Ucrainei, începuse gala spectacolelor de umilire a populației românești: delegații au trebuit să „mulțumescă” lui I. Stalin pentru cele săvârșite de el: „Trimițându-ne pe noi, fericiții, la Moscova, muncitorii din Basarabia ne-au rugat să vă transmitem că noi, toți ca unul, dorim doar atât: reunirea cât mai grabnică, frățască, cu populația moldovenească”¹¹.

După proclamarea RSSM, s-a intensificat procesul de comunizare a economiei: au fost naționalizate băncile (6 iulie 1940); a fost naționalizat pământul (15 august 1940); la sate a fost pusă în aplicare politica comunismului de război: 200 mii tone de grâu rechiziționat de la țăranii au fost expediate în Germania nazistă, cu care URSS era în perioada „lunii de miere”. Autoritățile comuniste au trecut apoi la colectivizarea pământului naționalizat și împărțirea lui țăranilor: pe data de 15 februarie 1941 existau oficial 29 colhozuri, întrunind 3 629 gospodării cu membrii lor¹².

Asigurarea populației cu produse alimentare a scăzut brusc: țăranii nu mai erau interesați și nu aveau posibilitatea să aducă la orașe produsele

muncii lor. În nou-născuta „republică” a apărut fenomenul „*meșociniki*”, adică orășenii se văd nevoiți a-și lua desagii și a pleca la țară după provizii.

Regimul bolșevic a promovat o politică de prețuri vădit defavorabilă pentru agricultori. Prețul unui kilogram de carne de porc era de 7 ruble, de carne de pasăre (găină) – 9–12 ruble, de ceapă – 2 ruble, porumbul costa 4 ruble pudul (16 kg), în același timp prețul unci perechi de pantaloni de calitate proastă (50% lână) costa 600–700 ruble; o pereche de cizme țărănești – 110 ruble (prețurile pentru februarie 1941). În aceeași perioadă, salariul lunar, de exemplu, al unui șcf de oficiu poștal era de 265 ruble, al unui poștaș – 120 ruble, un zilier primea 5–6 ruble/zi¹³. Multă lume rămăsese fără de lucru și o ducea extrem de greu. Multe mori și fabrici de ulei vegetal fuseseră demontate, iar utilajul transportat peste Nistru. „Lucrările (de demontare – *A.P.*) erau executate noaptea, tot noaptea erau încărcate mașinăriile în vagoane”, se sublinia într-un raport¹⁴. La sate lumea stătea în întuneric, gazul lampant lipsea. Deși locuitorilor Basarabiei li s-au eliberat pașapoarte, ei nu puteau să se deplaseze decât cu permise speciale, eliberate de la caz la caz, pe un termen de până la 3 luni.

În teritoriile românești anexate sovieticii au instalat un regim sângeros, promovând o politică de teroare față de populația autohtonă¹⁵.

Politica bolșevică de sovietizare a Basarabiei includea și strămutarea forțată a populației, practică aplicată permanent pe întinderile imperiului roșu.

Odată cu retragerea armatei și administrației românești, o parte considerabilă a populației din Basarabia s-a refugiat în Regatul Românici. Către sfârșitul lunii octombrie 1940, numărul celor plecați din Basarabia s-a ridicat la peste 100 000 de persoane¹⁶. Exodul românilor basarabeni a continuat și în lunile următoare.

La 5 septembrie 1940, Guvernul URSS și cel al Germaniei au semnat un acord cu privire la evacuarea germanilor de pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei în cel de-al treilea Reich¹⁷. Au fost strămutați forțat peste 100 000 de germani. Cu ocazia deportării populației germane din Basarabia și nordul Bucovinei, în toamna anului 1940, „prin acțiunea organizată de profesorii Ghcorghe Cârsteanu și Claudiu Usatiuc, au fost salvați de urgia bolșevică mai bine de 5 mii de români de sânge, care, datorită bunăvoinței autorităților germane, au fost înregistrați în listele de repatriați germani”¹⁸.

Odată cu aceștia, germanii au transportat un număr tot atât de mare de cetățeni români, însă de origine etnică străină (ucraineni, polonezi, cehi etc.)¹⁹.

În urma strămutării nemților, românilor, reprezentanților altor grupuri etnice în Germania, statul sovietic a devenit posesor a peste 59 000 ha de pământ, 22 425 case, peste 5 000 cai, cca 16 000 de vite cornute mari etc.²⁰ – proprietatea persoanelor strămutate.

Basarabia a devenit un obiect de pradă a diferitelor ministere și departamente sovietice. Iată, de exemplu, prin raportul din 27 iulie 1940 al șefului Departamentului Blănuri („Glav-pușnina”) din cadrul Comisariatului Poporului pentru Comerțul Exterior, Frolkin, adresat comisarului acestui minister A. Mikoian, se cerea organizarea gospodăriilor agricole de stat (sovhozurilor) specializate în creșterea oilor caracul. În acest scop se solicita cedarea către departamentul respectiv a 14 406 ha de pământ din Basarabia și nordul Bucovinei²¹.

La 31 octombrie 1940, a fost luată decizia de a strămuta în Basarabia, pe teritoriile rămase „libere”, 9 700 familii țărănești din regiunile de est ale Ucrainei și 6 000 familii țărănești din regiunile de vest ale acestei republici sovietice²². Așadar, din teritoriile de răsărit ale Poloniei, încorporate de URSS în septembrie 1939, bolșevicii ucraineni au avut grijă să deporteze din ceea ce s-a numit „Ucraina de Vest” în Basarabia familii de polonezi. Astfel, în Basarabia s-a constituit un grup important de polonezi și ucraineni. Conform datelor autorităților românești, în vara anului 1941, au fost atestați 40 000 de oameni, dintre care 15 000 polonezi și 25 000 ucraineni veniți în sudul Basarabiei din Galiția²³.

Din cauza stării de provizoriat și a lipsei oricăror legături cu pământurile și națiunea în mijlocul căreia au fost transplantați, condițiile de viață, inclusiv cele sanitare, ale acestor oameni erau destul de grele. Dislocați din mediul lor, lipsiți de biserică, școli, proprietate etc., acești oameni oropsiți așteptau cu înfrigurare sosirea unor timpuri mai bune, prielnice repatrierii lor în Galiția.

În conformitate cu Decizia Consiliului Comisarilor Poporului și conducerii supreme a partidului bolșevic din 15 ianuarie 1941, regimul sovietic a organizat și o „colonizare internă”: peste 14 000 de hectare de pământ, luate din terenurile agricole lăsate de coloniștii germani, au fost repartizate țăranilor fără sau cu puțin pământ. Decizia prevedea

strămutarea a 500 de gospodării colective din raioanele RSSM de pe malul stâng al Nistrului și a 2 000 de gospodării individuale din raioanele basarabene ale RSSM.²⁴

După acești primi pași de „colonizare internă”, regimul sovietic a trecut la trierea populației basarabene cu scopul lichidării fizice a oricărei rezistențe organizate și conștiente, intimidării populației rămase. La 10 iulie 1940, L. Beria, comisarul poporului al Afacerilor Interne (NKVD), cerea permisiunea președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al URSS V. Molotov, de a mări efectivul forțelor de escortă al Comisariatului de Interne până la 1 910 oameni, în vederea constituirii unui regiment și a unui batalion. Această cerere era motivată de necesitatea de a putea *prelua și întări paza pușcăriilor din Basarabia și nordul Bucovinei*, de a executa în condiții de siguranță arestarea și escortarea deținuților²⁵. Altfel spus, grija cea mare a lui L. Beria era de a întări „baza materială” a aparatului represiv extins în România dintre Prut și Nistru, cotropită de sovietici.

Neavând încredere deplină în organele de conducere ale republicii, I. Stalin a instituit postul de „împuternicit al CC al PC(b) din URSS și al CCP al Uniunii RSS”. Prin hotărârea din 7 mai 1941 a CC al PC(b) din URSS, S. Goglidze a fost desemnat „împuternicitul CC al PC(b) și al CCP al URSS în RSS Moldovenească”.

Deja la 31 mai 1941, S. Goglidze a trimis lui I. Stalin o „Rugămintc” (rus.: „Prosiba”) în care relatează că în Basarabia au activat multe partide și organizații burgheze. După „reunirea” Basarabiei cu URSS, conducerile acestor formațiuni politice s-au refugiat în România. Rămășițele (rus.: „ostatki”) acestor partide și organizații, fiind susținute activ de serviciile românești de spionaj, și-au intensificat activitatea antisovietică. S. Goglidze se referă în continuare la datele Comisariatului Securității de Stat al RSSM (NKGB), conform cărora Garda de Fier ar fi fost organizația cea mai bine pregătită pentru munca ilegală, ar fi avut cadre de teroriști uniți în grupuri speciale. Aceste „cadre” s-ar fi activizat, ar fi încercat să stabilească legături cu centrele legionare din România, dar au fost depistate la timp de NKGB-ul din Chișinău.

Același document menționează că printre forțele ostile față de puterea sovietică, extinsă asupra teritoriului pruto-nistrcan, ar fi fost Partidul Național-Creștin (cuziștii) și Partidul Național-Tărănesc. În categoria

„elementele antisovietice” au mai fost incluși „moșicrii”, „comercianții”, „polițiștii și jandarmii”, „albgardiștii”, „primarii”, „refugiații din URSS” și alte „elemente sociale străine”. În legătură cu activizarea acestor „elemente”, S. Goglidze „roagă” să fie strămutate în regiunile îndepărtate (de nord și est) ale URSS 5 000 de familii, după cum urmează:

• activiști ai partidelor politice burgheze românești – 980 persoane (capi de familii);

- moșieri – 137 persoane;
- polițiști și jandarmi – 440 persoane;
- ofițeri ai armatei albe – 285 persoane;
- ofițeri ai armatei țariste cu activitate antisovietică – 83 persoane;
- ofițeri ai armatei române cu activitate antisovietică – 64 persoane;
- mari comercianți – 1 948 persoane;
- posesori ai unor importante imobile – 411 persoane;
- primari – 652 persoane²⁶.

Documentul citat mai sus demonstrează că forțele de interne și cele ale securității sovietice realizaseră deja trierea populației basarabene și la venirea lui S. Goglidze totul era pregătit pentru deportarea „elementelor”.

Ca baza „juridică” a strămutării a servit *Regulamentul cu privire la modul de aplicare a deportării față de unele categorii de criminali*, aprobat în mai 1941. La 7 iunie 1941, NKGB al RSS Moldovenești a cerut 1 315 vagoane pentru trimiterea a 85 000 de basarabeni în regiunile Aktiubinsk, Cazahă de Sud, Karaganda, Kustanai, Kzîl-Orda, Novosibirsk ș.a.²⁷

Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 (ora 2⁰⁰). Conform unor date, desigur incomplete, organele sovietice represive au reușit să strămute (până la 22 iunie 1941) peste 22 000 de oameni.

Deportările s-au făcut în mare grabă și în condiții îngrozitoare. Deciziile de a strămuta familiile celor vizati erau scrise cu creionul, nu aveau semnăturile și ștampilele organelor împuternicite²⁸. Chiar de la început, aceste fărâdelegi au luat unele forme sălbatice, în vagoane, destinate transportului de vite, au fost aruncate jertfele acestor acte de tiranie: femei gravide, cu copii mici (numai pentru faptul că soții lor au făcut serviciul militar în armata română); mici negustori, considerați „comercianți și elemente sociale străine”; studenți, absolvenți ale școlilor

(sovietice!), abia ieșite de la balul de absolvire (fără a fi anunțați părinții), invalizi etc.²⁹

Așa a început calvarul celor peste 22 000 de basarabeni deportați de puterea sovietică. Războiul germano-sovietic a pus capăt acestei politici demente a unui stat-criminal față de populația pașnică a unei provincii răpite.

II.2. Crimele sovieticilor: asasinate în masă, devastări, represiuni

Organele represive ale URSS (comisariatul de interne, cel al securității – poliția secretă bolșevică) nu numai că au pregătit deportarea în masă a „elementelor” antisovietice, dar au și arestat, maltratat și omorât în chinuri groaznice mulți oameni pașnici, găsiți de către sovietici a fi „vinovați” că nu erau și ei proletari în cel mai prost înțeles al acestui cuvânt, de „pauper”.

Așa cum au subliniat autorii studiului *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice, înfăptuiri românești*, publicat în 1942, teroarea a fost „instrumentul de căpățenie pus în mână conducătorilor regimului” (bolșevic – A.P.)³⁰. Revoluțiile întotdeauna au aplicat teroarea, „regimul sovietic însă a întrecut cu mult în sălbăticie, în perversitate și sadism tot ceea ce au făcut mișcările teroriste cunoscute până acum în istorie”³¹. Autorii acestui important studiu au constatat că „întreg pământul Basarabiei a fost semănat cu mii de cadavre ale românilor care își țineau legea și sufletul nevândute”³². Ei au adus câteva exemple ale crimelor săvârșite de bandele bolșevice (la Orhei, Cetatea Albă, județul Cahul). Materialele din arhive completează mult acest tablou apocaliptic. De exemplu, conducerea Guvernământului Basarabiei raporta Președinției Consiliului de Miniștri (la 16 octombrie 1941) despre săpăturile în bcciul localului din str. General Văitoianu, nr. 25 din Ismail, fost sediu al NKVD-ului local, unde s-au găsit cadavrele a 5 bărbați între 45–60 de ani și a unei femei de 22–23 de ani. În raport se menționează: „Cadavrele au fost îngropate cu capul în jos, legate cu mâinile la spate și la ochi. Din expertiza făcută s-a stabilit că sunt îngropați de aproximativ 7–8 luni. Cadavrele prezintă arsuri pe corp, deducându-se că au fost stropiți cu vitriol. Descoperirea a făcut adâncă impresie în rândurile populației din

orașul Ismail și acest fapt a mărit ura populației contra evreilor din ghettoul local. Populația a venit în pelerinaj compact, crezând că va identifica vreun membru al familiilor, dispărut sub ocupația bolșevică. Până în prezent nu s-a putut identifica nici un cadavru. Din partea poliției și garnizoanei locale s-au luat măsuri de menținere a ordinii”³³.

În septembrie 1941, „în partea din fund a curții fostului local al Consulatului italian din Chișinău, strada Viilor, nr. 97, devenit în timpul regimului sovietic sediul central al NKVD-ului local, în prezent distrus complet, într-un loc acoperit cu scânduri înalte s-au descoperit două gropi mari și altele mai mici, în care au fost îngropate ultimele victime ale NKVD-ului”³⁴. Raportul inspectorului de poliție Alfred Pacsimadac stabilește că execuția s-a făcut în beciul fostului consulat, unde au rămas urme evidente și unde s-au găsit două tărgi pline de sânge. În urma afecțării unor săpături au fost deshumate 85 de cadavre, 15 dintre care, aruncate într-o groapă comună, aveau mâinile, iar unele și picioarele, legate. Îmbrăcămintea sumară (pijama, cămașă de noapte) denotă faptul că persoanele respective au fost ridicate de acasă în timpul nopții și executate imediat, fără a fi cercetate. Printre victime erau 6 ceceriști, doi preoți, s-au găsit de asemenea șepci de clei. După sentințele de condamnare au fost identificați frații Petre și Pavel Țanțu, fostul șef al secției de gardieni publici din Chișinău Cernovschi, ceceriștii Tcslaru Ion, Banu Ilic, Doroftei Dionisie, Tlușca Ene Grigore, Vieru Dimitrie și Guțu Teodor, Filipenco David, Melentievici și Șevcenko. După anumite semne a fost identificat și unul dintre preoți – Gh. Tudorache, care ar fi fost fruntaș legionar³⁵. În buzunarul hainei lui Pavel Țanțu s-a găsit o sentință dată de Tribunalul militar al NKVD-ului din regiunea militară Kiev, prin care acești doi frați au fost condamnați, în ziua de 21 iunie 1941, la moarte prin împușcare și confiscarea averii, pe motiv că erau fii ai unui ofițer din armata albă. S-a constatat că cei condamnați au fost împușcați în serie, și aruncați în gropi³⁶.

În subteranele Palatului Mitropolitan din Chișinău, unde s-a aflat Consistoriul bisericesc și fabrica de lumânări și unde sovieticii au avut secția de spionaj a NKVD-ului, s-au descoperit mai multe celule individuale, unde fuseseră deținute cele mai suspecte și mai importante persoane care trebuiau să fie interogate cu o grijă deosebită. În același local, s-au găsit instrumente speciale de tortură; se folosea îndeosebi curentul electric. În

retragere sovieticii au încercat să distrugă aceste instalații, însă ele au rămas în măsură de a fi reconstituite³⁷.

Într-o dare de seamă a poliției din Orhei se menționa că încă de la ocuparea orașului de către trupele sovietice s-a început adevărata teroare contra populației pașnice din localitate. Arestări nemotivate, condamnări siluite ce au culminat cu deportările în Siberia au fost acte prin care au excelat bolșevicii.

Iată o scurtă listă de foști ofițeri rezerviști, naționaliști, polițiști, funcționari, intelectuali puși în slujba românismului, buni gospodari care au fost arestați de organele NKVD-ului noaptea, așa cum se obișnuia, și condamnați la muncă silnică de la 5 până la 15 ani cu executarea pedepselor în Siberia: căpitan activ Tretelnițchi, luat prizonier, fostul primar Maho, foștii judecători Danga și Corobceanu, Bacalu, fost deputat al FRN-ului, Alexeev, directorul închisorii, fostul comisar adjunct Safronov, agentul de poliție Miron ș.a.

Au fost arestate și deportate aproximativ 400 familii. Au fost trimiși în Siberia copii nevinovați între 12–20 ani, acuzați că ar fi răspândit manifeste naționaliste, că sunt „rămășițe” ale fostului regim românesc burghez și cuzist, de a căror soartă nu s-a mai știut nimic, în darea de seamă a fost citat cazul de la Școala nr. 2 cu predarea în limba română și cel de la Școala Pedagogică, unde un cerc de elevi s-a manifestat loial față de statul român. Ei au redactat un manifest, pe care l-au lipit pe ușa fostului liceu de băieți, și pe care era scris: „Ne-am săturat de regimul și pâinea sovietică, vrem pâinea românească, jos Stalin și bolșevismul, sus românismul legionar, jos NKVD-ul, sus siguranța română!”³⁸.

Elevii și studenții au fost denunțați de o colegă de-a lor, originară din comuna Leușeni, județul Orhei, evacuată în Rusia odată cu retragerea armatelor roșii. Chiar a doua zi au început arestările; peste 40 de elevi și studenți au fost deportați în Siberia, între ei au fost: O. Frunză, D. Stâci, I. Balaș, S. Bacalu, Ciunac, V. Așveț, P. Bogoș, V. Bogoș, B. Veslovschi, A. Levinta, V. Eprov, D. Avramoglu, T. Cojocaru, V. Guma etc.³⁹.

Odată cu începerea războiului germano-sovietic comportamentul autorităților sovietice a fost denesbit de bestial.

Conducerea de la Kremlin nu avea de gând să se limiteze la teritoriile cucerite în anii 1939–1940. Ea năzuia la noi cuceriri de țări și popoare, de aceea se pregătea intens pentru un nou război de agresiune în Europa⁴⁰.

Către 15 mai 1941, URSS avea elaborat un plan de război de ofensivă împotriva Germaniei și a potențialilor ei aliați, printre care România era evidențiată în mod special⁴¹. Termenul limită al începerii acțiunilor militare urma a fi dată de 6 iulie 1941. Dar, prin declanșarea la 22 iunie a Operațiunii Barbarossa, A. Hitler a anticipat invazia spre vest a sovieticilor, fapt ce a produs un puternic șoc asupra conducerii de vârf a URSS.

Profitând de noua conjunctură politico-militară, România, la 22 iunie 1941, pornește lupta de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei, ocupate de Armata Roșie în vara anului 1940, încadrându-se într-un război „dorit de toate păturile sociale”⁴² ale țării.

În condițiile începerii războiului, regimul-marionetă comunist de la Chișinău a continuat traducerea în practică a tuturor indicațiilor primite de la Kremlin, dezvoltându-le „creator”. Astfel, imediat după cuvântarea rostită de V. Molotov la radio, pe 22 iunie 1941, conducerea bolșevică din RSSM a adoptat o hotărâre prin care obliga organele de partid și sovietice să asigure în rândurile comuniștilor și membrilor administrațiilor locale „o deplină unanimitate și o executare întocmai a obiectivelor funcționale”⁴³. Sunt demne de reținut sarcinile puse în fața organizațiilor de construire și reparare a drumurilor, care au fost obligate să mențină în bună stare șoselele și să asigure repararea lor în caz de stricăciuni⁴⁴. Este o dovadă în plus a faptului că nu pentru un război de apărare se pregătise conducerea sovietică, ci pentru unul de ofensivă: dacă ar fi fost preocupată de apărare, indicațiile ar fi fost tocmai inverse – de distrugere a drumurilor.

Caracterul războiului impus de A. Hitler fiind altul decât acela la care se așteptau sovieticii, a determinat conducerea de la Kremlin să adopte tactica „pământului ars”. La 29 iunie 1941, I. Stalin și V. Molotov au semnat o directivă prin care, după o scurtă caracterizare a războiului ce începuse împotriva URSS, se cerea organelor de partid și de stat, între altele: „(...) 4. În cazul retragerii forțate a unităților Armatei Roșii a trimite (în regiunile din interiorul Uniunii Sovietice – *A.P.*) tot materialul rulant, a face să nu rămână nici o locomotivă, nici un vagon; a nu lăsa dușmanului nici un kilogram de pâine, nici un litru de carburanți (...) Toate bunurile de preț, inclusiv metalele nobile, grâul și combustibilul, ce nu pot fi evacuate, urmează a fi nimicite necondiționat”⁴⁵.

Primind directivele Moscovei, capii administrației din Chișinău au elaborat un document strict secret, în care detaliau acțiunile de distrugere

a bunurilor materiale de pe teritoriul cc-l stăpâneau temporar. Secretarii organizațiilor de partid din județele, orașele și raioanele RSS Moldovenești și președinții comitetelor executive au primit următorul ordin: toate rezervele de grâu și alimente, de fân și alte furaje, care din anumite cauze nu puteau fi transportate în regiunile interne ale URSS, să fie nimicite. Culturile cerealiere și cele de plante oleaginoase, rezervele de alimente ce se găseau în depozite de lemn „să fie stropite cu benzină sau gaz lampant și să li se dea foc”⁴⁶. Aceleași culturi, indică în continuare documentul, dar depozitate în încăperi ignifuge – depozite din cărămizi, elevatoare și uscătorii – să fie nimicite pe calca aruncării lor în aer⁴⁷.

În continuare activiștii de partid urmau să efectueze următoarele acțiuni:

- tot utilajul tehnic inflamabil (saci, selectoare de cereale, cântare etc.) vor fi concentrate în partide mici, comode pentru distrugerea lor deplină;

- bunurile materiale ce nu se supun arderii, cum ar fi, de pildă, motoarele, propulsoarele etc., vor fi aduse în stare de inutilitate pe calea distrugerii;

- pieile brute, pielicelele de miei, blănurile colectate care ard greu, vor fi stropite cu acid sulfuric sau altă substanță ce va duce la delcrioarea și nimicirea acestei materii prime de valoare⁴⁸.

Pentru înfăptuirea politicii „pământului ars”, autoritățile sovietice din Chișinău au desemnat anumite persoane responsabile. Acestea erau directorii sau directorii-adjuncți ai centrelor de colectare a cerealelor. Din 46 directori sau directori-adjuncți însărcinați să distrugă obiectivele pe care le conduceau, 41 erau membri sau membri supleanți ai partidului bolșevic, doi erau membri ai Uniunii Tineretului Comunist (UTC) și doar trei inși – fără de partid. Directorii a 13 mori – 11 dintre ei membri ai partidului bolșevic, 1 membru al UTC, unul fără de partid – au primit ordin să distrugă utilajele. Aceeași sarcină a fost pusă și în fața directorilor centrelor de colectare a fânului (8 centre) și ai celor de colectare a picilor (29 la număr).

Documentul indica obiectivele ce stăteau în fața lucrătorilor responsabili ai depozitelor de carburanți, și anume:

„1. Toate dosarele depozitelor de carburanți vor fi arse pe foc.

2. Combustibilul și alte produse care nu vor putea fi evacuate vor fi nimicite, iar utilajul depozitelor de petrol distrus, fapt pentru care:

a) vor fi răsucite cumpenele (stațiilor de alimentare cu petrol – *A.P.*);

b) obturatoarele vor fi distruse cu ranga, conductele exterioare vor fi aruncate în aer, colurile burlanelor de fier subterane vor fi astupate cu nisip și bătute cu cepuri de lemn cât mai adânc, pentru ca inamicul să nu le poată folosi pentru satisfacerea necesităților lui;

c) produsele petroliere aflate în ambalaj, adică: diferite ulciuri, combustibilul, unsoarea consistentă, ambalajul deșert în stare bună atât cel din metal, cât și cel de lemn, vor fi adunate lângă principalele rezervoare, vor fi așezate înăunturul îndiguirii și, în caz de necesitate, vor fi deschise robinetele de scurgere a rezervoarelor și li se va da foc. În cazul în care este posibilă aruncarea în aer a rezervoarelor, este necesar ca în partea de sus a fundamentelor să fie așezat materialul explozibil din 2–3 părți;

d) încăperilor cu pompe și cele de locuit, care sunt ușor inflamabile, li se va da foc, stropindu-le în prealabil cu benzină sau gaz lampant, iar cele ignifuge – vor fi aruncate în aer⁴⁹.

Pentru executarea acestor ordine inumane au fost numiți responsabili, între ei – Zelinski, Frolov, Buracenco, Psearovski, Juravliov, Șilov etc., în total nouă „tovarăși”, toți membri ai partidului bolșevic, cu excepția unui membru al UTC și a unuia fără de partid.

Documentul enumera bunurile materiale ce urmau a fi evacuate în interiorul URSS. Era vorba de grâu și alte produse agricole, vite cornute mari și cai (mânate din colhozuri, gospodării agricole de stat și cooperative agricole), metale neferoase, tractoare, automobile; motoare (inclusiv pentru combine), strunguri și instrumente; aparate electrice de sudat, generatoare, cisterne și butoaie; piese de rezervă; utilajul de preț al laboratoarelor din instituțiile de învățământ superior, aparate medicale și medicamente, produse vinicole etc.⁵⁰

Autoritățile din Chișinău indicau modul de evacuare a bunurilor materiale, punctele de trecere peste Nistru (Otaci, Soroca, Rczina, Criuleni, Tighina) și în continuare itinerarul după trecerea fluviului: Balta, Pervomaisk, Kirovograd⁵¹.

Autorii documentului au subliniat de nenumărate ori că în caz de retragere a unităților Armatei Roșii și de imposibilitate de evacuare a bunurilor materiale, acestea urmau a fi supuse în mod obligatoriu

distrugerii și deteriorării. „Trebuie să fie supus nimicirii întregul inventar remorcabil al tractoarelor: semănătoare, cultivate, mașini de recoltat, treierătoare, combine fără motoare, aparate de stropit etc. Materialul lemnos aflat la SMT (Stațiile de mașini și tractoare – A.P.)⁵² și la depozite va fi incendiat. Atelicele SMT, depozitele și morile vor fi distruse prin aruncarea în aer sau li se va da foc. Grâul necosit și cel din stoguri va fi incendiat”⁵³.

Documentul obliga pe secretarii de partid din teritoriu să numcască persoane responsabile pentru evacuarea bunurilor materiale din Basarabia, precum și efectuarea unor lucrări pregătitoare, cum ar fi, de exemplu, inventarierea rapidă a valorilor materiale supuse evacuării: pregătirea mijloacelor de transport, a rezervelor de carburanți pentru întreg itinerarul, a furajului pentru vite etc.⁵⁴. Pentru nimicirea bunurilor materiale, ce nu puteau fi ridicate, documentul cerea să fie oameni „destul de bine verificați, curajoși, fermi și capabili să respecte secretele de stat”⁵⁵. Lucrătorii de partid și sovietici, reponsabili în orașe și raioane, au fost obligați să dea instrucțiuni „tovarășilor de încredere”, adică teroriștilor lăsați pe teren în urma retragerii Armatei Roșii; s-a atras atenția ca aceștia din urmă să dispună de rezerve de materiale ușor inflamabile: câlți impregnați cu ulei, sticle cu gaz lampant, benzină etc.

„Odată cu retragerea Armatei Roșii, clădirile întreprinderilor, ale punctelor de legătură telefonică, morile, fabricile de vinuri, punctele de prelucrare a strugurilor etc., care prezintă o valoare importantă economică și industrială, vor fi distruse”⁵⁶. Ordinul-directivă era semnat de secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Moldova, Borodin, și de președintele Consiliului Comisarilor Poporului din RSSM Konstantinov.

Accste planuri criminale de distrugere a bunurilor materiale ce nu le aparțineau de drept au fost elaborate de autoritățile sovietice la Chișinău, când armata română, alături de cea germană, a anticipat cu câteva săptămâni atacul bolșevic asupra României și Germaniei. Ne fiind pregătită pentru apărare, Armata Roșie a fost nevoită să se retragă în mare dezordine, înaintarea rapidă a forțelor germano-române a împiedicat, în mare măsură, realizarea planurilor banditești ale staliștilor. Și totuși, aceștia au reușit să facă mari distrugerii și daune⁵⁷. Deosebit de mult a avut de suferit Chișinăul. Așa cum scria Constantin-Virgil Gheorghiu,

„bolșevicii au dat ordin populației să evacueze orașul Chișinău. După aceea au minat toate clădirile. Magazinele și casele fuseseră jefuite. Nu mai rămăsese în nici o casă, în nici un depozit, nicăieri în tot orașul, nici măcar un pumn de făină, în ziua retragerii lor din oraș, bolșevicii au aruncat casele în aer și au incendiat totul. Echipole de distrugere mergeau pe străzi, din casă în casă, aprindeau fitilul dinamitei, turnau gaz și dădău foc. Tot atunci au început și crimele”⁵⁸.

După eliberarea orașului, președintele Consiliului de Miniștri al României Ion Antonescu ordona Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor să întocmească o comisie de ingineri și arhitecți, care aveau sarcina să examineze starea lucrurilor în Chișinău după retragerea Armatei Roșii. Comisia era formată din profesor N. Hanganu, consilier tehnic al Ministerului Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, profesor arhitect A. Simotta, inginer Gh. Petrescu-Prahova și inginer Constantin Popovici. După înregistrările făcute, comisia a întocmit un raport asupra stării clădirilor din municipiul Chișinău după retragerea armatelor URSS.⁵⁹

Evacuarea orașului Orhei și retragerea în haos a armatelor sovietice a început la 6 iulie 1941. „Concomitent cu aceasta, în conformitate cu dispozițiunile ordonate de Stalin, s-au constituit echipe pentru pregătirea materialelor inflamabile și explozibile în fiecare instituție; și în dimineața zilei de 13 iulie 1941 incendiul a izbucnit în toate instituțiile și clădirile particulare, prefăcând în scrum aproape o treime din oraș. Înainte de a se da foc orașului, s-au luat măsuri de distrugere a tot ce ar fi putut interesa siguranța română. S-au distrus depozite de aprovizionare, fortificațiile militare, fabrici, uzine, întreprinderi comerciale”⁶⁰.

Din constatările făcute de organele polițienești la recucerirea Basarabiei, prezintă interes cele făcute de poliția de la Cahul. În această localitate urbană au rămas numeroase depozite de diverse bunuri materiale și de marfă, proprietate a statului sovietic (făină, cereale, brânză, săpun, pește sărat, sarc, sârmă, lemne, cărbune de pământ, armament, muniții etc.) în cantități mari, fără ca să fie luate măsuri de evacuare. Toată atenția și grija autorităților bolșevice a fost concentrată numai pentru satisfacerea intereselor proprii, adică jafuri și însușirea obiectelor pentru uzul personal⁶¹.

Spiritul antiuman al puterii sovietice se confirma și prin intenția criminală de a otrăvi fântânile (în sudul Basarabiei). Înaintarea rapidă a

forțelor româno-germane a curmat această acțiune teroristă, agenții NKVD-ului fiind prinși și înaintați Curții Marțiale⁶².

Așadar, în iunie 1940, Uniunea Sovietică, folosindu-se de împrejurările internaționale prielnice, bazându-se pe forța ei militară, a răpit Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța – vechi pământuri românești.

Regimul terorist sovietic a modelat noile teritorii cucerite după propria înfățișare: proprietatea privată a fost lichidată devenind a „statului”, administrația venită cu tancurile sovietice avea o pregătire profesională și o cultură generală sub orice nivel. Constituirea RSS Moldovenești s-a făcut arbitrar, fără a consulta populația româncască, autohtonă și majoritară; hotărârile noi „republici” au fost trasate, ținându-se cont numai de interesele geopolitice ale URSS și de ambițiile „tovarășilor” ucraineni. Noua împărțire administrativă a Basarabiei a divizat populația româncască în diverse republici, fiind supusă ucrainizării sau rusificării forțate.

Deși raptul Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța a îngrijorat populația acestor teritorii, totuși o parte a reprezentanților etniilor conlocuitoare a salutat venirea forțelor militare sovietice, solidarizându-se cu acest act agresiv al bolșevicilor⁶³. Agentura filosovietică din Basarabia și Bucovina a netezit parțial calca invadatorului, ultimul folosind-o în funcții inferioare, ca instrument de exercitare a administrației sale.

În acest tragic an în Basarabia s-a aplicat din plin politica de strămutare forțată a populației. Coloniștii germani au fost ridicați și expediați în cel de-al treilea Reich. Pe locurile părăsite sovieticii au adus ucraineni și polonezi din regiunile de est ale Poloniei care nu mai exista ca stat pe harta politică a Europei de atunci. Profitând de plecarea germanilor, împreună cu ei au fugit și mulți români basarabeni, precum și persoane de alte etnii, cetățeni ai României.

Organele represive sovietice au făcut în scurt timp trierea populației după criterii „de clasă”: toate „elementele” considerate ostile proletariatului (citește – regimului sovietic) au fost pregătite pentru deportare în regiunile de nord și de est ale URSS. Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Conform datelor existente, bolșevicii au reușit să trimită în Siberia 22 000 de oameni („planul” prevedea expedierea a 85 000 de oameni nevinovați).

În timpul operațiunilor de deportare sovieticii au făcut abuzuri de neimaginat. În vagoane de transportat vite erau aruncați, fără nici o

cvidență, copii, femei gravide, bătrâni, invalizi; părinții erau izolați de copiii lor, soțiile de bărbați.

Dar „activitatea” criminală a bandelor bolșevice nu s-a oprit aici. Mii de români basarabeni au fost arestați fără nici un motiv (doar pentru simplul fapt că erau români), schingiuiți în modul cel mai bestial în subteranele clădirilor NKVD-iste și NKGB-iste; au fost împușcați, aruncați în gropi comune și stropiți cu vitriol pentru a nu fi recunoscuți.

Acțiuni de jaf, cum ar fi bunăoară schimbul leilor pe ruble rusești – o adevarată jecmăneală, stabilirea unor prețuri exagerat de mari la producția industrială și extrem de mici la cea agricolă etc., par a fi simple delictе față de bestialitățile comise asupra oamenilor.

Odată cu retragerea forțelor armate sovietice (22 iunie–26 iulie) din Basarabia, autoritățile bolșevice au aplicat tactica „pământului ars”, nimicind tot ce prezenta valoare pe această palmă de pământ.

NOTE

¹ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f.2.

²*Ibidem*.

³*Ibidem*, f. 7.

⁴*Ibidem*, f. 3.

⁵I. Şişcanu, *Instaurarea regimului sovietic în Basarabia, 1940, 1944–1945 // 6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 192–193

⁶*Первый съезд Коммунистической партии (большевиков) Молдавии (6–8 февраля)*, Chişinău, 1990, p. 42.

⁷ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f. 7.

⁸*Ibidem*, f. 8.

⁹A. Moraru, *Contribuţii la istoria formării RSS Moldoveneşti, în Basarabia. 1940*, p. 172.

¹⁰*Istoria RSS Moldoveneşti, Vol. II, Chişinău, Editura Cartea moldovenească, 1970*, p. 383–384.

¹¹Din cuvântarica Z. Crăciunescu, în *Moldova socialistă*, 1940, 7 august.

¹²ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f. 5.

¹³*Ibidem*, f. 6.

¹⁴*Ibidem*, f. 7.

¹⁵I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, p. 77 şi urm.; I. Scurtu, C. Hlibor, *Anul 1940. Drama românilor dinire Prut şi Nistru*, p. 114 şi urm.; F. Mătreşcu, *Holocaustul mşu*, Bucureşti, 1993, p. 20–21.

¹⁶I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei, 1940*, p. 65.

¹⁷Documente privitoare la evacuarea germanilor din Basarabia au fost publicate în volumul: B. И. Пасат, *op. cit.*, p. 65–137.

¹⁸ASH, fond. PCM, d. 58/1942, f. 4.

¹⁹*Ibidem*. Ajungând în Germania, cetăţenii români de altă origine au declarat, ca şi românii de sânge, că vor să se repatrieze în România. În anii 1941–1942 s-a pus problema repatrierii cetăţenilor români la locurile lor de trai. Mai detaliat: *Ibidem*, f. 4–8.

²⁰B. И. Пасат, *op. cit.*, p. 21.

²¹*Ibidem*, p. 130–131.

²²I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei...*, p. 83.

²³ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 14, f. 632.

²⁴B. И. Пасат, *op. cit.*, p. 135–136.

²⁵*Ibidem*, p. 142.

²⁶*Ibidem*, p. 130–131.

²⁷*Ibidem*, p. 24.

²⁸*Ibidem*, p. 25; I. Şişcanu, *op. cit.*, p. 82.

²⁹B. И. Пасат, *op. cit.*, p. 25–26.

³⁰*Suferinţele Basarabiei şi răpirile ruseşti. Antologie*, p. 457.

³¹*Ibidem*.

³²*Ibidem*, p. 470.

³⁴ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 10, p. 1, f. 31

³⁴ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 1, f. 166.

³⁵*Ibidem*.

³⁶ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 3, f. 545–546.

³⁷*Ibidem*, f. 568.

³⁸ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, f. 381.

³⁹*Ibidem*, f. 383.

⁴⁰Despre pregătirea URSS de un război de ofensivă în vara anului 1941 vezi detaliat: В. Суворов, *Ледокол. Кто начал Вторую мировую войну? Нефантастический повесть-документ*, М.: Издательский дом *Новое время*, 1992. Recenzie vezi: A. Petrencu, *Generalii sovietici urzeau planuri de năvălire asupra Germaniei hitleriste, în Oastea Moldovei*, 1993, nr. 22, (17–23 iunie). Volumul a fost tradus și publicat în limba română: Victor Suvorov, *Spărgătorul de gheață. Cine a declanșat al Doilea Război Mondial?*, Iași, Editura Polirom, 1995. В. Суворов, *День „М” Когда началась Вторая мировая война?*, Черкассы, Изд-во *Илькс*, 1994. Recenzie: A. Petrencu, *Dar a venit o altă vreme în Oastea Moldovei*, 1995, nr. 6, (24 februarie–2 martie). Ideile expuse de V. Suvorov în volumele menționate mai sus au stârnit o vie polemică în rândul istoricilor ruși. Materialele discuțiilor au fost publicate într-un volum intitulat: *Готовили ли Сталин наступательную войну против Гитлера? Незаключившаяся дискуссия. Сборник материалов*, М., „АИРО-XX”, 1995. (Pregătea oare Stalin un război de ofensivă împotriva lui Hitler?). Recenzie la această culegere de materiale și studii vezi: A. Petrencu, *Pregătea oare Stalin un război de ofensivă împotriva lui Hitler?*, în *Arhivele totalitarismului*, 1996, nr. 2–3. Răspunsul dat de istoricii profesioniști ruși a fost: da, I. Stalin a pregătit un război de ofensivă împotriva Germaniei și, respectiv, „de clibrare” a Europei. Faptul că Stalin s-a pregătit minuțios de atac împotriva Germaniei este reconfirmat de E. Radzinski în monografia capitală *Stalin*. Vezi: Э. Радзиский, *Сталин*, М., Изд-во *Варгнус*, 1997, p. 482 și urm.

⁴¹A. Petrencu, *România în planul operativ de război al URSS din mai 1941*, în *Revista de istorie a Moldovei*, 1994, nr. 3–4, p. 81–82. Documentele secrete, descoperite în Arhivele din Republica Moldova, oferă noi informații privitoare la pregătirile de ofensivă a trupelor sovietice. Astfel, surse sigure ale SSI informau Bucureștii că „trupe sovietice au intrat în dispozitiv de-a lungul Prutului” (la 29 aprilie 1941, ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 6, f. 23). Pe data de 24 mai 1941 era anunțată sosirea „unei noi trupe la 3–4 km spre nord-est de Leova” (*Ibidem*, f. 35).

Sovieticii au avut grijă să trimită agenți și peste Prut. Din afirmațiile unui funcționar al Legației Sovietice de la București, rezulta că în România se găseau 3 000 de agenți comuniști, dintre care 2 000 erau veniți în țară în loturile de repatriați și refugiați din Basarabia (*Ibidem*, f. 16).

În aprilie 1941, avioane sovietice ar fi aruncat în România manifeste ce conțineau apeluri de felul: „Frați moldoveni, suntem informați, că asupritorii germani v-au luat pâinea de la gură etc”. Urma un apel către moldoveni că dacă vor să scape de acest flagel, rușii sunt dispuși să intervină. (*Ibidem*, f. 8).

Iar comuniștii bine informați din România vorbeau intens de „o intervenție a Rusiei în războiul actual, intervenție, din care ar să rezulte victoria comunismului în Europa”. Se afirma că acum este momentul potrivit pentru intervenția Rusiei, „contrar va pierde ocazia” (*Ibidem*). Nota datată cu 26 mai 1941 informa că „tineri din categoria 1942 și 1943 din Republica Moldovenească au fost încorporați și trimiși la lucrările de fortificații, însă nu li s-au dat în primire arme. Soldații Armatei Roșii din Basarabia și în special acei din apropierea frontierei au început să fie pregătiți pe cale de propagandă contra României, pe care trebuie să o știe ca cea mai mare dușmană a Sovietelor. Echipele de propagandă sunt conduse de cvreii Leize Samy din Cetatea Albă și Nuham Kisilenko din Ismail” (*Ibidem*, f. 7).

⁴¹I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României. 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 36–37. ANRM, f. 706, inv. 3, d. 6, f. 25.

⁴²Arhiva organizațiilor social-politice din Republica Moldova (în continuare – AOSP), fond. 51, inv. 1, d. 81, f. 2.

⁴³*Ibidem*, f. 2–3.

⁴⁴*Ibidem*, f. 8.

⁴⁵*Ibidem*, f. 16.

⁴⁶*Ibidem*.

⁴⁷*Ibidem*, f. 17.

⁴⁸*Ibidem*, f. 22–23.

⁴⁹*Ibidem*, f. 24.

⁵⁰*Ibidem*, f. 25.

⁵¹SMT – stațiuni de mașini și tractoare – întreprindere agricolă de stat, înzestrată cu mașini, menită să acorde colhozurilor ajutor tehnic și organizatoric, în SMT erau concentrate principalele mijloace tehnice pentru producția agricolă a colhozurilor. Prima SMT în RSSM a fost creată în 1940. În 1941 funcționau 78 de SMT (*Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol. VI, p. 261).

⁵²AOSP, fond. 51, inv. 1, d. 81, f. 26.

⁵³*Ibidem*, f. 21.

⁵⁴*Ibidem*.

⁵⁵*Ibidem*, f. 28.

⁵⁶Cercetătorul chișinăuian Piotr Șomicov a examinat activitatea teroristă a bandelor sovietice, aflate în retragere. Conform datelor lui P. Șomicov, sovieticii au reușit să evacueze în adâncurile URSS 4 086 vagoane cu bunuri materiale, între care 234 vagoane cu utilaj industrial, iar alte 698 vagoane au fost încărcate cu materie primă, producție industrială finită, alte bunuri materiale.

P. Șomicov scrie că bolșevicii au scos din uz stații electrice, fabrici de conserve și de prelucrare a strugurilor, cele mai importante uzine de prelucrare a metalelor, tipografiile.

Între 22 și 25 iunie 1941, subliniază P. Șomicov, sovieticii au aruncat în aer podurile de pe Prut, de lângă localitățile Cahul, Ungheni, Stoianovca și Lipcani. Au fost aruncate în aer, de asemenea, poduri ce legau autostrăzi și linii de cale ferată. Muncitori din Tighina, remarcă același autor, au inventat un aparat special de distrugere a căilor ferate – „viennels” (rus.: „сервель”). П. Шорников, *Промышленность и рабочий класс Молдавской ССР в годы Великой Отечественной войны*, Chișinău, Editura Știința, 1986, p. 32–33.

³⁸Constantin-Virgil Gheorghiu, *Arde Chișinăul*, în *Patrimoniul*, 1991, nr. 2, p. 153. Așa cum a subliniat și redactorul publicației, cititorul trebuie să aibă o atitudine critică față de relatările din text (*Ibidem*, p. 185). Unele informații ale autorului au fost exagerate.

³⁹Raportul asupra stării clădirilor din Municipiul Chișinău după retragerea armatelor URSS, întocmit pe baza constatărilor făcute în zilele de 25 -31 iulie 1941, *Chișinăul în 1941*, Ediție îngrijită de Dimu Poștarencu, p. 25–34.

⁴⁰ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4230, f. 381.

⁴¹ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4230. p. 1. f. 110.

⁴²*Ibidem*, f. 309.

⁴³A. Petrencu, *Basarabia în al Doilea Război Mondial*, p. 60 - 67.

III. ELIBERAREA ȘI ADMINISTRAREA BASARABIEI (iunie 1941–martie 1944)

III.1. Restabilirea administrației românești în Basarabia. Primele măsuri

Înainte de începerca războiului germano-sovietic, în România a existat o polemică între reprezentanții de vază ai emigrației basarabene și conducerea de la București cu privire la viitorul Basarabiei. Astfel, la începutul lunii mai 1941, dr. Petre Cazacu, I. Valuță și C. Dăscălescu au înaintat conducătorului statului, generalul Ion Antonescu, un memoriu în care pledau pentru elaborarea unui plan bine chibzuit ce urma a fi pus în aplicare la reîntoarcerea administrației românești în Basarabia. Semnatarii propuneau organizarea unui plebiscit care, în opinia lor, ar fi dat rezultatele cvasiunanime pentru Unirea Basarabiei cu Țara. Ei au propus, de asemenea, „înființarea unei organizațiuni strict secrete, pentru studierea, cercetarea și urmărirea sistematică a tuturor faptelor ce s-au petrecut și se petrec în Basarabia ocupată (de sovietici – A.P.)”¹. Această organizație, în viziunea autorilor memoriului, pe baza datelor și actelor adunate și sistematizate, urma să elaboreze planul organizării viitoare a Basarabiei și a măsurilor ce trebuiau luate în perioada de tranziție. Semnatarii memoriului pledau, de asemenea, pentru folosirea amplă a basarabenilor în concretizarea acestor acțiuni.

Deoarece memoriul conținea unele critici neîntemeiate, adresate conducerii statului român, răspunsul dat de către Subsecretariatul Românilor, Colonizării și Inventarului conținea replici vehemente, dar și aprecieri juste, date refugiaților basarabeni, precum și eforturilor depuse de autoritățile

române pentru rezolvarea problemelor refugiaților. La stărsitul răspunsului se sublinia că „vom reflecta asupra planului pe care-l propuneți pentru organizarea Basarabiei și în părțile sale bune și realizabile ni-l vom însuși”². Conducătorul statului, generalul Ion Antonescu, a apreciat răspunsul Subsecretariatului Românizării, Colonizării și Inventarului ca foarte bun și a dat dispoziție marilor ziare să publice totodată „și plângerea dlui Cazacu și răspunsul dat”.

În toiul luptelor pentru eliberarea Basarabiei de bolșevism³, la 3 iulie 1941, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, profesorul Mihai A. Antonescu, a expus, în cadrul unei conferințe ținute în incinta Ministerului de Interne, proiectul organizării celor două provincii românești – Basarabia și Bucovina – expresie a „suveranității statului român în aceste teritorii”⁴. Profesorul M. Antonescu a subliniat că pentru a înfăptui reorganizarea de structură și, ceea ce vicepreședintele Consiliului de Miniștri numea „purificare etnică”⁵, guvernul român a hotărât să crece pentru o anumită vreme „un zid de impermeabilitate absolută între teritoriul Basarabiei și al Bucovinei pe de o parte și teritoriul Regatului de cealaltă”⁶. Orice raporturi între locuitorii din Regat și cei din provinciile eliberate „puteau fi stabilite doar în cadrul, cu controlul și numai sub auspiciile administrației statului”⁷.

În fața administrației ce urma să sosească în Basarabia a fost pusă sarcina organizării producției, valorificării recoltei, aprovizionării populației cu produse alimentare, combustibil etc. „Printre primele acte administrative pe care le va întreprinde guvernul, a subliniat profesorul M. Antonescu, va fi stabilirea unui inventar general al bunurilor, a unui recensământ al populației și al proprietății”⁸.

Programul guvernamental prevedea o nouă organizare administrativă a Basarabiei, printre care și crearea unui nou județ, în sudul provinciei, deoarece județele Ismail și Cetatea Albă aveau întinderi teritoriale prea mari pentru o administrație eficientă⁹; limitarea maximă a legislației pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei cu scopul așa-zisei „purificări etnice” (în prima fază a guvernării) și extinderii, mai târziu, a unor legi „cu totul noi, însemnând și un nou spirit de administrație(...) în Basarabia și Bucovina vom face experiența rolului de inițiativă și răspundere a agentului administrativ”,¹⁰ a concretizat vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Adresându-se celor trimiși să înfăptuiască în Basarabia și Bucovina noua așezare administrativă românească, profesorul M. Antonescu le atrăgea

atenția că „rezultatele ce se vor învrednici să aduc prin strădania lor, vor fi folosite la reforma administrației din întreaga Tară, pe care o pregătește Generalul (Ion Antonescu – A.P.)”¹¹.

Așa cum au subliniat istoricii Ioan Scurtu și Constantin Hlihor, conducerea antonesciană „a dorit să experimenteze un nou model de organizare și administrare a teritoriului, opus celui creat de regimul de autoritate al regelui Carol al II-lea, bazat pe un puternic centralism. Modelul urma să se introducă ulterior pe tot cuprinsul țării. Aceste provincii trebuiau să devină „un câmp de experiență, un șantier de lucru și muncă pentru a dovedi ceea ce în decursul vremurilor s-ar fi putut realiza și nu s-a realizat”. Se urmărea de fapt „desfacerea vechiului centralism în unități administrative de sine stătătoare” cu viață proprie, în care rolul de bază să-l aibă comuna, cu buget de venituri și cheltuieli”¹².

Așadar, deja în toiul luptelor pentru Basarabia a fost proiectat un program de activitate a administrației românești, în momentul în care va reveni în provincie. Pe parcurs, au fost formulate alte sarcini, determinate de situația concretă din teritorii, ele fiind recșalonate, concretizate.

La 7 iulie 1941, Ion Antonescu s-a adresat basarabenilor cu o proclamație în care menționa că datorită vitejiei ostașilor români a fost spulberată crotopirca sălbatică a celor ce i-au ținut în robie și au răspândit pe pământul nostru românesc moartea și focul.

Generalul Ion Antonescu a luat decizia ca el însuși să se ocupe direct de conducerea Basarabiei și Bucovinei¹³. Conducătorul Statului Român i-a îndemnat pe basarabeni ca prin disciplină, prin ordine, prin muncă să păsească în marșul învierii naționale.

Pe data de 9 iulie 1941, vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu a făcut presci unele declarații care s-au referit și la Basarabia. Astfel, el a explicat necesitatea păstrării unei izolări totale a celor două provincii românești eliberate de armata română. Regimul în care se afla Bucovina, dar mai ales Basarabia, a fost calificat de M. Antonescu ca un „regim de ocupația bellica, de ocupație militară”¹⁴. Până la sfârșitul ostilităților, adică până la terminarea războiului cu URSS și aliații săi, când va interveni, așa cum considera profesorul M. Antonescu, „un decret de anexiune”¹⁵, până atunci autoritățile militare și regimul de ocupație militară sunt singura situație legală a acestor teritorii¹⁶. Păstrarea regimului de ocupație militară era necesar administrației românești: „1) pentru a șterge

în aceste teritorii toate urmele bolșevismului și a dezrădăcina uneltele comuniste așezate într-un an de cotorpirc; 2) pentru a înlocui sănătos instituțiile aduse de regimul sovietic, prin vechile așezări credincioase civilizației și nevoilor noastre veșnice; 3) pentru a putea reorganiza aceste provincii pe baze noi, considerând drepturile autohtonilor și asigurând Basarabiei și Bucovinei un nou destin în cadrul Statului Național”¹⁷.

Regimul militar a primit însărcinarea să instaureze o ordine publică puternică și sănătoasă („prima noastră preocupare”); să organizeze strângerea recoltei; să retragă din circulație rublele rusești și să refacă circuitul economic al acestor teritorii. Pe baza rezultatelor obținute în urma recensământului administrativ, guvernul de la București intenționa să revizuiască complet proprietatea în Basarabia și Bucovina. Fostii proprietari urmau să-și redobândească bunurile pierdute în vara anului 1940. Bunurile rămase fără stăpân aveau să fie împărțite ostașilor români care au luptat în război și familiilor lor, urmărindu-se, astfel, consolidarea elementului românesc în aceste provincii. Se preconiza o reformă agrară ce trebuia să vizeze în același timp trei scopuri – național, economic și social. Pământurile retrocedate foștilor proprietari basarabeni, precum și cele împărțite noilor proprietari, veniți din Regat, erau considerate daruri ale statului.

Profesorul M. Antonescu a explicat structura și rolul unităților administrative în Basarabia și Bucovina, aducând totodată și lămuriri asupra necesității atragerii unor specialiști germani în opera de organizare administrativă a teritoriilor eliberate. Și cu acest prilej refugiații basarabeni și bucovineni erau rugați să nu insiste asupra reîntoarcerii lor imediate.

La 23 iulie 1941, conducătorul statului Ion Antonescu l-a numit pe generalul Constantin Voiculescu în funcția de „împuternicit al Generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei”¹⁸. Ministrul de Stat german Pflaumer¹⁹ a fost numit consilier al generalului C. Voiculescu. Generalul Ion Antonescu a interzis oricăror structuri de stat de la București să se amestece în conducerea și administrarea provinciilor. Personalul administrativ, economic, financiar etc., trimis în provincii, depindea doar de împuterniciții generalului Ion Antonescu.

Într-o conferință de presă cu directorii de ziare din 25 iulie 1941 vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu a declarat că, în sfârșit, refugiații din Basarabia și Bucovina se pot întoarce acasă. M. Antonescu a subliniat că guvernul, împreună cu Marele Stat Major, a

stabilit procedura de întoarcere în Basarabia și Bucovina, că „s-a stabilit o ordine de preferință în raport cu nevoile urgente ale acestor provincii și cu înseși interesele refugiaților”.²⁰ Conducerea țării, a subliniat M. Antonescu, n-a putut să lase în voia soartei întoarcerea miilor de refugiați. „Guvernul, a menționat în continuare M. Antonescu, a avut grijă ca o mare parte din personalul administrativ, deja instalat în Basarabia și Bucovina, să fie recrutat chiar din funcționari refugiați din aceste provincii.”²¹

Presa capitalei a fost rugată să consacre săptămânal o pagină problemelor Basarabiei și Bucovinei.

La numai două săptămâni de la întâlnirea cu reprezentanții emigrației basarabene, la 30 iulie 1940, vicepreședintele Consiliului de Miniștri al României s-a întâlnit cu ei pentru a doua oară. El a declarat că guvernul n-a avut intenția să înalțe un zid de nepătruns între Regat și provinciile românești eliberate, așa cum au înțeles eronat unii emigranți basarabeni, ci a făcut acest lucru pentru a ocroti viața refugiaților care, întorși imediat după luptele armatei eliberatoare cu hordele bolșevice, ar fi nimerit sub focul agenților bolșevici, lăsați în spatele frontului.

Prevenind revenirea haotică a refugiaților la vatră, guvernul român a evitat, de fapt, un posibil război în Basarabia – între foștii proprietari, nevoiți să părăsească meleagurile natale în vara anului 1940, și elementele improprietărite de către regimul bolșevic în timpul ocupației vremelnice. O altă cauză a reținerii refugiaților de a se întoarce imediat a fost, potrivit explicațiilor lui M. Antonescu, insuficiența căilor de transport, inclusiv a celui feroviar distrus de comuniștii sovietici cu aparate speciale, prin îndoirca șinelor.

M. Antonescu a promis basarabenilor că Guvernul României va finanța refacerea tuturor clădirilor publice distruse de sovietici la retragerea din Chișinău.

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri a menționat că administrarea în Basarabia și Bucovina va cădea deocamdată în sarcina armatei și a prefecților și primarilor numiți dintre primii pretori și dintre inspectorii generali administrativi sau dintre ofițerii disponibilizați pentru primării, între acești pretori, prim-pretori și inspectorii generali, erau foarte mulți basarabeni. „Toți cei care cereau funcțiuni, fiind în același timp basarabeni și funcționari în altă parte, dacă au avut note calitative bune și au fost

prețuiți pentru calitățile lor profesionale, toți au plecat în Basarabia și Bucovina” afirma Mihai Antonescu²². Tot atunci el le-a cerut românilor basarabeni concursul pentru a se implica în procesul organizării în condiții cât mai bune a administrării Basarabiei. Totodată, basarabenii au fost rugați să ajute autoritățile centrale și în vederea organizării Transnistriei.

Către sfârșitul lunii iulie 1941, armatele române au izgonit forțele militare și administrația civilă sovietică de ocupație, în localitățile eliberate reîntrau în activitate organele de conducere românești. Astfel, la începutul lunii iulie, structurile Ministerului Afacerilor Interne au început să activeze la Ungheni²³, la 20 iulie a plecat din Iași spre Chișinău administrația municipiului în frunte cu primarul, colonel A. Dobjanschi, unde a ajuns după câteva zile²⁴ – la 21 iulie, la Ismail²⁵. Spre sfârșitul lunii iulie 1941, toți prefecții, pretorii și notarii au fost la posturile lor²⁶.

Populația, în majoritate, a întâmpinat administrația românească cu încredere, bucurie și căldură, aceleași sentimente manifestând și pentru armata română și cea germană, așa cum se sublinia într-un raport al Comisariatului Ungheni către Chestura Poliției Iași. Pe toate zidurile caselor, pe străzile în ruină și pe la diferite locuri publice se puteau vedea diverse afișe și placcarde: „Trăiască armata română și germană!”, „Trăiască Regele Mihai și Cancelarul Hitler!”, „Trăiască România și Germania!”, „Jurăm să nu ne mai despărțim de mama noastră România!”, „Dumnezeu să aibă România în paza și grija sa!”, „Jos Rusia Sovietică!”, „Jos jidanii și comuniștii!”²⁷ Locuitorii din Soroca își manifestau „sincera satisfacție ce le-a provocat faptul că au scăpat de regimul sovietic”²⁸. Românii din Orhei au primit „cu mare bucurie revenirea stăpânirii române, arătând satisfacție că au scăpat de „raiul” bolșevic”²⁹. În raportul Poliției Orhei se menționa în continuare că „puținii intelectuali ce au mai rămas, majoritatea fiind deportați, și chiar cci de origine etnică rusă, care înainte de regimul sovietic nu simpatizau românii, arată o vie mulțumire de revenirea Basarabiei la Patria-mamă, spunând că a fost suficient un an de prigoană și teroare ca să identifice în sufletele lor românismul decât cei 22 de ani de propagandă românească”³⁰. Subinspectorul de poliție, maiorul Victor Voiculescu, din Ismail relatează: „Populația ne-a primit foarte frumos, manifestându-și bucuria la vederea noastră”³¹. Aceeași stare de spirit a fost sesizată și de fostul guvernator al Basarabiei Vl. Cristi în timpul unei vizite de documentare în provincia dezrobită. „Populația basarabeană în majoritate, în special cea

rurală, scria Vl. Cristi, este incontestabil mulțumită că a scăpat de sub jugul și tirania bolșevismului, datorită soldatului român și înțelepciunii Conducătorului”³².

Pătura foarte subțire de nemulțumiți de revenirea administrației românești în Basarabia era alcătuită din cei ce au avut mână liberă și au fost încurajați de bolșevici pentru jafuri și deposedarea de bunuri a celor înstăriți și bogați. Administrația venită le-a abolit drepturile ce li se acordaseră, în sensul arătat mai sus, de către bolșevici³³.

Atitudinea grupurilor etnice a fost în ansamblu favorabilă armatei și administrației române. Astfel, bielorușii s-au bucurat de înfrângerea comunismului. Ei urmăreau cu deosebit interes desfășurarea evenimentelor și mersul operațiunilor militare pe Frontul de Est, dorind victoria armatelor aliate. Ei sperau la prăbușirea regimului bolșevic în Rusia, căruia credeau că-i va lua locul un regim naționalist; ei sperau că-și vor putea recupera bunurile pierdute sub bolșevici. Bielorușii au manifestat dorința de a se înrola într-un corp care să fie trimis pe front contra bolșevicilor³⁴.

Ucrainenii din Basarabia de asemenea s-au bucurat că au scăpat de jugul bolșevic; ei urmăreau atent evoluția evenimentelor de pe front, dorind să-și întemeieze, la sfârșitul războiului, un stat al lor, bineînțeles, pe teritoriul Ucrainci.

Lipovenii, avantajați pe timpul bolșevicilor, s-au abținut de la orice manifestații³⁵.

Generalul Ion Antonescu a ordonat împuternicitorului său în Basarabia să elaboreze instrucțiuni provizorii pentru administrația și conducerea acestui ținut. Principiile generale (temporare) ale organizării Basarabice au fost fixate în Ordonanța nr. 1 și Decizia nr. 799 ale generalului Constantin Gh. Voiculescu.

În conformitate cu Ordonanța nr. 1 (art. 1), teritoriul Basarabiei eliberate era considerat persoană juridică, condus și administrat de împuternicitorul generalului Antonescu³⁶.

Împuternicitorul generalului Antonescu pentru administrarea teritoriilor din Basarabia eliberată era organ de control și tutelă pentru municipiul Chișinău și orașele de reședință; organ de reformare a hotărârilor instanțelor tutelare subordonate. El era șeful ierarhic al tuturor administrațiilor de stat și locale. El numea, avansa și licenția funcționarii publici de toate categoriile până la șef de serviciu inclusiv.

Secretarul general, directorii și subdirectorii se numeau, la propunerea împuternicitului, prin decret. El exercita puterea asupra tuturor funcționarilor din provincie.

Administrarea provinciei se constituia pe direcții. Prefectul era șeful tuturor serviciilor din județ, precum și șeful poliției, având sub ordinele sale pe comandantul Legiunii de jandarmi și pe șefii polițiilor din comunele urbane. El era șeful ierarhic al prim-pretorilor din județul său. Era organ de control și instanță de reformare a hotărârilor date de prim-pretori, afară de cele ce rezultau din atribuțiile de tutelă. El era ajutat în exercitarea atribuțiilor sale de un subprefect, căruia îi dădea atribuțiuni delegate și care îl înlocuia de drept în lipsă.

Plasa era condusă de un prim-pretor ajutat de un pretor.

Prim-pretorul era reprezentantul puterii de stat în plasă și în această calitate era șeful tuturor serviciilor din plasă și anume: agricol, silvic, sanitar, veterinar, tehnic, financiar și școlar. El era șeful poliției din plasă și avea sub ordinele sale jandarmeria. El era organ de control și tutelă pentru comunele urbane nereședință și comunele rurale. El aplica, în prima instanță, sancțiunile la toate contravențiile de ordin administrativ și polițienesc. Era organ de reformare a hotărârilor date de primar.

Până la numirea primarilor, notarul comunal gira administrația comunală.

Ordonanța a fost emisă la 25 iulie 1941 și a intrat în vigoare în ziua publicării³⁷.

În conformitate cu Decizia nr. 799, Administrația Centrală a Provinciei Basarabia urma să aibă la bază nouă direcții în care se încadrau inspectoratele existente și serviciile desconcentrate ale diferitelor ministere, în afara celor supuse Ministerului de Intern. În structura organizațională a Basarabiei, propusă de C.Gh. Voiculescu, prefecturile aveau în frunte un prefect ajutat de un subprefect și o cancelarie cu cinci funcționari. Plasa urma să aibă un prim-pretor, un pretor și o cancelarie cu patru funcționari administrativi, plus funcționarii de specialitate. Organizarea administrației de plasă s-a făcut pe zece oficii constituind o singură autoritate sub conducerea prim-pretorului.

Activitatea administrației civilo-militare românești din Basarabia a fost determinată de condițiile reale ale momentului. Prin Decretul-Lege nr. 637 din 9 iulie 1941, toate depozitele și materialele de orice natură,

lăsate prin retragera trupelor sovietice, au fost declarate proprietatea Statului Român. Măsura a fost dictată de necesitatea sistării grabnice a jafurilor și prădăciunilor acestor bunuri materiale. Persoanele care aveau cunoștință sau poseda bunuri și depozite, armament sau muniții erau obligate în 24 de ore de la publicarea Decretului-Lege să le predă autorităților românești. Articolul 3 prevedea pedeapsa cu moartea în cazurile de nerespectare a dispozițiilor Decretului-Lege, de atacarea soldaților români și germani sau a populației civile etc.³⁸.

Pe baza prevederilor Decretului-Lege nr. 637, împuternicitul generalului Ion Antonescu pentru administrarea Basarabiei, prin Ordonanța nr. 2 din 18 iulie 1941, lua sub controlul Casei Autonome a Monopolurilor toate cantitățile de tutun în foi, tutun tăiat în pachete, țigarete, țigări de foi, chibriturile, brichetele, cărțile de joc etc. Statul puna, de asemenea, sub controlul său, extragerea și vânzarea sării⁴⁰.

Într-un teritoriu național, lipsit de monedă națională, așa cum se prezenta Basarabia imediat după eliberare, cel dintâi simbol al stăpânirii legale, după drapel, trebuie să fie moneda. Unificarea monedă trebuia înfăptuită rapid. În acest scop Banca Națională a României (BNR) a semnat, la 8 iulie 1941, cu Ministerul Finanțelor o convenție prin care BNR acorda statului, în vederea retragerii rublelor, un împrumut de 1 miliard de lei, obligându-se să facă operațiunile de schimbare.

Chiar în urma armatelor, BNR a trimis cu mijloace proprii circa 200 de funcționari, un mic stat major format din personalul superior pentru organizare și supraveghere, personalul tehnic și auxiliar.

În zece centre urbane – Cernăuți, Hotin, Soroca, Bălți, Orhei, Chișinău, Cahul, Ismail, Tighina și Cetatea Albă – au fost înființate 57 oficii de schimbare a rublelor.

Operațiunile de schimbare a rublelor au durat aproximativ o lună și jumătate și au totalizat astfel: 127 589 români au preschimbat 65 573 767 ruble; 9 198 evrei au preschimbat 14 646 710 ruble; 70 073 alte naționalități – respectiv 42 736 721 ruble. Deci, 206 860 persoane în total au preschimbat 122 957 198 ruble⁴¹. Schimbul s-a făcut la cursul de 1 leu pentru 1 rublă. Suma maximă admisă a fost la început 24 000 ruble, reducându-se apoi la 10 000, excluși fiind de la schimb militarii și autoritățile. Ion Antonescu a modificat cursul de schimb, stabilind 1 rublă pentru 5 lei, pentru a favoriza țărănimea în această operațiune⁴².

La 30 iulie 1941, BNR a semnat cu Ministerul Finanțelor o nouă convenție, determinată de nevoia de monedă măruntă pe teritoriul Basarabiei. Banca a fost autorizată să emită biletele de 1, 2, 5, 20 și 100 lei pentru o valoare totală de 1 miliard⁴³.

În timpul și după schimbarea rublelor, s-a constatat că țărani basarabeni posedau bancnote de 500 și 1 000 lei ce nu mai aveau putere de calculație. Pe raportul prezentat conducătorului Statului, mareșalul Ion Antonescu a notat: „De ce complicați? Guvernământul însărcinat cu astfel de probleme, tablou etc. Ele trebuiesc făcute urgent.

Întreg aparatul este pus în funcțiune. Nu era mai simplu să se dea ordin Băncii Naționale să le preschimbe?/ss/ Mareșal Antonescu”⁴⁴.

După introducerea monedei, autoritățile bancare au trecut la reconstruirea sediilor BNR la Chișinău și Tighina, care fuseseră distruse complet de sovietici la retragere. Indiferent de starea imobilelor, au fost reînființate sucursalele BNR din Cernăuți și Chișinău, precum și agențiile din Hotin, Bălți, Cetatea Albă, Ismail, Orhei, Soroca, Tighina.

BNR a invitat băncile comerciale, care au avut sediul principal sau sucursale în Basarabia și Bucovina, să le redeschidă de urgență, pentru a putea satisface necesitățile de credit ale populației⁴⁵.

BNR a avut, de asemenea, sarcina cumpărării aurului și monedelor străine, aflate în posesia populației.

La 1 august 1941, în urma unei inspecții la Chișinău, generalul Ion Antonescu a decis ca departamentele și instituțiile statului să nu mai dea directive prefecturilor, primăriilor și diferitelor organe ale statului din Basarabia și Bucovina. În cadrul hotărârilor luate de către generalul Ion Antonescu departamentele puteau da numai directive generale și acelea numai împuterniciților generalului pentru Basarabia și Bucovina. Totodată, se cerea trimiterea cât mai urgentă a unui fond global de circa 50 milioane lei pentru cheltuielile generale și urgente. Funcționarilor stabiliți în Basarabia li se permitea aducerea familiilor lor, iar Guvernatorului i s-a cerut să le acorde locuințe ieftine și cantine pentru masă. Prefecții și primarii, ceilalți funcționari numiți în Basarabia și Bucovina nu puteau fi înlocuiți decât cu avizul guvernatorilor și cu aprobarea generalului Ion Antonescu⁴⁶.

În această decizie a conducătorului Statului Român, ministrul de interne a insistat ca organele de poliție și jandarmerie să se supună în continuare direct Centrului, deoarece „acțiunea polițienească și a jandarmeriei

are un caracter special și de permanență, care trebuie să se desfășoare uniform pe întreg teritoriul țării”⁴⁷.

Un alt obiectiv de însemnătate primordială a fost aprovizionarea populației cu alimente și asigurarea recoltei. În acest sens împuternicitul mareșalului Ion Antonescu pentru administrarea Basarabiei, generalul C.Gh. Voiculescu a emis, la 28 august 1941, Ordonanța nr. 5 care reglementa activitatea agricolă. Pe teritoriul Basarabiei erau obligatorii următoarele munci: recoltatul cerealelor, plantelor de nutreț etc.; săpatul plantelor prășitoare, viilor etc.; treieratul păioaselor; dezmiriștitul⁴⁸. Pentru executarea muncilor sus-numite a fost rechiziționată toată populația muncitoare de la sat și orașe, de la 12 la 70 de ani, specialiștii în domeniul agriculturii, toate vehiculele cu tracțiune animală și mașinile de secerat, cosit și treierat. Ordonanța stabilea plata muncii⁴⁹.

Situația a impus administrației românești reinstalate să păstreze un timp foarte scurt organizațiile economice sovietice. Colhozurile erau administrate de o persoană desemnată de cetățenii comunei sau numită de Camera Agricolă. Ordonanța a reglementat relațiile între membrii colhozurilor și proprietarii terenurilor agricole.

Printr-o altă ordonanță, locuitorii Basarabiei au fost obligați să prezinte primăriilor, în termen de 5 zile de la afișarea acesteia, „toate cărțile de propagandă comunistă, pe care le dețin sub orice formă, precum și toate hărțile, tablourile, insignele și orice gravuri sau materiale, ce au servit autoritățile sovietice pentru propagandă”⁵⁰.

Retragerea Armatei Roșii și a administrației bolșevice din Basarabia n-a însemnat încetarea ostilităților. Autoritățile militare sovietice, educate în spiritul războiului de ofensivă, au fost surprinse de înaintarea fulgerătoare a forțelor germane și a aliaților acestora. Totuși, ele au reușit să instruiască și să formeze câteva detașamente de teroriști care, lăsate în spatele frontului, aveau sarcina să destabilizeze situația prin orice mijloace disponibile: să arunce în aer podurile, să omoare ofițeri și soldați, să distrugă trenuri, să întrețină în rândurile populației starea de panică și insecuritate etc.”

Sarcina forțelor de poliție și a celor jandarmerești, a administrației civile era de a restabili încrederea supraviețuitorilor acestor pământuri în organele de stat, de a întrona ordinea și disciplina, de a suprima orice tentativă de jaf și de vendetă. Pentru aceasta era nevoie de fermitate, căci măsurile luate pe jumătate erau inutile și primejdioase.

Serviciile competente române au intrat în posesia unor „instrucțiuni” ale militarilor sovietici privind organizarea detașamentelor de partizani și a grupurilor de diversioniști pe teritoriile cedate. Textul acestor „instrucțiuni” a fost redactat de generalul Sobetcinnikov și de membrul Consiliului de Război Șciukov. Autorii documentului, îndeplinind directiva lui Stalin privind aplicarea tacticii „pământului ars”⁵², recomandau grupurilor de diversiune următoarele „misiuni”: „distrugerea liniilor telefonice și telegrafice, incendierea depozitelor și transporturilor de carburanți sau tragere de focuri de armă asupra lor de la distanțe mici; demontarea liniilor de cale ferată și îndepărtarea și ascunderea șinelor scoase; omorârea șoferilor izolați sau nimicirea grupelor mici de autoturisme, precum și acapararea și păstrarea documentelor ce s-ar afla în acelea; aruncarea de sticle conținând lichide inflamabile pe grupe de autoturisme parcate în scopul de a le incendia; nimicirea ofițerilor; răspândirea de știri ce ar produce panică...” etc.⁵³ Documentul recomandă ca grupurile să fie organizate de către ofițeri ai trupelor de interne (NKVD) sau ai securității bolșevice (NKGB). Autorii documentului recomandau folosirea pădurilor pentru baze, organizarea atacurilor noaptea, asupra santinelor, oprirea și nimicirea transportului feroviar etc.⁵⁴

Deci, autoritățile române erau la curent cu ceea ce puseseră bolșevicii la cale. Basarabia, însă, nu dispunea de condiții prielnice pentru desfășurarea unor ample mișcări de partizani. Autoritățile sovietice au pus aici accentul pe organizarea unor grupuri mici de teroriști, unor mici echipe de spioni, pe lansarea parașutiștilor-diversioniști etc. Rând pe rând, acești indivizi au fost depistați și neutralizați de către organele polițienești și cele ale jandarmeriei. Astfel, în august 1941, a fost contracarați acțiunea grupului terorist din Chișinău, instruit de căpitanul sovietic de la NKVD Korocikin. Ordinul lăsat de acesta „tovarășilor secreți” prescria:

Organizația instruită de Korocikin avea peste 22 de membri. Organele de poliție au găsit la acești teroriști 52 grenade, 40 bucăți dinamită a câte 580 grame fiecare, 5 arme militare rusești, un revolver „Nagan” cu 7 cartușe, 12 metri fitil pentru dinamită, 40 capse pentru dinamită și 600 cartușe de armă. În afară de armament, diversioniștilor li s-a mai încredințat și suma de 26 000 lei, ca prim-fond de executare a misiunilor. Afară de organizația despre care am relatat mai sus, care era cea mai importantă structură subversivă lăsată de sovietici, poliția Municipiului Chișinău a

descoperit și alte organizații însărcinate cu executarea actelor de sabotaj. Aceste organizații erau formate din grupuri a câte trei persoane (sistem numit „troica”), membrii unui grup necunoscând pe membrii celorlalte. Unii angajați ai Sovietelor au primit substanțe toxice pentru otrăvirea fântânilor, dar n-au reușit să-și realizeze misiunea antiumană, fiind contracarați de organele de poliție.

Vila Liberman, situată la 5 km de Chișinău, pe șoseaua Costiujeni, a aparținut Școlii de pregătire a teroriștilor. Aici poliția a găsit un aparat de radio emițător, caiete și broșuri⁵⁵.

Poliția a arestat, de asemenea, șapte persoane angajate la Postul de Radio Chișinău, care, la retragerea sovieticilor, au avut misiunea de a arunca în aer Postul de Radio⁵⁶.

Organele românești de menținere a ordinii i-au depistat pe activiștii sovietici, cei care sub regim comunist au comis crime față de românii basarabeni, au desfășurat o amplă propagandă românofobă. Astfel, au fost arestați C. Crețu, unul dintre conducătorii rebeliunii de la Tatar-Bunar (1924), F. Sârbu, care a desfășurat o amplă campanie antiromânească prin intermediul presei și al cuvântărilor în fața publicului; T. Sahinet, pentru mai multe discursuri cu caracter antiromânesc, fiind și bănuț că în ajunul retragerii trupelor sovietice a denunțat NKVD-ului pe românii ce făceau semnale, din clopotnița Catedralei, avioanelor germano-române. Pentru faptele lor persoanele arătate au fost executate⁵⁷.

La sfârșitul lunii august 1941, în comuna Roșia, județul Cetatea Albă a fost prins spionul sovietic Alexei Talhanov, originar din Caucaz, URSS, care absolvise școala de spionaj de la Odesa. La el au fost găsite acte compromițătoare și date despre unitățile române ce treceau spre front.

La Cetatea Albă, poliția română a descoperit o organizație de spionaj alcătuită din F. Vincenzo, P. Ivanov, I. Soporolov și P. Ivanov. La gazda conspirativă a acestei organizații au fost găsite un aparat de radio de emisie-recepție, montat într-o lădiță, 3 kg ecrasată, 1 metru fir, 8 amorse, o cutie cu pulbere – toate de producție sovietică. A fost descoperită, de asemenea, o uniformă de ofițer român etc.⁵⁸.

Poliția română a examinat cazul grupului de la Societatea de tramvaie din Chișinău, care la retragerea sovieticilor a minat depoul și garajul cu vagoane⁵⁹. În astfel de situație n-a fost deloc întâmplătoare emiterrea unei ordonanțe speciale menite să contracareze actele de terorism, sabotaj etc.

Între alte măsuri de primă importanță, luate de autoritățile civilo-militare din Basarabia, au fost stabilirea unor prețuri fixe la mărfurile industriale și agricole, reorganizarea comerțului, aprovizionarea populației cu produsele alimentare cele mai necesare (zahăr, orez etc.), și cu cele industriale (săpun de rufe, sticlă de geamuri și pentru lămpi, încălțăminte, piele etc.).

III.2. Guvernământul Basarabiei. Restructurarea Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei

La sfârșitul lunii august 1941, la Tighina a avut loc un consiliu prezidat de mareșalul Ion Antonescu. La ședință au luat parte Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, generalul Nicolae Stoenescu, ministrul de Finanțe, Ion C. Marinescu, ministrul Economiei Naționale, generalul Radu Rosetti, ministrul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, precum și împuterniciții mareșalului Ion Antonescu în Basarabia și Bucovina.

În cadrul ședinței a fost discutată problema organizării administrative a provinciilor dezrobite și statutul juridic și administrativ al Basarabiei și Bucovinei.

La 3 septembrie 1941, a fost emis Decretul-Lege nr. 790 *Pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei*. Acest document important determina componența administrației celor două provincii eliberate⁶⁰, definea împuternicirile guvernatorilor provinciilor⁶¹, delimita funcțiile organelor puterii provinciale și ale puterii centrale⁶², inclusiv ale poliției și siguranței statului, jandarmeriei, învățământului superior, căilor ferate, porturilor etc.⁶³. Decretul-Lege împărțea administrativ Basarabia (și Bucovina) în județe, plase, comune, ultimele fiind persoane juridice cu bugetul lor propriu⁶⁴.

Ceva mai târziu, la 30 ianuarie 1942, guvernatorul Basarabiei, în temeiul articolului 18 din Decretul-Lege, prin Ordonanța nr. 19, a împărțit județele provinciei pe plăși și comune. De pildă, județul Bălți avea următoarele plăși: Bălți, Cornești, Fălești, Glodeni, Râșcani; județul Cahul – plasele Cantemir, Ion Voicvod, Ștefan cel Mare, Traian etc.⁶⁵

Decretul-Lege obliga directorii (șefii directoratelor) să rezolve toate problemele de ordin local. Nici o plângere, indica art. 8, nu se va putea

adresa ministerelor din București, în materiile de competența directoratelor provinciilor. Plângerile adresate din eroare acestor ministere se vor trimite autorităților competente din provincie, care singure au dreptul de a le rezolva în mod definitiv.

Decretul-Lege prevedea înființarea celei mai importante verigi în conducerea Basarabici și Bucovinei (iar mai târziu și Transnistriei) – Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri. Acest Cabinet ținea legătură între conducătorul statului, guvern și guvernatorul provinciei. Articolul 40 prevedea în componența Cabinetului un serviciu de coordonare compus din delegați ai tuturor departamentelor, care trebuiau să se întâlnească zilnic pentru a soluționa cererile trimise de guvernatorii provinciilor, și a altui serviciu administrativ pentru comunicarea tuturor actelor intervenite între guvern și provincie. Șeful Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabici și Bucovinei a fost avocatul Ovidiu Vlădescu, coleg al vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu, unul dintre primii colaboratori apropiați ai generalului Ion Antonescu, când acesta a preluat conducerea țării⁶⁶.

Așadar, problemele de nivel local erau rezolvate de administrația provincială. Chestiunile mai importante, problemele conflictuale apărute între diverse structuri de stat sau cele ce depășeau competența guvernatorului Basarabici erau raportate Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabici și Bucovinei și adresate lui Ovidiu Vlădescu care era Secretar general al Președinției Consiliului de Miniștri. O. Vlădescu raporta în scris conducătorului statului esența problemelor. Mareșalul Ion Antonescu, citind rapoartele, pune rezoluția în stânga paginilor. Rapoartele cu deciziile luate de conducătorul statului erau trimise înapoi pentru executare. George Magherescu, șeful Biroului III Operații din cadrul Cabinetului Militar al mareșalului Antonescu, își amintea: „Era o întrecere între noi, șefii de birouri, care să se dovedească mai expert în descifrarea scrisului lui. Era un scris cu trăsături artistice pictat din vârful unci penițe subțiri, care lăsa pe hârtie un fir violaceu, întortocheat ca un filigran, care se așternea ca într-un zbor pe hârtia albă, descenând nu litere, ci arabescuri. De multe ori indescifrabile (...)”⁶⁷ Rezoluțiile descifrate ale conducătorului statului erau trimise ministerelor vizate și / sau guvernatorilor pentru executarea lor.

Cabinetul Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei era compus din două secții: Secția Militară care se preocupa de MONT; poliție și jandarmerie; informații și contrainformații; paza frontierei; pregătirea premilitară; drumuri; poștă, telefon, telegraf; calea ferată; aviație; poduri și comunicații pe apă; colonizare; statistică; carburanți; turism; permise de trecere, și Secția Civilă, în competența căreia intrau problemele ținând de școală; comerț; industrie; agricultură; zootehnic și piscicultură; silvicultură; finanțe; românizare; muncă și sănătate; propagandă; depozite găsite (altele decât cele militare); aprovizionare.

Având în vedere că unele ministere sau subsecretariate de stat încercau să ocolească CBBT, la 13 noiembrie 1941, mareșalul Ion Antonescu a ordonat următoarele: „Vreți să comunicați cu provinciile, comunicați prin Cabinetul de la Președinție și aveți să primiți comunicările provinciilor tot pe această cale”; „toate ordinele trimise de Ministere Guvernămintelor provinciale, se dau prin Președinție și toate comunicările provinciilor și ale dlor General Voiculescu, General Calotescu și Alexianu, cu Ministerele prin Președinție. Nu executați nimic din ce vi se trimite direct”⁶⁸.

Nu trecuseră nici două luni de la emiterea Decretului-Lege pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei, când mareșalul Ion Antonescu a ordonat să i se prezinte următoarele:

„1. Un grafic cu organizarea administrativă a Provinciei și subdiviziunile fiecărui organ administrativ; 2. Un tabel cu toate greutatele ivite pe ramuri de activitate, de la dezrobire până azi. Tabelul trebuie să mai indice și data când au fost semnalate sau contactate acele dificultăți, precum și modul cum au fost soluționate”⁶⁹.

Ordinul cerea ca dificultățile cu care s-a lovit administrația Basarabiei să fie grupate după cum urmează: școală, comerț, industrie, agricultură, finanțe, românizare, muncă, sănătate, propagandă, aprovizionare. Se cereau, de asemenea, informații privitoare la poliție și jandarmerie, paza frontierei, pregătirea premilitarilor etc.⁷⁰ Curând, cele cerute de Conducătorul Statului i-au fost prezentate. După studierea schemelor prezentate, mareșalul Ion Antonescu a notat: „Văzut, F. (foarte – A.P.) clar întocmit. Am cerut ca și Bucovina și Transnistria să facă la fel. Mareșal Antonescu” (ss).⁷¹

În activitatea de administrare a Basarabiei au apărut un șir de probleme. Una din ele – „neînțelegerea permanentă între armată și administrația locală”⁷² Izvorul acestor animozități se găsea în contradicțiile de

împuterniciri: conform Decretului-Legc pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei, guvernatorul, în calitate de autoritate supremă a provinciei, avea dreptul de a lua decizii și a elabora ordonanțe și regulamente pe întreg teritoriul ei. Aceleași drepturi, însă, le avea și Comandantul Corpului III Armată, acordate prin articolul 486 al Codului Justiției Militare (CJM). A existat, deci, un paralelism al puterilor. Mareșalul Ion Antonescu a cerut să se studieze problema. Specialiștii în drept au indicat două căi posibile de soluționare a situației conflictuale existente: a) dreptul guvernatorului Basarabiei de a emite decizii și a elabora ordonanțe și regulamente putea fi considerat discutabil, dacă putea fi înțeles în sensul că guvernatorul putea să edicteze și pedepsc pentru unele fapte, dat fiind principiul general că nu se poate da o pedeapsă fără un text de lege, principiu cuprins și în articolul 1 al Codului penal, în schimb, însă, conform articolului 486 CJM, comandantul Corpului III Armată care este „autoritatea militară superioară respectivă” prevăzută în acest text, are dreptul de a „edicta prin ordonanțe (...) fapte și pedepsc menite să garanteze siguranța armatei, apărarea Țării și ordinea publică”. În acest sistem juridic, concluzionau juriștii, guvernatorul provinciei nu ar putea decât să dea ordonanțe pe baza legilor deja existente pentru aplicarea acestora, deoarece comandamentul militar respectiv are dreptul necontestat de a înființa pedepsc noi pentru fapte pe care le considera că trebuie să fie pedepsite;⁷³ b) în al doilea sistem juridic se putea susține cu destulă tărie, în baza teoriei de drept conform căreia, în condițiile inexistenței separației între puterea politică și cea executivă și în baza drepturilor acordate prin Decretul-Legc din 5 și 7 septembrie 1940 de conducătorul statului, că mareșalul Ion Antonescu, dând guvernatorului drepturi de a edicta ordonanțe, i-a delegat implicit și dreptul de a legifera pe această cale. În acest sistem, ordonanțele guvernatorului puteau fi valabile și în ceea ce privește edictarea de noi infracțiuni și pedepsc. Această teorie, însă, dădea loc la discuții asupra posibilității de a se delega și altor persoane drepturile delegate mareșalului Ion Antonescu.⁷⁴ Rezoluția pusă pe acest raport de către conducătorul statului a fost: „Să se mai studieze următorul aspect: s-au dat ordonanțe și de Guvernatorul Basarabiei, și de Comandantul Corpului de Armată. Prin aceasta s-au creat confruntări și conflicte de competență (indescifrabil – A.P.) se va face în ipoteza a doua a acestui raport și în lumina Codului poliției militare. Propuneri”.

Despre gradul de competență al administratorilor sosiți în Basarabia putem judeca pe baza datelor unui raport prezentat mareșalului Ion Antonescu de către Guvernatorul Basarabiei C.Gh. Voiculescu. După ce guvernatorul inspectase județele Soroca și Bălți, constatase următoarele: „Din cinci notari ce am văzut la lucru unul singur nu corespundea misiunii ce-i incumbă (...); restul complet orientați, cu simț practic și cu inițiativă”.⁷⁵ Pretorii, în schimb, scria în continuare guvernatorul Basarabiei generalul C.Gh. Voiculescu, cu rare excepții, nu corespund însărcinărilor ce le revin: după trei luni de zile nici nu se pot adapta noilor concepții de lucru în cadrul actualei orânduiri administrative a Basarabiei. Guvernatorul Basarabiei propunea înlocuirea treptată a pretorilor cu alții, tineri.⁷⁶ La această recomandare a guvernatorului Basarabiei mareșalul Ion Antonescu a notat: „Desigur”.⁷⁷ Generalul C.Gh. Voiculescu scrie în continuare: „...constatând că între funcționari, în special în primăriile orășenești, se găsesc foarte mulți de origine străină, am dispus să fie licențiați din serviciu, oprindu-se numai la cei de origine etnică română”. Mareșalul Ion Antonescu a încuviințat această inițiativă notând: „Foarte bine”.⁷⁸ Între problemele existente guvernatorul Basarabiei a remarcat insuficiența notarilor. „La o pretură dintr-un necesar de circa 16 notari, raporta generalul C.Gh. Voiculescu, lipsesc circa 6”.⁷⁹ Tot acolo, guvernatorul provinciei atrăgea atenția asupra numărului exagerat de mare al ședințelor de tot felul, prezidate de prefecți. Ei trebuiau să conducă ședințele unui număr impresionant de consilii, comitete, comisii etc. (în total 23).⁸⁰ În privința Jandarmeriei, generalul C.Gh. Voiculescu menționa existența unei centralizări excesive. „Comandantul de Legiune, nota guvernatorul Basarabiei, n-are voie să mute nici un post de jandarmi fără aprobarea superioară, deși necesitățile locale ar impune în mod evident acest lucru”.⁸¹ La Poliție s-a constatat un birocratism exagerat: agenții de poliție își desfășurau activitatea exclusiv în birouri. Generalul C.Gh. Voiculescu aduce un exemplu de manifestare de birocratism: „...unei hârtii ca să ajungă de la șeful poliției până la biroul de cercetări i-au trebuit cinci zile”.⁸²

Ca și în perioada interbelică, în primul an al războiului s-a mai practicat uneori mutarea, în scop disciplinar, a unor funcționari civili și militari din Vechiul Regat în provinciile eliberate, inclusiv în Basarabia, fapt ce a stârnit revolta autorităților provinciale. Această practică a fost sistată în luna

august 1942.⁸³ În sfârșit, în cadrul administrației române au fost lăsați o parte din funcționari (la nivelul comunelor, dar în unele cazuri și în administrația primăriilor orășenești) care au activat sub regimul sovietic și care, continuau practica partizanatului, nepotismului, corupției.⁸⁴

Unii funcționari, profesori din licee și școli de cultură generală, unii preoți, care au activat sub regim sovietic, au rămas la posturile lor. Această stare de lucruri a dus la o legitimă revoltă a populației locale. Astfel, în Buletinul informativ al Chesturii Chișinău din 5 septembrie 1941 se menționa: „În rândul populației locale se constată nemulțumire și o revoltă pe motiv că majoritatea funcționarilor de la Primăria locală, rămași aici după ccedarea Basarabiei sub regimul sovietic, au fost reprimiți în serviciu, fără a se consulta activitatea și serviciile prestate de ei la soviete”.⁸⁵ În continuare, în raport, se spune că în timpul ocupației bolșevice, majoritatea acestor funcționari au manifestat sentimente antiromânești și au denunțat pe mulți basarabeni organelor NKVD, aceștea din urmă fiind mereu cercetați, iar unii deportați în Siberia.⁸⁶ Funcționarii români veniți pentru prima dată în Basarabia își manifestau indignarea față de unii dintre colegii lor basarabeni, care, reveniți în provincie, au început să vorbească în limba rusă chiar în instituțiile în care funcționau, neglijând prin aceasta misiunea de românizare cu care au venit. S-a cerut intervenția organelor superioare spre a interzice conversațiile în limba rusă cel puțin la autorități și instituții, avându-se în vedere faptul că populația basarabeană știa destul de bine limba română pe care nu a putut s-o uite în timpul unui an.⁸⁷ Aceste și multe alte date concrete au fost studiate foarte minuțios de către procurorul general de pe lângă Curtea de Apel din Chișinău, care, în baza faptelor, a adresat un demers ministrului Justiției din România.

Semnatarul demersului menționa că „sufletul poporului românesc din Basarabia a suferit o zguduire foarte puternică de pe urma invaziei imperialismului ruso-asiatic, în forma lui iudco-bolșevică, producând o adâncă aversiune împotriva regimului bolșevic din cauza mijloacelor violente întrebuintate de autoritățile sovietice în lupta lor împotriva elementului românesc, a religiei, familiei, proprietății individuale și în contra tuturor așezărilor, înfăptuite de statul național român și bazate pe tradițiile milenare strămoșești ale neamului nostru”.⁸⁸ Procurorul general sublinia în continuare că marea masă a populației românești din Basarabia nu s-a

putut împăca cu bolșevicii cotropitori și a primit cu o sinceră și entuziastă bucurie vestea intrării Românilor în războiul contra URSS, aducând în multe locuri chiar jertfe de sânge, ajutoare prețioase armatelor aliate româno-germane. Au rămas, totuși, în fiecare comună unele elemente care au răspuns fără șovăire la apelul autorităților bolșevice, s-au încadrat în ideologia lor, au activat intens alături de ei și au fost profitorii regimului comunist pe timpul scurt al ocupației, deținând funcții administrative de președinți, secretari și membri de comitete satești, de colhozuri, sovhozuri etc.

Mulți activiști sovietici, se relatează în continuare în documente, fie că se adaptaseră întocmai spiritului comunist, fie din interese personale meschine, ca acela al îmbogățirii din averea sătenilor înstăriți, denunțau pentru fapte imaginare pe locuitorii pașnici și determinau, prin intrigi josnice, pe agenții sovietici de a-i aresta, deporta în Siberia și chiar a-i împușca, pentru ca la urmă averea acestor nenorociți să fie declarată confiscată și împărțită între ei și funcționarii sovietici. În document se constată că bolșevicii au apelat la cele mai abjecte elemente pentru a realiza programul lor de deznăționalizare a acestei provincii, la oameni fără nici un căpătâi, foști pușcăriași și, în genere, lipsiți de orice suport moral și de conștiință națională.

Procurorul general a evidențiat în continuare greutățile cu care se confruntau foștii proprietari, nevoiți să se refugieze în vara anului 1940, în vederea obținerii averilor intrate în mâinile profitorilor regimului bolșevic. Din nefericire, observa procurorul general, marea majoritate a foștilor colaboraționiști și agenți informativi ai bolșevicilor continuă și astăzi să stea nestingherită în casele lor, provocând nu numai indignare, dar și deznădejdea statului nostru, în sufletele oamenilor de bună credință și cu sincere sentimente românești. Mai mult chiar, foștii colaboratori sovietici recurg la acțiuni de defetism împotriva elementului românesc și organizării de stat, provocând neîncredere în armată, în instituțiunile statului, în măsurile guvernului. Prin răspândiri de zvonuri, perfide și false, se încearcă menținerea temerii că rușii vor ocupa Basarabia cu toate consecințele dezastruoase pentru populația autohtonă moldovenească. În concluzie, procurorul general formulează unele propuneri menite a pune capăt acestei stări de lucruri: internarea în lagăre a tuturor celor care în timpul ocupației sovietice au deținut funcții de președinți, secretari și membri ai comitetelor satești, colhozurilor, sovhozurilor și judecătoriilor comunale. Aceleași măsuri

urmau a fi aplicate și față de persoanele care sub regim sovietic au făcut propagandă contra României și au avut atitudine ostilă intereselor neamului românesc etc. Demersul a fost retrimis secretarului general al Președinției Consiliului de Miniștri, Ovidiu Vlădescu, care a redactat un raport conducătorului României, mareșalul Ion Antonescu. În afară de problema foștilor activiști sovietici, intrați în administrația locală din Basarabia, în demers erau expuse și alte două subiecte, bazate pe demersul procurorului general de la Curtea de Apel din Chișinău. Unul din ele viza activitatea legionară și sectele religioase.

Cabinetul Civilo-Militar pentru administrarea provinciilor dezrobite a fost înființat în conformitate cu articolul 40 al Decretului-Lege din 3 septembrie 1941 și avea sarcina de a ține legătura între conducătorul statului, guvern și guvernatorii provinciilor, de a coordona măsurile luate în problemele ce interesau Basarabia, Bucovina și Transnistria.

Pe parcursul activității, colaboratorii CBBT s-au îndepărtat de sarcinile lor de bază, depășind în unele privințe cadrul legal de activitate și dezvoltând insuficient în alte privințe funcțiunile lor. Așa cum s-a menționat într-o notă adresată Președinției Consiliului de Miniștri din 13 decembrie 1943, situația complicată în care s-a pomenit CBBT a fost cauzată de:

a) amplificarea nejustificată a volumului lucrărilor, fapt care a transformat activitatea CBBT într-o birocrație sterilă, această stare de lucruri fiind o consecință a aplicării greșite a unui ordin al mareșalului Ion Antonescu, potrivit căruia toate comunicările dintre autoritățile centrale și provincii trebuiau să treacă prin acest Cabinet. Mareșalul Antonescu, se menționează în *Notă*, a înțeles să se adopte acest sistem numai pentru corespondențe ce cuprindeau măsuri de principiu în administrația generală și care comportau un examen în vederea coordonării. Prin extinderea sistemului la toată corespondența, activitatea Cabinetului s-a împovărat cu lucrări neefective, care n-au avut alt rezultat decât acela de a le întârzia cursul, în *Notă* sunt aduse exemple: din 68 810 adrese expediate de Cabinet, în intervalul de timp de la 1 ianuarie până la 1 decembrie 1942, 43 300 reprezentau corespondența retransmisă de la alte autorități; 9 000 de petiții și numai 16 510 adrese cu corespondență proprie în care se cuprind dispoziții date de mareșalul I. Antonescu sau hotărâri ale Consiliului de Miniștri și comunicări din oficiu ale CBBT.⁶⁹ Din cauza volumului mare al lucrărilor în trecut de la alte autorități, se menționează în document,

acestea nu pot fi confruntate și coordonate, transmițându-se mecanic. Astfel, Cabinetul s-a situat în imposibilitatea de a-și realiza funcțiunile de coordonare;

b) organizarea defectuoasă a Cabinetului. CBBT era alcătuit din două secțiuni: civilă și militară și 10 birouri, însumând 33 funcționari, dintre care 15 militari, ofițeri activi și în rezervă, sergenți în termen. În document se menționa că aceste cadre importante de personal, erau absorbite de lucrări în cea mai mare parte nefolositoare și fără randament practic. „Repartizarea atribuțiunilor între birouri se bazează pe o compartimentare excesivă, ceea ce anulează orice efort de coordonare și unitate. Fiecare birou are în sarcină să păstreze legătura dintre toate trei Guvernăminte și un anumit număr de autorități centrale. Repartizarea aceasta a atribuțiunilor pe autorități centrale face astfel imposibilă orice acțiune de coordonare.”⁹⁰ Față de aceste constatări se impunea o nouă organizare a Cabinetului pentru Basarabia și Bucovina. Restructurarea trebuia să-l readucă la funcțiunile sale legale și să-l transforme dintr-un organ de transmitere mecanică a corespondenței într-un organ de acțiune utilă, punându-l în măsură să asigure o coordonare reală și eficientă a lucrurilor.

Autorii *Notei* au înaintat în acest sens următoarele propuneri:

„1) Simplificarea mecanismului de funcționare, prin reducerea corespondenței ce trece pe la Cabinet numai la aceea care comportă o acțiune de coordonare...; 2) Simplificarea organizării prin transformarea secțiunii militare în birou care să se ocupe cu chestiunile militare. În actuala organizare majoritatea atribuțiunilor acestei secțiuni pot fi executate de funcționari civili existenți; 3) Centralizarea funcțiunilor de coordonare, printr-o grupare rațională a lor. Actuala compartimentare a atribuțiunilor, care înlătură orice comunicare între birouri și orice confruntare a ordinelor date de autoritățile centrale, urmează a fi înlocuită printr-un sistem care să asigure o unitate desăvârșită în lucrări. Fiecare birou va avea în sarcină să nu anumite materii administrative: finanțe, agricultură, școală etc., ci problemele unei anumite provincii. Birourile vor stabili, deci, legătura între o Provincie și toate autoritățile centrale, putând confrunta și coordona toate măsurile ce se ordonă de către orice autoritate centrală cu privire la Provincia respectivă”⁹¹

Așadar, în locul celor 2 secțiuni cu 10 birouri se propunea a avea numai patru birouri: Biroul Basarabia, Biroul Bucovina, Biroul Transnistria, Biroul Militar. La cele patru birouri se propunea adăugarea a încă unuia – Biroul pentru problemele românilor de peste hotare, cei de la est de Bug, din Timoc, Macedonia etc. CBBT a primit în competența sa aceste probleme după apariția Decretului-Lege din 3 septembrie 1941.

Ultima propunere se referea la încetarea activității comisiunii de coordonare compusă din delegați ai departamentelor, în opinia autorilor *Notei*, această comisiune, cu atribuțiuni foarte imprecise, s-a dovedit a fi cu totul inutilă. Măsurile de coordonare necesare au fost luate de Ion Antonescu, de vicepreședintele Consiliului de Miniștri sau de Secretariatul general, fără a se recurge la această comisiune, care n-a fost investită cu nici o autoritate legală bine definită. De asemenea, când a fost necesar a se cunoaște punctul de vedere al unui departament asupra unei probleme, s-a cerut direct ministerului respectiv.

Astfel, autorii *Notei* citate considerau că reorganizarea CBBT va permite desfășurarea unei activități de real folos, va duce la asigurarea unei coordonări eficace, la o comprimare a serviciilor și, respectiv, la o reducere a cadrelor de personal. Documentul era însoțit de o schemă a CBBT în forma lui nestructurată și o schemă a aceluiași Cabinet după reorganizare. Argumentele au fost convingătoare pentru conducătorul statului. Prin Circulara nr. 300 132 din 5 ianuarie 1944, Ion A. Rădulescu, Secretar General al Președinției Consiliului de Miniștri, informa următoarele: „Cabinetul pentru Basarabia și Bucovina a fost încadrat în Direcția Relațiilor cu Departamentele și organizat pe birouri corespunzătoare fiecărei provincii. Fiecare birou va îmbrățișa activitatea din toate domeniile unui Guvernământ, făcând legătură între el și departamentele sau autoritățile centrale”⁹² Activitatea CBBT urma să se desfășoare într-un cadru precis și limitat numai la lucrările necesare unei informări reale a Președinției Consiliului de Miniștri asupra tuturor problemelor locale care cerceau o examinare în vederea coordonării. S-a precizat caracterul corespondenței intrate în competența Cabinetului. Guvernămintele erau sfătuite să se adreseze direct ministerelor sau autorităților centrale, fără a recurge la serviciile Președinției Consiliului de Miniștri.⁹⁴

III.3. Regimul antonescian în Basarabia

În Basarabia regimul I. Antonescu s-a impus, în primul rând, ca unul anticomunist. Forțele de interne din Basarabia, poliția și jandarmeria, au arestat persoane care au propagat ideologia comunistă, au servit slugarnic regimului bolșevic și au denigrat tot ce este românesc. Organele polițienești din Basarabia au lucrat încontinuu la identificarea persoanelor ce s-au manifestat în public împotriva Statului Român, au adus prejudicii morale și materiale românilor rămași sub stăpânirea bolșevică, persecutându-i și contribuind la executarea și deportarea acestora, în urma denunțurilor făcute. Astfel, au fost arestați Ivan (Vanea) Brailov, Anton Kuzențov, *Vera Cosovan*, *Hrișan Gușu*, *Gh. Fosteris*, lucrători ai cantinei NKVD-ului din Chișinău, pentru desfășurarea unei intense activități antiromânești și comuniste.⁹⁴ Poliția din Orhei a cercetat și a înaintat Curții Marțiale din Chișinău pe Agripina Surguci, de 36 de ani, cameristă sub sovietici la primăria Orhei. Având legături de prietenie cu comunistul Secară, vicepreședinte la primărie, i-a furnizat acesteia informații despre foștii funcționari, între care și primarul orașului, Plăcintă; ultimii au fost deportați de către sovietici în Siberia.

A fost arestat, de asemenea, Mihail Bodnar, de 46 de ani, originar din satul Mândăcăuți, județul Hotin, plugar, care fiind membru al comitetului sătesc, în timpul sosirii trupelor sovietice a cutreierat satele din jurul Orheiului, „purând un steag roșu și făcând propagandă în folosul Sovietelor. El a adunat fonduri pentru înzestrarea Armatei Roșii și cu orice ocazie critica Statul Român.”⁹⁵ Documentele Poliției demonstrează că au fost arestați și deferiți justiției toți cei ce s-au pus în serviciul ocupantului sovietic, indiferent de originea lor etnică.

Din momentul revenirii autorităților românești în Basarabia, evreii au fost internați în lagăre și ghettouri, afară de persoanele cu situații specifice: căsătorii legitime mixte, evrei creștinizați, evrei angajați la misiunile germane, evrei-farmacisti etc.⁹⁶. Regimul antonescian a curmat orice încercare de activitate sectară. Astfel, în comuna Vcrejeni, județul Soroca, s-a descoperit o organizație inochentistă, surprinsă tocmai în timpul când membrii ei erau adunați pentru rugăciuni în casa lui Chirică Ciumac. Au fost arestați 9 bărbați și 13 femei, li s-au dresat acte și au fost trimiși Curții Marțiale.⁹⁷ Administrația din Basarabia a reprimat orice manifestări

ale legionarilor descoperiți în provincie. Conform datelor poliției, în Basarabia, mișcarea legionară își găsisese sediul în rândurile soldaților concentrați – legionari și a noilor funcționari, ce au fost trimiși în posturi în provincie. Astfel, sergentul rezervist Mihail Ungureanu, originar din comuna Lunca Banului, județul Fălciu, concentrat la plutonul de poliție al Legiunii Lăpușna, a făcut propagandă legionară printre camarazii lui. Pentru aceasta și pentru port ilegal de insigne i s-au dresat acte și a fost trimis Curții Marțiale din Chișinău.⁹⁸ Legionarii căutau să convingă populația că intervenția germanilor pentru eliberarea Basarabiei se datora numai lor. La 23 septembrie 1941 Măria Carancioc, originară din Comrat, județul Tighina, domiciliată în București, a fost reținută la stația Romancești (Tighina), unde făcea propagandă legionară, afirmând, între altele, cum că peste 10 zile legionarii vor veni la putere.⁹⁹ Grigore Taranovschi, de 23 de ani, născut și domiciliat la Chișinău, funcționar comercial, fiind în stare de ebrietate, a cântat imnul legionar *Sfânta tinerețe legionară*. I s-au dresat actele și a fost trimis la Curtea Marțială din Chișinău.¹⁰⁰ Ținând cont de faptul că mulți funcționari publici, originari din Basarabia, foloseau limba rusă în timpul prestării serviciilor, ceea ce ducea la nemulțumiri manifestate atât de locuitorii provinciei, cât și de colegii lor de birouri, necunoscători ai limbilor străine, Guvernământul Basarabiei a luat decizia de a interzice funcționarilor publici de a vorbi în limbă străină în timpul serviciului, afară de cazurile autorizate de lege sau regulament. Ordonanța Guvernământului Basarabiei (nr. 24) interzicea, de asemenea, persoanelor care făceau parte din întreprinderile particulare de utilitate publică, de a vorbi în limba străină față de publicul pe care îl servea. Personalului din unitățile comerciale i s-a interzis de a vorbi în limba străină în timpul operațiunilor de vânzare. Elevilor li s-a interzis să vorbească în limba străină, exceptând limbile străine ce se predau în licee. S-a interzis strigarea în public a mărfurilor în limba străină. S-a interzis, cu desăvârșire, portul șepcilor rusești. Persoanele ce încălcau Ordonanța riscuau o pedeapsă cu închisoarea de la o lună până la 2 ani plus amendă de la 2 000 până la 20 000 lei.¹⁰¹ Regimul antonescian a depus eforturi pentru a șterge urmele rusificării basarabenilor. Într-o darc de seamă asupra inspecțiilor efectuate de Guvernatorul provinciei, C.Gh. Voiculescu, în județele Orhei, Bălți, Soroca se sublinia: „Națiunea este încheierea, într-un tot indisolubil, a unei grupe de indivizi legați prin rasă, origine, obiceiuri, limbă, nume, aspirațiuni și idealuri

comune, printr-o îndelungată conviețuire pe un teritoriu, care este patria lor. Drepturile noastre asupra pământului nostru se întemeiază pe faptul că poporul din cuprinsul României Mari a fost și este în mare majoritate român. Din această cauză străinii, care în mod vremelnic au cotoropit plaiurile basarabene ale răzeșilor lui Ștefan cel Mare, au căutat să deznaționalizeze pe băștinași, schimbându-le numele, pentru a șterge cel mai strămoșesc hrisov al drepturilor românești asupra Basarabiei. Această metodă a fost aplicată în anii de ocupare 1812–1918, 1940–1941. În detrimentul adevărului istoric, etnic și național, multe din numele românești ale locuitorilor Provinciei au fost supuse înstrăinării forțate de politica expansionistă și asupra toare a cnutului răsesc.”¹⁰² Același lucru s-a întâmplat cu denumirile unora dintre satele și comunele Basarabiei. De aceea C. Voiculescu a propus să se revină la numele autentice.

Prin simplificarea Legii numelui din 8 aprilie 1936, modificată prin Legea nr. 29 din 14 ianuarie 1942, basarabenilor li s-a permis revenirea la numele lor de origine: la cererea de schimbare a numelui se anexa dovada purtării unui nume românesc ce s-a înstrăinat sau pierdut. Dovada se făcea prin acte vechi, prin orice fel de înscrisuri, prin certificate parohiale sau comunale ori prin certificate emanând de la orice autoritate de stat.¹⁰³ Pentru revenirea la numele autentice ale localităților din Basarabia, prin Ordinul circular nr. 9 199 din 29 noiembrie 1941, s-a instituit o comisie, alcătuită din Secretarul General al provinciei, Directorul învățământului, Directorul Afacerilor Administrative și Directorul Arhivelor Statului.¹⁰⁴ Ca și în întreaga Țară, în Basarabia, autoritățile provinciale au depus eforturi sporite în lupta cu specula, cu hoția, Ion Antonescu cerându-le în permanență dări de seamă în acest sens.¹⁰⁵

NOTE

¹ASB, fond. PCM, d. 469/1941, f. 3.

²*Ibidem*, f. 7.

³În lucrarea de față nu ne-am propus să analizăm luptele pentru eliberarea Basarabiei. Editura Militară din București a scos de sub tipar o amplă monografie consacrată acestui important subiect: *Armata Română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941)*. Coordonatori: Colonel dr. Alexandru Dușu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, București, Editura Militară, 1996.

⁴I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României*, p.72.

⁵Așa cum demonstrează documentele din arhive, sub această noțiune s-a înțeles românizarea, adică înstrăinarea alogenilor de proprietățile ce le dețineau și instaurarea unei proprietăți de stat și particulare și a vieții economice pur românești.

⁶Mihai A. Antonescu, *Pentru Basarabia și Bucovina. Îndrumări date administrației dezrobitoare*, București, 1941, p. 13.

⁷*Ibidem*.

⁸*Ibidem*, p. 16.

⁹*Ibidem*, p. 16–17; ideile cu privire la noua împărțire administrativă vezi: *Ibidem*, p. 17–21.

¹⁰*Ibidem*, p. 22.

¹¹*Ibidem*, p. 39.

¹²I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 73.

¹³„(...) Voi conduce Eu însumi organizarea Basarabiei și Bucovinei și voi reface toate așezările”, a declarat Ion Antonescu în proclamația emisă cu prilejul eliberării Basarabiei, ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4 232, f. 45.

¹⁴ASB, fond. PCM, d. 119/1941, f. 41.

¹⁵Această declarație a lui Mihai Antonescu a stârnit vii proteste ale oamenilor politici și specialiștilor în domeniul jurisprudenței. Astfel, într-un Memoriu adresat Conducătorului Statului, Iuliu Maniu sublinia: „Modul cum se va organiza administrația în Basarabia și Bucovina după încorporarea lor angajează viitorul și poate fi plin de consecințe (...). Pentru ce trebuie un decret de «anexiune»? Basarabia și Bucovina s-au contopit cu regatul României pe baza autodeterminării, cu 23 de ani mai înainte, prin hotărâri de unire aduse în adunări naționale. Pentru ce trebuie un nou decret de anexiune, care dă altă înfățișare bazei de drept a unirii acestor provincii cu patria-mamă?” Luând în calcul și aceste argumente, Mihai Antonescu avea să revină asupra punctului său de vedere exprimat inițial, renunțând la ideea „decrețului de anexiune”. V.Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anul celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 244; *Armata Română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941)*, p. 300–302.

¹⁶ASB, fond. PCM, d. 119/1941, f. 41–42.

¹⁷*Ibidem*, f. 42.

¹⁸*Basarabia. Un an de muncă românească*, Chișinău, 1941, p. 52.

¹⁹Ministrul de Stat german Pflaumer era cunoscut datorită organizării administrative a provinciilor franceze Alsacia și Lorena, anexate de Germania. Vezi: I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României*, p. 77.

²⁰ASB, fond. PCM, d. 119/1941, f. 56.

²¹*Ibidem*, f. 56.

²²ASB, fond. PCM, f. 2–8

²³ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4232, p. 1, f. 9.

²⁴I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 74. Chișinăul, capitala provinciei, a fost eliberat pe data de 23 iulie 1941. Cu această ocazie vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu a rostit o curvântare la radio.

²⁵ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4 232, p. 1, f. 4.

²⁶ANRM, fond. 706, inv. I, d. 39, f. 78; în județul Orhei procesul de restabilire a administrației române s-a încheiat la 8 august. ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4 232, p. 1, f. 256.

²⁷*Ibidem*, f. 4.

²⁸*Ibidem*, f. 216.

²⁹*Ibidem*, f. 83.

³⁰*Ibidem*.

³¹*Ibidem*, f. 4.

³²ANRM, fond. 706, inv. I, d. 10, f. 16.

³³ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4232, p. 1, f. 259^{xxx}.

³⁴*Ibidem*, f. 680^{xxx}; f. 497.

³⁵*Ibidem*, f. 216^{xxx}.

³⁶*Ibidem*, f. 330.

³⁷ANRM, fond. 706, inv. I, d. 519, f. 21. *Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, p. 15.

³⁸ANRM, fond. 706, inv. I, d. 519, f. 23–24.

³⁹ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4232, p. 1, f. 23. Publicat în *Monitorul Oficial*, 1941, 10 iulie, nr. 161.

⁴⁰Ordonanța nr. 2, în *Buletinul Provinciei Basarabia*, p. 15–16

⁴¹ANRM, fond. 706, inv. I, d. 978, f. 19.

⁴²I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României*, p. 75.

⁴³ANRM, fond. 706, inv. I, d. 978, f. 20.

⁴⁴*Ibidem*, f. 27.

⁴⁵*Ibidem*, f. 21.

⁴⁶ANRM, fond. 706, inv. I, d. 38, f. 71–72.

⁴⁷*Ibidem*, d. 39, f. 144.

⁴⁸*Ibidem*, d. 519, f. 46.

⁴⁹*Ibidem*, f. 47–48.

⁵⁰*Ibidem*, f. 41.

⁵¹I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 80–81.

⁵²Autorii documentului au citat directiva lui I. Stalin care spunea: „Vor trebui să fie înființate grupuri de partizani, călări sau pe jos, precum și grupe de diversiune, pentru a se

lupta cu unități ale armatei inamice, pentru așărea războiului de partizani pretutindeni, pentru distrugerea podurilor și drumurilor, distrugerea legăturilor telefonice și telegrafice, aprinderea pădurilor, depozitelor, transporturilor. În regiunea ocupată se vor crea împrejurări de nesuportat pentru inamic și cei care îl ajută, ei vor fi urmăriți și distruși pas cu pas, toate măsurile lor se vor submina” – ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f. 19.

⁵³*Ibidem*, f. 21.

⁵⁴*Ibidem*, f. 22 și urm.

⁵⁵*Ibidem*, f. 172.

⁵⁶*Ibidem*.

⁵⁷*Ibidem*, f. 126.

⁵⁸ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 9, f. 5.

⁵⁹*Ibidem*, f. 7.

⁶⁰ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 38, f. 169.

⁶¹*Ibidem*, f. 170.

⁶²*Ibidem*, f. 170–171.

⁶³*Ibidem*.

⁶⁴*Ibidem*, f. 176.

⁶⁵*Basarabiu. Directoratul Afacerilor Administrative. Ordonanța nr. 19/1942 cu modificările survenite ulterior, privitoare la împărșirea administrativă a Provinciei Basarabia pe județe, plăși și comune, Chișinău, 1944, p. 5 și urm.*

⁶⁶*Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire, Veneția, Editura Nagard, 1986, p. 132.*

⁶⁷*Ibidem*, p. 133.

⁶⁸ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 36, f. 122.

⁶⁹*Ibidem*, d. 38, f. 94.

⁷⁰*Ibidem*.

⁷¹*Ibidem*, p. 100.

⁷²*Ibidem*, d. 23, f. 180.

⁷³*Ibidem*, d. 69, f. 76–76^{verso}.

⁷⁴*Ibidem*, f. 76^{verso}.

⁷⁵*Ibidem*, d. 39, f. 95.

⁷⁶*Ibidem*.

⁷⁷*Ibidem*.

⁷⁸*Ibidem*, f. 96.

⁷⁹*Ibidem*.

⁸⁰*Ibidem*, f. 97. Guvernatorul Basarabiei a anexat la Raport un tabel în care a indicat comisiile, comitetele etc., ce erau prezidate de prefect. *Ibidem*, f. 134.

⁸¹*Ibidem*, f. 132.

⁸²*Ibidem*.

⁸³La 27 august 1942, prin Circulara nr. 33 150, trimisă tuturor ministerelor și subunităților, s-a interzis efectuarea mutărilor disciplinare în teritoriile eliberate, inclusiv în Basarabiu. Cităm din document: „Suntem sesizați că în cursul acestui an s-au efectuat mutările disciplinare de funcționari în provinciile desrobite.

Este cunoscut vechiul sistem, practicat până la evacuarea din 1940, datorită căruia Basarabia mai ales -- se transformase într-un loc de surghium și ispășire pentru elementele rele. Rezultatul, cum e și normal, s-a dovedit a fi nefast pentru mersul treburilor administrative și mai ales dăunător prestigiului și autorității Statului.

Dacă acest sistem era de condamnat atunci, cu atât mai mult nu își are rostul astăzi, față de dorința Domnului Mareșal de a crea din provinciile desrobite, provincii model, unde este angajat tot prestigiul țării.

Pe de altă parte, opera de reconstrucție a provinciilor recucerite s-ar resimți puternic în înfăptuirile de refacere morală și materială, clar că s-ar prilejui strecurarea unor elemente îndoielnice în aparatul administrativ al Guvernămintelor. Secretarul general al Președinției Consiliului de Miniștri Ovidiu Vlădescu cerea în continuare ca ministerele și departamentele respective să dispună ca în viitor „să nu mai efectueze mutări disciplinare în Provinciile desrobite, urmând ca funcționarilor vinovați să li se aplice dispozițiunile Codului Funcționarilor, inclusiv destituirea. Aceasta mai ales că, în acele provincii unde opera de refacere este preocuparea principală, nu poate fi locul de reeducare a funcționarilor care nu corespund misiunii”. ANRM, fond. 706, inv. I, d. 235, f. 138.

⁴¹I. Scurtu, C. Hlibor, *op. cit.*, p. 80–81.

⁴²ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4 232, f. 527.

⁴³*Ibidem*.

⁴⁴*Ibidem*, f. 212.

⁴⁵ANRM, fond. 706, inv. I, d. 12, f. 28.

⁴⁶ASB, fond. PCM, d. 362/1942–1945, f. 223–224.

⁴⁷*Ibidem*, f. 224.

⁴⁸*Ibidem*, f. 226.

⁴⁹ASB, fond. PCM, d. 11/1944, f. 1.

⁵⁰*Ibidem*, f. 2–3.

⁵¹ANRM, fond. 706, inv. I, d. 9, f. 8.

⁵²*Ibidem*, f. 11.

⁵³*Ibidem*, f. 24.

⁵⁴*Ibidem*, f. 44.

⁵⁵*Ibidem*, f. 12.

⁵⁶*Ibidem*, f. 43.

¹⁰⁰*Ibidem*, f. 24–25

¹⁰¹*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, an. I, nr. 1, p. 35; Stela Pali, *Aura numelui*, în *Limba română*, 1995, nr. 2, p. 22–26.

¹⁰²*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1942, nr. 4, p. 46.

¹⁰³*Ibidem*, p. 47.

¹⁰⁴*Ibidem*.

¹⁰⁵ASB, fond. PCM, d. 375/1941–1942, f. 274.

IV. ACTIVITATEA GUVERNĂMÂNTULUI BASARABIEI ÎN DOMENIUL ECONOMICO-SOCIAL ȘI CULTURAL

IV.1 Repere primordiale

Înființarea Guvernământului Basarabiei și numirea prin decret a generalului Constantin Gh. Voiculescu în calitate de guvernator al provinciei¹, au marcat o nouă etapă în istoria Basarabiei.

În lunile septembrie și octombrie 1941, mareșalul Ion Antonescu a inspectat sudul și centrul Basarabiei, formulând câteva îndrumări administrative.

I. Antonescu a constatat existența unei birocrații exagerate („paperascrii interminabile”), ordonând „să se simplifice această birocrație cât mai mult cu putință”². Adept al paternalismului de stat, Ion Antonescu cerea administratorilor să lucreze cât mai mult pe teren: „Cei primarului să intre în școală, în curtea și casa sătenilor, în grajduri, în bucătărie și ogor și peste tot să intervină cu sfaturi și cu îndemnurile sale părintești și binevoitoare, dar aspru și sever la nevoie. La fel cei preotului, învățătorului, medicului, pretorului, prefectului, precum și tuturor funcționarilor care sunt în contact cu poporul, fiindcă ei sunt adevăratele albine de muncă și de creație ale statului”³. Conducătorul Statului s-a pronunțat pentru o conlucrare fructuoasă în administrație: „Armonia cea mai desăvârșită trebuie să domnească între toate căsaloanele administrative, comună, pretură, prefectură; armonie intelectuală, armonie spirituală, administrativă, cetățenească, economică și gospodărească etc.”⁴

I. Antonescu a atras o atenție deosebită situației din agricultură și problemei asigurării cu alimente a populației: „(...) trebuie să se știe că războiul se câștigă prin hrană; hrană pentru armată, hrană pentru

populație”⁵. Mareșalul a îndemnat populația la munca agricolă: „Trebuie să cultivăm, fiindcă aceasta este baza economiei naționale. Dacă nu vom reuși, vom pieri sau vom fi înghițiți de alte popoare mai vrednice (...) Trebuie să învățăm nația să muncească rațional, să se curățe, să se hrănească, să-și crească copii sănătoși și harnici. Trebuie și vreau să începem de la bază, baza neamului: familia, școala și biserica”⁶. I. Antonescu s-a pronunțat pentru sporirea numărului de vite de muncă și de hrană, al păsărilor, pentru îmbunătățirea inventarului agricol. El scria despre aducerea în țară a 1 000 de tractoare cu garnituri de arat și treierat; se aștepta sosirea a încă 3 000 de tractoare. „Voi lua măsuri, sublinia I. Antonescu, ca aceste tractoare să vină, în primul rând, în teritoriile eliberate, în special în regiunile puțin populate”⁷.

Un obiectiv important în activitatea lui I. Antonescu a fost lupta cu specula. Mareșalul a dat indicații Guvernământului Basarabiei ca acesta să cumpere „cu preț bun” diverse produse alimentare și să le expedieze în regiunile și orașele cu picătură de desfacere, pe prețuri convenabile „mult inferioare celor de speulă care stăpânesc piața în prezent”⁸.

În privința ocrotirii sănătății I. Antonescu a ordonat completarea spitalelor cu personalul necesar, cu material sanitar indispensabil, urmând ca, atunci când „împrejurările vor permite” examenul medical general să fie obligatoriu.

În unele cazuri, indicațiile lui I. Antonescu au fost prea detaliate. Astfel, el scria: „În timp ce fac baie copiii, fetele de la 14 ani în sus trebuie să cârpească rufe, în cadrul muncii de folos obștesc”⁹.

I. Antonescu s-a pronunțat pentru neamestecul autorităților în afacerile bisericesti, cu excepția cazurilor în care „preoții depășesc limitele menirii lor și se amestecă în politică sau în administrație...”¹⁰. Conducătorul statului îndruma preoții „să îmble din casă în casă pentru a da sfaturi și îndemnuri și la nevoie să ajute cu fapta și exemplul personal pe cei nevoiași și în suferință”¹¹. Alte obiective la care s-a referit I. Antonescu au fost școala, comunicațiile, politica,¹² economia,¹³ poșta, telefonul, telegraful¹⁴ etc.

În octombrie 1941, Guvernatorul Basarabiei C.Gh. Voiculescu a vizitat județele Soroca și Bălți, întocmind un raport adresat mareșalului I. Antonescu, pe care acesta l-a studiat, punând respectivele rezoluții.

IV.2. Preocupări în domeniul agriculturii

Una dintre primele preocupări ale Guvernământului Basarabiei a fost agricultura. Prin Ordonanța nr. 13 din 20 septembrie 1941 toți proprietarii și posesorii de pământ au fost obligați să execute la timp muncile agricole așa cum prevedea planul de cultură. Ordonanța reglementa problemele legate de proprietatea inventarului viu sau mort; la tăierea vitelor pentru carne etc.¹⁵. Guvernământul a luat măsuri în vederea curmării speculei.

În sectorul agriculturii Guvernământul Basarabiei a avut un amplu program de activitate ce prevedea, între altele, selectarea și amplasarea personalului tehnic, cultivarea întregii suprafețe arabile folosind mijloacele de lucru existente, sporirea suprafețelor cultivate cu plante textile, oleaginoase, leguminoase, furajare, speciale și industriale (orez, cocsagâz,¹⁶ sfeclă de zahăr, plante medicinale etc.). Guvernământul Basarabiei, Directoratul Agriculturii și Domeniilor (în continuare – DAD) au acționat activ în direcțiile aprovizionării provinciei cu semințe, ridicării productivității la hectar prin introducerea metodelor raționale de pregătire a terenului etc., refacerii plantațiilor de vii și livezi distruse sub ocupația sovietică.

În aria de activitate a DAD s-a aflat și organizarea conservării legumelor, asistența apicolă, îndiguirea insulelor din delta Dunării și a regiunii pomicele Copanca, construcția diferitelor obiective de la sate etc. O atenție sporită a fost acordată educației agricole a populației rurale, pregătirii profesionale a administratorilor agricoli, formării cadrelor de tractoriști, mecanici și meseriași agricoli etc.¹⁷.

În pofida condițiilor climaterice nefavorabile din anul agricol 1942–1943, s-au valorificat totuși 2 672 982 hectare (99,33%) din întreaga suprafață arabilă a Basarabiei, față de 2 607 948 ha (96,22%) utilizate în anul agricol 1941–1942.

Ținând cont de necesitățile armatei și ale populației civile în ceea ce privește alimentația și vestimentația, s-a acordat o atenție deosebită culturilor textile, oleaginoase, speciale și industriale. De exemplu, în 1943, pentru culturile agricole s-au distribuit 20 475 ha, pentru floarea-soarelui – 162 343 ha, pentru rapiță de toamnă și de primăvară – 15 228 ha, pentru ricin – 224 ha; pentru leguminoase – 81 388 ha; pentru orez – 206 ha; pentru cocsagâz – 53,5 ha; pentru sfeclă de zahăr – 6 421 ha.

Sporiseră suprafețele însămânțate cu culturi tehnice. Astfel, suprafața destinată sfecclei de zahăr s-a mărit de 2,5 ori, datorită contribuției societăților și fabricilor de zahăr. Cultura cocsagăzului s-a mărit de la 8,5 la 53,5 ha, datorită centrelor de răsadnițe înființate, precum și personalului specializat în această cultură.

Cultura orezului a crescut de la 86 la 206 ha, prin înființarea Centrului de cultură a orezului la Ismail, datorită amenajării și îndiguirii insulelor de la gurile Dunării, amenajării terenurilor și punerii la dispoziție a mijloacelor de irigație necesare, inclusiv: la Ismail – 6 motoare și 6 pompe, 2 pompe noi, 4 tractoare cu 4 pompe etc.; la Cahul – o motopompă nouă; la Copanca – o motopompă nouă, un tractor cu o pompă; la Chilia – o motopompă nouă.

O prioritate în politica agrară a administrației antonesciene în Basarabia a fost ridicarea productivității solului. Aceasta s-a realizat prin lucrarea rațională a terenurilor, prin dezmiriștire, arături adânci, înnobilarca terenurilor cu îngrășăminte organice și chimice (superfosfat), prin selectarea riguroasă a semințelor (la grâu, de pildă, s-au cultivat soiurile „A. 15”, „Todirești 32”, „Ulca”, „Hostianum”) etc.¹⁸.

O altă preocupare a DAD a fost refacerea prin culturi îngrijite a plantațiilor de vii și livezi, distruse în mare parte de bolșevici, sădirca plantațiilor noi de livezi, refacerea și dezvoltarea pepinierilor, aprovizionarea agricultorilor cu instrumente pomicole, unelte, material săditor. Astfel, în 1942, s-a distribuit un număr de 31 528 pomi, iar în 1943 – 105 267 pomi¹⁹.

În vara anului 1943, a fost combătută invazia de lăcuste (*Pachytiles migratoria*) în județul Chilia și de omidă rusească (*Plectenodes stictilates*) în județul Ismail.

În anii 1941–1943 au fost plantate 48 livezi comunale cu o suprafață totală de 41,65 hectare, 96 parcuri comunale cu o suprafață de 86,39 ha și 164 grădini comunale de zarzavat cu suprafața de 27 ha.

În perioada examinată de noi, în Basarabia era o suprafață de 386 875 ha de pășuni coproprietate în devălmășie. Guvernământul Basarabiei a reglementat prin câteva ordonanțe administrarea acestor bunuri publice, impunând o exploatare rațională și punând responsabilitatea pentru ele în sarcina primarilor, administratorilor agricoli și notarilor comunali. A fost reglementat pășunatul vitelor și folosirea pășunilor prin întocmirea unor planuri de exploatare, prevăzându-se fondurile necesare de investiții etc.

Gubernământul a urmărit producerea semințelor de lucernă, sparccetă și iarbă-de-Sudan.

DAD a activat intens și în direcția îmbunătățirii raselor de vite, oi, porci, recuperând pierderile simțitoare ale șeptelului de animale de pe urma retragerii bolșevicilor. Gubernământul a înființat crescătorii-nuclee de înmulțire a reproducătorilor de rasă cu scopul de a fi distribuiți cât mai mult în regiunile propice. Astfel, la ferma Flămânda de lângă Bălți erau 27 vite bovine de rasă Siemmenthal, aduse din Transilvania, alte 12 capete de aceeași rasă, aduse tot din Transilvania, se aflau la Școala de Agricultură din Cucuruzeni, la ferma Salvirii Vechi din Soroca erau 6 capete de aceeași rasă etc.²⁰

În domeniul creșterii porcilor DAD a procurat și a adus din județul Timiș și de la Dorohoi porcine de rasa Lorge-White-York și le-a repartizat în felul următor: 6 capete – la Școala de Viticultură din Chișinău, 7 capete la Școala Agricolă din Todirești, județul Tighina, 8 capete la Școala Agricolă din Cricova (jud. Lăpușna), 8 capete – la Școala de Viticultură din Saharna (Orhei) etc.²¹.

Pentru îmbunătățirea raselor de oi Gubernământul Basarabiei a înființat crescătorii-nuclee la Școala de Agricultură din Cricova, la ferma Bozicni și la ferma Căinări. Aceste centre s-au preocupat de îmbunătățirea rasei caracul. Pentru rasa țigaiie s-au înființat alte centre – la ferma Constantinești, Cahul, la ferma Bâcoza din județul Cetatea Albă și la Sărata Galbenă, județul Lăpușna.

Pentru dezvoltarea creșterii iepurilor de casă, în afara crescătoriilor existente la fermele din Orhei și Ismail, s-au adus din județul Ismail 70 iepuri Angora, 14 iepuri albi uriași germani și 11 iepuri Chinchila, fiind repartizați gospodăriilor din provincie.

Administrația antonesciană a acordat o importanță deosebită creșterii viermilor de mătase. În primăvara anului 1943, s-au distribuit 50 kg larve, față de 2,5 kg distribuite în 1942. Gubernământul a reînființat Regiunea Sericicolă Tighina după modelul Regiunilor Sericicole din Lugoj, asigurând-o cu personalul necesar. Regiunea Sericicolă a fost înzestrată cu dispozitivele și materialele necesare²².

Conducerea antonesciană de la Chișinău a acordat o atenție sporită educației agricole a populației rurale prin organizarea cursurilor de perfecționare pe durată scurtă pentru țărani, prin conferințe, caravane

agricole, publicații, broșuri, demonstrații practice, expoziții etc. În martie 1942, s-au organizat în fiecare județ cursuri cu durata de 5 zile pentru perfecționarea administratorilor agricoli comunali, cu o participare totală de 533 persoane. În iarna anului 1942/1943, s-au ținut cursuri de durată scurtă în 80 comune din toate județele Basarabiei, cu o participare de 9 216 auditori și 119 conferențieri, în februarie 1943 la caravanele agricole au participat 46 238 auditori și 212 conferențieri. Cursuri similare s-au organizat la Școala Agricolă din Cucuruzeni și la Școala de Viticultură din Chișinău.

Pentru asigurarea cu tractoriști a provinciei, în special pentru Administrația Bunurilor Statului – Arțiz, s-au organizat și au funcționat, din martie 1942 până în vara anului 1943, 19 serii de cursuri cu durată scurtă pentru pregătirea conducătorilor de tractoare. Aceste cursuri au fost absolvite de 767 tractoriști, în 1943 funcționau 2 școli de motocultură cu durata de 1 an, cu câte 60 de elevi fiecare, una la Todirești (Tighina) și cealaltă la Cuhurești (Soroca). Absolvenții școlilor primeau certificate de mecanici tractoriști.

După izgonirea bolșevicilor din Basarabia, cele 7 școli de agricultură și 2 școli de viticultură, existente până la 28 iunie 1940, au fost găsite în imposibilitate de funcționare, lipsite de inventar mort și viu, cu clădirile ruinate. După dezbaterile de sub comuniști, sarcina principală pusă de administrația antonesciană a fost asigurarea școlilor cu personal didactic, tehnic și administrativ. În 1941, în aceste școli erau numai 33 de persoane, iar în 1943 – 690 elevi (în primele clase) și 72 cadre de specialitate, care asigurau o pregătire bună a elevilor. Școlile au fost înzestrate cu inventarul necesar viu și mort. Au fost reparate fundamental clădirile școlilor, grajdurile, remizele etc., construindu-se încă 2 clădiri la Școala din Brânzeni și un internat la Școala de Viticultură din Saharna.

Pentru înzestrarea materială a școlilor agricole DAD a procurat și a distribuit 6 aparate de radio, 395 cărți didactice, 593 cărți cu opere literare, 500 tacâmuri, 100 vase pentru apă, 400 căni pentru apă, 30 bidoane pentru lapte, 40 polonice, aparatura pentru laboratoare, medicamente etc.²³

DAD a luat inițiativa valorificării produselor agricole, horticolc, pomicole și viticolc. În acest sens a fost deschisă fabrica de marmeladă cu secția de fabricare a sucurilor, secția de fabricare a rachiurilor, secția de șampanizare a vinurilor, de distilare a uleiurilor aromatice și de fabricare

a oțetului. Tot DAD a fost inițiatoarea creării a 414 loznițe și 363 cuptoare de uscat fructe și legume, în primăvara anului 1943 s-a înființat Ateliul de textile, cu 20 războaie și 4 roți de frângherie.

Politica Guvernământului Basarabiei, orientată în direcția silviculturii, urmărea împădurirea masivă a provinciei și reglementarea exploatării pușinilor păduri rămase. Guvernământul a întocmit un plan complet, eșalonând toate lucrările preconizate pentru un termen de 10 ani. Au fost stabilite suprafețele care trebuiau să fie plantate în întreaga provincie, după cum urmează: zone de interes național – 20 000 ha; terenuri degradate – 86 000 ha; perlele de protecție în sud – 15 mii ha; păduri comunale – 50 000 ha; perlele paraziți pe drumuri CFR – 2 187 ha; asanarea râurilor – 10 000 ha; completarea obștilor – 7 000 ha; plantații urbanistice – 2 000 ha²⁴. 5 000 ha de teren s-au repartizat pentru crearea a 136 pepiniere necesare creșterii pușinilor.

Prin Decizia Guvernământului nr. 7 460/1942 s-au reglementat exploatările în pădurile răzășești și anume: s-a adoptat principiul obștilor răzășești cu respectarea dreptului de proprietate al fiecărui răzeș. Până la Decizia indicată pădurea era divizată în 80–150 mici parcele cu suprafața de 0,5–3,0 ha, cerându-se pentru exploatare foarte multe autorizații și alte formalități (depunerea de cauciune de regenerare pentru fiecare pădure, delimitarea parchetului, constatarea regenerării etc.) și punându-i pe drumuri pe micii proprietari spre serviciile silvice. Inovația Deciziei consta în faptul că se exploata un singur parchet al obștii constituite, pădurea avea un organ ales benevol de răzeși și se făcea o singură formalitate, asigurându-se, totodată regenerarea și paza pădurii. Regulamentul nr. 3 085/1942 de funcționare a așezământului de obște indica până la cele mai mici detalii modul de gospodărire a pădurilor.

Guvernământul Basarabiei a organizat învățământul silvic inferior prin crearea Școlii de brigadieri silvici și pădurari, în care, în 1943, își făceau studiile 57 elevi – brigadieri și 23 elevi – pădurari. S-a reglementat de asemenea, prin Biroul lemnului, consumul și producția lemnului de foc și a celui industrial.

Serviciul Ameliorărilor din cadrul DAD a identificat terenurile supuse alunecărilor, a căror suprafață era de 1 356 ha; s-au studiat cursurile râurilor Bac, Răut, Cogălnic; s-au înființat 30 de stații meteorologice de gradul II. În timp de doi ani, în campaniile de primăvară (1942 și 1943) s-au realizat: plantații în zonele militare – 1 485 ha; perlele de protecție pe șosele –

1 119 ha; pericole parazăpezi de-a lungul căilor – 98 ha; plantații pe terenuri inundabile – 856 ha; plantații pe terenuri degradate – 1 930 ha; păduri comunale – 882 ha; plantări urbanistice – 146 ha. În total s-a plantat o suprafață de 9 202 ha pădure²⁵.

Până în 1941, vânătoarea nu era sub controlul statului, fiind lăsată la inițiativa particulară, și având organe administrative pur onorifice, însă Guvernământul Basarabiei a reglementat, printr-o ordonanță, vânătoarea pe baza economiei dirijate, menținându-se totodată și principiul inițiativei particulare. Serviciul tehnic al DAD a luat măsuri de reglementare a vânatului iepurilor, care nefiind mult timp vânați din lipsa armelor, se înmulțiseră considerabil. Astfel s-a obținut carne gratuită pentru răniți și pentru instituțiile de ocrotire socială. Acestor instituții li s-au livrat peste 2 000 iepuri, iar mai mult de 19 000 picicicle au fost puse la dispoziția armatei. Guvernământul Basarabiei a organizat combaterea ciorilor, al căror număr era înspăimântător de mare, distrugând peste 22 000 cuiburi cu ouă și omorându-se peste 30 000 de ciori. S-au luat măsuri pentru înființarea unei fazanerii. Prin Decizia Guvernământului Basarabiei din 1942 nr. 7 701 s-a aprobat statul de 10 paznici de vânătoare, pentru protejarea dropiei, lebedei și stârcului alb. DAD începuse să editeze revista *Basarabia Vânătoarească*, pe paginile căreia erau dezbătute probleme vânătoarești. Societățile de vânători au arendat 969 056 ha terenuri pentru vânat, ceea ce constituia 48% din totalul lor. 653 persoane au primit autorizație de a purta arme de vânătoare. Administrația civilo-militară din Basarabia a fost preocupată de restabilirea rapidă a legăturilor dintre Basarabia și restul țării, în acest scop au fost construite poduri de lemn provizorii peste Prut, lângă localitățile Oancea, Fălciu, Albești, Sculeni, Ungheni, Bădărași, Braniștea. Suma totală a cheltuielilor a fost de 24 300 000 lei²⁶. În toamna anului 1941 erau în curs de executare podurile peste Prut la Reni, la Serpenița, se construia podul provizoriu cu infrastructura din lemn și grinzi metalice peste Nistru la Tighina. Din vara anului 1941 până la sfârșitul anului 1942 au fost repuse în stare de lucru 799 km de cale ferată curentă și 203 km linii de garaj. Au fost refăcute 213 km de căi ferate distruse și reparate 212 ramificații. Suma totală a cheltuielilor s-a ridicat la 8,5 mil. lei²⁷.

Odată cu repunerea în funcțiune a căilor ferate au fost restabilite 87 poduri, reconstruite clădirile pentru călători distruse de sovietici la retragere, clădirile anexe etc.

După încetarea operațiunilor militare pe teritoriul Basarabiei, starea drumurilor lăsa mult de dorit: mișcările de trupe s-au făcut pe drumurile de piatră, ele degradându-se mult. Pentru repunerea lor în funcțiune, în cadrul Guvernământului Basarabiei s-a constituit Directoratul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor (DLPC). Sarcinile ce s-au pus în fața acestui Directorat au fost: repararea prin împietruire a tuturor drumurilor importante – naționale și provinciale, înzestrarea restului de drumuri (drumuri naturale) cu poduri necesare pentru asigurarea trecerii peste cursuri de apă etc.

Programul lucrărilor de drumuri s-a întocmit ținându-se seama de nevoile și interesele întregii provincii, creându-se artere de drumuri împietruite, care asigurau legăturile cu provinciile limitrofe, interjudețene, precum și cu punctele importante industriale, comerciale, administrative, gări etc. Clasarea drumurilor a fost revizuită, stabilindu-se trei categorii – drumuri naționale, drumuri provinciale și drumuri comunale, în primii doi ani de activitate a DLPC (campaniile anilor 1941 și 1942) au fost puse în lucru drumurile de interes militar, ordonate de Marele Stat Major, care s-au executat pe traseele naționale și provinciale. Apoi s-a trecut la construcția drumurilor provinciale, de mare importanță din punct de vedere economic, iar începând cu anul 1943, s-au pus în lucru drumurile de interes local de pe traseele comunale.

Pentru realizarea scopurilor propuse, s-au concentrat toate resursele bănești și s-au întrebuințat după un plan bine stabilit, construcția traseelor fiind pusă în funcție de urgența și importanța dictată de împrejurări.

În perioada examinată au fost executate următoarele lucrări:

- 1) drumuri refăcute și reparate până la data de 15 august 1943 – 1 145 km;
- 2) drumuri împietruite din nou (până la aceeași dată) – 558 km;
- 3) drumuri în curs de construcție în campania anului 1943 – 719 km;
- 4) poduri construite din nou pe traseele arătate mai sus și cele izolate de pe drumurile naturale de toate categoriile (până la 15 august 1943) – 7 446 metri;
- 5) poduri refăcute și reparate până la data de 15 august 1943 – 1 926 metri.

Pentru realizarea lucrărilor de mai sus a fost nevoie de: piatră – 1 094 000 m³; nisip – 745 000 m³; spargeri de piatră – 340 000 m³; transporturi de piatră – 949 000 m³; investiții bănești – 1 779 002 000 lei.

IV.3. Preocupări în domeniul industriei

Conducerea antonesciană a urmărit în domeniul industriei câteva scopuri. Primul dintre acestea viza *crearea unei industrii viabile și corespunzătoare nevoilor statului*. În acest sens administrația Basarabici a eșalonat repunerea în funcțiune a întreprinderilor luând în calcul gradul de urgență a necesităților locale; a încadrat industriile mari din Basarabia în regii mixte cu scopul de a consolida inițiativele particulare, alături de interesele economice ale statului; a acordat autorizații de desfășurare a activității industriale multor persoane de specialitate, oferindu-le garanții morale și materiale; a asigurat avantaje întreprinderilor în baza legii pentru încurajarea industriilor naționale.

Al doilea scop urmărit de administrația antonesciană în Basarabia a fost *românizarea industriilor*. Această politică s-a înfăptuit prin încurajarea capitalului românesc și a persoanelor de origine etnică română; prin introducerea capitalului românesc în întreprinderile industriale înstrăinate; prin favorizarea și sprijinirea industriilor românești la aprovizionarea cu materii prime locale²⁸.

Cel de-al treilea scop a fost *pregătirea și promovarea specialiștilor din rândurile băștinașilor*. În vederea realizării acestui scop, ucenicii de origine etnică română au fost angajați în unitățile industriale. Conducerile întreprinderilor au fost obligate să formeze cadre necesare de origine etnică română prin înființarea căminelor de ucenici și a cursurilor practice.

La analiza activității în domeniul industriei și aprecierii acestor activități trebuie să fie luată în considerare starea de lucruri găsită de autoritățile române la revenirea lor în iunie 1941. La retragerea din Basarabia autoritățile bolșevice au distrus tot ce au reușit. De exemplu, din 27 de întreprinderi metalurgice, existente în Basarabia la 28 iunie 1940, 8 au fost distruse de bolșevici fără posibilitatea de a le reface. Autoritățile române au reușit până în vara anului 1943 să repare și să repună în funcțiune 16; 3 întreprinderi erau în curs de reparație și una fusesse construită²⁹.

Dintre ramurile industriale existente în Basarabia cea mai importantă era morăritul. În timpul retragerii bolșevicilor aproape toate morile mari din capitalele de județe au fost distruse, rămânând numai cele țărănești. Pentru necesitățile Chișinăului Guvernământul a dat dispoziții și s-a

reconstruit o moară din cele distruse. Pentru populația celorlalte orașe din provincie măcinatul se făcea la morile țărănești mai mari și mai bine înzestrate.

Altă ramură importantă de producție din Basarabia era industria uleiurilor. În perioada anilor 1941–1943 fabricile de ulei din Basarabia au produs 753 vagoane de ulei în valoare de cca 950 mil. lei³⁰.

În vederea satisfacerii necesității de îmbrăcăminte și de alte articole, mai ales pentru populația rurală, Guvernământul Basarabiei a întreprins ample acțiuni de dezvoltare a industriei casnice, intervenind în repartizarea cotelor de fire de bumbac, în și lână. S-au luat de asemenea măsuri pentru a mări plantațiile de duzi și a satisface nevoile în larve de viermi de mătase, în vara anului 1943, în Basarabia existau 9 787 întreprinderi și ateliere ale micii industrii. Acestei ramuri i se prezicea un viitor prosper.

Întreprinderile industriale intrate în patrimoniul statului au fost orientate spre crearea unor regii mixte cu cele mai importante case industriale și comerciale românești. Una dintre primele regii mixte a fost cea de prelucrare a pieilor cu și fără blană. În această regie, Guvernământul Basarabiei participa cu un capital de 5 560 000 lei, capitalul particular fiind de 20 mil. lei. Regia lucra în conformitate cu nevoile economice ale provinciei, după indicațiile date de Guvernământ.

În perioada studiată funcționau din plin carierele de piatră (223 ale statului și 753 particulare), întreprinderile miniere – 71 vârnite, 434 întreprinderi miniere având fabrici de țiglă, cărămizi și olării.

IV.4. Preocupări în domeniul comerțului

La reinstaurarea administrației românești comerțul era inexistent, de aceea imediat a fost pusă sarcina refacerii lui, antrenându-se în acest sens elemente etnice românești. Pentru realizarea acestei sarcini administrația română a întocmit o statistică cu numărul comercianților existenți. A urmat apoi un apel al Guvernământului Basarabiei către camerele de comerț din restul țării de a trimite în provincia eliberată comercianți necesari în diverse branșe. Au fost găsite și distribuite localuri corespunzătoare pentru activitatea comercială; au fost selectate și îndrumate cadre valoroase de la sate; au fost antrenați comercianți români în regiunile populate de grupuri etnice. Comerțul a fost îmbunătățit și prin cooperarea persoanelor

capabile, prin organizarea controlului, a învățământului și a pregătirii profesionale, prin subvenții acordate de camerele de comerț școlilor profesionale, prin ajutoare acordate tinerilor români, prin înființarea instituțiilor de credit pentru industrie, comerț, meserii și agricultură etc.

Inițial, Guvernământul a obligat Institutul Național al Cooperației (INCOP) să aprovizioneze provincia cu mărfurile necesare, să colecteze și să valorifice produsele agricole din Basarabia. Apoi a încurajat inițiativa particulară. Ca rezultat, situația din vara anului 1943 era următoarea: existau 8 455 de firme comerciale autorizate, inclusiv 8 383 conduse de români, restul – 72 – de reprezentanții grupurilor etnice (adică 0,85%). Toate aceste firme aveau, conform declarațiilor, un capital investit de 1 933 511 50 lei, ceea ce era cu mult mai puțin decât necesarul (din cauza fiscalității). Majoritatea firmelor se ocupau cu comerțul cu amănuntul. Inițial, nevoile economice nu puteau fi satisfăcute numai de comercianții de origine etnică română, de aceea au fost tolerate și persoane de altă origine etnică. Dar în perspectivă se dorea depășirea acestei stări de lucruri³¹.

Cu concursul INCOP-ului, în fiecare capitală de județ s-a înființat câte o școală de colecători, cu termenul cursurilor teoretice de 2 luni, urmat de o practică de 6 luni, apoi de alte cursuri de specializare de 2 luni. Cursurile au fost frecventate de 423 elevi, care au fost ulterior repartizați la diverse cooperative pentru practică, apoi urmau a fi distribuiți în cooperative în locul evreilor. Școlile aveau un caracter permanent, funcționau în fiecare an și aveau rezultate bune. Pentru optimizarea condițiilor de lucru în școlile profesionale, Guvernământul a dispus să se distribuie din bugetul fiecărei camere de comerț subvenții de întreținere, reparații, procurare de imobil etc. Suma totală a subvențiilor a fost de 2 765 000 lei³².

Etnicilor români lipsiți de capital, însă cinstiți și cu aptitudini, li s-a acordat un ajutor (credit) de 3 845 000 lei din bugetele camerelor de comerț.

Viața comercială era imposibilă fără instituțiile de credit. La insistența Guvernământului s-au luat măsuri din timp ca instituțiile de credit din Țară să-și deschidă sucursale în Basarabia.

Prima instituție de credit care a înființat sucursalele sale în toate capitalele de județ a fost Banca Națională Română. Rolul sucursalelor era de dirijare și sprijinire a creditului din județele respective. După Banca Națională Română, șase bănci mari din Țară au înființat în Basarabia 23

de sucursale, după cum urmează: Banca Basarabici – nouă sucursale, câte una în fiecare capitală de județ; Banca Românească – 5 sucursale – la Bălți, Cetatea Albă, Chișinău, Ismail și Tighina; Creditul Național Agricol a deschis 5 sucursale – la Bălți, Cahul, Chișinău, Ismail și Tighina; Banca de Credit Român a înființat două sucursale – la Bălți și Chișinău; Banca de Scont a Români și Institutul de Credit Român – o sucursală la Chișinău. Până la 15 iulie 1943, aceste 23 sucursale au acordat, pentru diferite domenii ale vieții economice din Basarabia, credite în valoare de 1 290 771 634 lei.

În afara instituțiilor de credit menționate mai sus, la Chișinău mai activa Sucursala Băncii de Credit a Meseriașilor, care acorda împrumuturi necesare meseriașilor, în conformitate cu Legea 204/1942, la Orhei a fost înființată Casa Țărănească de Împrumut și Economie, cu titlu de experiență, care avea rezultate foarte bune. Ulterior, s-a pus problema înființării unor astfel de case și în alte centre. Scopul acestor case era de a acorda împrumuturi micilor agricultori și comercianți din comunele rurale, din târguri, din comunele urbane necreședință de județ, precum și din comunele suburbane. În Basarabia mai existau încă 238 bănci populare, dar din toate funcționau efectiv doar câteva.

Casa de Economii și Consignațiuni (CEC) a deschis o sucursală la Chișinău care efectua toate operațiunile specifice acestei instituții și care a desfășurat o amplă propagandă printre tineret în vederea cultivării spiritului de economie.

Activitatea în domeniul comerțului a fost strâns legată de restabilirea căilor de transport și a mijloacelor de locomotiv. În urma intervențiilor făcute de Guvernământul Basarabici la Direcția Generală a CFR și la Direcția Autovehiculelor București, s-au realizat următoarele: s-au pus în circulație autobuzele CFR pentru transportul pasagerilor și autocamioane pentru transportul mărfurilor pe ruta Florești–Soroca. S-a restabilit, și pe parcurs s-a îmbunătățit, circulația autobuzelor și autocamioanelor pe ruta Chișinău–Orhei–Bălți. Orașul Ismail, care în timpul înghețului Dunării rămânea izolat complet, a fost legat cu gara Bulgărica prin circulația autobuzelor și autocamioanelor pe această rută.

În scopul descongestionării transportului pe CFR, Ion Antonescu a dat dispoziție ca expedierea cercalelor să se facă în cea mai mare parte pe căi fluviale. De la data reluării navigației în primăvara anului 1943 până la 15 iulie a accluiasi an pe cele trei râuri ce mărginesc Basarabia au

fost expediate cu șleपुरi pentru restul țării 1 614 vagoane cu cereale (porumb, orz, secară, grâu, floarea-soarelui, mazăre verde, fasole etc.).

Îndată după dezrobire au fost înființate patru camere de comerț – la Bălți, Chișinău, Cetatea Albă, Ismail. Prin reorganizarea de la 1 iulie 1942, în Basarabia funcționau 9 camere de comerț și industrie – câte una în fiecare capitală de județ. Și în organizarea camerelor de comerț și industrie s-a urmărit scopul angajării numai a persoanelor de origine etnică română, procentul persoanelor grupurilor de minorități autorizate reprezentând (în vara anului 1943) doar 0,7%. S-au luat de asemenea măsuri pentru înlocuirea elementelor minoritare din conducerea cooperativelor și în general pentru eliminarea personalului străin din sistemul comerțului și mai ales din posturile-cheie³³.

Desfacerea eficientă a produselor agricole putea fi realizată doar prin târguri, oboruri, piețe. Inițial, a existat o lipsă de organizare a centrelor de desfacere, ceea ce permitea negocierea produselor agricole sau a celor animaliere direct la producător, în lipsa oricărui control sanitar, veterinar etc. Guvernământul a luat măsuri pentru a organiza târguri, oboare, rampe și piețe, astfel toate tranzacțiile fiind încheiate numai în aceste centre de desfacere. Astfel, în 1943 în Basarabia erau 91 oboare de cereale, 97 târguri de animale, 120 piețe alimentare, 21 rampe de cereale³⁴. De la dezrobire până la 1 iulie 1943 s-au încheiat în oboare și târguri tranzacții de animale în sumă de 1 356 857 880 lei; tranzacții de cereale și alte produse agricole – de 5 177 019 966 lei³⁵. În afară de cerealele expediate din Basarabia în restul țării pe CFR, în perioada iulie 1941–iulie 1943 s-au mai exportat: animale și păsări – peste 9 mii tone; brânzeturi – peste 1 500 tone, ouă – peste 8 000 bucăți etc.

Prin Ordonanța guvernamentală nr. 63, din 12 mai 1942, s-a constituit o bursă specială pentru comerțul cu piețele de caracul. Comercializarea se făcea prin autorizații speciale eliberate de Guvernământul Basarabiei și prin stabilirea de prețuri minime, care să asigure rentabilitatea necesară producătorilor. S-au eliberat în total 92 de autorizații pentru cumpărarea pieilor de caracul.

Plata muncii (în documentele timpului: prețul la mână de lucru) era stabilită de Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării. Guvernământul Basarabiei a stabilit prin ordonanțe plata muncii numai pentru unele categorii de angajați, cum ar fi, de pildă, frizeri, cizmari, meșeriași, salahori, căruțași etc.

Cu scopul combaterii alcoolismului și regenerării populației basarabene, cu aprobarea mareșalului Ion Antonescu, Guvernământul Basarabiei a limitat brevetele de băuturi spirtoase pentru cârciumi și bodegi la o unitate pentru 1 000 locuitori, în comunele rurale cu cel puțin 750 locuitori se admitea un brevet.

Colectarea lânii a întâmpinat dificultăți serioase din cauza prețului cu totul neremuneratoriu. Guvernământul Basarabiei a intervenit cu scopul majorării prețurilor la acest produs. Prețurile au fost majorate, însă cu mult sub limitele cerute de administrația chișinăuiană.

Din lipsa de comercianți și întreprinderi organizate, la început, Directoratul Economiei Naționale a încredințat întreaga operă de aprovizionare INCOP-ului, care și-a înființat agenții în fiecare județ. Paralel cu INCOP, valorificarea produselor agricole se făcea și de către organele de colectare ale Armatei. Guvernământul Basarabiei (Directoratul Economiei Naționale) a lucrat în strâns contact cu aceste instituții, supraveghind activitatea lor.

Populația Basarabiei nu era la curent cu prețurile la produsele agricole din restul țării, în Basarabia prețurile erau mai mici. Prin Ordonanțele nr. 15 și 1847 din 1941, Guvernământul Basarabiei a asigurat o treptată ridicare a prețurilor la plafonul din restul țării și, în acest fel, a exclus îmbogățirea terților, fixând prețurile la produsele agricole și animaliere, și stabilind o cotă care se plătea la produsele ce se scoteau din Basarabia la contul 31 denumit *Fondul de refacere a Provinciei*. Aceste prevederi s-au menținut până la sfârșitul anului 1941, când au fost suspendate printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri.

Cu scopul cunoașterii situației economice reale a provinciei, Directoratul Economiei Naționale a făcut statistica producției anului agricol 1942, precum și statistica populației și animalelor. Pe baza datelor obținute s-a stabilit cantitatea de cereale și de produse agricole și animaliere, necesare pentru consumul local, precum și disponibilitățile ce puteau fi oferite altor părți ale țării. Guvernământul Basarabiei a cerut INCOP-ului și Armatei să comunice regulat situația privind produsele colectate și expediate din provincie cu scopul de a nu se depăși disponibilul și de a se asigura strictul necesar pentru însămânțări și consumul local. Astfel, de la dezrobire până la 1 august 1942, s-au expediat din Basarabia următoarele cantități de produse agricole: grâu – 3 846,5 vagoane; secară – 1 025

vagoane; orz – 4 161,5 vagoane; ovăz – 355,5 vagoane; porumb – 11 521,5 vagoane; mei – 139 vagoane; în total – 21 049 vagoane. Iar de la 1 august 1942 și până la 15 iulie 1943, din Basarabia s-au expedit în județele cu penurie de produse următoarele cantități de produse agricole: grâu – 3 135 vagoane; secară – 470 vagoane; orz – 5 258 vagoane; ovăz – 851 vagoane; porumb și mei – 15 068 vagoane; floarea soarelui – 2 787 vagoane; in și cânepă – 21 vagoane; cartofi – 1 745 vagoane; în total – 31 662 vagoane. Din informațiile de mai sus este ușor de stabilit un progres evident în evoluția culturilor agricole destinate exportului în restul țării. Cifrele de mai sus nu includ și cantitățile de porumb expediate prin colectărie, care erau destul de impunătoare. Decretele-Legi nr. 3 449/1941 și nr. 312/1942 admiteau exportul fără autorizație numai în cantități limitate de până la 1 000 kg.

Ceva mai târziu, în iulie 1945, într-un memoriu prin care și-a motivat demisia din guvern, ministrul de Finanțe P. Durma indica „... bunurile din Bucovina și Basarabia au fost cumpărate de la proprietarii lor la prețurile reale identice ca și în restul țării, dat fiind că aceste provincii au fost considerate încorporate în România, astfel încât contravaloarea lor se găsește deja în Bucovina și Basarabia”³⁶.

Directoratul Economici Naționale, de comun acord cu Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării, a întocmit planul de aprovizionare a județelor în care era penurie de produse, fixând de la 1 ianuarie 1942 cotele ce urmau să fie livrate fiecărui județ. Aceste cote erau comunicate Directoratului Economici Naționale, agențiilor INCOP-ului și prefecturilor județelor excedentare, controlându-se de fiecare dată modul în care s-a făcut livrarea cotelor repartizate.

Așadar, problemele privitor la aprovizionarea populației, însămânțare, recoltare, repartizare a producției agricole etc. se aflau sub controlul statului. S-a constatat totuși că în anii 1941–1942 Basarabia, deși a livrat cantități importante de cereale și alte produse agricole și alimentare, nu a fost aprovizionată într-o măsură corespunzătoare cu mărfuri și fabricate, necesare atât pentru consumul curent, cât și pentru refacerea provinciei, după distrugerile făcute de bolșevici. Directoratul Economiei Naționale a cerut ca pe viitor să se reglementeze schimbul de produse între Basarabia și restul țării, stabilindu-se nu numai obligațiunile basarabenilor de a livra, ci și necesitățile lor de a fi aprovizionați³⁷. Pe parcurs, Guvernământul

Basarabiei a reglementat un șir întreg de probleme similare vizând desfacerea producției agricole aflate în stocuri³⁸.

În conformitate cu dispozițiile Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării nr. 3137 din 11 aprilie 1942, începând cu 1 mai 1942, regimul de cartele pentru pâine s-a introdus și în orașele din Basarabia. În acest sens, Guvernământul Basarabiei a calculat pentru fiecare oraș în parte, conform rațiilor stabilite, cantitățile de cereale, necesare pentru fabricarea pâinii. Pe baza acestui calcul, s-au dat dispoziții prefecturilor, primăriilor urbane și INCOP-ului spre a se lua măsuri de aprovizionare a orașelor cu cantitățile de cereale convenite. Stabilind că în unele județe din Basarabia se resimțea o penurie de grâu, Guvernământul a luat măsuri pentru repartizarea surplusului de grâu din județele excedentare Bălți, Soroca și Orhei.

Pentru a supraveghea permanent calitatea pâinii și a exercita controlul cât mai riguros la fabricarea pâinii, Directoratul Economiei Naționale a luat următoarea hotărâre: făina distribuită brutăriilor să fie prezentată spre control în probe sigilate și semnate de moară și de brutari și fiecare brutărie să prezinte zilnic o probă de pâine pentru control. În scopul realizării acestei hotărâri la Directoratul Economiei Naționale a fost creat un laborator de analize ale produselor alimentare și fabricate, perfect dotat, la care se făcea și analiza zilnică a pâinii aduse de brutari, dar și analiza probelor de pâine luate în timpul inspectărilor inopinate la brutării. Acest control permanent a dat rezultate excelente, contribuind la îmbunătățirea calității pâinii și asigurând producerea unei făini de înaltă calitate³⁹.

Una dintre cele mai dificile probleme din perioada studiată a fost satisfacerea populației basarabene cu încălțăminte. De la dezrobirea Basarabiei până în august 1942, nevoile de încălțăminte erau puse în seama INCOP-ului. Constatând mari neajunsuri în activitatea INCOP-ului (de fapt necesitățile de încălțăminte nu erau nici pe departe satisfăcute), Directoratul Economiei Naționale a luat sub control activitatea comercianților pielari, care au fost obligați să țină un registru de evidență a materialelor de piclăric primite și distribuite, cu dări de seamă la fiecare sfârșit de lună.

Problema distribuirii echitabile a disponibilităților reduse de materiale de încălțăminte pentru populația civilă a constituit obiectul unor studii amănunțite din partea autorităților de resort, care au ajuns la concluzia că

singurul sistem ce poate răspunde nevoilor și situației specifice create de război este introducerea bonurilor de încălțăminte. Acest sistem a fost aplicat prin Decizia nr. 668 din februarie 1942 și ulterior modificată prin Decizia nr. 1 208 din mai 1943. Directoratul Economiei Naționale a luat măsurile necesare pentru înființarea unor comisii însărcinate cu distribuirea bonurilor de încălțăminte, introducând un registru obligatoriu pentru cizmarii, care executau comenzile pe baza bonurilor de încălțăminte și stabilind prețul maximal pentru confecționarea și repararea încălțăminte.

Din iulie 1941 până în iulie 1943, în Basarabia au fost aduse pentru acoperirea necesităților de încălțăminte ale populației urbane: talpă – 71 268 kg; piele – 69 325 fuse; toval – 3 106 kg; blânculețe – 584 kg⁴⁰. Aceste cantități de produse de pielărie erau insuficiente pentru acoperirea nevoilor populației urbane din Basarabia, deoarece orașele erau în refacere și dezvoltare, înregistrându-se un spor apreciabil de populație. Nu întâmplător, s-a constatat că procentul de satisfacere a nevoilor de încălțăminte era în continuă descreștere. Astfel, dacă în 1942 au fost satisfăcute 7% din nevoile populației urbane, în anul 1943 doar 4,37%.⁴¹ Acest procent redus se explică prin faptul că Basarabia nu primea nici cote de încălțăminte gata, nici cote de produse de pielărie pentru ateliere și fabrici de încălțăminte, fiind lipsită de astfel de întreprinderi după distrugerile făcute de bolșevici.

La fel de grea era și situația populației rurale, întrucât Basarabici nu i s-au repartizat cote de piele brută pentru confecționarea opincilor. Pentru a ameliora cel puțin parțial situația, Guvernământul Basarabiei a semnat, la 2 februarie 1943, cu Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării un Protocol prin care se stipula că 50% din pieile de porci tăiați și expediați din Basarabia se vor restitui acestei provincii sub formă de opinci.

Pentru remedierea aprovizionării cu încălțăminte, în Protocolul din 6 aprilie 1943 s-a prevăzut stabilirea unor cote de talpă sintetică și de piele importată, în raport cu nevoile comunicate de Directoratul Economiei Naționale.

O altă problemă, tot atât de importantă, ținea de insuficiența materialelor de construcție și de lipsa unui comerț specializat cu aceste materiale, în special cu cherestea.

Guvernământul Basarabiei a pus bazele comerțului cu cherestea. Problema cherestei, fiind complexă, depășea împuternicirile Guvernământului. Astfel, la 26 august 1942, a fost semnată o Convenție între provinciile Bucovina și Basarabia, prin care Bucovina s-a obligat să livreze Basarabiei 440 vagoane de cherestea. La 8 octombrie 1942, s-a încheiat o nouă convenție prin care Guvernământul Bucovinei s-a angajat, în schimbul porumbului, să aprovizioneze Basarabia cu 30 000 m³ cherestea și cca 550 vagoane de lemn de foc. Cu toate măsurile luate, aproape un an, nu au putut fi aduse cantitățile de cherestea prevăzute din cauza refuzului firmelor forestiere de a expedia atât cota aprobată de Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării, cât și cele stabilite prin convențiile semnate. În urma unor noi eforturi, în mai și iunie 1943, s-au adus în Basarabia 16 000 m³ cherestea și alte materiale lemnoase, însă creșterea tarifelor pe CFR a înrăutățit din nou importul materialului lemnos în Basarabia. Comercianții de breaslă nu puteau vinde marfa decât conform prețurilor stabilite oficial. Dacă ridicau prețurile în conformitate cu cheltuielile, erau pasibili de aplicarea sancțiunilor Legii sabotajului.

Pentru acoperirea necesităților de 5 000 vagoane de lemn de foc pentru iarna 1943–1944, Guvernământul a intervenit la Comisariatul General al Lemnului prin Adresa nr. 4 656 din 1 iunie 1943 pentru livrarea primei tranșe de 2 000 vagoane de lemn de la exploatarea de pădure care aprovizionau Chișinăul cu lemn de foc și cărora li se expediaseră deja 150 vagoane de porumb pentru hrana lucrătorilor⁴². Comisariatul General al Lemnului a aprobat pentru Basarabia 4 186 vagoane de lemn de foc.

Și mai complicată era problema asigurării provinciei cu obiecte din fier. Guvernământul Basarabiei a depus eforturi sporite pentru soluționarea ei, însărcinând societatea „Odesfier” cu satisfacerea nevoilor provinciei în obiecte metalurgice de prima necesitate. Comenzile Ministerului Înzestrării Armatei, Direcția producției de război, înghițeau partea lor din producția siderurgică. În ciuda marilor greutăți, determinate de război, numai timp de opt luni și jumătate (1 noiembrie 1942–15 iulie 1943), de când Directoratul Economiei Naționale ținea evidența, în Basarabia au fost livrate prin „Odesfier” următoarele cantități de fier, articole de fierărie și unelte agricole: fier comercial – 461 557 kg; tablă galvanizată – 57 650 kg; prășitoare – 903 buc.; sape – 121 929 buc.; lopeți – 6 710 buc.; tablă

neagră – 27 696 kg; cuie – 374 540 kg; sârmă – 24 741 kg; topoare – 12 664 buc.; fier balot – 99 258 kg; cazmale – 9025 buc.; pluguri – 4 920 buc.; grape – 1 942 buc.; hârlețe – 800 buc.; batoze – 2 buc.; furci – 16 070 buc.; picse de rezervă pentru pluguri – 59 269 kg; târnăcoape – 1 500 buc.; fier-beton – 20 000 kg⁴³.

O altă problemă importantă în perioada studiată a fost cea a asigurării populației și industriei cu zahăr. Lipsa mijloacelor de transport făcea ca zahărul să soscască în Basarabia neregulat și cu mari întârzieri. În general, cantitatea de zahăr nu era suficientă pentru populația județelor. La aceasta se mai adăuga lipsa depozitelor de desfacere a zahărului. La început astfel de depozite erau doar în Chișinău și Bălți, pentru celelalte județe aprovizionarea făcându-se prin agențiile Incoopului.

De la 26 iulie până la 1 martie 1943, rația lunară de zahăr a fost de 100 grame pentru populația rurală și 500 grame pentru populația urbană, în total în Basarabia erau aduse 370 000 kg de zahăr lunar. Guvernământul Basarabiei a insistat asupra majorării cotelor de zahăr și ca urmare, prin protocolul din 6 aprilie 1943, încheiat între Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării și Guvernământul Basarabiei, s-a prevăzut rectificarea cotelor de zahăr, atribuite pentru județele din Basarabia, în raport cu populația existentă. Începând de la 1 martie 1943, cota lunară de zahăr pentru Basarabia a fost majorată de la 370 000 kg la 422 500 kg. Iar de la 1 iunie 1943, cota lunară de zahăr convenită Basarabiei a crescut de la 422 500 la 532 836 kg, astfel majorându-se și rația lunară pentru populația rurală de la 100 grame la 150 grame pentru o persoană.

Zahărul convenit populației urbane se distribuia pe bază de cartelă, iar justificarea distribuirii se făcea pe baza bonurilor detașate.

În ceea ce privește repartizarea zahărului pentru populația rurală, în scopul realizării unui control cât mai eficient, Guvernământul a dat dispoziții prefecturilor și preturilor ca distribuirea să se facă de către comune, în baza tabelelor nominale, întocmite în dublu exemplar, semnate de fiecare primitor în parte și autentificate de către primar sau notar și de șeful de post. Un exemplar al acestor tabele comunele îl prezentau prefecturilor respective, care le centralizau pe toate pe plase și le înaintau Directoratului Economic Național pentru informare și control. Pe teren controlul era efectuat de către prim-pretorul plasei în timpul inspecțiilor. Pe parcurs, Guvernământul a mai înființat două depozite de zahăr – la Tighina și Ismail.

Afară de acestea, existau depozite de vânzare a zahărului în consignatie, încredințate comercianților români, la Chișinău, Bălți, Cetatea Albă, Soroca, Tighina și Ismail.

În cursul anului 1942, s-au distribuit populației urbane și funcționarilor rurali, fabricilor de marmeladă, pomicultorilor, internatelor și cantinelor școlare 242 787 kg de zahăr.

Pentru industrializarea fructelor, în afară de Fabrica de Marmeladă a INCOP-ului din Tighina, cu o capacitate de producție de 6 mii kg în 8 ore, și câteva fabrici mai mici din Chișinău și Cahul, în decembrie 1942, s-a înființat Fabrica de Marmeladă a Directoratului Agriculturii din Chișinău cu o capacitate de 5 000 kg marmeladă în 24 ore.

În vederea industrializării fructelor din recolta anului 1943 și stimulării internatelor școlare, populației urbane și pomicultorilor din Basarabia în fabricarea marmeladei în condiții mai avantajoase, Guvernământul Basarabiei a intervenit la Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării pentru a se aproba următoarele cantități de *zahăr*:

a) pentru internatele școlare secundare, cel puțin, câte 1 kg de zahăr pentru fiecare elev intern, cantitatea totală de zahăr fiind de 5 576 kg;

b) pentru populația urbană, cel puțin, câte 1 kg de zahăr de persoană, în total 277 883 kg;

c) pentru pomicultorii și viticultorii din Basarabia, care dispunau de 18 036 ha livezi și cca 100 mii ha vie – 20 vagoane de zahăr.

Prin Decizia ministerială nr. 1267 din iulie 1943, pentru Fabrica de Marmeladă a INCOP-ului din Tighina, trebuia să se expedieze 300 000 kg de zahăr¹³.

Aprovizionarea cu săpun a populației din Basarabia s-a făcut în condiții normale, din producția fabricilor locale, deficitul fiind completat cu săpunul adus de la fabricile din restul țării. Majoritatea populației rurale își prepara singură săpunul din grăsimi animale. Pentru restul populației rurale și pentru cca urbană săpunul de rufe era adus din afara provinciei. Săpunul fiind în cantități suficiente, nu a fost nevoie să se introducă sistemul raționalizării acestui articol.

Pentru completarea necesarului de săpun, prin Decizia ministerială nr. 1 143 (martie 1943), Basarabiei i s-au acordat 187 000 kg săpun de rufe, inclusiv 89 300 kg repartizat agenților INCOP-ului și comercianților din Basarabia. Pentru restul de 97 700 kg săpun s-a intervenit la Subsecre-

tariatul de Stat al Aprovizionării pentru anulare, întrucât, „conform rapoartelor camerelor de comerț și prefecturilor, nu se mai simțea nevoie de săpun de rufe, populația fiind suficient aprovizionată „⁴⁵.

Asigurarea populației cu pește se reglementa prin Decizia ministerială nr. 847, publicată în *Monitorul oficial* nr. 147 din 27 iunie 1943. Conform articolului 6 al Deciziei, 50% din producția piscicolă a județului Cetatea Albă și 25% din producția județelor Ismail, Cahul, Chilia erau rezervate pentru aprovizionarea cu pește a întregii provincii. Această cantitate de pește era insuficientă pentru acoperirea necesităților populației. Guvernământul Basarabiei a insistat asupra măririi cotei de pește destinat consumului și industrializării, precum și asupra reglementării prețurilor la pește și la transportul lui pe CFR. O parte din cerințele Guvernământului au fost satisfăcute, celelalte au rămas în cercetare.

Aprovizionarea cu carne a populației se prezenta în felul următor (datele pentru martie-iulie 1943): pe data de 3 martie în cele opt județe ale Basarabiei erau 64 000 porci, 25 780 vite și 135 000 mici. De la 3 martie până la 15 iulie, Guvernământul Basarabiei a dat autorizații pentru exportul din Basarabia în restul țării a 14 058 porci, 3 660 vite și 35 900 mici. Disponibilul rămas în Basarabia, la data de 15 iulie 1943, era: 50 010 porci, 22 120 vite și 99 100 mici.⁴⁶

În vederea completării și reparării inventarului agricol distrus de bolșevici, Guvernământul Basarabiei a exportat turte de floarea-soarelui în Elveția în schimbul a 150 tractoare. Până în vara anului 1943, au fost primite 115 tractoare. Constatându-se însă că aceste tractoare nu corespundeau cerințelor, livrările de răsărită și primirea tractoarelor au fost sistate, iar contractul reziliat.

IV.5. Preocupări în domeniul social

Bunurile intrate în patrimoniul statului pe teritoriul Basarabiei, în baza legilor de românizare, se administrau și se exploatau de Guvernământul Basarabiei prin Directoratul Românizării, Colonizării și Inventarului (în continuare – DRCI)

Baza juridică de activitate a DRCI a constituit-o Dispoziția Consiliului de Miniștri nr. 5 812 din iunie 1943 (*Monitorul oficial*, nr. 142 din 22 iunie 1943).

Programul ce trebuia executat de DRCI cuprindea identificarea și inventarierea tuturor bunurilor intrate în patrimoniul Statului, valorificarea lor și, în primul rând, a industriilor alimentare, arendarea și exploatarea terenurilor agricole, refacerea și conservarea imobilelor urbane și rurale, neocupate de nimeni.

Existau trei categorii de bunuri administrate și exploatare de Guvernământul Basarabiei prin DRCI, și anume:

a) bunurile evreiești, intrate în patrimoniul statului în baza legilor de românizare;

b) bunurile rămase de la germanii repatriați, în baza convenției încheiate între Reichul German și URSS și care au trecut în patrimoniul Statului Român în baza acordului din 17 ianuarie 1942 semnat între Guvernul Român și Reichul German;

c) bunurile persoanelor deportate în timpul ocupației sovietice fără a fi lăsat vreun împuternicit sau vreun succesor capabil să administreze averea.

În octombrie 1941, au fost executate lucrările de inventariere, ele având lipsuri și defecțiuni esențiale, pentru că nu s-a putut face o centralizare a datelor. S-a luat decizia de a executa o nouă inventariere, pusă pe baze științifice, fapt realizat practic până în 1943.

După inventariere, s-a pus în executare principiul românizării în toate domeniile – industrial, agricol și comercial. În activitatea desfășurată de DRCI se respecta principiul selectării personalului de origine etnică română. Acest principiu s-a aplicat cu rigurozitate mai ales în domeniul arendării terenurilor agricole, a industriilor și a imobilelor pentru comerț.

Așa cum subliniază autorii rapoartelor, aplicarea strictă a acestui principiu întâmpina greutăți în cazurile de înlocuire a personalului de specialitate în industrii, fapt explicat prin starea de război, pentru că cea mai mare parte a specialiștilor etnici români erau mobilizați pe front⁴⁷. Ca o măsură de remediere a acestei situații, Guvernământul a dat dispoziții ca în diferite bresle să fie primiți ucenici români, pentru care s-au înființat, mai cu seamă pentru persoanele de la țară, în fiecare capitală de județ, căminc de ucenici.

În privința colonizărilor s-a subliniat că această chestiune va fi soluționată deplin după încetarea războiului. În anii 1941–1943, în patrimoniul statului au intrat 371 984,8 ha de pământ (pământul repatriaților germani,

cel expropriat de la evrei și al celor absenți). Cea mai mare parte a acestor terenuri se afla în județele Cetatea Albă, Chilia și Tighina.

În privința industriilor DRCI a ardat întreprinderi pentru instituții de stat și comunc; întreprinderile de mare randament au fost trecute în regii.

Terenurile agricole, intrate în administrarea DRCI, au fost arendate (95 835 ha), lucrate în dijmă (1 15 684 ha) și exploatate în regie (65 372 ha).

În regiunile depopulate prin retragerea germanilor, întreaga suprafață de 61 950 ha s-a lucrat în regie, înființându-se în acest scop 7 centre de motocultură. Afară de aceasta, Centrul de la Arțiz exploată în dijmă suprafața de 84 508 hectare de pământ.

După inventarierea imobilelor evreiești, germane și absenteiste, trebuia rezolvată și chestiunea imobilelor construite în timpul ocupației sovietice pe terenuri „expropriate” de la particulari, în mod practic, această problemă nu a fost rezolvată până la capăt, deși soluționarea ei putea fi realizată în baza articolului 494 din Codul civil al României. Problema imobilelor urbane și sătești era în permanentă atenție datorită faptului că din patrimoniul statului era scos un anumit număr de imobile prin hotărârile judecătorești sau pe cale administrativă în urma unui demers al Consiliului de Avocați de la Subdirecțiunea Contenciosului de pe lângă Guvernământul Basarabiei.

Așa cum relevă documentele timpului, identificarea și inventarierea bunurilor imobile s-a putut realiza ușor, însă cele mobile au constituit o adevărată problemă, „din cauza lăcomiei omenești și ușurinței cu care bunurile mobile pot fi dosite.”⁴⁸ Cu toate greutățile întâmpinate, DRCI a putut inventaria și evalua următoarele bunuri materiale: mobilier – în valoare de 47 mil. lei; îmbrăcăminte și încălțăminte – peste 5 mil. lei; instrumente muzicale și diferite mașini – peste 8 mil. lei; manufactură și galanterie – peste 1 mil. lei; coloniale – 98 905 lei; rechizite școlare – în valoare de 80 512 lei ș.a.m.d.

La cliberarea Basarabiei întreprinderile capabile să funcționeze lipseau cu desăvârșire, și numai foarte puține din ele erau în starea care permitea a fi puse în funcțiune. Rămăsese de asemenea un număr foarte redus de întreprinzători locali (industriași, meseriași și comercianți) care erau totalmente deprimați.

În această situație Directoratul Muncii și Asigurărilor Sociale (în continuare – DMAS) și-a pus drept obiectiv refacerea economică prin

reatragerca în câmpul muncii a cadrelor rămase și completarea personalului cu specialiști din restul țării, precum și prin reorganizarea serviciilor și instituțiilor muncitorești.

Principiile de angajare în câmpul muncii erau următoarele: munca este o îndatorire națională; numai cei ce muncesc au dreptul la ocrotire din partea statului; statul se bazează pe un sentiment de comunitate națională și de dreptate socială.

Autoritățile de stat au susținut băștinașii prin: sprijinirea tineretului rural orientat spre îndeletniciri practice; înlesniri de ordin fiscal, financiar și administrativ pentru întreprinzătorii care manifestau o inițiativă cât de mică sau aveau pregătirea necesară pentru meserii, industrie și comerț; restricții în pătrunderca străinilor acolo unde era posibilă atragerea băștinașilor.

În politica socială administrația chișinăuiană a urmărit să inspire respect pentru legalitate și pentru autoritățile publice și să-i apropie pe patroni și salariați în același cerc de interese, „ca împlinire a unei necesități sociale cerută și de războiul de reîntregire, și de consolidarea națiunii”⁴⁹. În domeniul amplasării în câmpul muncii, s-a organizat o administrație centrală pentru îndrumare, supraveghere, calificare, plasare, contabilitate etc.; s-a instituit câte un subserviciu în fiecare capitală de județ (oficiu de muncă); s-a înființat o Cameră de Muncă la Chișinău și două subinspectorate – unul la Bălți și celălalt la Cetatea Albă.

În sfera asigurărilor sociale cu buget special atribuit de Casa Națională a Asigurărilor Sociale (București) s-a instituit câte un oficiu în capitala de județ și 2 suboficii (la Bolgrad și Reni), fiecare având câte un dispensar medical. S-au mai instituit cinci dispensare medicale (la Chișinău, Florești, Șoldănești, Orhei), alte organizații medicale (la Tătărești, Artiz, Vâlcov) și două infirmerii (la Ismail și Vâlcov).

În aprilie 1943, funcționau 20 de întreprinderi cu un personal de la 50 până la 3 000 salariați; 32 de întreprinderi a câte 20–50 salariați (în total – 1 000); 2 700 patroni cu 0–5 salariați, în total – 1 900 oameni. La sate activau 6 810 meșteșugari.⁵⁰

Basarabia avea nevoie de brațe de muncă calificate, însă restul țării nu avea disponibilități. Deci, se impunea formarea specialiștilor, ceea ce și se făcea prin școlile de meserii și prin ucenicie la întreprinderi. Numărul

ucenicilor era condiționat de posibilitățile întreprinderilor de folosire a acestora. Problema a fost destul de dificilă, pentru că în 1940 în Basarabia a fost doar un singur cămin de ucenici, la Chișinău, cu 100 locuri. S-a mers pe calea primirii de către întreprinderi a cât mai multor ucenici, iar căminele de ucenici s-au utilizat la capacitățile lor maxime de internare. Întreținerea ucenicilor în aceste așezăminte era gratuită.

Toate localurile distribuite pentru cămine, fiind foste locuințe particulare evreiești, în mare parte distruse și prădate, au fost reparate și amenajate. Cămine de ucenici s-au pus la dispoziție în Chișinău, Soroca, Bălți – în 1942; Chilia, Ismail, Cetatea Albă – în 1943. Capacitatea totală a căminelor era de 400 locuri. Pentru reparații, transformări și amenajări statul român a cheltuit în total 12,1 mil. lei, la care, în 1942, a mai fost adăugată suma de 12 mil. lei. Prin urmare, în total – 24,1 mil. lei. Inițial, pentru înzestrări s-au cheltuit în total 5,9 mil. lei.

Amplasarea în câmpul muncii mai era îngreunată și din cauza că solicitanții nu aveau întotdeauna documente necesare.

În Basarabia funcționau patru porturi – Reni, Chilia, Ismail, Cetatea Albă, cu un total de 1 520 de angajați.

În perioada de timp studiată s-au înregistrat 584 conflicte individuale de muncă, în general pe motivul neplății salariilor, și 11 conflicte colective, motivate în marea lor majoritate de pretenții pentru sporirea retribuției muncii. Toate conflictele au fost soluționate: 7 prin acordul părților, în urma intervenției autorității chemate pentru a le media și 4 prin Camera de Arbitraj.

Posibilități de utilizare a timpului liber erau foarte puține. Muncitorii frecventau căminele culturale. Era vizitată Caravana cinematografică a Ministerului Propagandei Naționale. Angajații au asistat la turneele Teatrului *Munca și Lumina* din București și Galați. Câteva cantine muncitorești de pe lângă întreprinderi ofereau regulat ascultarea emisiunilor radiofonice românești. 14 întreprinderi aveau bibliotecile lor.

Pentru a răspunde cât mai adecvat circumstanțelor și necesităților locale, în aprilie 1943, s-a instituit un fond special *Fondul Muncii – Basarabia*, destinat completării mijloacelor de realizări sau prevederi pentru diferite instituții și așezăminte muncitorești.

Așadar, deși România era angajată în război și avea obiective de ordin strategic pe Frontul de Răsărit, conducerea țării a făcut extraordinar

de mult pentru redresarea economică a Basarabiei. Administrația antonesciană de la Chișinău a făcut pași concreți pentru restabilirea industriei, comerțului, agriculturii etc.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că politica susținută de Ion Antonescu în Basarabia a fost una de promovare a clementelor autohtone – prin selecții și numiri, prin pregătirea cadrelor din rândul băștinașilor pe calea instituirii sistemului de ucenicic, elevii fiind selectați și trimiși din localitățile rurale la orașe.

Gubernământul Basarabiei a depus eforturi sporite pentru asigurarea populației cu alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, cu lemn de foc, săpun etc. Au fost reparate drumurile, construite noi căi de acces în punctele de importanță vitală pentru stat, dar și drumuri care legau centrele județene cu satele basarabene.

IV.6. Preocupări în domeniul educației și învățământului

Istoriografia veche (comunistă) n-a avut niciodată în centrul atenției problemele învățământului din Basarabia anilor 1941–1943 sub motivul că aceasta ar fi fost pământ sovietic, ocupat temporar de inamic.

În acest compartiment ne-am propus să analizăm activitatea Gubernământului Basarabiei în domeniul învățământului, bazându-ne pe informațiile cuprinse în *Darea de seamă de activitatea și situația Directoratului Culturii Naționale și al Cultelor de la dezrobire până la 15 august 1943*, aflată în Arhiva Națională a Republicii Moldova⁵¹ precum și alte izvoare.

Puterea sovietică, instaurată temporar în Basarabia în 1940–1941, a înlocuit sistemul românesc de învățământ printr-o școală unică, mixtă, cu 10 clase, în care totul era impregnat cu ideile politice bolșevice — ură de clasă, învrăjbire, dispreț pentru familie, pentru bătrânețe, pentru religie și „pentru tot ce prezenta câștigul unei civilizații milenare europene”.⁵² Regimul comunist a considerat școala arma cea mai de seamă pentru nimicirea regimului burghez și transformarea societății capitaliste în societate comunistă.

Dar, pe lângă îndobținarea elevilor cu o concepție politică defectuoasă, bolșevicii au urmărit și „despărțirea comunității basarabene

de trunchiul românismului prin introducerea în școli din nou a limbii ruse și așa-zisei limbi „moldovenești”, scornită de câțiva agramați, limbă care nu izvora din ființa neamului, care vorbea confuz minții și nu mișca sufletul.”⁵³

În iunie 1941, armatele române eliberatoare au pus capăt experimentelor sociale bolșevice. Imediat după dezrobire s-a început organizarea învățământului. În conformitate cu Decretul-Lege nr. 790 din septembrie 1941, a fost înființat Directoratul Culturii și al Cultelor, însărcinat cu salvarea școlii naționale și reorganizarea învățământului. Directoratul s-a instituit pe baza aceluiași principii după care a funcționat Inspectoratul regional, adaptându-se la dispozițiile Decretului-Lege pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei.

Directoratul Culturii și al Cultelor constituia autoritatea școlară supremă administrativă, de control și îndrumare pe teritoriul provinciei. Ceva mai târziu, Directoratul a primit împuterniciri de ordin administrativ și bugetar în ceea ce privește funcționarea cultelor pe teritoriul Basarabiei.

În 1943, Directoratul Culturii și al Cultelor îngloba următoarele servicii: Serviciul învățământului primar, normal și seminarial; Serviciul învățământului secundar; Serviciul cultelor; Serviciul financiar; Serviciul administrativ; Serviciul eforturilor școlare; Serviciul radiofonizării; Serviciul sporturilor; Serviciul de inspecții didactice secundar și de control financiar. Pe lângă Directorat mai funcționa o Comisie metodică și o Comisie de disciplină. În componența Directoratului au intrat de asemenea muzeele din Basarabia, Arhivele Statului, Biblioteca Centrală Universitară și Inspectoratul pregătirii premilitare și extrașcolar.⁵⁴

Serviciile administrative școlare exterioare au fost trecute în plăși, unde în vechea organizare (până la raptul Basarabiei în iunie 1940) exista doar un organ de control, iar la județ, unde se găseau înainte organe școlare administrative, a rămas doar un inspector școlar cu atribuții de coordonare, control și îndrumare a activității școlilor primare din plasele județului⁵⁵. În perioada anilor 1941–1943, Directoratul Culturii Naționale și al Cultelor (în continuare – DCNC) s-a condus de următoarele principii în opera sa de refacere a școlii românești:

1. în activitatea educativă: a. extirparca oricăror urme de influență străină, sovietică și „desfacerea definitivă de ruși”.⁵⁶; b. educarea sentimentului național și integrarea românilor basarabeni în comunitatea spi-

ritualității românești; c. educarea voinței și a spiritului de sacrificiu pentru Neam, Regă și Conducător;

2. în organizarea învățământului: a. lupta împotriva analfabetismului, care, în Basarabia, avea un procent ridicat; b. adaptarea școlii la realitățile sociale ale Basarabiei, potrivit intereselor neamului; comprimarea învățământului teoretic și abstract și dezvoltarea celui practic; c. organizarea asistenței copiilor, aproape complet neglijată până la război⁵⁷.

DCNC a pus pe primul plan de preocupare învățământul primar, urmărindu-se buna lui funcționare „pentru a micșora analfabetismul și a se face din temelii educarea păturii țărănești”⁵⁸. Numărul instituțiilor de învățământ primar a fost în creștere – de la 1 864 în anul de învățământ 1939–1940 la 1 897 în anul școlar 1942–1943.

În anul școlar 1941–1942, la aceste școli au fost înscriși 290 476 copii din cei 388 140 recenzați, adică 75%; școlile au fost frecventate cu regularitate de 245 668 elevi, sau 82% din cei înscriși, în anul de studii 1942–1943, au fost înscriși 331 213 elevi din 482 566 recenzați, adică 69% și-au frecventat în mod regulat școala 258 148 copii sau 78%.⁵⁹ În cursul anului 1941–1942, cu scopul combaterii analfabetismului, DCNC a organizat cursuri pentru adulți în 760 de localități, cursuri frecventate de 139 276 de neștiutori de carte.

În vara anului 1943, DCNC a organizat în toate comunele cursuri speciale de întregire a cunoștințelor pentru copii în vârstă de la 7 la 16 ani, care în timpul iernii n-au frecventat școala din diferite motive. Pentru a nu împiedica copiii să ajute la muncile agricole, cursurile s-au ținut numai trei ore pe zi, de la ora 6 până la ora 9 dimineața. La sfârșitul acestor cursuri, cu durata de două luni (iulie și august), elevii au susținut un examen sumar, după care au fost repartizați în clasele corespunzătoare gradului de cunoștințe al fiecăruia.

Pe lângă școlile primare DCNC a organizat, în anul școlar 1941–1942, 181 de ateliere pentru băieți și fete, iar în următorul an de studii s-au mai pus în funcțiune 300 ateliere⁶⁰.

În anul de învățământ 1942–1943, pe lângă școlile din Basarabia mai funcționau 774 biblioteci școlare care au fost frecventate de 168 430 cititori (150 110 elevi și 18 320 locuitori ai satelor). Pe lângă școli activau 707 cooperative școlare; 443 muzee școlare; 448 farmacii și posturi de igienă școlară.

În timpul administrării antonesciene învățământul primar din Basarabia a fost reorganizat pe baze practice, „spre a fi cât mai aproape de nevoile vieții și ocupațiile populației”¹⁰¹.

În iunie 1943, DCNC a organizat la Chișinău o expoziție a tuturor școlilor primare, industriale și de gospodăric din Basarabia. Expoziția a fost vizitată de 30 000 de oameni.

În privința învățământului secundar, DCNC a ținut cont de indicațiile date de Mareșalul Ion Antonescu, și anume: dezvoltarea cât mai amplă a învățământului practic și limitarea celui teoretic. În acest sens Guvernământul Basarabiei a proiectat redeschiderea a 25 școli și 52 școli practice. S-a renunțat la reînființarea a două seminare teologice de la Bălți și Ismail, un liceu teoretic a fost transformat în liceu agricol, s-a redus numărul liceelor de fete și de băieți din Soroca, Orhei, Chișinău la nivelul gimnaziilor. În ciuda eforturilor depuse, din cauza lipsei de localuri, dar mai ales din cauza lipsei de specialiști, cele 52 de școli practice preconizate n-au mai fost deschise. În comparație cu cele 20 de licee ce funcționau în Basarabia în 1940, în anul de studii 1942–1943 erau deschise doar 10, în schimb în locul celor 3 gimnazii funcționau 11. Cu toate rezervele manifestate de populația locală față de învățământul practic, considerat inferior celui teoretic, s-a constatat, totuși, o simțitoare creștere a numărului de elevi anume în acest tip de școli.

Una dintre cele mai arzătoare probleme existente în acel timp în Basarabia a fost cea legată de lipsa personalului didactic. În 1941, la redeschiderea școlilor din Basarabia, completarea lor cu personal didactic s-a făcut prin angajarea celor rămași fără posturi din ținuturile cedate și prin detașare de personal din Vechiul Regat, la care s-a făcut apel să vină și să lucreze în provincia dezrobită. Numărul cadrelor didactice venite din Regat nu era suficient, de aceea a fost utilizat și personalul didactic rămas sub ocupația bolșevică. Față de aceste cadre didactice Guvernământul Basarabiei a aplicat dispozițiile Decretului-Lege nr. 717 din 8 aprilie 1941, care prevedea o selecție riguroasă a pedagogilor. Criteriul principal al selectării a fost gradul de profesionalism.

Școlile secundare duceau lipsă de cadre didactice crescute și formate în spiritul naționalist al învățământului românesc. De aceea Guvernământul Basarabiei a intervenit pe lângă Ministerul Culturii Naționale ca acesta să emită o lege prin care să se facă încadrări, transferări și numiri de profesori

la învățământul secundar din Basarabia, rezolvându-se în acest mod, definitiv și legal, problema ocupării locurilor vacante⁶².

Ministerul Culturii Naționale a elaborat Legea nr. 636 din 9 septembrie 1942, în baza căreia au fost completate posturile vacante din învățământul secundar al Guvernământului Basarabiei. Dacă în anul de învățământ 1941–1942 erau angajați 240 de profesori titulari și 446 profesori suplinitori, în anul următor de studii numărul titularilor a crescut la 458, iar cel al suplinitorilor a scăzut la 230⁶³.

Cei doi ani de conducere românească a școlii basarabene, ani de regăsire, de experiențe, de adunare a copiilor la școlile din care au fost risipiți de ocupanții sovietici, s-au încheiat cu rezultate pozitive. Proporția elevilor ce au susținut examene de bacalaureat nu a fost mai mică decât aceea din alte regiuni ale României, în domeniul educației copiilor s-a constatat o manifestare din ce în ce mai puternică a conștiinței lor naționale românești.

Școala din Basarabia a contribuit, în măsura posibilităților ei, la acordarea ajutorului pentru armată. Cadrele didactice, împreună cu discipolii lor, au participat la colectele Consiliului de Patronaj, la colectarea plantelor medicinale, la plantarea pomilor, la supravegherea muncilor agricole, la lupta împotriva speculei etc. Astfel, în cursul anului școlar 1941–1942, elevii și învățătorii au colectat pentru „Ajutorul de iarnă”, sub auspiciile Consiliului de Patronaj, suma de 29 235 520 lei, iar pentru orfanii și văduvele de război 2 348 450 lei. În anul școlar 1942–1943 elevii și învățătorii școlilor primare au subscris și au vărsat 1 497 127 lei pentru „Palatul Invalizilor” și 2 712 851 lei pentru „Darul Ostașului”. Cadrele didactice și elevii au colectat, afară de cele de mai sus, foarte multe obiecte de îmbrăcăminte și produse alimentare pentru răniți și ostașii de pe front⁶⁴.

În vara anului 1942, elevii și învățătorii au colectat 58 464 kg de plante medicinale. În vara anului 1943, această acțiune a continuat, având un program și mai larg, care prevedea culturi speciale de plante medicinale valoroase, crescute pe loturi școlare. În cadrul acestui plan de activitate, la Chișinău a luat ființă o stațiune școlară specială pentru experimentarea diferitelor culturi de plante medicinale. Stațiunea, având la dispoziție un teren de 8 ha, era sub îngrijirea învățătorilor și elevilor școlilor primare.

DCNC, a organizat în vara anului 1943 crescătorii de viermi de mătase la 765 școli primare și a luat măsuri pentru plantarea de duzi la

toate școlile, dorind, astfel, ca în viitor creșterea viermilor de mătase, atât de utilă în gospodăria sătenilor, să poată fi practică la toate școlile. Din fondurile DCNC a fost publicată o broșură intitulată *Îndrumător pentru crescătorii viermilor de mătase*, distribuită ulterior tuturor școlilor. DCNC a luat decizia de a dona fără plată Armatei, prin Consiliul de Patronaj, recolta de gogoașe din anul 1943, recoltă ce se ridica la cca 1 500 kg.

Școala din Basarabia a sprijinit de asemenea acțiunea de împădurire a locurilor defrișate. Astfel, în primăvara anului 1942, elevii au plantat 468 000 de puieți, iar în primăvara anului 1943 – 728 000 de puieți, unele școli fiind premiate de Guvernământ pentru stăruința deosebită depusă în domeniul acestei activități⁶⁵.

În școlile de toate gradele din Basarabia s-a cultivat și dezvoltat spiritul eroic, prin informările ce se făceau despre desfășurarea războiului, comentariile evenimentelor de pe fronturi, prin expoziții de tablouri și fotografii, albume cu scene de război etc. Cadrele didactice au extins atmosfera de eroism și bărbăție asupra societății prin ținerea conferințelor, cuvântărilor, prin organizarea serbărilor, șezătorilor, invitarea la radioaudiții etc.

Autoritățile chișinăuene au acordat o atenție deosebită asistenței școlarilor. În anul de studii 1939–1940, în Basarabia au funcționat 638 de cantine școlare, la care luau masa 26 000 de elevi. Aproape la toate cantinele se dădea hrană rece, de regulă, pâine cu magiun, nuci, fructe. Cantinele se întrețineau din donații, colcte și venituri de la serbări. În anul de studii 1941–1942, în Basarabia au funcționat 1 171 cantine școlare, la care au mâncat 88 454 elevi. S-a dat hrană caldă la majoritatea cantinelor. Cantinele erau întreținute din recolta de pe loturile școlare. De la sătenii mai înstăriți s-au colectat alimente în natură în valoare de 3 693 400 lei, precum și suma de 2,4 mil. lei. Consiliul de Patronaj a contribuit de asemenea cu alimente în natură, zahăr și pâine, precum și cu mici sume de bani.⁶⁶

În anul de învățământ 1942–1943, au fost deschise și au funcționat 1 493 cantine din cele 1 600 proiectate. Ele se întrețineau din veniturile aduse de recoltele loturilor școlare, cultivate în regie. Au luat masa 44 790 elevi. Pentru asistența copiilor mici, mai ales a celor de la sat, în timpul când părinții erau la muncile câmpului, s-au organizat, în vara

anului 1943, în colaborare cu Consiliul de Patronaj, câteva zeci de cămine de zi, la care copiii primeau îngrijire și hrană pe tot parcursul șederii lor acolo.

Asistența în instituțiile preuniversitare s-a făcut prin crearea de cămine la acele școli care aveau posibilități de amenajare, iar la celelalte școli – prin organizarea de cantine, conduse de profesoarele de gospodăric. În anul școlar 1941–1942, erau 31 de cămine, în următorul an școlar – 46. Existau 12 cantine. În 1943 subvențiile alocate întreținerii căminelor și cantinelor au fost de 25 227 676 lei⁶⁷.

La momentul dezrobirii Basarabici multe din clădirile școlare erau într-o stare jalnică, în urma cutremurului de pământ din 1940, dar mai ales în urma distrugerilor săvârșite de ocupanții sovietici la retragerea acestora din Basarabia.

Gubernământul Basarabici a acordat fondurile financiare necesare. În unele cazuri aceste fonduri n-au fost valorificate. Aceasta se explică prin lipsa de materiale de construcție, dar mai ales prin lipsa forței de lucru. În 1941–1944 (se ia în considerare suma de 88 mil. lei prevăzută pentru anul de studii 1943–1944), numai Directoratul Românizării și al Inventarului a investit în școlile din Basarabia suma de 189 310 697 lei.⁶⁸ Gubernământul Basarabici a reparat, consolidat și restaurat 75 de imobile – localuri de clase și internate – ale școlilor secundare, pe lângă micile reparații și lucrările de întreținere a tuturor localurilor de școli secundare din provincie. În anul 1943–1944, numai pentru repararea imobilelor școlilor primare a fost acordată suma de 23,4 mil. lei (din fondurile Gubernământului Basarabici), și aceasta având în vedere că legea existentă atunci obliga comunele să aibă grijă de întreținerea, repararea și înzestrarea școlilor primare.

Sub auspiciile DCNC s-au făcut reparații capitale la 43 școli, s-au refăcut 86 școli, iar celelalte localuri, cu mici reparații, au fost toate puse în stare de funcționare. Afară de restaurarea imobilelor, DCNC a avut grijă să înzestreze școlile cu mobilier, mașini, unelte, cu materiale didactice. Numai în anul 1943–1944, s-a preconizat procurarea de mobilier, materiale didactice și alte obiecte din inventar în sumă de 17 mil. lei.⁶⁹

Gubernământul Basarabiei a alocat sume considerabile pentru procurarea uneltelor pentru școlile practice.

Așadar, în condițiile grele ale purtării războiului împotriva bolșevismului, Guvernământul Basarabiei a avut grijă să țină sub control instruirea tinerii generații, să contribuie la lichidarea analfabetismului între adulți, să asigure o bună stare pentru elevi prin asistența acordată – prin deschiderea și întreținerea internatelor, cantinelor etc. Sumele de bani acordate au fost suficiente pentru repararea clădirilor școlilor, pentru procurarea inventarului și materialelor didactice necesare procesului de învățământ.

IV.7. Preocupări în domeniul culturii

În anii războiului în Basarabia funcționau trei muzee: *Muzeul Regional al Basarabiei*, *Muzeul Religiei* (ambele la Chișinău) și *Muzeul Arheologic* din Cetatea Albă. Toate trei, la eliberarea Basarabiei, au fost găsite distruse, iar colecțiile împrăștiate. Guvernământul Basarabiei a hotărât să fie restabilite în imobile potrivite și puse la dispoziția publicului. Pentru refacerea muzeelor a fost cheltuită suma de 12 mil. lei. Odată cu refacerea și organizarea lor s-a făcut și completarea cu personal administrativ și de specialitate. Trebuie remarcat faptul că muzeele din Basarabia n-au avut doar rolul static de a prezenta exponate vizitatorilor sau cercetătorilor, ci erau institute de cercetări științifice regionale, unicele în Basarabia lipsită de învățământ superior. Între muzee pe primul loc stătea *Muzeul Regional al Basarabiei*, luând ca bază numeroasele publicații științifice. *Muzeul Regional al Basarabiei* avea în subordonare stațiunea limnologică de la Vâlcov, unde s-a organizat *Muzeul Deltei*, un laborator de chimie și hidrobiologie și un post de observațiuni meteorologice, înzestrate cu inventarul științific necesar cercetărilor și cu o bibliotecă. Scopul Stațiunii era studierea apelor Dunării. Colaboratorii Stațiunii au redactat și trimis la tipar *Monografia Deltei Dunării* – prima lucrare de amploare asupra acestui subiect.⁷⁰

Până la raptul Basarabiei de către sovietici la Chișinău se găseau două mari biblioteci: *Biblioteca Primăriei Municipiului* și o alta, numită *Biblioteca Centrală*. Prima a fost complet arsă. Pe cca de-a doua rușii doreau s-o transforme într-un centru de iradiere a ideilor comuniste, de aceea au păstrat-o, iar la eliberarea Basarabiei se găsea în faza transformării ei în scopul dorit de bolșevici.

Îndată după cliberare, Guvernământul Basarabiei a luat măsurile necesare pentru refacerea și reorganizarea ei. Biblioteca a fost transformată într-o sursă de informare și îndrumare intelectuală pentru întreaga Basarabie. La 1 octombrie 1941, Biblioteca a fost deschisă pentru public. În vara anului 1943, Biblioteca funcționa cu un fond de 50 000 de cărți, 15 000 broșuri, cca 7–8 000 colecții de reviste în 190 000 exemplare și circa 1 600 ziare.⁷¹ Numărul cititorilor și al cărților era în continuă creștere.

Guvernământul Basarabiei a restaurat monumente istorice, în special cetățile românești de pe malul Nistrului: Cetatea Albă, Soroca etc.

Către vara anului 1943, Guvernământul a reușit să radiofonizeze centrele urbane, urmând a fi radiofonizate cele sătești. Au fost luate anumite măsuri în vederea îmbunătățirii activității sportive.

Un mare rol în activitatea culturală l-a avut Fundația Culturală Regală *Regele Mihai I*, regionala Basarabia. În aprilie 1942, pe teritoriul Basarabiei activau deja 607 cămine culturale: în județul Bălți – 116; în județul Cahul – 38; în județul Cetatea Albă – 62; în județul Lăpușna – 102; în județul Ismail – 47; în județul Orhei – 74; în județul Tighina – 68; și în județul Soroca – 100.⁷² Căminele culturale, patronate pe Fundația Culturală Regală *Regele Mihai I*, și-au formulat patru direcții principale de activitate: a) „sănătate”; b) „muncă”, c) „minte”; d) „suflet și conștiință națională”.

În cadrul primei direcții de activitate membrii Fundației Culturale Regale, împreună cu medicii de plasă, la conferințe, au explicat locuitorilor, mai ales celor de la sate, urmările nerespectării igienei, dădcau sfaturi practice de profilaxie a bolilor.

Căminele culturale au contribuit la organizarea și chiar la întreținerea cantinelor școlare, prin fondurile puse la dispoziție, din colctele adunate cu prilejul „Ajutorului de iarnă” și de „Ziua cumpătării” (când se făcea, în scop de economie, reducerea consumului de produse alimentare).

În celelalte direcții, activiștii Fundației Culturale Regale au depus eforturi pentru formarea unor biblioteci la căminele culturale. Cărțile erau distribuite locuitorilor pentru a fi citite, iar la șezători erau citite fragmente din cărți. Fundația Culturală Regală a difuzat și propriile ei publicații. Așa cum considerau activiștii Fundației, realizarea cea mai însemnată a căminelor culturale a fost întemeierea cursurilor țărănești, în cadrul cărora era expusă experiența înaintată în domeniul agriculturii etc.⁷³

NOTE

¹Buletinul Provinciei Basarabia, 1941, An. I, nr. 1, p. 11.

²I. Antonescu, *Îndrumări administrative...*, p. 3.

³*Ibidem*, p. 4.

⁴*Ibidem*.

⁵*Ibidem*, p. 5.

⁶*Ibidem*.

⁷*Ibidem*, p. 6.

⁸*Ibidem*, p. 9.

⁹*Ibidem*, p. 10.

¹⁰*Ibidem*, p. 11.

¹¹*Ibidem*.

¹²„În Țara Românească nu mai există partide politice, există o singură politică: aceea a muncii, a datoriei și a sacrificiului pentru Țară și pentru Neam. Cine face altă politică este un dușman al neamului și trebuie eliminat din mijlocul lui prin sancțiunile cele mai aspre”, *Ibidem*, p. 14.

¹³I. Antonescu a subliniat: „Comerțul trebuie să fie exercitat numai de români. Actualii străini pot continua comerțul lor, dar nici o autorizație în plus nu se va mai da altora”, *Ibidem*, p. 15.

¹⁴Conducătorul Statului arată că Basarabia dispunea „de cea mai completă și cea mai bună rețea telefonică din țară” și că restul țării urma să realizeze același progres, *Ibidem*.

¹⁵Buletinul Provinciei Basarabia, 1941, An. I, nr. 1, p. 25–26.

¹⁶Cocsagâz – plantă erbacee asemănătoare cu pădăria, cu rădăcină bogată în latex, din care se extrage cauciucul.

¹⁷ANRM, fond. 706, inv. I, d. 520, f. 215–216.

¹⁸*Ibidem*, f. 218.

¹⁹*Ibidem*, p. 219.

²⁰*Ibidem*, f. 220.

²¹*Ibidem*, f. 221.

²²*Ibidem*, f. 222.

²³*Ibidem*, f. 227.

²⁴*Ibidem*, f. 177.

²⁵*Ibidem*, f. 180.

²⁶ANRM, fond. 706, inv. I, d. 67, f. 43.

²⁷ANRM, fond. 706, inv. I, d. 522, f. 6.

²⁸ANRM, fond. 706, inv. I, d. 520, f. 3°.

²⁹*Ibidem*, f. 5°; în Anexe sunt incluse tabele ce atestă situația pentru alte ramuri ale industriei.

³⁰*Ibidem*, f. 6.

³¹*Ibidem*, f. 8.

³²*Ibidem*, f. 8°.

³³ANRM, fond. 706, inv. I, d. 520, f. 10.

¹¹*Ibidem*, f. 10^{verso}.

¹²*Ibidem*.

¹³Constantin Ilihor, *Armata Roșie în România. Adversar, aliut, ocupant. 1941-1948*, vol. I, București, 1996, p. 353-354.

¹⁴ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 12^{verso}.

¹⁵*Ibidem*.

¹⁶*Ibidem*, f. 13, 13^{verso}.

¹⁷*Ibidem*, f. 14^{verso}.

¹⁸*Ibidem*.

¹⁹*Ibidem*, f. 16, 16^{verso}.

²⁰*Ibidem*, f. 31.

²¹*Ibidem*, f. 19, 19^{verso}, 20.

²²*Ibidem*, f. 20^{verso}.

²³*Ibidem*; f. 22.

²⁴*Ibidem*, f. 74-75.

²⁵*Ibidem*, f. 79.

²⁶*Ibidem*, f. 131.

²⁷*Ibidem*, f. 132.

²⁸*Ibidem*, f. 146-158.

²⁹*Ibidem*, f. 146.

³⁰*Ibidem*.

³¹*Ibidem*, f. 147.

³²*Ibidem*, f. 147-148.

³³*Ibidem*, f. 148.

³⁴*Ibidem*.

³⁵*Ibidem*, f. 149.

³⁶*Ibidem*.

³⁷*Ibidem*.

³⁸*Ibidem*, f. 150.

³⁹*Ibidem*, f. 152.

⁴⁰*Ibidem*. Marile Stat Major, prin Ordinul circular nr. 4 3767/1941, a aprobat demobilizarea, cu începere de la 10 octombrie, a învățătorilor, profesorilor secundari și organelor de conducere ale învățământului, care erau grade inferioare și clasați serviciului auxiliar, aflați mobilizați în detașamentele de lucru, la P.S. și formațiuni din zona interioară, care aveau catedră în zona interioară sau care fuseseră numiți la catedră în Basarabia și Bucovina. Despre aceasta vezi: ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 86, f. 108.

⁴¹ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 153.

⁴²*Ibidem*, f. 154.

⁴³*Ibidem*, f. 155.

⁴⁴*Ibidem*.

⁴⁵*Ibidem*, f. 156.

⁴⁶*Ibidem*.

⁴⁷*Ibidem*, f. 164.

⁴⁸*Ibidem*, f. 165.

¹²*Buletinul Provinciei Basarabiu*, 1942, nr. 4, p. 66.

¹³*Ibidem*. În epocă a existat o polemică între guvernatorul Basarabiei generalul C. Voiculescu și Directorul Delegat al Fundației Culturale regale *Regele Mihai I Octavian* Neamțu. C. Voiculescu considera că acțiunea culturală din Basarabia putea fi realizată de instituțiile de stat: școală, biserică, serviciul sanitar și economic. „Programul de activitate expus de către Fundația regală *Regele Mihai I*, sublinia C. Voiculescu, în întregime poate fi realizat de organele noastre de stat”. În replică, O. Neamțu sublinia că programul de lucru întocmit de Fundație nu înlocuia activitatea instituțiilor de stat (școală, biserică etc.) și nici nu putea să rezolve probleme ce formau rostul instituțiilor de stat. „Toate străduințele autorităților de stat, menționa O. Neamțu, oricât ar fi ele de bune și de generoase (sanitare, agricole, culturale, economice etc.), nu au eficacitatea dorită pe teren și de multe ori sunt chiar sterile, anihilându-se chiar unele pe altele, dacă nu se coordonează în așa fel, ca toate împreună, să lucreze în intimă solidaritate, pentru același scop: ridicarea satului, prin munca solidară a autorităților și sătenilor, așa cum se petrece în cadrul Căminului Cultural”.

Un alt subiect al divergențelor a fost rostul școlilor țărănești. C. Voiculescu era de părerea că „dacă se organizează bine școlile de adulți, pe lângă școlile de stat, nu mai era nevoie de școli țărănești”. Generalul C. Voiculescu concluziona: „Nu văd rostul acestor școli și deci înființarea lor”. O. Neamțu considera că opinia exprimată de C. Voiculescu era urmarca unei confuzii între școala pentru adulți și școala țărănească. O. Neamțu menționa că, Fundația Culturală Regală a creat cursuri și școli țărănești ca o completare necesară a școlilor de stat, cursuri și școli care se adresează populației țărănești de la 18 ani în sus, cu programe menite a forma buni gospodari și a-i învăța pe săteni deprinderi noi de civilizație țărănească, fără nici un balast intelectualist și fără de năzuințe nefolositoare spre titluri și diplome. „Scopul școlilor țărănești, școli practice, sublinia O. Neamțu, adaptate la condițiile regiunii respective, care formează gospodari cu noi deprinderi de viață și de muncă, luminați asupra îndatoririlor lor cetățenești, a căror împlinire integrală o văd în instituția Căminul Cultural, și capabili să determine, prin exemplu și acțiune proprie, îndrumarea consătenilor spre o nouă viață, depășește scopul școlii primare și al cursurilor ei complementare și diferă esențial de scopul școlilor de adulți (...)”; ASB, fond. PCM, d. 118/1941, f. 252–261.

V. LUPTELE ROMÂNILOR PE FRONTUL DE EST

V.1. Ofensiva forțelor române la est de Nistru

După eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, Armata română a continuat ofensiva împotriva trupelor sovietice, trecând frontiera de stat – Nistru. Acest fapt a stârnit opinii diverse în epocă și în istoriografia problemei¹.

Trecerea Nistrului a fost determinată de mai multe considerente. În timpul „procesului” din 1946, la întrebarea acuzatorului public V. Stoican: „...ce a căutat (Ion Antonescu – *A.P.*) cu trupele române până la Stalin-grad?”, mareșalul a răspuns: „...Când o țară s-angajează într-un război, armata acestui țări trebuie să meargă până în fundul pământului ca să distrugă forțele inamice, să câștige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operațiunilor militare, care s-a aplicat de la romani până astăzi. Căutați în istoria secolelor și veți vedea că nimcnea nu s-a oprit la frontieră, ci a mers acolo unde a putut să distrugă armatele”².

Trecând Nistrul, Ion Antonescu a dat curs cererii lui Hitler de a continua ofensiva. Führerul i-a scris lui Antonescu, la 27 iulie 1941, că „ar aprecia cu deosebită recunoștință” dacă Armata română ar înainta în spațiul de la Sud-Vest de Bug și prin aceasta ar lua „asigurarea controlului acestui teritoriu”³.

Ion Antonescu a fost preocupat, de asemenea, de anularea Dictatului de la Viena și considera că, fiind alături de Hitler, la viitoarea conferință de pace, va putea obține înapoierea nordului Transilvaniei⁴.

În august 1941, trupele germane și române trec Nistrul, străpung linia de întărituri „Stalin”. Armatele 3 română și 11 germană au înaintat

rapid și au ajuns la Bug; Armata 4 română s-a îndreptat spre Odesa. Bătălia pentru Odesa a durat de la 14 august până la 16 octombrie 1941. Forțele militare române au avut pierderi mari: 17 729 morți, 63 345 răniți și 11 471 dispăruți⁹. După cucerirea Odesei, Armata 4 s-a retras la vest de Nistru, iar Armata 3 a rămas în teritoriul dintre Nistru și Bug, așa cum prevedeau înțelegerile româno-germane, la care s-a ajuns în august 1941⁶.

În decembrie 1941, situația internațională a României a devenit mai complicată: la 7 decembrie guvernul Marii Britanii a declarat război României, iar după atacul Japoniei asupra bazei militare americane de la Pearl-Harbor și intrării SUA în războiul mondial, Germania și Italia au declarat război Statelor Unite, exemplu urmat și de București, la 12 decembrie⁷.

La 29 decembrie 1941, A. Hitler îi trimite lui I. Antonescu o altă scrisoare, în care cere participarea forțelor militare române în campania militară din 1942⁸.

De la începutul anului 1942, trupe speciale române încadrate în Armata 11 germană, au continuat operațiile militare privind cucerirea Crimeii⁹; la 4 iulie 1942, Sevastopolul, principalul oraș-port al peninsulei, a fost pus sub controlul germano-român.

În același an, Armatele 3 și 4, încadrate în Grupul de Armate „B” (comandant, feldmarșalul Maximilian von Weichs), au înaintat spre Stalingrad. Către toamna anului 1942, Armata 3 română s-a situat la Cotul Donului, iar Armata 4 română „a ocupat zona cea mai avansată în dispozitivul de la Stalingrad la sud-vest de oraș, în așa-numita Stepă Kalmucă”¹⁰.

În toamna anului 1942, la est de Nistru se aflau 463 395 de militari români, din care pe front – 380 103, restul – în Transnistria și Ucraina¹¹.

V.2. Administrarea Transnistriei

În baza Acordului româno-german, intitulat *Înțelegeri asupra siguranței, administrației și exploatării economice a teritoriului dintre Nistru și Bug (Transnistria) și Bug și Nipru (regiunea Bug-Nipru)* și semnat la 30 august 1941, la Tighina, de generalul german Hauffe și de generalul de brigadă N. Tătăranu, României îi revenea sarcina asigurării securității, administrării și exploatării economice a Transnistriei.

Documentele timpului demonstrează convingător că România n-a avut nici o revendicare teritorială dincolo de Nistru, hotarul între România și Transnistria a fost tras pe Nistru, aici Bucureștii au amplasat trupe de grăniceri, puncte vamale etc. Regimul administrativ instalat în Transnistria a fost deosebit de cel din Basarabia sau Bucovina.

Prin Decretul nr. 1, semnat de Ion Antonescu la 1 august 1941, la Tighina, teritoriul ocupat dintre Nistru și Bug, cu excepția regiunii Odesa, la nord având linia Moghiliiv-Nord–Jmerinca-Nord, intră sub administrație română. Prin același Decret, Gheorghe Alexianu era numit Guvernator al Transnistriei. Marca germană de ocupație (RKKS – Reichskreditkassenschein) a devenit moneda de circulație în Transnistria.

La 17 octombrie 1941, orașul și regiunea Odesa au trecut sub administrația Guvernământului Transnistriei.

Administrația română a împărțit teritoriul Transnistriei în 13 județe și 64 raioane cu două municipii – Odesa și Tiraspol, 15 comune urbane, 18 – suburbane și 1 363 de comune rurale, care înglobau 2 568 sate și 72 cătunc¹².

Transnistria reprezenta o unitate administrativă cu viață și conducere proprii, organizate pe principiul autonomiei locale. Administrația provinciei „era pusă sub conducerea și supravegherea directă a Comandamentului de Căpetenie al Armatei, care exercita măsurile și dispozițiile sale prin guvernatorul civil”¹³. Guvernatorul Transnistriei avea dreptul să elaboreze decizii, ordonanțe și regulamente aplicabile pe întreg teritoriul provinciei dintre Nistru și Bug.

Conform prevederilor Ordonanței nr. 8 din 12 septembrie 1941, județele nu aveau statut juridic și nici buget propriu; raioanele, în schimb, aveau buget, erau conduse de pretori, numiți de guvernator. După includerea orașului și regiunii Odesa în Guvernământul Transnistriei, aici au fost delimitate județele Ovidiopol, Odesa, Oceakov¹⁴.

Primele măsuri luate de administrația civilă românească în Transnistria au fost: aprovizionarea populației cu produse alimentare și de primă necesitate, garantarea securității și ordinii publice.

În domeniul economic Guvernământul Transnistriei a păstrat colhozurile (gospodării colective agricole) și sovhozurile (gospodării agricole de stat) și forma de exploatare colectivă a pământului. Prin Ordonanța nr. 55 din 14 martie 1942, colhozurile erau transformate în „obști de muncă,

membrii cărora se grupau pe familii și vecinătăți, formând brigăzi de lucru”¹⁵. Recolta se distribuia între Guvernământ și obști, după ce, în prealabil, fiecare parte își retrăgea echivalentul investițiilor. Guvernământul Transnistriei a contribuit la repunerea în funcțiune a 68 de stații de mașini și tractoare și 18 ateliere mari pentru repararea tehnicii¹⁶. Politica agrară a regimului antonescian în Transnistria a fost de a reveni la proprietatea particulară¹⁷. Documentele demonstrează că alimentarea populației transnistrene în anii 1942–1943 a fost mai bună decât pe timpul regimului bolșevic¹⁸.

Guvernământul din Transnistria a depus eforturi sporite în vederea reparării și îmbunătățirii drumurilor, relansării industriei, comerțului, asigurării cu locuri de muncă, ocrotire a sănătății etc.¹⁹

Guvernământul a organizat, de asemenea, învățământul de toate gradele, inclusiv în limba grupurilor etnice din Transnistria. Astfel, în anul de studii 1942–1943, în regiunea dintre Nistru și Bug funcționau 2 220 de școli primare, dintre care 311 românești, 1 677 ucrainene, 150 rusești, 70 germane și 6 bulgare. De asemenea, au fost deschise 117 licee și gimnazii, dintre care 65 gimnazii teoretico-practice, 29 licee practice și 23 licee teoretico-practice²⁰. Datorită eforturilor depuse de conducerea Guvernământului Transnistriei, în scurt timp au fost redeschise teatrele naționale de la Tiraspol și Odesa, alte instituții culturale, muzee, biblioteci, săli de cinema. Un rol deosebit în pregătirea cadrelor cu studii superioare l-a avut Universitatea din Odesa, redeschisă la 7 decembrie 1941, care cuprindea șase facultăți – medicină, politehnică, drept, științe, litere și agronomie²¹. Universitatea din Odesa a funcționat până în decembrie 1943.

Guvernământul Transnistriei a promovat o politică activă în sfera națională, în vederea repatrierii românilor de la est de Bug. I. Antonescu a aprobat criteriile pe baza cărora avea loc repatrierea.

V.3. Ieșirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite

După înfrângerea armatelor germane și a aliaților lor în bătălia de la Stalingrad, Armatele 3 și 4 române s-au retras în țară și către 17 aprilie 1943 erau demobilizate. Diviziile române 6 și 9 de cavalerie, diviziile 1, 2 și 3 de munte, diviziile 10 și 19 de infanterie, încadrate în Grupul de armate

germanic „A”, s-au retras spre Marea Azov și Crimeea, și, după lupte de apărare (octombrie 1943–aprilie 1944), s-au evacuat pe căile maritime și acriană²².

Pierderile omenești ale românilor pe Frontul de Est au fost de 624 740 morți, răniți, dispăruți²³.

Situația deosebit de grea a Armatei române aflată pe Frontul de Est, starca grea a economiei (România din 1940 până în 1944 a livrat nemților 1 378 450 tone de grâu la prețuri joase, 75 000 tone de carne, 3/4 din carburanții necesari pentru Reich) au grăbit unirea forțelor de opoziție. Ele au inițiat tratative secrete la Ankara, Stockholm, Cairo cu englezii în vederea ieșirii României din război. Românii doreau să capituleze doar în fața aliaților sovieticilor, însă englezii au cerut capitularca necondiționată și participarea rușilor la semnarea armistițiului. Tratativele duse în vederea ieșirii României din război s-au desfășurat cu mari dificultăți și s-au soldat cu rezultate negative. La începutul primăverii anului 1944, Armata Roșie a ajuns la Prut și la 26 martie a pătruns în nord – estul României, iar la începutul lui aprilie, a ieșit pe căile de acces Iași–Chișinău. Trupele Frontului 3 ucrainean au ajuns la Nistru, formând un cap de pod la Chițcani. Repetatele încercări ale unităților militare sovietice de a dezvolta imediat ofensiva au eșuat, astfel că ele au trecut în apărare pe aliniamentul Iași–Chișinău.

La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic a declarat, că intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României era determinată de motive militare, că sovieticii nu urmăresc să ocupe pământ românesc și nici să se amestece în afacerile interne ale României.

La 12 aprilie, guvernul sovietic a cerut capitularca necondiționată a României, semnarea armistițiului, care prevedea întoarcerea armelor contra Germaniei fasciste și Ungariei horticiste și alianța cu armatele Națiunilor Unite, granița dintre URSS și România să fie cea de după 28 iunie 1940, contribuție de război în valoare de 300 mil. de dolari, înapoierea prizonierilor, libera deplasare a trupelor sovietice în România și asigurarea lor cu alimente și muniții etc. Guvernul lui Ion Antonescu a respins condițiile de armistițiu. Ca urmare, s-a intensificat colaborarea forțelor opoziționiste. Acordul dintre comuniști și social-democrați formează Frontul Unic Muncitoresc, care se transformă în Coaliția Național-Democratică. În iunie 1944, se formează Blocul Național-Democratic, alcătuit din Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social-Democrat, Partidul Comunist.

Forțele antiantonesciene pregătesc o lovitură de stat pentru înlăturarea lui Ion Antonescu. Elc i-au propus lui Iuliu Maniu să accepte președinția noului guvern ce se zămislca. Maniu a refuzat, motivând că pe prim-plan se află problemele militare și este de preferat ca guvernul să fie condus de un militar.

Liderii Blocului au convenit, de comun acord cu regele Mihai, ca răsturnarea guvernului lui Ion Antonescu să fie fixată pentru 26 august. Declanșarea ofensivei trupelor sovietice pe frontul Iași-Chișinău, la 20 august, a precipitat evenimentele. Loviturile trupelor celor două fronturi și celor două flotile au adus mari pierderi armatelor româno-germane. La 21 august I. Antonescu a ordonat retragerca Armatei române pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila pentru a bara înaintarea sovieticilor, care au pătruns în Iași și Târgul Frumos. Trupele germano-române s-au retras în direcția Hâncești-Huși.

La 23 august 1944, mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu au venit la Palatul Regal. La ordinul regelui Mihai I cei doi au fost arestați și închiși într-o încăpcre izolată. În aceeași zi regele României a rostit la radio Proclamația către țară, în care anunța ieșirea României din Axă, semnarea Armistițiului cu Națiunile Unite, revenirea României la un regim democratic etc.

În Proclamația Regelui și în Declarația noului guvern, în fruntea căruia a fost numit șeful Casci Militare Regale generalul de armată adjutant Constantin Sănătescu²⁴, se menționa că „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii”²⁵.

În realitate, însă, armistițiul n-a fost semnat, el va fi iscălit doar în noaptea de 13 spre 14 septembrie 1944. Între timp, Hitler a ordonat armatelor lui să zdrobească „puciul de la București”. Armatele germane au încercat să ocupe capitala țării, dar au fost distruse de forțele militare române. În curs de câteva zile Armata română a eliberat suburbiile Capitalei și a înaintat spre Valea Prahovei, Dobrogea, Muntenia etc. Linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila a fost deschisă în fața trupelor sovietice, care au intrat în România fără a întâmpina rezistența forțelor militare române. La 31 august 1944, sovieticii erau deja în București. Rușii continuau să-i considere pe români inamici, se comportau ca într-o țară inamică, provocând mari daune materiale și luând în prizonierat peste 150 000 de militari români.

Astfel, regele Mihai I și guvernul Sănătescu n-au semnat de fapt Armistițiul, crezând în cuvintele și promisiunile sovieticilor. Prin lovitura de stat din 23 august 1944 s-a prăbușit rezistența româno-germană în Balcani și s-a deschis drumul pentru trupele sovietice spre Sofia, Belgrad, Budapesta.

Convenția de armistițiu a fost semnată la Moscova, în noaptea de 12 spre 13 septembrie 1944, de către delegația română în componența căreia intrau prințul Barbu Știrbey, Lucrețiu Pătrășcanu, general adjutant D. Dămăcianu și G. Popp. La cererea Kremlinului, anglo-americanii au acceptat ca armistițiul să fie semnat de către români și ruși, aceștia din urmă în numele celor trei Puteri Aliate. Articolele aduse la cunoștința delegației române erau mult diferite de cele precedente. Rușii s-au folosit de pasivitatea anglo-americanilor și s-au decis de promisiunea unei zone neocupate pe teritoriul României, n-au fixat termenele evacuării trupelor sovietice de ocupație după terminarea războiului, n-au recunoscut statutul României ca țară cobeligerantă, deși se prevedea participarea ei la războiul antihitlerist până la victoria definitivă. Trupele române urmau să ducă războiul sub conducerea sovieticilor! Articolul trei al Armistițiului prevedea ca România să asigure forțelor sovietice înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție, dacă o impunea situația militară, acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare prin mijloacele lor proprii de comunicații și pe cheltuielile lor, pe pământ, pe apă și în aer.

Din partea rușilor Armistițiul a fost semnat de R. Malinovski.

Documentul conținea formulări neclare. De exemplu, articolul 10 al Armistițiului prevedea punerea la dispoziția trupelor sovietice a căilor ferate, a mijloacelor de transport, a întreprinderilor etc., dar nu era clar pentru cât timp (de fapt sovieticii le-au exploatat până la sfârșitul anului 1947). În articolul 12 se fixa înapoierea utilajului luat de pe teritoriul URSS cu mijloacele de transport românesc și în stare reparată²⁶.

Astfel, prin actul de la 23 august și prin semnarea Armistițiului la 13 septembrie 1944 cu Puterile Aliate, România a încheiat o etapă importantă în istoria sa.

NOTE

- ¹Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată*, București, Editura Albatros, 1995, p. 97 și urm.; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 98-99.
- ²*Procesul Mareșalului Antonescu Documente*, București, 1995, p. 204-205.
- ³*Antonescu - Hitler, Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, vol. I, București, Cozia Ed - Co., 1991, p. 115-116.
- ⁴Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 96-97.
- ⁵Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 99.
- ⁶Jipa Rotaru, Zodian Vladimir ș.a., *Hitler, Antonescu, Caucazul și Crimeea. Sânge românesc și german pe Frontul de Est*, București, 1998, p. 24.
- ⁷Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 101.
- ⁸*Antonescu - Hitler, Corespondență...*, p. 157-158.
- ⁹Adrian Pantea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941-1944*, București, Editura Militară, 1995.
- ¹⁰Gh. Buzatu, *România și războiul mondial*, p. 25.
- ¹¹Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 102.
- ¹²Rodica Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural (19 august 1941-29 ianuarie 1944)*. Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice, Chișinău, 1999, p. 17.
- ¹³*Ibidem*.
- ¹⁴Olivian Verenga, *Administrația civilă romană în Transnistria*, Chișinău, Editura Universitat, 1993; R. Solovei, *Organizarea administrativă a Transnistriei*, în *Administrația publică*, 1998, nr. 4, p. 155-165; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 115-116.
- ¹⁵R. Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei...*, p. 19.
- ¹⁶*Ibidem*; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 119.
- ¹⁷Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 116.
- ¹⁸*Ibidem*, p. 118.
- ¹⁹R. Solovei, *op. cit.*, p. 20-24; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 118-119.
- ²⁰R. Solovei, *op. cit.*, p. 26.; mai detaliat vezi: *Ibidem*, *Învășământul în Transnistria în anii administrației civile românești (1941-1943)*, în *Destin românesc*, 1997, nr. 4, p. 103-122.
- ²¹Rodica Solovei, *Din viața culturală a Transnistriei (1941-1943)*, în *Revista de istorie a Moldovei*, 1998, nr. 1-2, p. 30-42; Idem, *Activitatea Guvernământului Transnistriei...*, p. 26-27; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 120-121.
- ²²Gh. Buzatu, *România și războiul mondial*, p. 25-26.
- ²³Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 39.
- ²⁴Constantin Sănătescu, *Jurnal*, cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, București, Editura Humanitas, 1993, p. 164. Istoricul Gh. Buzatu despre *Jurnal*: „Un document in memorialistic controversat, mai ales în ce privește obiectivitatea și precizia informațiilor reținute (pentru anii 1937-1941 și 1942-1947)”, Gh. Buzatu, *România și războiul mondial*, p. 86.
- ²⁵*România - marele sacrificat...*, p. 249-250.
- ²⁶*Ibidem*.

VI. ROMÂNIA ÎN ULTIMA FAZĂ A RĂZBOIULUI DIN EUROPA

VI.1. Campania din Vest (septembrie 1944–mai 1945)

Din august 1944, Armata română a luptat alături de forțele militare ale statelor-membre ale Coaliției antihitleriste, în special ale URSS, împotriva aliaților de odinioară – Germania și sateliții ei. Campania din Vest a avut două subetape:

a) august–octombrie 1944, când trupele române în coordonare cu cele sovietice au eliberat nordul Transilvaniei, alungând forțele germane și ungare; b) octombrie 1944–mai 1945, când trupele române, aflate în continuare sub comandamentul Armatei Roșii, au depășit granița de vest a țării, acționând – în urmărirea forțelor Wehrmachtului în principal – pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și nordul Austriei.¹

Întreaga economie națională a țării a fost mobilizată pentru nevoile frontului. Sprijinirea războiului antihitlerist a cerut poporului român mari eforturi și sacrificii. În urma jafului hitlerist, distrugerilor produse de bombardamente și operațiuni militare, economia țării a avut mult de suferit. Cheltuielile necesare pentru susținerea Armatei Roșii și plata despăgubirilor de război au depășit de 3,5 ori venitul național al României din 1938. Sinteza efortului militar al României în cele 263 de zile de după 23 august 1944 și până în mai 1945 au fost: efective participante – 538 536 de militari, dintre care 455 401 trupe de uscat, 73 667 militari din aeronautică, 9 468 de militari din marină. Pierderi suferite – 169 822 de militari, dintre care 21 035 morți, 90 344 răniți, 58 443 de dispăruți. Inamicul a pierdut 136 529 de militari, inclusiv 117 798 de prizonieri, 18 731 de morți, 101 avioane

distruse, 498 de nave. Au fost scoase din luptă 15 divizii de infanterie ale inamicului². Astfel, sub aspectul efectivelor angajate în războiul antihitlerist de către țările Coaliției antihitleriste, România ocupa, indiscutabil, locul 4 după URSS, SUA și Marea Britanie. Și totuși aliații n-au dorit s-o trateze ca pe o țară aliată sau cobeligerantă.

Efortul economic al României în susținerea războiului antihitlerist însumează transporturile de toate categoriile, asigurarea materială a trupelor și a populației, precum și asigurarea sistemului de telecomunicații.

România a pus la dispoziția sovieticilor 52 614 vagoane și 2 377 de locomotive din țară, precum și în afara granițelor țării încă 23 000 de vagoane de marfă, 322 de locomotive, 2 500 de vagoane cu destinație specială, 7 trenuri speciale etc. 63% din rețeaua de căi ferate ale României serveau pentru nevoile frontului, 50 526 de trenuri au deservit frontul antihitlerist.

Muncitorii și țăranii români au fost mobilizați pentru deservirea și repararea căilor ferate, depourilor, rezervoarelor pentru produse petroliere, telecomunicațiilor și atelierelor CFR, care erau, pe măsura refacerii lor, puse la dispoziția comandamentului sovietic.³

Rețeaua telefonică și telegrafică (20 000 km) a fost utilizată de către comandamentul sovietic. Din cei 939 km de conducte petroliere 845 km au fost folosite în interesul înaltului comandament sovietic. Din 3 200 000 tone țiței, extras din septembrie 1944 până în iunie 1945, 2 300 000 tone, adică 71,9% au fost livrate URSS.⁴ Astfel, România a depășit substanțial obligațiile rezultate din Convenția de armistițiu din 13 septembrie 1944.

Pentru cerințele forțelor militare sovietice s-au livrat materiale în valoare de 75,5 miliarde lei, din care 58,3 miliarde de lei reprezentând materiale de dotatie. Conform Convenției de la 16 ianuarie 1945 referitoare la despăgubirile de război, România era obligată să livreze petrol, cereale, vite, material lemnos, cai, locomotive etc. în valoare de 37 320 457 dolari. Până la 1 iunie s-au livrat bunuri în valoare de 46 300 532 dolari. La Conferința de pace de la Paris reprezentantul SUA a subliniat că România, de la 23 august 1944 și până la încheierea păcii, a depășit sarcinile cu 2 miliarde de dolari. Din calculele făcute de specialiști, tabloul efortului economic al României în războiul antihitlerist reprezenta peste un miliard de dolari, în valuta anului 1938⁵.

Cifrele de mai sus demonstrează că efortul economic al Românilor pentru susținerea războiului antihitlerist a fost deosebit de mare și a impus angajarea tuturor ramurilor economiei naționale și mobilizarea tuturor resurselor umane și materiale.

În timpul desfășurării operațiunilor militare, în octombrie 1944, are loc un eveniment diplomatico-politic important: primul-ministru al Marii Britanii W. Churchill a sosit la Moscova și, împreună cu I. Stalin, a realizat faimosul acord de delimitare a sferelor de interese în sud-estul Europei.

Într-un mesaj trimis lui F. Roosevelt, W. Churchill sublinia că soluționarea problemei balcanice în manieră procentuală avea drept scop ca, prin influența și autoritatea marilor puteri, să se evite în aceste țări mișcări de protest din partea populației, răscoale și chiar războaie civile nedorite. Sistemul procentual nu fixează numărul membrilor respectivi în comisiile pentru diverse state balcanice, menționează cu altă ocazie premierul Marii Britanii, ci exprimă interesul cu care guvernul britanic și cel sovietic soluționează problemele din aceste țări.

Explicațiile date de W. Churchill referitor la metoda procentuală demonstrează că „ea a fost gândită cu anticipație”.

Partajarea procentuală britano-sovietică a Europei de Est era în contradicție flagrantă cu prevederile Cărții Atlanticului; nici un guvern „vizat” de acordul celor doi „mari” n-a fost consultat.

Astfel, România intra în sfera de interese sovietice, bolșevizarea fiind doar o problemă de timp.

VI.2. Problema frontierei de răsărit a României

Această problemă a apărut odată cu raptul Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța, a unor insule de la gurile Dunării de către URSS în iunie 1940.

Folosindu-se de împrejurările prielnice din vara anului 1941, Ion Antonescu a intrat în războiul sfânt împotriva Sovietelor pentru a elibera teritoriile naționale ale României. În a doua jumătate a lunii iulie 1941, teritoriile Bucovinei și Basarabiei au fost eliberate, iar frontiera pe Nistru restabilită. Altfel spus, România și-a reîntronat suveranitatea asupra teritoriilor ei naționale.

Guvernul mareșalului Ion Antonescu a depus eforturi sporite pentru a demonstra opiniei publice internaționale caracterul românesc al celor două provincii istorice și drepturile legitime ale României asupra lor. Este vorba și de redactarea și publicarea unor materiale, traduse în limbile germană, italiană, engleză și franceză.

Mai este vorba și de preocupările personale ale profesorului Mihai Antonescu, președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri pe teritoriile românești din Est. În martie 1943, Mihai Antonescu a redactat un impresionant articol intitulat *Basarabia – pământ al Europei*. Referindu-se la raptul sovietic din iunie 1940, M. Antonescu sublinia: „Pământul Moldovei noastre, al Basarabiei și Bucovinei, ne-a fost cotropit în disprețul dreptului ginților, al drepturilor istorice și de liberă determinare, ca și al angajamentelor din 9 februarie 1929 și 3 iunie 1933, URSS devenind astfel, prin agresiunea sa, vinovată de prăbușirea întregului sistem teritorial român și pe alte granițe”⁶. Autorul articolului a demonstrat, că Basarabia este „nu numai pământ românesc, Basarabia este întregul sistem al Europei”⁷, evidențiind rolul pe care-l au românii la marginea civilizației europene. „Aici, mai mult ca oricând, scrie M. Antonescu, misiunea noastră politică europeană de popor de margine și funcțiunea de echilibru și pavază pe care o reprezintă Basarabia pentru întreaga civilizație a Europei, constituie nu postulate de cugetare, ci tragice trăiri de destin”⁸.

La scurt timp după declanșarea războiului germano-sovietic, Kremlinul a avut grijă să impună noilor săi aliați, în primul rând Marii Britanii și SUA, punctul său de vedere, privitor la rapturile teritoriale realizate în anii 1939–1940. Deja în mai 1942, în timpul vizitei la Londra, Vyaçeslav Molotov a semnat cu britanicii „Tratatul de alianță în războiul împotriva Germaniei hitleriste și sateliților ei în Europa, de colaborare și ajutor reciproc între URSS și Marea Britanie”⁹, tratat ce avea o clauză secretă, care prevedea recunoașterea de către Marea Britanie a „dreptului” Uniunii Sovietice asupra teritoriilor ocupate cu forța armelor în anii 1939–1940, printre acestea și Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța. În vara aceluiași an, sovieticii și-au impus punctul de vedere și americanilor¹⁰.

În 1943, Armata Roșie obține victorii importante care smulg inițiativa strategică din mâinile țărilor Axei, fapt ce a determinat Marea Britanie și SUA să cedeze și mai mult în fața presiunilor Moscovei.

Așa cum am arătat mai sus, la 23 august 1944, în Proclamația către Țară, regele Mihai I afirma că „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și SUA. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva Armatei Sovietice, precum și starca de război cu Marea Britanie și Statele Unite”¹¹. Regele Mihai a mai afirmat, că „Națiunile Unite ne-au garantat independența Țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită”¹². Astfel, România ieșea din război în condițiile în care armistițiul nu fusese semnat, iar Regele crezuse promisiunilor sovieticilor. Încetarea focului fusese semnată abia la 13 septembrie 1944. În Proclamația regală nu s-a vorbit nimic despre Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța. Era clar, că aceste teritorii treceau sub controlul sovieticilor. Armistițiul a confirmat această temeră. Articolul 4 stipula: „Se restabilește frontiera de stat între URSS și România, stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940”¹³. După cum este cunoscut, nici un fel de acord sovieto-român, semnat la 28 iunie 1940 privitor la frontiere n-a existat¹⁴.

La 21 noiembrie 1944, Comisia Aliată de Control (citește: autoritățile sovietice staționate în România) a cerut verbal guvernului Sănătescu ca toți locuitorii Basarabiei și nordului Bucovinei, aflați în România, să se înapoieze în timpul cel mai scurt pe teritoriul acestor provincii, afirmându-se cum că ei ar fi fost „cetățeni sovietici”. Această pretenție a sovieticilor nu s-a bazat pe nici unul din articolele Armistițiului din 13 septembrie 1944.

Guvernul român a răspuns, bazându-se pe principiile dreptului internațional, cerând pentru locuitorii respectivi dreptul la opțiune, consfințit în toate convențiile internaționale, atunci când este vorba de o dezmembrare de teritoriu, oricare ar fi natura lui. S-a subliniat că în 1940 sovieticii nu au oferit un drept de opțiune pentru basarabeni și bucovineni, iar cu trecerea timpului acest drept nu s-a anulat. Guvernul României a răspuns Comisiei Aliate de Control că toți cei ce doreau să plece în URSS să facă declarații clare în acest sens.

Opinia părții sovietice era următoare: în anul 1944 ei au restabilit o situație de dinainte de războiul germano-sovietic, de aceea toți basarabeni și bucovinenii care domiciliaseră în aceste provincii în anul 1940–1941, dar care au rămas în Armata română, urmau să se înapoieze în URSS.¹⁵

Guvernul român s-a împotrivit acestui deziderat sovietic, deoarece considera că nu pot fi trimise în URSS persoanele ce declarau clar că sunt cetățeni români, iar basarabicii și bucovincii din Armata română au înțeles să se supună statului român și legilor sale și să-și păstreze cetățenia română, deoarece serviciul militar nu poate fi obligatoriu decât pentru cetățenii proprii. Conform legilor interne, orice persoană care prestează serviciul militar unei puteri străine își pierde naționalitatea avută. Drept urmare, basarabicii și bucovincii rămași în Armata română și-au pierdut automat cetățenia sovietică¹⁶.

Comisia Aliată de Control a respins propunerea Bucureștilor, aducând drept argument Decretul Sovietului Suprem al URSS din 8 martie 1941, care reglementa unilateral cetățenia sovietică.

30–40 de mii din numărul basarabienilor și bucovinenilor urmau a se întoarce în URSS. La aflarea știrii (cererii sovietice), conform unor date, mulți dintre ei s-au sinucis¹⁷, nedorind să se înapoieze sub dictatura bolșevică, reextinsă asupra Basarabiei și nordului Bucovinei.

Autoritățile sovietice de ocupație au forțat autoritățile române ca să trimită pe basarabieni și bucovineni în URSS, ceea ce a stârnit ample neliniști în întreaga țară.

Poziția sovietică fiind una de dictat, guvernul român a hotărât a activa în vederea salvării a cel puțin unui român, a trecut la o tratare diferențiată a pretențiilor sovietice, adică a început a căuta excepții – cei ce nu mai locuiau pe teritoriul Basarabiei, cei ce se căsătoriseră cu români/românce din Regat, minori adoptați de cetățeni români, bătrâni de peste 60 de ani, grav bolnavi, militari, funcționari publici etc.

Prin instalarea la putere a lui Petru Groza, la 6 martie 1945, sovieticii și-au asigurat rezolvarea „pozitivă” a tuturor pretențiilor lor față de România. A fost „rezolvată” nu numai problema refugiaților, ci și a teritoriilor românești copleșite de sovietici în 1940 și recucerite în 1944. Curând, după venirea sa la putere, la 20 martie 1945, Petru Groza, alături de el fiind Gh. Tătărescu, Savel Rădulescu, Ed. Ciuntu și reprezentantul Kremlinului A. Pavlov, a declarat: „Eu n-am nevoie de basarabieni. Vreau să fiu precis și categoric: nouă nu ne-a trebuit Basarabia și domnul Tătărescu, care este compromis în chestiune, cred că este de aceeași părere. Prin acest schimb (era vorba de 300 persoane, cetățeni ai României, contra basarabienilor care doreau să rămână în România – A.P.) am putea

face dovada că nu aveam nici o pretenție asupra Basarabiei și vom scoate astfel și din acele minți întunecate, care mai nutresc încă idei greșite cu privire la Basarabia”¹⁸. Acesta a fost primul rod al cozilor de topor din România, puse în slujba sovieticilor. Mai putea fi oare vorba de o abordare a problemelor legate de teritoriile de est ale României de către Bucureștii oficiali la o viitoare Conferință de pace? Bineînțeles că nu.

Au exista trei etape de „repatriere” a basarabenilor și bucovinenilor:

1. Până la 30 decembrie 1944, „repatrierea” s-a făcut fără concursul autorităților române. România a devenit un teren de vânătoare pentru Armata Roșie.

2. De la 30 decembrie 1944 până în septembrie 1945 – a doua perioadă, „repatrierea” făcându-se pe baza interpretărilor abuzive ale Comisiei Aliate de Control (sovietice) cu complicitatea americanilor și englezilor. Invocând conținutul articolului 5 al Armistițiului, sovieticii au forțat zeci de mii de basarabeni și bucovineni să părăscască teritoriul românesc, fără să se țină cont de normele de drept internațional. Sovieticii au exclus de la „repatriere” persoanele bolnave și pe bătrâni, adică pe cei ce nu erau apti de muncă.

3. După 11 noiembrie 1945, când la Moscova s-au semnat o serie de acorduri între guvernul sovietic și cel român, a început a treia etapă a „repatrierii cetățenilor sovietici”, originari din Basarabia și nordul Bucovinei. Sovieticii au repatriat forțat cca 50 000 de persoane. Conform datelor Comisiei Române de Aplicare a Armistițiului, în perioada 23 august 1944–30 septembrie 1946 au fost „repatriați” 38 352 basarabeni, 8 198 bucovineni și 9 900 români de la est de Nistru, în total 56 450 de persoane. Soarta acestor oameni, trimiși în marșul lor majoritate în gurile sovietice, a fost tragică: după procese înscenate și acuzații de „colaborare” cu regimul și autoritățile publice românești¹⁹, mulți dintre ei au fost mobilizați în Armata Roșie și trimiși în cele mai primejdioase sectoare ale frontului.

Românii basarabeni încadrați în unitățile Armatei Roșii, au luptat eroic pe teritoriul Ungariei, fiind, de regulă, pe prima linie. „Când a fost spartă linia de apărare a trupelor fasciste lângă Budapesta, citim în Istoria RSS Moldovenești, s-a evidențiat una din companiile regimentului 1 057 de infanterie, alcătuită din moldoveni. Ea s-a năpustit asupra tranșelor inamicului și a început o luptă corp la corp împotriva hitleriștilor...”²⁰

Românii basarabeni au luptat pentru eliberarea Iugoslaviei²¹, la forțarea Vistulei: „sergentul Afanasie Turcan cu grupa sa forțează printre primii Vistula, ocupă o bază de atac pe malul opus al fluviului și o stăpânește până la sosirea întăririlor”²². Tot basarabenii au fost printre primii care au trecut pe malul apuscan al Odcrului. Numărul basarabenilor căzuți în luptele din Vest nu este știut.

În august 1944, la Chișinău, revin organele Puterii sovietice de ocupație: în RSS Moldovenească s-a reinstaurat regimul totalitar comunist. Autoritățile comuniste au început refacerea economiei naționale, dar și represiile împotriva oamenilor pașnici. Poliția politică secretă își reîncepuse și ea „activitatea”. Așa reîncepea calvarul românilor basarabeni.

VI.3. Procesul mareșalului Ion Antonescu

După arestare, Ion Antonescu, împreună cu Mihai Antonescu, Constantin Pantazi, ex-ministru al Apărării, Constantin Vasiliu, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne și Mircea Elcfterescu, șef al Cabinetului militar al mareșalului Ion Antonescu au fost duși de către o formațiune paramilitară comunistă într-o clădire conspirativă din cartierul Valea Luminoasă.

La 31 august, la ordinul lui Stalin, generalul rus Ivan Susaikov, s-a interesat de soarta lui I. Antonescu. Documentele demonstrează că militarii sovietici au insistat și au dobândit preluarea mareșalului și a însoțitorilor lui. I. Antonescu și echipa însoțitoare au fost duși la punctul de comandă al Armatei 53, iar la 1 septembrie – la punctul de comandă al Frontului 2 ucrainean. La 2 septembrie foștii conducători ai României au fost îmbarcați într-un vagon de clasa a III-a și, după trei zile și nopți, au ajuns la Moscova. Pe drum au fost însoțiți de ostași ai Armatei Roșii, originari din Basarabia. Până în prezent nu am putut afla numele lor.

Din Moscova înalții prizonieri români au fost transportați la 60 km de oraș, adică într-o vilă luxoasă cu un mare parc în jur. Aici s-au bucurat de cel mai liber regim. Fiecare avea cameră separată și elegantă, avea voie să circule liber prin parc. Lui Ion Antonescu i s-a părut suspect acest tratament exagerat de plin de atenție; el a declarat că îi este dezagreabil și că se așteaptă la lucruri foarte neplăcute. Mareșalul i-a spus lui C. Pantazi că este gata să se sinucidă și cei rămași să dea întreaga vină

asupra lui. Mihai Antonescu, auzind acestea, a intrat în panică. Mareșalul dispărând, întreaga vină ar fi căzut asupra lui. De aceea el, împreună cu generalul Vasiliu, au organizat o adevărată pază a mareșalului. La 8 noiembrie, Ion Antonescu într-adevăr a încercat să se spânzure, rupând fâșii din cearceaf, însă a fost descoperit la timp de către generalul Vasiliu, care imediat a anunțat paza rusă. După aceasta, fiecare arestat a primit în cameră câte un ofițer de pază²³.

La 10 mai 1945, foștii conducători de stat români au fost mutați la Lubeanka, separați în camere diferite și nu s-au văzut până în aprilie 1946, când au fost aduși, în vagoane de clasa III, în România. La Lubcanca a început ancheta. Lui Ion Antonescu sovieticii i-au cerut să recunoască, în scris, că „România a dus împotriva Uniunii Sovietice un război de jaf, crime și distrugeri, și că Basarabia și Bucovina nu au fost niciodată pământ românesc, românii stăpânindu-le vremelnice și fără nici un drept”²⁴. Ca argument i s-a adus la cunoștință, precum că Iuliu Maniu și Ionel Brătianu au recunoscut aceasta, iar guvernul român a făcut o declarație în acest sens, desolidarizându-se total de războiul dus de mareșal. I. Antonescu a răspuns că nu crede nimic din aceste afirmații și că el nu va da niciodată o astfel de declarație²⁵.

Fragmente din textele interogatoriilor au fost utilizate de generalul Rudenko, acuzatorul principal din partea URSS în procesul intentat naziștilor la Nürnberg.

Din documentele publicate deduceau că principala învinuire adusă de sovietici mareșalului I. Antonescu a fost că România a participat alături de Germania nazistă în războiul împotriva URSS.

După detenția din URSS, de aproape un an și șapte luni, sovieticii au hotărât să trimită arestații în România, pentru a fi judecați, pentru „trădare de patrie” și în postura de „criminali de război”, de către un Tribunal al poporului²⁶.

Autoritățile prosovietice românești au început, pe baza unei clauze a Convenției de Armistițiu, semnată la 12/13 septembrie 1944, în care articolul 14 prevedea: „Guvernul și înaltul Comandant Român, se obligă să colaboreze cu înaltul Comandant Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crimă de război”. Această prevedere „va da naștere la ample discuții juridice privind compatibilitatea Tribunalului Poporului de a judeca fapte socotite de resortul unor instanțe internaționale – respectiv

crimele de război”²⁷. Ședințele Tribunalului Poporului s-au desfășurat între 6 și 17 mai 1946. În completul de judecată au intrat și oameni care nu aveau pregătirea adecvată, prezența lor se datora apartenenței la una din formațiunile politice, reprezentate în guvern. Din analiza Procesului nu este greu de dedus că lui Ion Antonescu și miniștrilor săi li s-a intentat un proces politic, în care sentința a fost hotărâtă „înainte de a se face administrarea probelor și audierea acuzaților și martorilor”²⁸.

Pe data de 17 mai 1946, Tribunalul Poporului din București a expus Hotărârea nr. 17 în procesul lui Ion Antonescu și a principalilor săi colaboratori²⁹.

NOTE

¹Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial*, p. 52-53.

²Datele statistice culesc din: *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol I, București, Editura Militară, 1989, p. 382, 400, 405; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 54.

³Datele selectate din: *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 421.

⁴*Ibidem*, p. 418.

⁵*Ibidem*, p. 430-431.

⁶ASB, fond. PCM, d. I 264/1943, f. 70.

⁷*Ibidem*.

⁸*Ibidem*, f. 65,

⁹*Дипломатический словарь*. том 3, Moscova, 1986, p. 96.

¹⁰V.Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1939-1947)*, Iași, 1995, p. 254.

¹¹*România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 249.

¹²*Ibidem*.

¹³*Ibidem*, p. 311.

¹⁴Mai detaliat despre tratativele sovieto-române cu privire la frontiera româno-sovietică vezi: Ion Șişcanu, *Răzluirea teritorială a României, 1940*, Chișinău, 1998, p. 43-46; Idem, *Uniunea Sovietică – România, 1940*, Chișinău, 1995, p. 72-102.

¹⁵V.Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *op. cit.*

¹⁶*Ibidem*.

¹⁷*Ibidem*, p. 312-313.

¹⁸*Ibidem*, p. 317.

¹⁹*Ibidem*, p. 318-319.

²⁰*Istoria RSS Moldovenești*. vol. II, Chișinău, 1970, p. 542.

²¹*Ibidem*.

²²*Ibidem*, p. 543.

²³*Procesul Mareșalului Ion Antonescu. Documente, I*, ediție prefăcută și îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă, Cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan, București, 1995, p. 17-18.

²⁴*Ibidem*, p.20.

²⁵*Ibidem*.

²⁶*Ibidem*, p. 21.

²⁷*Ibidem*, p. 23.

²⁸*Ibidem*, p. 25.

²⁹*Procesul mareșalului Ion Antonescu. Documente, II*. București, 1995, p. 209-308.

ÎNCHEIERE

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, România a trecut prin câteva etape distincte. La scurt timp după declanșarea conflagrației, guvernul regal al României a declarat neutralitatea în război, deși a permis personalităților politice poloneze, trupelor și cetățenilor să se refugieze pe teritoriul României.

În urma înțelegerii secrete dintre cei doi dictatori din Europa – Stalin și Hitler – prin semnarea Pactului Molotov–Ribbentrop, Kremlinul și-a asigurat susținerea Germaniei în satisfacerea pretențiilor sale teritoriale față de România. În urma amenințării cu forța și aplicării ei, la 28 iunie 1940, Imperiul sovietic răpește României nu numai Basarabia, ci și nordul Bucovinei, Ținutul Herța, câteva insule de la gurile Dunării. Deși a existat posibilitatea reală a rezistenței militare, conducerea României a decis cedarea fără luptă a teritoriilor naționale cu populația predominant românească de acolo.

După cedările din partea de est au urmat cele din nord-vestul țării în folosul Ungariei și cele din sud în folosul Bulgariei. România Mare, opera unci glorioase generații de români, a încetat să mai existe.

Regimul terorist bolșevic a modelat noile teritorii după propria înfățișare: proprietatea privată a fost lichidată, devenind a „statului”, administrația venită cu tancurile sovietice avea o pregătire profesională și o cultură generală sub orice nivel. Constituirea RSS Moldovenești s-a făcut arbitrar, fără a consulta populația băștinașă; hotarele noii „republici” au fost trase ținându-se cont numai de interesele geopolitice ale URSS și de ambițiile „tovarășilor” ucraineni. O parte a teritoriului Basarabiei a fost inclusă în componența RSS Ucrainene, pe cea mai mare parte a teritoriului

dintre Prut și Nistru a fost formată RSS Moldovenească, populația băștinașă ce a nimerit în componența Ucrainei a fost sortită ucrainizării sau rusificării forțate, iar cea rămasă în hotarele RSSM a fost supusă unui proces de „moldovenizare” și deznaționalizare.

Organele respective sovietice au făcut în scurt timp trierea populației după criterii „de clasă”: toate „elementele” considerate ostile proletariatului (citește – regimului sovietic) au fost pregătite pentru deportare în regiunile de nord și de est ale URSS. Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Conform datelor existente, bolșevicii au reușit să trimită în Siberia 22 mii de oameni („planul” prevedea expedierea a 85 de mii de oameni nevinovați).

În timpul operațiunilor de deportare, sovieticii au făcut abuzuri de neimaginat – în vagoane de transportat vite erau aruncați fără nici o evidență copii, femei gravide, bătrâni, invalizi; părinții erau izolați de copiii lor, soțiile de soți.

Dar „activitatea” criminală a bandelor bolșevice nu s-a oprit aici. Mii de români basarabeni au fost arestați fără nici un motiv („motivul” fiind unul singur: erau români), schingiuiți în modul cel mai bestial în subteranele clădirilor NKVD-iste și NKGB-iste. Fiind împușcate, jertfele bolșevicilor erau aruncate în gropi comune, stropite cu vitriol pentru a nu fi recunoscute.

Celelalte crime, cum ar fi schimbul leilor pe ruble rusești – adevărată jecmăneală ziua în amiaza mare, stabilirea unor prețuri exagerat de mari la producția industrială și extrem de mici la cea agricolă etc., par a fi simple huligării.

Odată cu retragerea forțelor armate sovietice (22 iunie–26 iulie 1941) din Basarabia, autoritățile bolșevice au aplicat tactica „*pământului ars*”, nimicind totul ce prezenta valoare.

Până la începerea războiului germano-sovietic, în România a existat o polemică privitoare la viitorul Basarabiei. Reprezentanții de vază ai refugiaților basarabeni pledau pentru constituirea unei organizații a basarabenilor, capabilă să preia în viitor conducerea provinciei. Părțile bune ale acestor propuneri au fost acceptate de către conducerea antonesciană.

În toiul luptelor pentru eliberarea Basarabiei de bolșevism viitoarea administrație civilă a provinciei era deja alcătuită, era instruită și știa clar ce să facă după reinstaurarea sa la putere. O mare parte a administrației au alcătuit-o basarabenii, în primul rând acei care corespundeau exigențelor stabilite de statul român.

Mareșalul Ion Antonescu a dorit să creeze în Basarabia un model nou de organizare administrativă a teritoriului, bazată pe o autonomie sporită.

Populația provinciei, precum și o bună parte a grupurilor etnice, au salutat cu căldură și încredere revenirea administrației române, știind-o competentă, incoruptibilă și care a promovat o politică axată pe dreptate și echitate. Nemulțumită de reinstaurarea regimului românesc în Basarabia s-a dovedit a fi o pătură foarte subțire de indivizi, anume acei care sub regimul bolșevic au avut mână liberă în deposedarea de bunuri a celor înstăriți.

Inițial, Basarabia era condusă pe baza instrucțiunilor provizorii, elaborate de împuternicitul lui Ion Antonescu în provincia eliberată.

Prin Decretul-Lege din 3 septembrie 1941 Basarabia devenea provincie având administrație proprie, pusă sub directă conducere a mareșalului Ion Antonescu. Basarabia a fost recunoscută persoană juridică, având buget propriu, în fruntea administrației era guvernatorul Basarabiei; administrația era formată din Directorate cu serviciile respective și din Consiliul provincial de coordonare și îndrumare generală. Decretul-Lege nr. 790 reglementa administrarea civilă a provinciei.

O verigă de cea mai mare importanță în coordonarea acțiunilor Centrului și autorităților de la Chișinău a fost Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri.

Apreciind la justa valoare vasta activitate de normalizare și asanare a vieții basarabenilor, desfășurată de administrația antonesciană, trebuie spus că această activitate nu a fost lipsită și de unele neajunsuri și contradicții interne, care constau mai ales în incongruența de împuterniciri ale unor subdiviziuni, în insuficiența cadrelor sau, în unele cazuri, în slaba lor pregătire profesională. Un timp scurt s-a practicat trimiterea unor funcționari în Basarabia în scop disciplinar, până când, la 27 august 1942, această practică a fost interzisă categoric.

Forțele de menținere a ordinii au depistat și au neutralizat în scurt timp micile grupuri de teroriști, lăsați de sovietici în Basarabia în scopuri diversioniste.

Pe parcurs, Cabinctul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina a suferit modificări cu scopul de a ridica rentabilitatea activității lui.

Regimul antonescian a fost o dictatură militară tolerantă față de opoziția democratică din țară. Nu avem motive să afirmăm că dictatura lui I. Antonescu a fost fascistă: în România nu a existat un partid fascist unic, legionarii fiind scoși în afara legii și fiind urmăriți cu severitate; regimul antonescian, instaurat în Basarabia eliberată, a promovat o politică în dependență de realitățile locale. A fost un regim anticomunist, a interzis activitatea sectelor religioase etc. Administrația din Basarabia a depus anumite eforturi în vederea lichidării urmărilor nefaste ale ocupanților ruși. În acest context a fost interzisă folosirea limbilor străine în administrație, comerț, instituții de învățământ etc., a fost simplificată Legea cu privire la nume etc.

România, fiind angajată în război, avea obiective de ordin strategic pe Frontul de Est, dar conducerea Țării a făcut extraordinar de mult pentru refacerea economică a Basarabiei. Administrația antonesciană de la Chișinău a făcut pași concreți pentru restabilirea industriei, comerțului, agriculturii etc.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că politica lui Ion Antonescu în Basarabia a fost una de promovare a elementelor autohtone – prin selectări și numiri, prin pregătirea cadrelor din rândul românilor pe calea instituirii sistemului de ucenicie, elevii fiind selectați și trimiși din localitățile rurale la orașe.

Guvernământul Basarabiei a depus eforturi sporite pentru asigurarea populației cu alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, cu lemn de foc, săpun etc. Au fost reparate drumurile, au fost construite noi căi de acces în punctele de importanță vitală pentru stat, dar și drumuri care legau centrele de județe cu satele basarabene.

Au funcționat instituțiile de învățământ preuniversitar, au fost deschise spitale, au fost redeschise bisericile etc.

Trecerea Nistrului a fost o problemă controversată în timpul războiului, ea rămâne în prezent controversată în istoriografie. Guvernul României s-a angajat să continue luptele dincolo de hotare nu cu scopul anexării

unor teritorii noi, ci cu scopul rcîntoarcerii nordului Transilvanici, trecute la unguri în urma Dictatului de la Viena.

Guvernământul Transnistriei a depus eforturi sporite în vederea restabilirii vieții economice, culturale, religioase.

În urma loviturii de stat din 23 august 1944, România iese din războiul împotriva Națiunilor Unite și întoarce armele împotriva foștilor aliați – Germania și sateliții ei. Contribuția României la victoria asupra Reich-ului a fost considerabilă. Totuși, la Conferința de Pace de la Paris (1946) României nu i s-a recunoscut statutul de țară cobeligerantă, ca fiind tratată ca aliat al Germaniei naziste. Tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947 de România și Națiunile Unite fixa multe nedreptăți față de români, inclusiv – recunoașterea hotarului pe Prut.

A N E X E

Documente

Nr. 1

6 septembrie 1939, București. Comunicat nr. 58. România va respecta cu strictețe regulile neutralității

Ministrul Casei Regale face cunoscut:

1. **Maiestatea Sa Regele, convocând consilierii regali, în ședința care a avut loc astăzi, 6 septembrie, ora 16, la Palatul Cotroceni.**

2. **După expunerile Președintelui Consiliului de Miniștri, ministrului Apărării Naționale și a ministrului Afacerilor Străine asupra politicii externe a Guvernului, față de evenimentele internaționale în curs, Consiliul, în unanimitate, a aprobat acțiunea diplomatică urmată și măsurile militare luate pentru apărarea fruntariilor.**

3. **Consiliul, în unanimitate, a hotărât observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict (...).**

Publicat după: Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relutări și comentarii*, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 33.

Nr. 2

26 iunie 1940, ora 22.00, Moscova. Nota Guvernului sovietic remisă Guvernului român

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce Guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi. Acum, când slăbiciunea militară a URSS e de domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei a

cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și compoziția națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar putea prezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul URSS propune Guvernului regal al României:

1. Să înapoieze Uniunii Sovietice Basarabia;
2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că Guvernul român va primi propunerile de față ale URSS și că aceasta va da posibilitatea de a rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre URSS și România.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul Guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.

Publicat după: *Diplomația cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Culegere de documente.*
Editura Universitas, Chișinău, 1992, p. 23.

Nr. 3

Noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, Moscova. Din răspunsul Guvernului URSS la Nota Guvernului român

Guvernul URSS consideră răspunsul Guvernului regal al României din 27 iunie ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el acceptă propunerea Guvernului sovietic de a-i restitui neîntârziat Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Însă cum ministrul României la Moscova, dl Davidescu, a explicat că răspunsul menționat al Guvernului regal al României însemnează acceptarea propunerii Guvernului sovietic, Guvernul sovietic, primind această explicație a dlui Davidescu, propune:

1. În decurs de patru zile, începând cu orele 14⁰⁰ după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești;
2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei;
3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă;
4. Guvernul regal al României să ia asupra sa răspunderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca Guvernul regal al României să răspundă la propunerile sus-menționate nu mai târziu de 28 iunie ora 12.00 ziua (ora Moscovei).

Publicat după: *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente, Chișinău, 1991, p. 19.*

Nr. 4

23 noiembrie 1940, Berlin. Protocolul privind aderarea României la Pactul Tripartit

Guvernele Germaniei, Italiei și Japoniei, de o parte, și Guvernul României, de altă parte, constată prin plenipotențiarii mai jos semnați cele ce urmează:

Articolul 1. România aderă la Pactul Tripartit, semnat la 27 septembrie 1940, la Berlin, de Germania, Italia și Japonia.

Articolul 2. În cazul când comisiunile tehnice prevăzute de art. 4 al Pactului Tripartit vor trata chestiuni care ating interesele României, vor fi invitați la lucrările acestor comisii și reprezentanți ai României.

Articolul 3. Textul Pactului Tripartit este alăturat ca anexă acestui protocol.

Protocolul acesta a fost redactat în limbile germană, italiană, japoneză și română, fiecare dintre texte fiind privit ca original.

Protocolul intră în vigoare în ziua semnării.

Publicat după: Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, 1995, p. 18-19.

Nr. 5

7 iulie 1941, București. Proclamația Conducătorului Statului Român Ion Antonescu cu prilejul eliberării Basarabiei

Basarabeni,

Cu vrerea Domnului, prin sângele Eroilor noștri și al bravilor aliați germani, am izgonit de pe pământul strămoșesc pe dușmanii Neamului, redându-vă libertatea și credința, onoarea și drepturile.

Am prăvălit stăpânirea întunericului care a pustiit bisericile, casele și avutul vostru.

Am spulberat, cu vitejia ostașilor, cotropirea sălbatică a celor ce v-au ținut în robie și au răspândit, pe pământul nostru, moartea și focul.

Ne întoarcem răzbuunători în glia moldovenească a lui Ștefan cel Mare, reșezând de-a pururi temelile Neamului Românesc.

Basarabeni,

Anul zbuciumat de umilire și nedreptate, de cötöpire și vrajă a luat sfârșit.

Ați simțit prin propria voastră suferință, prin sărăcia și umilirea în care ați trăit ce înseamnă comunismul.

Ați putut judeca singuri că viața fără libertate și proprietate, fără dreptate și familie, fără biserică și lumină este mai cumplită decât moartea.

Îeroii și bravii ostași ai armatei noastre v-au eliberat!

Cinstiți-le jertfa și lupta prin fapta voastră!

Din încercarea și jertfa noastră, să luăm învățătură.

Un neam trăiește și se înalță prin fapta de credință și luptă, prin munca și zbuciumul fiecăruia din fiii lui.

Din cenușa robiei și din rănilor încercării, să ridicăm azi noi temelii de viață.

Trecutul s-a stins, să întemeiem viitorul.

Trebuie să ștergem toate urmele prădărilor și să distrugem toate uneltele lor.

Voi conduce Eu însumi organizarea Basarabiei și Bucovinei și voi reface toate așezările.

În popasul acestui an de prăbușire. Țara noastră, vechea voastră Patrie, s-a schimbat.

O domnie nouă și curată, o nouă ordine întemeiată pe cinste și muncă, pe dreptate și adevăr, stă cheazășie a viitorului.

Vom duce lupta și înnoirea mai departe, prăvălind în pândări tot ce a împiedicat Neamul nostru să se înalțe.

Românii vor fi cu adevărat stăpâni în Țara lor, iar țărânii vor simți cu adevărat bucuria muncii și rodul pământului lor.

Voi veghea până la moarte ca drepturile voastre să fie sfințite, ca viața nouă ce întemeiem să șteargă toate amintirile păcatelor noastre din trecut.

Prindeți-vă, dar, cu încredere în roii de muncă care îl începem astăzi.

Basarabeni,

Prin disciplină, prin ordine, prin muncă, pașiți în marșul învierii naționale.

Sub scutul armatei dezrobitoare, porniți la faptă nouă.

Am plătit scump hlestemul greșelilor trecutului.

Să răzbumăm, prin vrednicia noastră de azi, uitarea de ieri.

Meritați-vă morții, meritați-vă Patria!

Trăiască România!

Trăiască Regele Nostru Mihai I!

Trăiască Aliații Noștri și Marele Conducător al Germaniei Adolf Hitler!

7 iulie 1941

General Ion Antonescu

Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond. 680, inv. 1, d. 4232, f. 45.

9 iulie 1941, București. Decretul- Lege nr. 637. Privitor la proprietatea bunurilor părăsite de inamic în retragere și instituirea pedepsei cu moartea pentru unele infracțiuni săvârșite în spatele frontului sau în teritoriile reocupate de armate pe frontul româno-sovietic

**General Ion Antonescu Conducătorul Statului Român
și Președintele Consiliului de Miniștri**

În baza dispozițiilor Decretelor-Legi Nr. 3052 din 5 septembrie și 3072 din 7 septembrie 1940

Am decretat și decretăm:

Articolul 1. Depozitele și materialele de orice natură, lăsate prin retragerea inamicului, sunt proprietatea Statului Român.

Autoritățile militare și administrative le vor putea întrebuința pentru aprovizionarea populației.

Toate persoanele care au cunoștință sau posedă asemenea bunuri și depozite sunt obligate ca în 24 de ore de la publicarea acestui Decret-Lege, să le predea autorităților române sau să denunțe pe deținătorii lor.

Articolul 2. Orice armament sau material de război, părăsit de inamic și care n-a fost încă ridicat de autoritățile militare, va fi predat sau declarat acestora în 24 ore de la publicarea acestui Decret-Lege.

Articolul 3. Toți cei care vor contraveni dispozițiilor de mai sus, precum și acei care ar ataca soldați germani sau români sau populația civilă, ar distruge sau jefui depozite sau bunuri, precum și acei care ar încerca sau ar săvârși acte de spionaj sau sabotaj în spatelc armatelor sau în teritoriile ocupate de acestea, sunt pedepsiți cu moartea.

Judecata și executarea se face în 24 ore.

În caz de flagrant delict, vinovații vor fi executați pe loc.

Dat de Marele Cartier General, la 9 iulie 1941.

**Conducătorul Statului Român și Președintele Consiliului de Miniștri
General Ion Antonescu**

*Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 680, inv. I, d. 4232, p. 1, f. 23.
Publicat în Monitorul Oficial, 1941, 10 iulie, nr. 161.*

18 iulie 1941, București. Scrisoarea lui Iuliu Maniu către Ion Antonescu

(...) Dacă întreaga opinie publică românească, cu noi toți, am fost pentru recucerirea provinciilor rupte prin agresiune de la Patria-mamă, suntem categoric în contra ca România să urmărească obiective de agresiune.

Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia – în tovărășie de arme cu Ungaria și cu Axa, care ne-au rupt print-un act arbitrar, neratificat de nimeni, o parte importantă a țării noastre, vătămându-ne teritoriul, mândria și onoarea noastră națională. Chiar și tovărășia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare, câtă vreme încă nu am primit nici o satisfacție în problema Transilvaniei, dar ea are totuși o singură justificare: aceea că este menită să repare pierderea ce am suferit, înainte cu un an, în urma presiunii exercitate de Axă, care la vremea sa ne-a legat mâinile, oprindu-ne să ne apărăm. Acum ea ni le-a dezlegat.

Basarabia și Bucovina s-au unit cu Regatul Vechi, prin voința lor liberă și pe baza principiului autodeterminării popoarelor. Ar fi prea pretențios să credem că continuarea războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră, precum este nu mai puțin pretențios să proclamăm noi, România, război sfânt contra Rusiei, pentru organizarea ei internă, de stat și socială. Războiul sfânt, militar și politic, să-l prestăm pentru România Mare, cu toate provinciile sale.

Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine.

Trebuie să cruțăm armata noastră pentru scopurile noastre românești, care sunt multe și mari și de tragică actualitate pentru foarte apropiate vremuri.

Este adevărat că la nord și la est de Nistru avem foarte mulți frați români așezați acolo de veacuri, la care avem dreptul să aspirăm pentru întregirea națională. Pe aceștia însă nu-i putem câștiga și mai ales nu-i putem păstra cu armele.

Anexarea lor trebuie să se întâmple cu liberul lor consimțământ și cu aprobarea marilor puteri, atunci când se va stabili statutul teritorial definitiv al Europei.

Publicat după: Iuliu Maniu, Ion Antonescu, *Opinii și confruntări politice. 1940–1944*, Cluj-Napoca, 1994, p. 79.

19 iulie 1941. Discursul rostit la radio de către prof. Mihai A. Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, cu ocazia sărbătoririi recuceririi Chișinăului

ROMÂN!,

Hrisovul strămoșesc încrustează azi bucuria unui Neam cutremurat de luptă, de jertfă și recunoștință.

Generalul Antonescu și brava oștire a Regelui Mihai I au intrat în capitalele sfâșiate ale provinciilor noastre moldovene. În luptă dreaptă și grău purtată, umăr la umăr, cu armata gloriosului Reich German.

Războiul Crucii și al Luminii ne-a înfrățit în lupta pentru legea și glia românească.

Înfruntând urgia cotropitoare a bolșevismului întunecat, am pășit din nou pe pământul unde de veacuri a răsunat doina codrilor, buciulul luptei și clopotul creștinătății noastre izbăvitoare.

Glia lui Ștefan cel Mare și a lui Ferdinand cel leal, cu vetrele ei bătrâne și mănăstiri domnești și-a primit din nou mândria libertății și a credinței sale.

Pământul sfânt, în care dorm ctitorii veșniciei noastre, pământul cald de sângele ultimilor desrobitori, el ne deschide azi pridvor de istorie nouă, cu bolți mari de veac nou.

Azi ne-am șters de pe frunți pata robiei, ne-am scos din suflet fierul nedreptății și – smulgând Neamului, vieții și inimii românești, sânge – pășim din nou scini pe drumul statorniciei noastre.

Un Neam nu poate să-și trăiască viața, și să-și aprindă vifor puterii, decât prin luptă și prin credință.

Ne-am spălat în sânge nedreptatea, iar credinței noastre i-am ridicat catapetesme de lumină care răsar sus, pe cerul creștin al Europei.

Prin fapta și lupta eroilor noștri.

De aceea, în ceasul când Cernăuții și Chișinăul nostru sunt azi din nou stranelc bisericii de unire românească să aprindem candelc recunoștinței pentru Dumnezeuul părinților noștri și pentru acci cari s-au jertfit întru credința Lui.

Vouă, floare a Neamului, tăiată de Destin în lupta desrobirii sfinte, vouă, Eroii căzuți în războiul Crucii și al dreptății, vouă, Neamul vă închină azi mândria biruinței care sticlește în lacrimile bucuriei.

La gropile voastre neștiute, pe bulgării calzi de sângele vostru sfânt, îngenunche azi Neamul întreg în rugăciune, cu făcliile voastre de vitejie și de glorie.

Iar vouă, mame și soții de eroi, părinți și princi de mucenici căzuți în luptă, voi care v'ați pierdut sufletul și puterea, pentru ca Neamul să biruie, vouă Țara vă jură azi, nu numai recunoștință, dar grije veșnică.

ROMÂNII

În această zi de iulie care a cuprins în lumina ei viața sfârșită a Reginei Măria, întregitoarea de suflete, în această zi-care a deschis zorii triști ai morții lui Ferdinand întregitorul, Neamul Românesc închină răsbunător cutremurarea biruinței sale, tânărului vlăstar al Tronului, lui Mihai I, Regele Desrobirii și al Crucii.

Altă dată, Regele întregitor spunea după biruință cu sfat de istorie: „Ia seama, fiul Meu, mai curând se pierde decât se câștigă iubirea și încrederea unui popor”. Azi Neamul întreg, cu încredere și nădejde, cere Regelui său să încingă spada pe

care i-a dăruit-o Generalul în sfânta zi a Arhanghelului Mihai, fiindcă azi e zi de biruință românească.

Și toată domnia Lui să fie ca ziua de azi, zi de glorie și de luptă, împlinitoare de drepturi, desrobitoare de pământuri și înălțătoare de credință.

ROMÂNI,

Datorim această regăsire, această înfruntare de nedreptate, apărătorului civilizației și al credinței Europei, lui Adolf Hitler, care a pornit lupta lui, viforul care răstoarnă cetatea păgână a viperelor comuniste.

Și datorăm armatei noastre, bravului ostaș român, ofițerilor, trupei și aviației noastre dreptul de a putea vorbi cu mândrie în acest colț al Europei.

Dar, mai presus de orice, noi Românii, datorăm biruință, gândului și luptei Generalului Antonescu.

A redeschis cu spada drum nou în istorie pentru Neamul prăvălit și a despicat, în luptă, alături de soldații săi, luminiș de viață nouă, în care vom intra prin această biruință.

Luptător și crou, soldat și ziditor, acesta este Generalul nostru.

De aceea în numele Țării și al Guvernului, în ceasul acesta de dreptate, închinăm Generalului nostru tot ce un Neam poate dăruia mai mare, recunoștință mândriei și ctitoria națională: General erou și ziditor,

Ai binemeritat de la Patrie.

* * *

BASARABENI, BUCOVINENI,

Va fost trupul supt și sufletul sfâșiat.

Va fost viața pustie și credința mormânt.

De azi, înălțați-vă cugetul și jurați-vă puterea.

Vom zidi o Țară nouă, o Țară strălucitoare, în care veți aduce toată înțelepciunea încercării voastre și răsbunarea păcatelor de ieri.

Basarabia și Bucovina vor fi temelii ale noiei întrupări românești, ale noiei noastre organizări.

Așteptați cu încredere munca de reînnoiere a Generalului, fiindcă Generalul va jurat să vegheze până la moarte asupra drepturilor și vieții voastre.

ROMÂNI,

Zilele de bucurie sunt zile de cuminăcătură.

În această zi de biruință, deschideți-vă toți sufletul adevărului și uniți-vă în simțiri, așa cu s-au unit dealungul veacurilor voevozii și răzeșii, vlădicii și ctitorii trecutului nostru, așa cum s-au înfrățit în pământul biruinței croii desrobitori, de ieri, de azi și de totdeauna.

Cotropit, fărâmat, sub domnii străine, Neamul nostru și-a trăit în arcu dacic moștenirea română a unui trecut imperial care stă azi temelie în limba noastră mărturisitoare de veșnicie, limba noastră care de două mii de ani buciună pe

coama de mândrie a Carpaților și doinește pe valurile Bugului și Nistrului, ale Tisci și Dunării.

Fiindcă, Neamul nostru a intrat sub semn de veac nou.

Și din unirea noastră trebuie să durăm temelie pentru viitor nesfârșit.

Am stat straje de veacuri împotriva păgânilor și întunericului, am primit în trupul nostru cnutul împilărilor și al jertfelor desrobitoare, pentru ca azi să putem purcede la împlinirea marelui nostru destin.

Suntem aci o temelie de lume nouă.

Prin Carpații de Nord și Pocuția ne ridicăm drept spre Baltică, prin Marea Neagră străjuim Strâmtoarele, prin valurile de poale ale Dunării privim Balcanii, prin Banat întindem un braț spre Adriatica latină, iar prin podișul Transilvaniei, ne urcăm spre Europa de mijloc.

Așezați pe Dunăre reprezentăm în civilizația Europei și a Germaniei drumul viitorului, iar zidirea Europei ne va găsi stăpâni la Gurile Dunării, credincioși vieții de dreptate ce va să vină.

Pe drumul care leagă Europa de Asia și de Orientul Sudului, stăm strajă bogăția bătrână a unui popor tânăr.

Răscruce de drumuri și de destine, puarta de viață și de pază, aceasta este misiunea noastră în arcul Carpaților și o vom împlini fără șovăire împotriva tuturor piedicilor și dușmanilor, fiindcă aceasta e chemarea noastră care ne vine de dincolo de oameni și se va împlini dincolo de zări.

Așa cum în veacul mijlociu am fost pavăză izbăvitoare la Rovinele lui Mircea și la Podul Înalt al lui Ștefan cel Mare, așa cum acum 20 de ani am frânt hoardele comuniste la Budapesta și pe Nistru, destinul nostru ne poruncește azi să fim pod de lume nouă în civilizația Europei de mâine.

Fiindcă sângele românesc născut în arcul dacic, a suferit două mii mândria lui imperială, ca să-și poată svăcni în sfârșit dreptul la viață și înălțare.

ROMÂNII,

Fiți gata, prin unirea noastră a tuturor, pentru că această plămădire începe.

Patriei, prin munca și lupta noastră să-i dăruim totul, fiindcă Patria e aurul și bucuria noastră;

Patriei, pentru care ne-au murit eroii și martirii;

Patriei, pe care Generalul Antonescu o va înălța sus pe culmile de aur ale istoriei.

Trăiască Regele Mihai I și Dinastia!

Trăiască Generalul Erou și desrobitor Antonescu!

Trăiască glorioasa armată a Reichului German!

Trăiască aliații noștri, marea Italie a Ducelui și brava Finlanda!

Trăiască Adolf Hitler prăvălitorul comunismului!

Trăiască Românii de pretutindeni!

*Arhivele Statului, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri,
d. 119/1941, f. 49-52.*

Mihai Antonescu. Fișa biografică

Profesor universitar și avocat cu practică dl Mihai Antonescu, actualul ministru fără portofoliu din al doilea cabinet al dlui General Antonescu s-a născut în anul 1902 în București. El este nepotul dlui General Antonescu, Conducătorul Statului Român și Președintele Consiliului de Miniștri.

Dl Mihai Antonescu a făcut studiile în țară și este doctor în drept, conferențiar la Catedra de Drept Internațional a Facultății de Drept din București. Cariera sa de profesor a racordat-o cu cea de avocat, în care practică nu a fost neglijat de onorarii mari.

Dl Mihai Antonescu n-a fost străin nici politicii.

A fost înscris în Partidul Liberal al lui Gheorghe Brătianu, însă când acesta a vrut să reunească partidul său cu vechiul partid Național-Liberal, dl Mihai Antonescu a părăsit această grupare politică. Din acel timp D-sa și cu unchiul său Generalul Antonescu, a manifestat simpatie față de mișcarea legionară, în cadrele căreia nu s-a înscris încă.

Dl Mihai Antonescu nu se bucură de simpatie printre legionari, fiindcă ideologia sa de om de afaceri, care a gustat privilegiile unei vieți de burghez bogat, nu se încadrează în ideologia legionară.

Fiind ministru activ în primul guvern al dlui General Antonescu, deși n-a făcut altceva decât să execute ordinele date de dl General Antonescu, totuși a căpătat aptitudini printre rândurile legionarilor, care au luat o atitudine negativă față de D-sa.

La data de 27 ianuarie a.c., când s-a format noul cabinet al dlui General Antonescu, dl Mihai Antonescu n-a primit nici un portofoliu, rămânând în actualul guvern ca ministru fără portofoliu, la ordinele dlui General Antonescu.

Atitudinea sa față de URSS a fost și este negativă.

Arhivele Statului, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, d. 171/1941, f. 1-2.

Pe prima filă, sus, Mihai Antonescu a scris cu propria mână: „La acte. Fișa mea de la Legație (...indiscifrabil)”. Semnătura.

Nr. 10

23 iulie 1941, București. Instrucțiuni provizorii pentru administrarea și conducerea Basarabiei

1. Împuternicitul meu pentru administrarea și conducerea Basarabiei, din toate punctele de vedere, până la legalizarea definitivă a administrației și conducerii este *Generalul Constantin Voiculescu*. El va purta titlul de „Împuternicitul Generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei”.

2. Generalul Constantin Voiculescu va avea în calitate de consilier, din toate punctele de vedere, pe Domnul Ministru de Stat Pflaumer.

3. Nici o autoritate de Stat, de orice rang oficial, nu are dreptul să se amestece, în nici un fel, în conducerea și administrarea Bucovinei și Basarabiei. Relațiile între Departamente și administrarea ținuturilor ocupate se va face numai prin intermediul împuterniciților mei, pentru conducerea Bucovinei și Basarabiei. Aceste relații nu vor privi decât chestiunile de principiu, incrente sudării politice, economice și administrative, în mod treptat.

4. Personalul administrativ, financiar și economic, pus la dispoziția împuterniciților pentru administrarea din toate punctele de vedere a acestor ținuturi, depinde direct de împuterniciții mei.

5. Aceste instrucțiuni intră în vigoare imediat.

23 iulie 1941

General Ion Antonescu

Publicat după: *Basarabia: un an de muncă românească*,
Chișinău, 1942, p. 52–53.

Nr. 11

1 august 1941, Chișinău. Telegramă. Către Președinția Consiliului de Miniștri. Decizie privind administrarea Basarabiei și Bucovinei

Domnul general Antonescu inspectând astăzi Chișinăul a hotărât următoarele:

1) diferitele departamente și instituții ale statului să nu mai dea directive prefecturilor, primăriilor și diferitelor organe administrative ale statului din Basarabia și Bucovina, în cadrul hotărârilor luate de domnul general Antonescu departamentele pot da numai directive generale și acestea numai împuterniciților Guvernului pentru Basarabia și Bucovina, adică generalului Voiculescu și colonelului Rioșcanu, care urmează a lua măsuri de executare.

2) să se trimită cât mai urgent acestor doi împuterniciți câte un fond global de câte cca 50 000 000 (cincizeci milioane) pentru cheltuielile generale și urgente. Acest fond va fi justificat după norme stabilite de președinție și va fi reînnoit pe măsură ce va fi întrebuințat.

3) funcționarii din Basarabia și Bucovina au voie, ce-i care doresc, să-și aducă și familiile, împuterniciții guvernului vor asigura acestor funcționari locuințe ieftine și cantine pentru masă.

4) Plata salariilor funcționarilor din Basarabia și Bucovina se va face prin serviciile administrative ale departamentelor respective din București.

5) Domnul general Antonescu a dat dispozițiuni atât generalului Voiculescu, cât și colonelului Rioșcanu ca în activitatea din aceste 2 provincii, Basarabia și Bucovina, toate organele administrative să lucreze pe teren prin dispozițiuni luate la fața locului, reducându-se la minimum birocrația și corespondența.

6) Prefecții și primarii, precum și ceilalți funcționari numiți în Basarabia și Bucovina, nu pot fi schimbați decât cu avizul generalului Voiculescu și colonelului Rioșeanu și cu aprobarea domnului general Antonescu.

7) Domnul general Antonescu nu admite ca colonelul Brăescu să fie mutat primar la Cernăuți.

8) Domnul general Antonescu cere a se studia și a se soluționa problema Țiganilor nomazi cari trebuiesc adunați și trecuți peste frontieră.

Șeful Marelui Cartier general, General Ioanițiu

*Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. I, d. 38, f. 71-72.*

Nr. 12

August 1941, Chișinău. Instrucțiune dată agenților secreți sovietici

1. Veți rămâne la Chișinău și vă veți comporta ca ostii sovieticilor;

2. Misiunea:

- după sosirea trupelor româno-germane veți căuta a afla numărul și denumirea unităților militare și unde s-au stabilit comandamentele;

- veți căuta a stabili cum se comportă germanii cu populația pașnică;

- veți stabili ce atitudine are populația față de germani, în comparație cu cea față de sovietici.

3. Legătura.

După îndeplinirea misiunilor de mai sus veți trece frontul și vă veți prezenta cu următoarea parolă: „Am venit de la Galați la căpitanul Korocikin”.

4. Fonduri.

Pentru a îndeplini misiunea vi se dă fond de cheltuieli: 5 000 lei și 100 ruble.

Ordin redactat și dat de căpitan
(ss) Korocikin”.

*Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 680, inv. I, d. 4232, p. I, f. 308.*

Nr. 13

3 septembrie 1941, București. Decretul-Lege Nr. 790. Pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei

În baza dispozițiilor Decretelor-Legi nr. 3052 din 5 septembrie și nr. 3072 din 7 septembrie 1940 și a delegațiunii dată prin Decretele nr. 1799 din 21 iunie și nr. 1916 din 29 iunie 1941.

Noi, Mihai A. Antonescu, Vicepreședinte și Președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri, am decretat și decretăm Decretul-Lege

PENTRU ORGANIZAREA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI

CAPITOLUL I

Secțiunea I. DISPOZIȚIUNI GENERALE

Art. 1. Teritoriile Basarabiei și Bucovinei constituiesc două provincii, având fiecare administrațiunea proprie, cu reședința respectivă la Chișinău și Cernăuți.

Această administrațiune este pusă sub directă conducere și supraveghere a Conducătorului Statului și va avea față de Guvern raporturile de colaborare și subordonare arătate în această Lege.

Art. 2. Provinciile sunt persoane juridice având buget propriu.

Art. 3. Administrațiunea provinciei se face prin următoarele organe:

a. Guvernatorul Provinciei, care este administrator general și împuternicitul Conducătorului Statului în Provincie;

b. Directoratele cu serviciile administrative respective;

c. Consiliul Provincial de coordonare și îndrumare generală a activității administrative.

Secțiunea II. GUVERNATORUL PROVINCIEI

Art. 4. Guvernatorul Provinciei este autoritatea supremă a provinciei. El reprezintă Provincia și asigură unitatea ei de acțiune. El este numit de către Conducătorul Statului și este responsabil față de acesta de buna administrație a Provinciei. El răspunde și față de Guvern pentru aplicarea programului de activitate stabilit de acesta.

Guvernatorul este șeful ierarhic al întregului personal administrativ din Provincie și în această calitate exercită controlul asupra tuturor actelor și organelor administrative din Provincie, cu excepția acelor servicii care sunt rezervate Guvernului și autorităților centrale din București.

În calitate de autoritate supremă a Provinciei, el are dreptul de a da Deciziuni și elabora ordonanțe și regulamente, aplicabile pe întreg teritoriul Provinciei.

El este șeful poliției provinciale și responsabil de menținerea ordinii publice, în această calitate el poate da ordine poliției și siguranței și cere intervențiunea Armatei în caz de necesitate.

În caz de lipsă, Directorul Afacerilor Administrative este de drept locuitorul său.

Secțiunea III. DIRECTORATELE

Art. 5. Directoratele cuprind serviciile cu caracter administrativ ale provinciei.

În fiecare provincie vor fi următoarele Directorate:

a. Directoratul Afacerilor Administrative;

b. Directoratul Finanțelor;

- c. Directoratul Agriculturii și Domeniilor;
- d. Directoratul Economiei Naționale;
- e. Directoratul Învățământului și Cultelor;
- f. Directoratul Muncii și Asigurărilor Sociale;
- g. Directoratul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor;
- h. Directoratul Sănătății;
- i. Directoratul Românizării, Colonizării și Inventarului;

Directoratele pot fi contopite prin ordonanța Guvernatorului.

Art. 6. Sunt rezervate Guvernului și autorităților centrale din București toate serviciile de competența celorlalte Ministere care nu și-au creat Directorate corespunzătoare, conform articolului precedent.

De asemenea sunt rezervate Guvernului: Poliția și Siguranța Guvernului, Jandarmeria, Învățământul superior, Căile Ferate, Porturile și Căile de comunicație pe apă, Drumurile naționale și Vămile, Regiile publice, Casele autonome și Administrațiile comerciale cu caracter general.

Art. 7. Directoratele sunt conduse de câte un Director care este șeful ierarhic al Administrației respective.

Directorii sunt numiți de către Conducătorul Statului după propunerea Ministerului respectiv și cu avizul Guvernatorului. Ei răspund față de Guvernator.

Directorii sunt obligați a aplica legile, regulamentele și instrucțiunile cu caracter general, ce se întocmesc și se dau de către Ministerele de resort.

Ei sunt de asemenea obligați a ține seamă de deciziunile ce se vor da de către Comisiunile Centrale instituite pe lângă Ministere prin diverse legi și prin care se dau interpretări aplicabile în toată țara.

Art. 8. Directorii rezolvă afacerile de competența fiecărui Directorat, pe baza delegațiunii date de către Guvernator, prin decizii publicate în Monitorul Oficial.

Ei rezolvă și direct toate afacerile ce le sunt conferite prin legea de față sau alte legi.

Nici o plângere nu se va putea adresa Ministerelor din București, în materiile de competența Directoratelor provinciilor. Plângerile adresate din eroare acestor Ministere se vor trimite autorităților competente din provincie, care singure au dreptul de a le rezolva în mod definitiv.

Art. 9. Directoratele vor avea subdiviziuni conduse de către unul sau mai mulți subdirectori, șefi de serviciu, de secție sau de birou.

Numărul acestora se va stabili, după necesitățile locale, pe baza de ordonanță dată de Guvernatorul Provinciei.

Art. 10. Numirea, înaintarea și transferarea funcționarilor Directoratelor, până la gradul de șef de secție inclusiv, se va face prin deciziunea directorului respectiv, iar de la șefii de serviciu în sus, prin deciziunea Guvernatorului pe baza propunerii directorului respectiv.

Acei care au dreptul de a face numirile aplică și sancțiuni disciplinare.

Secțiunea IV. CONSILIUL PROVINCIAL DE COORDONARE

Art. 11. Consiliul Provincial este compus din șefii Directoratelor arătate mai sus. El este un organ consultativ al Guvernatorului, având misiunea de a coordona și îndruma administrația provinciei.

El este prezidat de Guvernator sau, în lipsa acestuia, de locțiitorul său.

Secțiunea V. BUGETUL PROVINCIAL

Art. 12. Fiecare provincie va avea bugetul său propriu de venituri și cheltuieli.

La venituri, bugetul va cuprinde veniturile prevăzute în bugetul ordinar al Statului, care se încasează pe teritoriul provinciei respective, și anume:

a. Impozitele directe, impozitele indirecte, taxele de timbru și impozitul pe acte și fapte juridice, cu excepția veniturilor rezultate din vânzarea de timbre și efecte fiscale și a veniturilor ce alimentează FAN și FNAM;

b. Veniturile domeniale și speciale, care vor fi administrate de către direcțiuni, precum și orice alte venituri întâmplătoare;

c. O subvenție din partea Statului, reprezentând cota-parte convenită provinciei respective din produsul vânzării de timbre și efecte fiscale, cum și din excedentele Caselor Autonome și a Direcțiunilor generale cu bugete proprii, în raport cu consumul provinciei respective;

d. Veniturile atribuite prin diverse legi județelor, inclusiv cota ce s-ar cuveni acestora din produsul impozitului agricol;

e. Eventualele subvenții acordate de Stat din veniturile sale generale și care se vor fixa pe cale de Decret al Conducătorului Statului, dat cu avizul Ministerului Finanțelor.

La cheltuieli bugetul va cuprinde alocațiile necesare pentru satisfacerea cheltuielilor de personal, materiale și diverse, precum și cheltuielile de exploatare și de investiție, aferente administrației respective.

Directorul finanțelor va fi ordonator primar al bugetelor provinciei respective.

Ministerele vor putea numi, prin delegație, ca ordonatori secundari, pe șefii erarhici ai Serviciilor Generale din provincie.

Art. 13. Ministerul Finanțelor prin Corpul de inspectori speciali va controla gestiunea și executarea bugetului provincial.

El are dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare funcționarilor respectivi și a cere deschiderea acțiunii publice în caz de infracțiune penală.

Art. 14. Directorii își întocmesc proiectele de buget respective, care vor fi centralizate de către directorul finanțelor și stabilite în formă definitivă de către Consiliul Provincial.

Bugetul general este aprobat prin Decretul Conducătorului Statului, cu avizul Ministerului Finanțelor.

CAPITOLUL II

ADMINISTRAȚIUNEA LOCALĂ

Secțiunea I. JUDEȚUL

Art. 15. Bucovina va cuprinde județele: Câmpulung, Cernăuți, Hotin, Rădăuți, Storajineț și Suceava.

Basarabia va cuprinde județele: Bălți, Cetatea Albă, Cahul, Chilia, Ismail, Lăpușna, Orhei, Soroca și Tighina.

Circumscripțiile teritoriale ale provinciilor vor putea fi modificate ulterior prin lege.

Art. 16. Județele constituiesc circumscripțiuni teritoriale dependente de Directorul Afacerilor Administrative. Ele sunt organe de control și de îndrumare ale plășilor și comunelor.

Județele nu au personalitate juridică și nici buget propriu.

Art. 17. Județele sunt conduse de către un prefect, numit de Conducătorul Statului, după propunerea Guvernatorului.

Prefecții vor fi numiți dintre titrații universitari sau dintre militarii activi sau de rezervă proveniți din activitate, având gradul de cel puțin locotenenti-colonei.

Prefectul are rolul de a face inspecțiuni, de a da directive tuturor administrațiilor publice din cuprinsul județului.

El este șeful ierarhic al prim-pretorilor, pretorilor și notarilor, în această calitate el este organ de recurs ierarhic îndreptat în contra diciziunilor prim-pretorilor.

El este șeful poliției din județ, în această calitate el poate da ordin Legiunii de Jandarmi și poliției locale. El este responsabil de menținerea ordinii locale.

Prefectul este organ de tutelă administrativă în cazurile specificate de această lege sau care se vor arăta prin ordonanțe.

Secțiunea II. PLASA

Art. 18. Fiecare județ va fi împărțit, după mărimea lui, în mai multe plăși.

Această împărțire va fi făcută prin ordonanța Guvernatorului.

Toate celelalte subdiviziuni teritoriale ale serviciilor exteritoriale ale Directoratelor, precum: școlare, sanitare, financiare etc., vor avea întinderea și delimitarea plășilor cu excepția subdiviziunilor cu caracter economic.

Art. 19. Plasa este condusă de către un prim-pretor ajutat de unul sau doi pretori.

Pretorii și prim-pretorul sunt numiți de către Guvernator, după propunerea Directorului Afacerilor Administrative.

Prim-pretorul trebuie să fie titrat universitar, să fi funcționat în serviciile administrative de Stat sau ca pretor cel puțin cinci ani și să aibă vârsta de cel puțin 30 de ani.

Art. 20. Prim-pretorul este organ de coordonare, îndrumare și control al tuturor autorităților administrative din plasă, precum și al comunelor rurale și urbane nereședință de județ.

El este organ de tutelă administrativă pentru comunele arătate în alineatul precedent.

El veghează la menținerea ordinii publice în plasă, putând cere concursul poliției din plasă și al postului de jandarmi.

El este șeful ierarhic al notarilor comunali și al primarilor.

El este organ de recurs ierarhic îndreptat în contra deciziunilor și actelor pretorilor și notarilor din plasă.

Prim-pretorul controlează, din punct de vedere administrativ, pe toți ceilalți funcționari și agenți publici, care au reședința în plasă: medic, medic veterinar, agronom, subinginer, învățător, silvicultor etc., putând aplica și sancțiuni disciplinare care să meargă până la avertisment.

Pentru abaterile susceptibile de sancțiuni mai grave va raporta autorităților ierarhice respective.

El raportează de asemenea și despre modul cum acestea își îndeplinesc, din punct de vedere tehnic, activitatea lor, cât și despre rezultatele acestei activități.

Pretorul ajută pe prim-pretorul în îndeplinirea atribuțiunilor sale. El inspectează și verifică, în special scriptele și gestiunea comună. El este locțiitor al prim-pretorului, în lipsa acestuia.

Art. 21. Plășile nu au personalitate juridică și nici buget propriu.

Secțiunea III. COMUNA

Art. 22. Comunele vor avea organizațiunea prevăzută în legea administrativă cu modificările legii de față.

Comunele sunt persoane juridice și au buget propriu.

Primarii municipiilor sunt numiți prin Decretul Conducătorului Statului, la propunerea Guvernatorului din provincia respectivă.

Primarii comunelor urbane reședință de județ și ai comunelor balneo-climaterice se numesc prin deciziunea Guvernatorului.

Primarii celorlalte comune urbane și notarii sunt numiți prin deciziunea Directorului Afacerilor Administrative.

Primarii comunelor rurale sunt numiți de către prefectul județului după recomandarea prim-pretorului respectiv.

Autoritatea care face numirea este în drept a aplica și sancțiunile disciplinare.

Art. 23. Primarii și notarii vor fi numiți în condițiunile și cu atribuțiunile legii administrative, cu modificările legii de față.

Prin ordonanțe date de Guvernator se vor putea stabili acestor organe noi atribuțiuni.

Art. 24. Bugetul municipiilor este aprobat de Guvernator, acel al comunelor urbane reședință de județ și al comunelor balneo-climaterice de către Directorul

Afacerilor Administrative, iar acela al celorlalte comune urbane și al comunelor rurale de către prim-pretor.

CAPITOLUL III

ORDONANȚELE PROVINCIALE

Art. 25. Pentru reglementarea organizării și funcționării serviciilor administrative, în cadrul legii de față, se vor putea elabora ordonanțe, cu caracter general sau special, aplicabile pe toată întinderea teritoriului provinciei.

Aceste ordonanțe se vor întocmi de către Directoratele respective, aprobate de Guvernator și publicate în Monitorul Oficial al provinciei.

Proiectele ordonanțelor cu caracter general vor trebui să fie înaintate Consiliului Legislativ, care, în avizul ce-l va da, va trebui să țină seamă și de necesitățile de coordonare între ordonanțele emanând de la cele două provincii și cu legile în vigoare. Dacă avizul este dat cu obiecțiuni și acestea nu sunt acceptate de către Guvernator, avizul va fi înaintat Conducătorului Statului, spre a hotărî.

Toate ordonanțele provinciale vor fi publicate într-un supliment al Monitorului Oficial, care va fi comun ambelor provincii având sediul la reședința uneia din ele.

CAPITOLUL IV

ORGANE DE CONTROL

Art. 26. Se înființează pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, Corpul de Comisari Generali pentru Basarabia și Bucovina.

Art. 27. Membrii Corpului de Comisari Generali vor fi numiți prin Decret.

Delegațiunea pentru a îndeplini funcțiunea de Comisar General se poate da oricărui înalt funcționar de Stat.

Numărul lor va fi de opt. Ei vor trebui să fie titrați universitari și să aibă vârsta de cel puțin 30 ani împliniți.

Art. 28. Sunt supuse controlului instituțiile administrative de orice grad, Regiile, Casele Autonome, Administrațiile comerciale, Direcțiunile speciale și oricare instituțiuni publice al căror buget este supus aprobării Guvernului, Ministerelor sau autorităților ce depind de Minister.

Sunt exceptate administrațiunile, autoritățile și instituțiile centrale.

Art. 29. Controlul va fi îndrumat de Conducătorul Statului, care, după aprecierea sa și în măsura în care va crede necesar, va putea da delegație specială sau generală fiecărui membru din Corpul Comisarilor Generali.

Art. 30. Comisarii Generali vor avea următoarele atribuțiuni:

a) să vegheze ca injoncțiunile date de Conducătorul Statului cu privire la administrația generală a țării să fie executate întocmai;

b) să controleze ca directivele stabilite de Guvern cu privire la programul de activitate al fiecărui departament să fie urmate;

c) să constate aplicarea exactă a prevederilor legilor, regulamentelor și instrucțiunilor în executarea gestiunii;

d) să supravegheze executarea lucrărilor publice de orice fel, precum și îndeplinirea furniturilor de materiale;

e) să cerceteze existența fondurilor, materialelor și construcțiilor de orice fel, precum și întrebuințarea acestora;

f) să stabilească legalitatea și utilitatea actelor juridice de orice fel, privitoare la fonduri, materiale și construcții;

g) să cerceteze cum organele ierarhice își execută atribuțiunile lor legale de control și să raporteze șefului Guvernului orice abateri sau abuzuri cu privire la administrația generală a țării și la buna gospodărire a banului public.

Art. 31. În virtutea delegațiunii date lor, membrii Corpului de Comisari Generali vor proceda la îndeplinirea însărcinării lor, pe cale de inspecții inopinate, anchete, verificări sau orice alt mod de control, fără a putea împiedica mersul normal al administrației.

În cazul când în îndeplinirea misiunii lor, membrii Corpului de Comisari Generali ar simți nevoia să ia părerea unor specialiști, ei vor putea da acestora însărcinarea să lucreze fără a avea nevoie de vreo autorizațiune.

Art. 32. În executarea însărcinărilor date lor, membrii Corpului de Comisari Generali sunt independenți de orice altă autoritate ierarhică, în afară de aceea a Conducătorului Statului.

Funcționarii autorităților și instituțiilor arătate în art. 28 sunt ținuți a îndeplini ordinele Comisarilor Generali în executarea supravegherii instituite de lege și a le pune la dispoziție toate actele și materialul necesar executării misiunii lor.

Art. 33. Membrii Corpului de Comisari Generali îndeplinesc în afară de atribuțiunile prevăzute de prezenta lege și controlul instituit de legea pentru apărarea patrimoniului public.

Art. 34. Constatările făcute de către membrii Corpului de Comisari Generali, vor fi consemnate într-un raport întocmit în două exemplare, care va fi înaintat direct Conducătorului Statului și Guvernatorului provinciei.

În cazul în care Conducătorul Statului va constata, după examinarea raportului, existența vreunei ilegalități sau a vreunei incorectitudini în actele de administrațiune sau de executare a gestiunii, el va putea ordona, fie prin Ministerul respectiv, fie prin Guvernator, măsurile necesare pentru înlăturarea abuzurilor sau abaterii.

Art. 35. Dacă membrii Corpului de Comisari Generali constată abuzuri sau abateri de o gravitate excepțională săvârșite de funcționarii publici, vor încunoștința de îndată pe Guvernator. Acesta va putea suspenda sau destitui pe funcționari și, în același timp, va putea cere autorităților competente aplicarea măsurilor de conservare sau de asigurare asupra averii funcționarilor.

Când în raportul Comisarului General, se arată fapte concrete, Guvernatorul este obligat a lua asemenea măsuri în termen de 24 de ore.

Art. 36. Comisarii Generali pot fi delegați de către Conducătorul Statului cu administrarea unuia sau mai multor Directorate.

CAPITOLUL V

NORME ȘI ORGANE DE COLABORARE

Art. 37. În fiecare lună va avea loc un Consiliu de Miniștri care se va ocupa în mod special de administrarea provinciilor Bucovina și Basarabia.

În acest Consiliu Guvernatorii provinciilor sunt obligați să ia parte.

Art. 38. Miniștrii vor inspecta în fiecare lună provinciile împreună cu Guvernatorul respectiv, stabilind de comun acord, măsurile ce urmează a fi luate.

Art. 39. Ministerele, întocmind pentru Țara întreagă programe de activitate, generale sau pe anumite materii, și stabilite fie pe un an, fie pe perioade mai îndelungate, vor trimite Directoratelor respective programul de activitate în cadrul politicii generale de Stat.

Directoratele respective vor trebui să se conformeze acestora.

Ministerele de resort au dreptul de a controla prin inspectorii lor aplicarea acestor programe.

Rezultatul acestor inspecțiuni va fi adus direct la cunoștința Guvernatorului și, prin intermediul Ministerului respectiv, la cunoștința Conducătorului Statului.

Art. 40. Se înființează pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri un Cabinet Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina. Acest Cabinet ține legătură între Conducătorul Statului, Guvern și Guvernatorul provinciei.

Cabinetul Civilo-Militar va avea un serviciu de coordonare, compus din delegați ai tuturor Departamentelor, care se vor întruni zilnic pentru a soluționa cererile trimise de Guvernatorii provinciilor, și un serviciu administrativ pentru comunicarea tuturor actelor intervenite între Guvern și provincie.

CAPITOLUL VI

DISPOZIȚIUNI FINALE ȘI TRANSITORII

Art. 41. Legea administrativă din 1938 se aplică și administrației din Basarabia și Bucovina, cu excepțiile cuprinse în prezenta lege.

Art. 42. La punerea în aplicare a acestei legi, recrutarea personalului se face prin transferare de funcționari de ministere sau alte instituțiuni publice similare.

Ministerele sau celelalte instituțiuni publice, la cererea Guvernatorului, vor aproba aceste transferări, fie în mod definitiv, fie dând delegațiuni temporare.

Președinția Consiliului de Miniștri, pe baza cererii Guvernatorului, poate face numiri sau poate aproba numirile noi făcute de acesta.

Art. 43. Comunele eliberate din județul Dorohoi vor aparține acestui județ.

Vicepreședinte și Președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri. Mihai A. Antonescu

Ministrul Apărării Naționale, General de Corp de Armată Adj. I. Iacobici

Ministrul Afacerilor Interne, General de Divizie D.I. Popescu

Ministrul Justiției, Const. C. Stoicescu
Ministrul Finanțelor, General Stoenescu
Ministrul Culturii Naționale și al Cultelor, General Rosetti
Ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Dr. Tomescu
Ministrul Agriculturii și Domeniilor, General I. Sichitiu
Ministrul Economiei Naționale, I. Marinescu
Ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, C. Bușilă
Subsecretar de Stat pentru Înzestrarea și Administrarea Armatei, General de Divizie Gh. Dobre
Subsecretar de Stat pentru Armata de Uscat, General de Divizie C. Pantazi
Subsecretar de Stat pentru Aer, Comandor Aviator Gh. Jicnescu
Subsecretar de Stat pentru Marină, Contr-Amiral Adj. N. Păiș
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Agriculturii și Domeniilor, Aurelian Pană
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor, pentru Școli, Enric Oteteleșeanu
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor, pentru Culte și Arte, Prof. Ion Sandu
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor, pentru Educația Extrașcolară, General Victor Iliescu
Subsecretar de Stat pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, al Românizării, Colonizării și Inventarului, General Adj. Eug. Swiedenek
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Finanțelor, Mircea Vulcănescu
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Afacerilor Interne, General de Divizie Popescu Șt. Ioan
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Economiei Naționale, pentru Aprovizionare, D.D. Negel
Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Dr. C. Dănilescu

Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. 1, d. 519, f. 42–45;
Buletinul Provinciei Basarabia, 1941, An. 1, nr. 1, p. 20–21.

**25 noiembrie 1941, București. Regulament privitor la funcționarea
Cabinetului Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina**

**Președinția Consiliului de Miniștri
Cabinetul Civilo-Militar pentru administrarea
Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei**

**REGULAMENT
privitor la funcționarea Cabinetului Civilo-Militar**

Articolul 1. Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina, înființate pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, prin Decretul-Lege Nr. 2506 din 3 septembrie 1941, are însărcinarea de a face legătură între Conducătorul Statului, Guvernămintele Provinciilor desrobite și Guvern și de a coordona toate măsurile privind administrarea Provinciilor desrobite.

Articolul 2. Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina este pus sub directă conducere a Secretariatului General al Președinției Consiliului de Miniștri. El are următoarele servicii:

a) Un serviciu de coordonare, format din delegați ai tuturor Ministerelor și Subsecretariatelor de Stat. Acești delegați se vor întâlni zilnic la Președinția Consiliului de Miniștri și vor soluționa toate problemele care privesc colaborarea organelor centrale cu cele provinciale.

b) Un serviciu administrativ, cuprinzând o secțiune civilă și alta militară. Acest serviciu este organul executiv al Cabinetului Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina. El execută hotărârile serviciului de coordonare și păstrează contactul permanent cu Guvernămintele Provinciilor și Ministerele, fie direct, fie prin delegațiile acestora în serviciul de coordonare.

Articolul 3. Nici o comunicare și nici o legătură între Ministere și Guvernămintele Provinciilor desrobite nu se poate face decât prin cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina.

Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina va trimite întreaga corespondență, atât cea adresată de Ministere Provinciilor, cât și cea adresată de Provinciile Ministerelor, și va asigura rezolvarea tuturor problemelor într-un cadru unitar, în conformitate cu dispozițiunile legale în vigoare și în ordinele date de Conducătorul Statului.

Articolul 4. Ministerele sunt obligate a trimite Cabinetului Civilo-Militar, programele de activitate prevăzute de articolul 39 din Decretul-lege Nr. 2506 din 3 septembrie 1941, pentru a se stabili în ce măsură acestea urmează a fi aplicate în Provinciile desrobite.

Articolul 4. Guvernămintele Provinciilor desrobite sunt obligate a informa prin rapoartele lunare Cabinetul Civilo-Militar asupra tuturor realizărilor și asupra tuturor problemelor și nevoilor locale.

Articolul 6. Pentru a se informa în mod direct asupra situației din Provinciile desrobite, Cabinetul Civilo-Militar va desemna o dată pe lună delegați care se examineze pe teren toate problemele locale.

*Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond 706, inv. 1, d. 36, f. 6–7.*

Nr. 15

14 octombrie 1942, București. Raportul Guvernământului Provinciei Basarabia despre comportamentul agenturii sovietice la evacuarea Basarabiei în iunie 1940

ROMÂNIA
Guvernământul Provinciei Basarabia
Cabinetul Militar
Ministerul Propagandei Naționale
prin Președinția Consiliului de Miniștri

Nr. 270/c
1942, octombrie 14

La nr. 11.147 am onoare a vă înfățișa mai jos situațiunea, din punctul de vedere al Notei informative primită cu adresa Dvs. de mai sus:

1. Evacuarea Basarabiei (iunie 1940)

Cu toate că ultimatum-ul URSS-ului s-a produs în mod neașteptat, constituind o surprinză fulgerătoare pentru toată lumea, anumite cercuri din Basarabia au fost – pare-se –, avizate și pregătite asupra evenimentului, judecând după ușurința și repeziciunea cu care s-a trecut la măsuri de circumstanță.

Într-adevar, evreii și comuniștii aparținând celorlalte minorități (bulgari, ucraineni și ruși) s-au constituit imediat în comitete de conducere, cu misiunea de a lua asupra lor administrația provinciei, de a cenzura evacuările făcute de autoritățile române, de a organiza acțiunea de sabotare și teroare și în fine, de a organiza primirea trupelor sovietice.

Această repeziciune în organizarea comitetelor indică neîndoios legăturile pe care anumite cercuri minoritare și evreii în majoritatea lor absolută –, le întrețineau cu sovietele de vreme îndelungată.

Este interesant a arăta că dacă în minoritatea rusă s-au mai găsit elemente ponderate, care au primit cu rezervă și uncori chiar cu durere vestea cedării

Basarabiei –, în masa evreimei nu s-au produs astfel de cazuri, entuziasmul cuprinzând chiar elementele evreiești care prin situația lor socială, prin averea ce posedau, prin condițiile de înfloritoare propășire pe care le trăiseră sub regimul românesc, trebuiau în mod firesc să se solidarizeze și alipească intereselor Statului Român.

Comitetele care au luat ființă automat, de îndată ce s-a aflat oficial că Basarabia urmează a fi cedată URSS-ului și în care elementul iudaic figura în număr covârșitor, dovedesc temeinicia acestor afirmațiuni (Tabelul anexă nr. 1)*.

Aceste comitete au luat asupra lor conducerea orașelor, ținând ședințe ziua și noaptea, în mod permanent, dând dispozițiuni cu caracter administrativ și punând greutăți neînchipuit de mari în calea autorităților române, care aveau misiunea să organizeze și să conducă operațiunile de evacuare a averii Statului Român.

Procedeele folosite de aceste comitete poartă toate pecetea doctrinei revoluționare roșii în special a spiritului vexator și perfid evreiesc, deslănțuind instinctele primare ale mulțimilor și folosind pleava societății pentru a crea și întreține o atmosferă de încordare și teroare, pentru a zădărnici evacuările bunurilor Statului.

Din această cauză, funcționarii și militarii români izolați au putut fi obiectul acțiunii teroriste a bandelor organizate de comitete, din care nu au lipsit condamnații eliberați din închisori; o avere imensă a fost nimicită sau a rămas pe drumuri și prin stațiile de cale ferată; o foarte mare parte din populație care ar fi vrut să urmeze trupele și administrația românească, a fost împiedecată de la acest lucru.

Este de asemenea de remarcat în constituirea acestor bande prezența în număr covârșitor a elementelor evreiești, care au arătat și în această împrejurare întreaga măsură a caracterului lor vindicativ, laș și sălbatic și a urei nestăpânite, dar și nejustificate, față de regimul românesc.

În afară de acțiunea dusă împotriva funcționarilor și militarilor izolați, aceste bande iudeo-comuniste au organizat primirea triumfală a trupelor sovietice, după ce mai întâi s-au dedat la acte de distrugere a monumentelor, statuilor și portretelor regale și de pângărire a obiectelor religioase, toate mărturii ale stăpânirii românești.

În tabelele anexă nr. 2 și 3 se arată nominal și pe localități compunerea acestor bande.

2. Ocupația sovietică (iulie 1940–iulie 1941).

Odată regimul sovietic instalat în Basarabia, acțiunea vindicativă începută la evacuare, a fost continuată cu sistemă și sălbătăcie, împotriva tuturor elementelor

*Tabelele anexe nu le publicăm – A P.

care prin trecutul lor, erau socotite vrăjmașe ideologiei bolșevice: foști funcționari români, proprietari, preoți, oamenii cu stare de la țară, foști deputați ai Sfatului Țării și în general elementul românesc, a cărui nimicire fusese hotărâtă.

Acțiunea represivă a regimului sovietic s-a manifestat prin diferite procedee, care toate aveau ca scop ultim această nimicire:

- Concentrări pentru lucru, în regiuni îndepărtate ale Răsăritului Rusiei,
- Deportări izolate sau în masă.
- Sau pur și simplu, asasinate, după simulare de judecată.

În tabelul anexă nr. 4 se arată pe categorii numărul de locuitori basarabeni, căror li s-a aplicat aceste procedee de exterminare.

Și în această acțiune de exterminare, elementul iudaic a avut o parte de contribuție hotărătoare, servind organelor NKVD-ului, cu o râvnă înfrigurată, *informațiuni asupra fiecărei persoane în parte, denunțând sau imaginând fapte apăsătoare, atâțând sălbătăcia și cruzimea stăpânitorilor roșii.*

Acțiunea criminală a evreimei s-a extins, după cum era de altfel firesc-, și asupra instituțiilor care au stat la temelia Statului Român, în special asupra bisericci, căreia nu i-a fost cruțată nici o umilire.

3. Retragera trupelor sovietice.

Odată cu începerea războiului (iunie 1941), autoritățile sovietice au luat măsuri pentru evacuarea materialelor importante, care puteau fi folosite de trupele germano-române și pentru distrugerea tuturor instalațiilor industriale, orașelor, depozitelor, aflate pe teritoriul Basarabiei.

Operațiunile de distrugere s-au făcut după un plan mai dinainte chibzuit, folosindu-se dinamita și petrolul și detașamente de specialiști.

Populația evreiască a fost și de data aceasta clementul precumpănitor, punând în slujba sovieticilor toată ardoarea lor distructivă și toată furia desnădejdei lor.

În tabelele anexă nr. 5 și 6 se indică pe localități, distrugerile efectuate la retragerea trupelor sovietice.

După retragere, au fost lăsate în Basarabia de către NKVD-ul sovietic nuclee comuniste, cu misiunea de a continua în spatele frontului acțiunile de partizani.

Împotriva acestor nuclee teroriste s-a îndreptat în primul rând acțiunea organelor de poliție române, care au făcut descoperirile (vezi tabelul anexă nr. 7).

Cât privește cazuri de represiuni imediate, se arată în tabelul anexă nr. 8, localitățile și natura lor.

Din desfășurarea evenimentelor, care s-au succedat de la cedarea Basarabiei și până la desrobire, se desprind în mod luminos următoarele adevăruri:

- Elementul evreesc a fost unealta cea mai sigură, cea mai activă și cea mai pătimasă, de care s-a folosit regimul sovietic pentru a nimici tot ce era creștin și în special, românesc...

Evreimei se datoresc toate acțiunile de teroare duse împotriva clementelor care reprezentau trecutul și legătura cu stăpânirea românească.

Urgia deslănțuită asupra creștinilor și românilor a fost provocată, ațâțată și întreținută numai de evrei, care și-au dovedit de data aceasta adevăratele lor sentimente și întreaga inadaptabilitate a caracterului ei specific.

Greaua răspundere a crimelor săvârșite a fost recunoscută de ei înșiși, părăsind în masă Basarabia, la sosirea trupelor germano-române.

- Alături de evrei, dar cu un zel mai reținut, s-au situat ca vrăjmași ai neamului românesc bulgarii, ucrainenii, găgăuții și într-o măsură mai mică, rușii și lipovenii, care s-au asociat acțiunii de ură și teroare, atât la evacuare, cât și în timpul regimului sovietic.

Bandele de partizani rămase în Basarabia după retragerea trupelor sovietice, au fost compuse în majoritate absolută din reprezentanți ai acestor minorități.-

Date mai ample se pot găsi în lucrarea publicată de Guvernământ „Basarabia desrobită”

GUVERNATOR,
General

C.Gh. Voiculescu

*Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. 1, d. 11, p. 2, f. 301-321*

Nr. 16

29 octombrie 1942, București. Scrisoarea lui Ion Antonescu către Brătianu

A mă fi oprit la Nistru și a retrage forțele din Rusia înseamnă, pentru un om care mai poate încă judeca, a anihila dintr-o dată totul, toate sacrificiile făcute de la trecerea Prutului, acțiune în contra căreia nu v-ați pronunțat public; înseamnă a ne dezonora pentru vecie ca popor; înseamnă a crea țării, în cazul victoriei germane, condiții dezastruoase, fără a ne asigura, în cazul victoriei ruse, nici provinciile pentru care luptăm și avem datoria sacră să luptăm, nici granițele care vor voi să ni le mai lase rușii, nici libertățile noastre și nici măcar viața familiilor și copiilor noștri; în sfârșit, înseamnă, din cauza nestabilității și feloniei pe care mă sfătuieți să o practic – și aceasta este cea mai mare crimă -- a asigura țării în viitoarea comunitate europeană o poziție morală care îi va ridica drepturile idealurilor sale și ar putea să-i fie chiar fatală. Gestul pe care mi-l cereți să-l fac, domnule Brătianu, va face din neamul românesc o victimă a tuturor, fiindcă, concomitent cu dezorganizarea, prăbușirea și distrugerea armatei ar începe instaurarea anarhiei în țară. Comuniștii, legionarii, jidanii, ungurii, sașii ar începe

agitațiile, lupta, distrugerea ordinii, a liniștii, pentru a profita de ocazie, pentru a da ultima lovitură de picior unui neam care cu adevărat ar merita calificativul de netrebnic. Ungurii ar ocupa imediat restul Ardealului. Iată, domnule Brătianu, la ce ar da naștere gestul pe care mi-l cereți să-l fac. Ar fi gestul nefericit al unui soldat lipsit de onoare, al unui om de stat nu numai inconștient, dar nebun.”

Publicat după: *Armata Română în al Doilea Război Mondial*,
București, 1995, p. 48.

Nr. 17

26 ianuarie 1943, București. Instrucțiunile date de Subsecretariatul de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului cu privire la repatrierea populației românești aflate la răsărit de Nistru și de Bug

Președinția Consiliului de Miniștri
Registratura Generală
nr. 300 601 din 26 ianuarie 1943

„Aprob” Mareșal Antonescu

DI Subsecretar de Stat Dragoș arată că pentru a răspunde încrederii date Subsecretariatul de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului de a studia și organiza acțiunea repatrierii grupurilor etnice românești risipite pe teritoriul URSS s-a înființat o comisie centrală de repatriere, în care sunt reprezentate toate instituțiile chemate să colaboreze la rezolvarea acestei probleme, și anume: Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării Naționale, Subsecretariatul de Stat al Românilor, Marele Stat Major, Institutul Central de Statistică și Guvernămintele Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei.

Domnul Mareșal a stabilit următoarele norme pentru operațiunile de repatriere:

1. Nu pot fi repatriați în ținuturile dezrobite decât români etnici, necompromiși în acțiunea comunistă;
2. Cei deportați de ruși în anul de ocupație – români etnici – toți trebuie să fie repatriați;
3. Acei care au plecat de buna lor voie, sau pentru că s-au compromis cu acțiunea lor antiromânească în timpul ocupației bolșevice nu se vor repatria;
4. Acci din această categorie care eventual s-au repatriat, trebuie judecați și chiar expulzați în Rusia;
5. Românii deportați din timpuri mai îndepărtate la est de Bug, pot fi repatriați după o serioasă triere, însă în Transnistria unde să se constituie sate românești;
6. Românii de la punctul 5 nu trebuie să fie colonizați în Basarabia. Acolo și în Bucovina vor fi împroprietăriți luptătorii și basarabenii muncitori dar fără pământ.

Pe baza acestor norme și de acord cu comisia centrală, Subsecretariatul de Stat al Românilor a întocmit instrucțiunile alăturate, pentru informarea organelor exterioare de execuție asupra punctului de vedere al guvernului în problemele de repatriere a diferitelor categorii de români aflați la răsărit de Nistru și Bug.

Instrucțiunile privesc:

1) Repatrierea grupelor etnice române aflate în diferite localități de la răsărit de Bug, dinainte de 1918;

2) Repatrierea românilor originari din Basarabia și Bucovina deportați, ridicați pentru munci sau mobilizați de armatele sovietice în anul de ocupație și a celor plecați de bună voie cu ocazia retragerii armatelor rusești sau chiar anterior, după ce Basarabia și Bucovina în urma marelui război au fost realipite Români;

3) Repatrierea persoanelor izolate originare din Basarabia, Bucovina sau alte regiuni ale țării, plecați în Rusia înainte de 1917, care își au încă familia lor în țară și înțeleg să se reîntoarcă pentru a se stabili la familiile lor;

4) Revizuirea persoanelor repatriate în Basarabia și Bucovina după recucerirea lor.

Pentru realizarea unității de lucru și de vedere, dl Subsecretar de Stat Dragoș solicită aprobarea instrucțiunilor întocmite de acord cu comisiunea centrală de repatriere și roagă să se aprobe și să se dispună, ca nici o autoritate civilă sau militară să nu mai înainteze Cabinetului domnului Mareșal, Președinției Consiliului sau altor autorități, cereri sau propuneri de repatriere, ci să le îndrumeze exclusiv numai Subsecretariatului de Stat al Românilor pentru a fi examinate și rezolvate de comisia centrală de repatriere.

*Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. I, d. 266, f. 17-19.*

Nr. 18

**2 aprilie 1944, Moscova. Comunicat al postului de radio „Moscova”,
conținând declarațiile Comisarului poporului pentru Afaceri Externe
al URSS, Molotov, din seara zilei de 2 aprilie 1944 referitoare la restabilirea
în fapt a granițelor cu România pe Prut, hotărâtă în 1940**

Postul „Moscova”. ora 1.

În seara zilei de 2 aprilie 1944, comisarul Afacerilor Externe dl. Molotov a invitat pe reprezentanții presei sovietice și străine făcându-se în numele Guvernului sovietic următoarele declarații:

„În urma înaintării lor victorioase, trupele Armatei Roșii au atins Prutul care constituie frontiera dintre Uniunea Sovietică și România. Acesta este începutul restabilirii complete a frontierelor sovietice hotărâtă în anul 1940, prin tratatul

dintre Uniunea Sovietică și România, care apoi a fost violat în mod perfid în 1941 de către Guvernul român aliat cu Germania hitleristă. În prezent, Armata Roșie curăță teritoriul sovietic de resturile trupelor și nu va trece mult până când întreaga frontieră cu România va fi restabilită. Armata Roșie urmărește cu succes trupele germane și trupele aliaților săi români și în câteva sectoare a trecut râul Prut, pătrunzând pe teritoriul românesc. Comandamentul suprem al Armatei Roșii a ordonat trupelor sovietice să urmărească pe inamic până la completa nimicire sau capitulare.

O dată cu aceasta Guvernul sovietic declară că nu urmărește să anexeze vreo porțiune oarecare din teritoriul românesc la Uniunea Sovietică și nici să modifice în vreun fel stările sociale existente actualmente în România. Se precizează că intrarea trupelor sovietice în România este dictată numai de necesitățile trupelor militare și de continua rezistență a trupelor inamice.

Publicat după: *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*, vol. I.
Coordonator Marin Radu Mocanu, București, 1994, p. 180.

Nr. 19

23 august 1944, București. Proclamația către Țară a Majestății Sale regele României Mihai I

ROMÂNI,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea Țării de la o catastrofa totală: ieșirea noastră din alianța cu Puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

ROMÂNI,

Un nou Guvern de Uniune Națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a Țării de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva Armatei Sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite. Primiți pe soldații acestor armate cu încredere. Națiunile Unite ne-au garantat independența Țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită.

ROMÂNI,

Poporul nostru înțelege să fie singur stăpân pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre, liber luate și care nu atinge drepturile nimănui, este un dușman al Neamului nostru. Ordon armatei și chem Poporul să lupte prin orice mijloace și

cu orice sacrificii împotriva lui. Toți cetățenii să se strângă în jurul Tronului și al Guvernului pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare Guvernului se opune voinței Poporului și este trădător de Țară.

ROMÂNÎ,

Dictatura a luat sfârșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul Guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor Țării sunt garantate și vor fi respectate.

Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele Națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină.

ROMÂNÎ,

De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mână independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotări singuri soarta depinde viitorul Țării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul Neamului Românesc să pășim hotărâți pe drumul înfăptuirii României de mâine, a unei Românie libere, puternice și fericite.

MIHAI

Publicat după: *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*, vol. I.

Coordonator Marin Radu Mocanu, București, 1994, p. 249–250.

Nr. 20

Din memoriile dlui Pantelimon Șerban, originar din județul Bălți, ostaș al Armatei române, regimentul 15 artilerie, demobilizat din Armata română pe data de 13 septembrie 1944, ziua semnării Armistițiului între România și Puterile Aliate, în persoana URSS.

(...) Când a fost rupt Frontul la Iași, noi ne-am retras spre locul regimentului, la Curtea de Argeș. Acolo (la Curtea de Argeș) venise ordin ca basarabenilor și bucovinenilor să li se dea drumul să meargă acasă (...) De la Curtea de Argeș, pe baza Ordinului de lăsare la vatră, am venit până la Bârlad cu trenul, de acolo – fugari: de la Bârlad pe jos, până acasă. La 23 septembrie am ajuns acasă, iar la 10 noiembrie 1944 am fost mobilizat de ruși. Autoritățile sovietice au mobilizat în armată toți bărbații, și tineri, și bătrâni, erau tații cu feciorii lor, erau mai mulți frați, toți au fost mobilizați... Am fost concentrați lângă localitatea Fartu, într-o pădure.

La 1 aprilie 1945, unitatea noastră, constituită din mai mulți basarabeni, a fost scoasă pe poziții de luptă. Eram purtați așa, când într-un loc, unde era poziția mai slabă, când în altul.

Pe data de 13–14 aprilie am fost trimiși pe poziții de luptă, în Cehoslovacia, lângă orașul Moravska-Ostrava.

(...) Am fost scoși pe linia întâi... Pe data de 16 aprilie am trecut în ofensivă, în dreapta noastră era compania întâi; s-a ridicat la luptă și a fost distrusă complet. care morți, care răniți, toți basarabeni. A urmat ordinul pentru noi, compania a doua. La ordin am ieșit din tranșee și am înaintat. Am făcut un salt înainte, și am început să sap pentru a mă proteja de gloanțele inamicului când deodată am simțit ceva ud, am fost rănit în spate... M-am retras târâș în spatele liniei frontului, vreo 50 de metri, până am ajuns la ofițerul care ne comanda și care striga una și una „Vperiod! Vperiod! Moldovane, vperiod!” (Înainte! Înainte! Moldoveni, înainte!). Ofițeri ruși ne batjocoreau, ne spuneau „Antonescu”... Erau și ofițeri mai educați, nu-i vorbă.(...)

Din arhiva autorului, f. 2.

Nr. 21

Octombrie 1944, Moscova. Din memoriile lui W. Churchill. Acordul „procentual” între Marea Britanie și U.R.S.S.

[W. Churchill către I. Stalin]. „Să reglementăm situația în Balcani. Armatele dumneavoastră se află în România și în Bulgaria unde noi avem interese, misiuni și agenți. Să nu ne certăm pentru chestiuni puțin importante. Ce ați zice de o predominanță de 90% în România pentru dumneavoastră, de 90% în Grecia pentru noi și de egalitate 50% – 50% în Iugoslavia?” În timp ce lui Stalin i se traducea, W. Churchill a scris pe o foaie de hârtie:

„România: Rusia – 90%; alții – 10%;

Grecia: Marea Britanie în acord cu SUA – 90%; Rusia – 10%;

Iugoslavia: 50% – 50%;

Ungaria: 50% – 50%;

Bulgaria: Rusia – 75%, alții – 25%...”

I-am împins hârtia lui Stalin, căruia i se făcuse deja traducerea spuselor mele. El citea puțin, apoi a luat creionul său albastru, a tras o linie aldină în semn de aprobare și mi-a restituit foaia. Totul a fost reglementat mai repede decât era nevoie să fi fost scris. Foaia cu pricina ajunsese la mijlocul mesei. W. Churchill zise: „Nu găsiți că e cinic a reglementa aceste probleme de care depinde soarta a milioane de oameni într-o manieră atât de cavalească? Să ardem hârtia”. Stalin însă ar fi spus: „Nu! Păstrați-o!”.

Publicat după: У. Черчилль, *Вторая мировая война*, кн. 3, т. 5–6, Moscova, 1991, p. 449.

13 mai 1945. Bender. Extras din Raportul comitetului județean Bender al Partidului Comunist (bolșevic) al Moldovei cu privire la protejați și complicități ocupanților germano-români de pe teritoriul județului

Strict secret

Președintelui Biroului CC al PC(b) din Uniunea RSS (responsabil) de RSS Moldovenească t. Butov F.M.

Secretarului CC al PC(b) din Moldova Salogor N.L.

În conformitate cu datele pe care le deține Comitetul județean al PC(b) din Moldova, în raioanele județului Bender, în perioada ocupării lor de către coteropitorii germano-români, a existat un mare număr de protejați și complicități ai autorităților de ocupație din numărul unei părți a populației locale, ostile Puterii sovietice.

După eliberarea teritoriilor județului de către Armata Roșie cea mai mare parte a lor a fost arestată de NKGB pentru activitatea în favoarea ocupanților germano-români.

Însă, de rând cu acestea, în raioanele județului există un număr considerabil de protejați și complicități ai ocupanților germano-români, care n-au fost supuși măsurilor de reprimare; n-au fost reprimare nici familiile lor (...)

Organele NKGB-ului din județ continuă să aresteze cea mai activă parte a complicităților, care au manifestat o activitate practică în compromiterea măsurilor luate de partid și de Puterea sovietică. (...)

Categoria de persoane, care n-a avut o activitate practică criminală, îndreptată împotriva Puterii sovietice, este necesar de a o supune măsurilor administrative ale URSS cu confiscarea întregii averi.

Publicat după: В. И. Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950 гг. Culegere de documente*, Moscova, 1994, p. 222-223.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Arhive

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), fond. 680, 706.
2. Arhivele Istorie Centrale ale Statului Român, București, fond. Președinția Consiliului de Miniștri, 1940–1944.
3. Arhiva organizațiilor social-politice din Moldova (AOSPM), fond. 51.

II. Documente publicate

1. Antonescu Ion. *Îndrumări administrative rezultate din inspecțiile făcute în Basarabia*, București, 1941, 16 p.
2. Antonescu Mihai, *Basarabia se războiește*, București, 1941, 20 p. Lucrarea a fost reeditată în: *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, Ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1996, p. 543–546.
3. Idem, *Războiul sfânt. Cuvântare rostită la radio, 22 iunie 1941*, București, 1941, 18 p.
4. Idem, *Pentru Basarabia și Bucovina, îndrumări date administrației desrobitoare*, București, 1941.
5. Idem, *Pentru pământul strămoșesc*, București, 1942, 59 p.
6. Idem, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1942*, București, 1943, 46 p.
7. *Basarabia desrobită. Drepturi istorice, nelegiuiri bolșevice, înfăptuiri românești*, București, Marvan, Institutul de Artă Grafică, 1942. Lucrarea a fost reeditată în: *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești...*, p. 410–542.
8. *Basarabia: un an de muncă românească*, Chișinău, 1942, 151 p.
9. *Buletinul Provinciei Basarabia*, Chișinău, 1941, An. 1, nr. 1; 1942, An. 2, nr. 1, 2, 4; *Buletinul oficial al Provinciei Basarabia*, Chișinău, An. 2, nr. 8–12; 1943, An. 3, nr. 1–12; 1944, An. 4, nr. 1.
10. Hamangiu C., *Codul general al României*. Vol. XXI–XXII, București, 1935. p. 525–526.

11. *Legea despre formarea Republicii Confederate Sovietice Socialiste Moldovenești// Sesia a șaptea a Sovietului Suprem al URSS. 1–7 august 1940, M., 1940.*
12. *Ordonanța nr. 19/1942 cu modificările survenite ulterior, privitoare la împărțirea administrativă a Provinciei Basarabia pe județe, plăși și comune, Chișinău, 1944, 127 p.*
13. *Sesia întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești. 8–12 februarie 1941, Chișinău, 1941, 366 p.*
14. *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1943, București, 1943.*
15. Antonescu Ion. *Cariera militară. (Scrisori inedite).* Alcătuitori: Gl.mr. Mircea Agapic, cpt.r.I. Jipa Rotaru, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993, 196 p., fotogr.
16. Antonescu Ion, *Un ABC al anticomunismului românesc. Vol. I. Texte selectate și comentarii, studii și note de Gheorghe Buzatu. Studiu special – B. Burceanu, Iași, Editura Moldova, 1992, 316 p.*
17. Buzatu Gh., *Așa a început Holocaustul împotriva poporului român..., București, Editura Majadahonda, 1995. 56 p.*
18. Idem, *Românii în arhivele Kremlinului, București, Editura Univers enciclopedic, 1996, 394 p.*
19. Idem și col. (ed.), *Secretele Protocolului secret von Ribbentrop–Molotov, în Moldova (Iași), 1991, nr. 3 (8), p. 1–48.*
20. *Chișinăul în 1941. Ediție îngrijită de D. Poștarencu, Chișinău, Editura Museum, 1996, p. 12–75.*
21. *Crestomație la Istoria Românilor (1917–1992).* Alcătuitori: M. Cernenco, A. Petrencu, I. Șişcanu, Chișinău, Editura Universitas, 1993, p. 122–181, 245–277.
22. *Diplomația cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Culegere de documente. Alcăt. și trad. din limba rusă de A. Blanovschi, Chișinău, Editura Universitas, 1992, 243 p.*
23. Gafencu Gr. *Misiune la Moscova. 1940–1944. Culegere de documente, București, Editura Univers enciclopedic, 1995, 238 p.*
24. *Istoria României între anii 1918–1944, Culegere de documente, București, 1982.*
25. Maniu I., Antonescu I., *Opinii și confruntări politice. 1940–1944. Cuvânt înainte, îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, 218 p.*

26. Mareșal Ion Antonescu. *Epistolarul Infernului*. Avertisment, note și indice de nume de Mihai Pelin, București, Editura Viitorul românesc. 1993, 430 p.

27. Mareșalul Ion Antonescu. *Secretele guvernării*. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940–august 1944), București, Editura Românul. 1992, 287 p.

28. Moșanu Alexandru, *Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Raport prezentat în cadrul Conferinței internaționale, Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia*. 26 iunie 1991 în *Moldova Suverană*, 1991, 27 iun.; *Crestomație la Istoria Românilor. 1917–1992*, p. 249–273.

29. *Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Chișinău, Editura Universitas, 1991, 123 p.

30. *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*. Vol. I. Coordonator Marin Radu Mocanu, București, 1994, 334 p.

31. *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*. Vol. I–III, București, 1995, 1998.

32. *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*. Vol. II. Coordonator Marin Radu Mocanu, București, 1995, 471 p.

33. Rotaru J., Dușu A., Dobre F. *Campania din Est în ordine de zi*. Vol. I, București: Editura Metropol, 1993, 101 p.

34. Titulescu Nicolae, *Basarabia pământ românesc*, Ediție îngrijită, studiu introductiv de dr. Ion Grecescu, București, Editura Rum-Irina, 1992, 136 p.

35. *Zile de foc în Basarabia și Bucovina. 22 iunie–26 iulie 1941*, Din arhivele agenției de presă Rador, București, Fundația Rompres, 1996, 100 p.

36. *Государственно-правовые акты Молдавской ССР. 1924–1941*, Составитель А. В. Сурилов, Chișinău, 1963, 178 p.

37. *Инструкция об организации работы школ в Советской Бессарабии*, Chișinău, 1940, 20 p.

38. *Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза. 1941–1945*. Сборник документов и материалов. В 2-х томах, Т. I, Chișinău, 1975, 18–156 p.

39. Молотов В. М. *Внешняя политика Советского Союза*, în *Коммунистический Интернационал*, 1940. nr. 7. p. 3–10.
40. *Образование Молдавской ССР и создание Коммунистической партии Молдавии*. Сборник материалов и документов, Chişinău, 1984.
41. *Пограничные войски в годы Великой отечественной войны. 1941–1945 гг.*, Сборник документов, М., 1968, 707 p.
42. Пасат В. И., *Трудные страницы истории Молдовы, 1940–1950*, М., 1994, p. 65 şi urm.
43. *Работа партийных организаций в период Великой отечественной войны 1941–1945 гг.*, Документы и материалы в двух томах, Т. I, М., Изд-во Правда, 1982.
44. *СССР–Германия. 1939*, Документы и материалы о советско-германских отношениях с апреля по октябрь 1939 г., Т. I, Вильнюс, Изд-во Мокслас, 1989, 128 p.
45. *СССР–Германия. 1939–1941*. Документы и материалы о советско-германских отношениях с сентября 1939 г. по июнь 1941 г., Т. II, Вильнюс, Изд-во Мокслас, 1989, 192 p.

III. Memorii

1. Andrei Petre, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, Iași, Editura Graphix, 1993, 171 p.
2. Barbul Gh., *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*. Ediție pregătită pentru tipar de V.Fl. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992, 192 p.
3. Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. însemnări zilnice*. Vol. II, (1939–1940), București, Casa de editură Șansa S.R.L., 1996, p. 198 și urm.
4. Chiriac A., *Mărturii de coșmar (amintiri din iunie–septembrie 1940)* în *Columna*, 1991, nr. 6, p. 77–78.
5. Gheorghe I., *Un dictator nefericit. Mareșalul Antonescu (Calea României spre Statul satelit)*. Ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoc, București, Editura Machiavelli, 1996, 376 p.
6. Magherescu G., *Adevărul despre Mareșalul Antonescu*. Vol. 1–3, București, Editura Păunescu, 1991.

7. *Martori oculari despre ocuparea Basarabiei în iunie 1940*, în *Patrimoniul*, 1993, nr. 1, p. 137–144.

8. Sturdza M., *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba-Iulia, Paris, 1994, 327 p.

IV. Studii

1. Agrigoroaici I., Palade Gh., *Basarabia în cadrul României întregite. 1918–1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1993, 255 p.

2. Agrigoroaiei I., Rusu D., *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chișinău–Galați, Editura Porto-Franco, 1992, 156 p.

3. Andrew Gh., Gordievschi O., *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Editura ALL, 1994, 604 p.

4. *Armata Română în al Doilea Război Mondial. Vol. II, Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941)*. Coordonatori col. dr. Alexandru Dușu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, București, Editura Militară, 1996, 384.

5. Arnăutu N., *Douăsprezece invazii rusești în România*. Prefață de Apostol Stan, București, Editura Saeculum L.O. și Vestala, 1996, p. 150–169.

6. *Basarabia. 1940*, Redact. alcătuitor L. Bulat, Chișinău, 1991, 237 p.

7. *Basarabia și basarabenii*. Alcătuitor M. Adauge, Chișinău, 1991, 350 p.

8. Brătianu Gh., *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, București, Editura Semne, 1995.

9. Brovko F., *Reunirea norodului moldovenesc și formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*, Chișinău, 1947, 43 p.

10. Bruhis M., *Rusia, România și Basarbia: 1812, 1918, 1924, 1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, 362 p.

11. Buzatu Gh., *Istorie interzisă. Mărturii și documente cenzurate despre mareșalii României (1939–1949)*, București, Casa de editură Șansa SRL, 1996, 198 p. și urm. Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990, p. 51–181.

12. Buzatu Gh., *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii*, Iași: Editura Moldova, 1991, 390 p.

13. Idem, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de istorie și civilizație europeană, 1995, 476 p.
14. Idem, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1995, 478 p.
15. Buzilă B., *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812–1918, 1918–1944)*, București, Editura Fundației Culturale Române: Chișinău, Editura Știința, 1996, p. 344–374.
16. Cazacu P., *Obiecțiunile Rusiei împotriva drepturilor noastre asupra Basarabiei*, București, 1941.
17. Cazacu P., *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812–1918*. Chișinău, Editura Știința, 1992, 446 p.
18. Constantin I., *Basarabia sub ocupație sovietică, de la Stulin la Gorbaciov*, București, Editura Fiat-Lux, 1994, 201 p.
19. Idem. *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București, Editura Enciclopedică, 1995, 310 p.
20. Idem. *România, marile puteri și problema Basarabiei. 1940–1947*. Rezumatul tezei de doctorat, Iași, Editura Universității A.I. Cuza, 1995, 25 p.
21. Constantiniu Fl., *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers enciclopedic, 1997, p. 367–461.
22. Copanschi I., *Diplomația sovietică în lupta pentru soluționarea echitabilă a problemei basarabene (1918–1940)*. Chișinău, Editura Cartea moldovenească, 1985, 132 p.
23. Dobrinescu V.Fl., *România și organizarea postbelică a lumii (1945–1947)*, București, Editura Academiei RSR, 1988, 268 p.
24. Petrencu A., *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918–1940*, Iași, 1991.
25. Dobrinescu V.Fl., Constantin I., *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1939–1947)*. Iași, 1995, 375 p.
26. Drăgan I.C., *Istoria Românilor*. Ediția a II-a, București, Editura Europa Nouă, 1994, p. 213–250.
27. Dușu A., Retegan M., *România în război. 1421 zile de încleștare. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord (22 iunie–26 iulie 1941)*, București, Editura Globus, 1994, 247 p.
28. Emilian Ion, *Bolșevismul și biserica*, București, 1943.
29. Giurescu Dinu C., *România în al Doilea Război Mondial (1939–1945)*, București, 1999.

30. Furtună I., *Basarabia răpită sau cât pământ îi trebuie unui rus*. Ghid istoric, București, Editura Semne, 1994, 122 p.
31. Georgescu V., *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români. 1974–1977*, Munchen, Editura Ion Dumitru Verlag, 1981, 156 p.
32. Groza Andrei, *URSS – instigatorul celui de-al Doilea Război Mondial*, Chișinău, Editura Universitas, 1995.
33. Hillgruber A., *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938–1944)*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1994, 432 p.
34. Hitchins K., *România. 1866–1947*, București, Editura Humanitas, 1996, 617 p.
35. Hlihor C., *Armata Roșie în România. Adversar, aliat, ocupant. 1940–1948*. Vol. I, București, 1996, 315 p.
36. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Tempus România, 1994, 410 p.
37. *Istoria Românilor*. Compendiu. Coordonatori I. Agrigoroaici, I. Todirașcu, Iași, Editura Cultura fără frontieră, 1996, p. 319–329.
38. *Istoria RSS Moldovenești*. Vol. II, Chișinău, 1970, p. 369–385.
39. Lupan N., *Mareșalul Ion Antonescu – soldat martir*, București, 1991, 32 p.
40. Lynch M., *Stalin și Hrușciiov: URSS, 1924–1964*, București, Editura ALL, 1994.
41. Manuilă S., Filderman W., *Populația evreiască din România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, Iași, The Romanian Cultural Foundation, 1994, 61 p.
45. *Mareșalul Antonescu după 50 de ani*, Puncte de vedere, București, 1996, 29 p.
46. Mătrescu F., *Holocaustul roșu*, București, 1993, p. 20–21.
47. Meurs, van W.P., *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, Editura Arc, 1996, 524 p.
48. *Mituri istorice românești*, București, Editura Universității București, 1995, 254 p.
49. *Miturile comusmului românesc*, București, Editura Universității București, 1995, 230 p.
50. Moraru A., *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812–1993)*, Chișinău, 1995, p. 312–388.

51. Moraru A., Pruteanu N., *Istoria satului Bravicea*, Chișinău, Editura Cartier, 1997, p. 87–121.
52. Mușat M., Ardelcanu I., *România după Mareu Unire*. Vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933–septembrie 1940, București, Editura Științifică și Enciclopedică 1988, p. 1494–1543.
53. Păcurariu M., *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a Neamului românesc*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993, p. 120–123.
54. Pântea Gh., *Unirea Basarabiei*, Odesa, 1943.
55. Pelivan I., *Din suferințele Basarabiei sub stăpânirea rusească*. Chișinău, 1943. Reîmpărită în: *Suferințele Basarabiei...*, p. 3–14.
56. Petrencu A., *Basarabia în al Doilea Război Mondial, 1940–1944*, Chișinău, 1997.
- 56-a. Pușcaș Vasile, *Speranță și disperare. Negocieri româno-aliute, 1943–1944*, București, Editura Litera, 1995, 94 p.
57. Quinlan P., *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană față de România. 1938–1947*, Iași, Centrul de Studii Românești, Fundația Culturală Română, 1995, 191 p.
58. *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. I–III, București, Editura Militară, 1989.
59. Rotaru J., Burciu O., Zadian V., *Mareșalul Ion Antonescu. Am făcut Războiul sfânt împotriva bolșevismului. Campania anului 1941*, Oradea, Editura Cogito, 1994, 201 p.
60. Scurtu I., Hlihor C., *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, 191 p.
61. Scurtu I., Hlihor C., *Complot împotriva României. 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, 225 p.
62. Stăvilă V., *Situația internă a Basarabiei în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. 1939–1945*. Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1994, 25. p.
63. Stokesbury J.L. *Scurtă istorie a celui de-al Doilea Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1993, 372 p.
64. Suvorov V., *Spărgătorul de gheață. Cine a declanșat al Doilea Război Mondial*, Iași, Editura Polirom, 1995, 300 p.

65. Șișcanu E., *Instaurarea și consolidarea regimului totalitar, bolșevic în RSS Moldovenească (1940–1952)*. Autoreferatul tezei de doctor în științe istorice, Chișinău, 1997, 23 p.

66. Șișcanu I., *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, *Ago-Dacia*, 1993, p. 98–175.

67. Idem, *Rășluirea teritorială a României, 1940*, Chișinău, 1998.

68. Idem, *Uniunea Sovietică – România, 1940. Tratatative în cadrul comisiilor mixte*, Chișinău, Editura Arc, 1995, p. 106–262.

69. Tătărescu Gh., *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, în Tătărescu Gh., *Mărturii pentru istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 225 și urm.

70. *Ultimele zile ale Mareșalului Ion Antonescu. Caietele*, în *Magazin istoric*, București, f.a., 30 p.

71. *Viața și moartea lui Ion Antonescu. Almanuh istoric (50 de ani de la moartea Mareșalului)*, București, Editura Tess-Expres, 1996, 224 p.

72. Watts L., *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă, 1918–1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, 440 p.

РЕЗЮМЕ

Основываясь на архивных документах, воспоминаниях участников войны, изучив новейшую литературу, автор монографии „Бессарабия в годы Второй мировой войны” анализирует основные этапы участия Румынии в указанной войне.

Автор монографии исследует начальный период войны (сентябрь 1939 г.—22 июня 1941 г.), время когда Румыния провозгласила нейтралитет в начавшейся в Европе войне, а в июне 1940 г. стала жертвой агрессии со стороны СССР, захватившего Бессарабию, север Буковины, территорию Герца, некоторые румынские острова у устья Дуная.

На основе документов автор раскрывает политику, проводимую советским тоталитарным режимом по отношению к захваченной территории и местному населению с июня 1940 по июнь 1941 года. Речь идет о терроре по отношению к так называемому „классовому врагу”, т. е. по отношению к зажиточным людям, членам различных политических партий, местной администрации и т. д.

Следующая глава посвящена освобождению Бессарабии от советского ига, восстановлению местной администрации, а также краткой характеристике военной администрации под руководством маршала Иона Антонеску.

Автор излагает деятельность Губернаторства Бессарабии в различных областях экономики (в сельском хозяйстве, промышленности, в сфере торговли), социальной сфере, а также в сфере образования и культуры.

В дальнейшем автор анализирует проблемы, связанные с переходом румынской армии совместно с немецкими войсками Днестра, то есть государственной границы Румынии с администрацией Транснистрии, т. е. территории, расположенной между Днестром и Бугом.

Последняя глава посвящена вопросам участия Румынии в войне против Германии (август 1944 г.—май 1945 г.)

В заключении автор излагает основные выводы исследования.

Библиография содержит основные источники и историческую литературу по избранной теме.

Книга адресована широкому кругу читателей.

SUMMARY

Being based on archival documents, memoirs of participants of war, having studied the newest literature, the author of the monography „Basarabia within the Second World War” analyzes the basic stages of Romania's participation in the specified war.

The author of the monography investigates an initial stage of war (September 1939 – June 22, 1941), time when Romania has proclaimed neutrality in the war, which has begun in Europe, and in June 1940 has fallen victim to aggression on the part of the USSR, occupying Basarabia, the north of Bucovina, Hertza territory, some islands at a mouth of Danube.

On the basis of documents, the author describes a policy used by the Soviet totalitarian regime in relation to the seized territory and local population since June 1940 till June 1941. It is about terror in relation to so-called to „the class enemy”, that is in relation to prosperous people, members of various political parties, local administration etc.

The next chapter is dedicated to clearing Basarabia from the Soviet yoke, to restoration of local administration, and also to a brief characteristic of military authorities under the direction of marshal Antonescu.

The author states the activity of the Governship of Basarabia in various areas of economy (agriculture, industry, trade), in social sphere, and also in education and culture.

Further the author gives an account of problems connected with crossing of the Romanian army, together with German armies, of Dniester, that is the state frontier of Romania with administration of Transnistria, that is territories located between Dniester and Bug.

The last chapter is dedicated to Romania's participation in the war against Germany.

In the end, the author states the basic conclusions of research.

The bibliography contains sources and the historical literature on the elected theme.

The book is addressed to the broad audience of readers.

Semnarea pactului Molotov–Ribbentrop. Moscova, 23 august 1939

Semnarea pactului Molotov–Ribbentrop. Moscova, 23 august 1939

Fortărea râului Nistru de către trupele sovietice. 28 iunie 1940

Fortărea râului Nistru de către trupele sovietice. 28 iunie 1940

Fortărea râului Nistru de către trupele sovietice. 28 iunie 1940

Marșul tancurilor sovietice prin Basarabia. Lipcani, 28 iunie 1940

Dezarmarea trupelor române din Basarabia. 28–30 iunie 1940

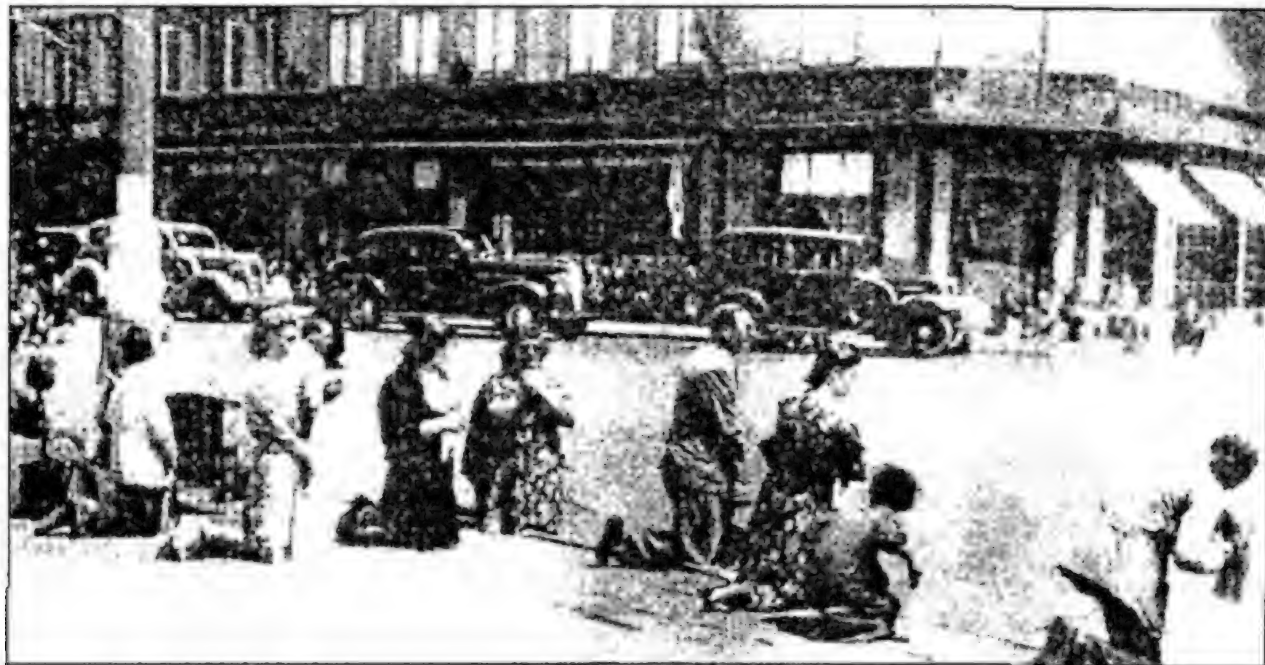
Retragerea trupelor române din Basarabia. 28–30 iunie 1940

Parada militară a trupelor sovietice. Chișinău, 3 iulie 1940

Manifestare a „oamenilor muncii”. Chișinău, 3 iulie 1940

Bucureșteni păstrând un minut de reculegere
pentru provinciile românești Basarabia și nordul Bucovinei
ocupate la 28 iunie 1940 de către trupele sovietice

Prutul devenit hotar între frați. 3 iulie 1940

Trupele române forțând râul Prut. 22 iunie 1941

Subunitate de infanterie în acțiune. Iunie 1941

Basarabia. Iunie 1941

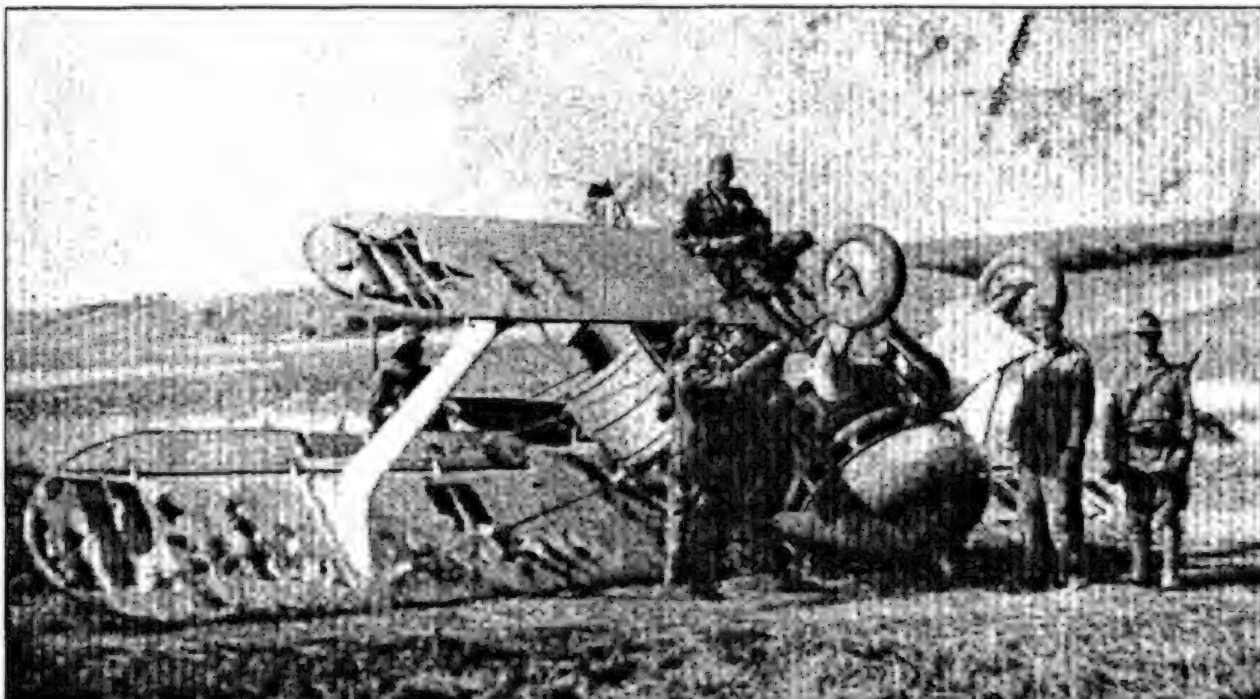
Trupe de geniu. Iulie 1941

Tun antitanc. Iulie 1941

Divizie blindată spre Chișinău. 14–16 iulie 1941

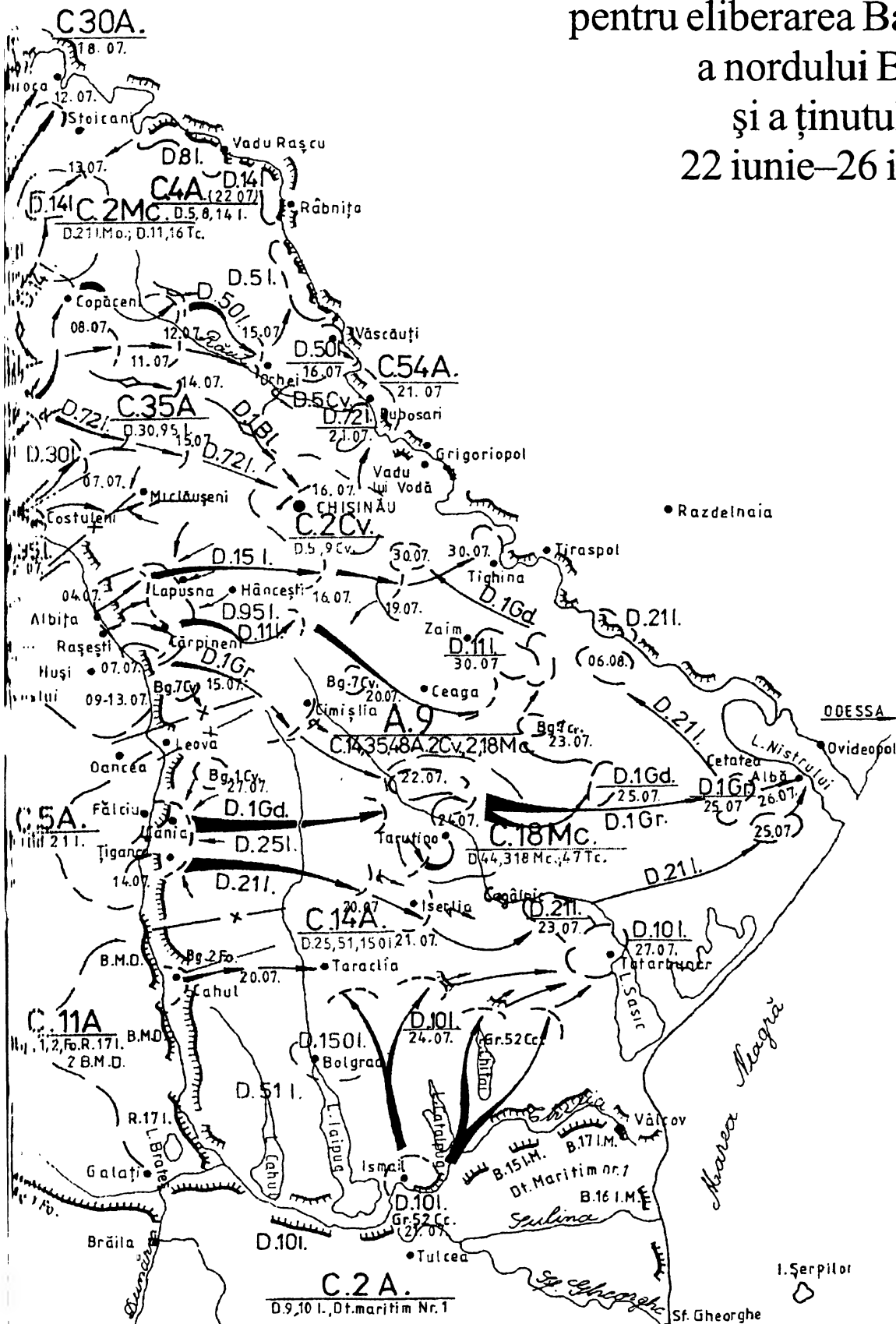

Avion de vânătoare sovietic „Polikarpov-15” doborât de artileria antiaeriană în apropierea satului Feștelița din Basarabia. 20 iulie 1941

Baterie de artilerie grea sovietică capturată în centrul Chișinăului de Compania 3 Care de Luptă. Iulie 1941

Acțiunile trupelor române și germane
pentru eliberarea Basarabiei,
a nordului Bucovinei
și a ținutului Hertza.
22 iunie–26 iulie 1941

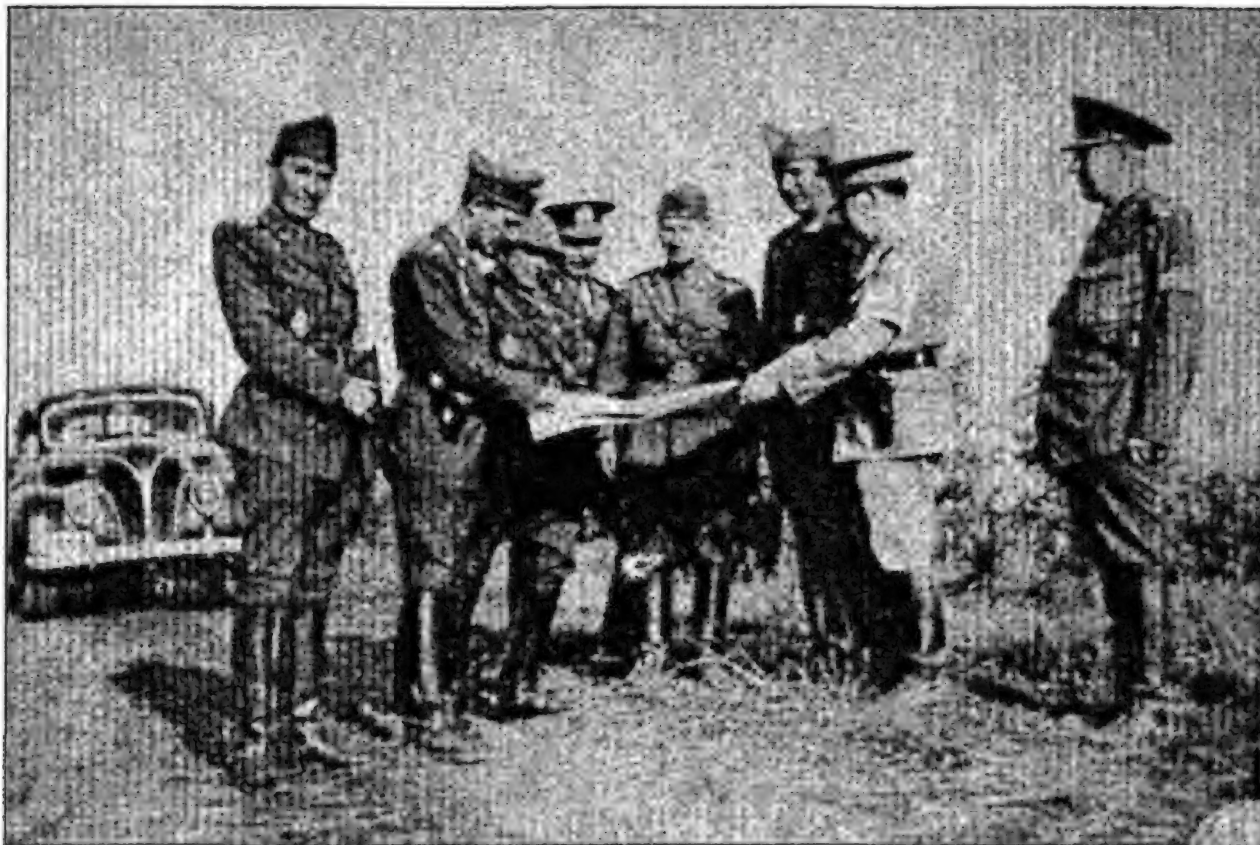

Chișinău. 16 iulie 1941

Hora tanchiștilor. Chișinău, iulie 1941

Grup de ofițeri români în Basarabia. 1941

Baterie de obuziere. Vara anului 1941

Vânători de munte în Basarabia. Iulie 1941

Intrarea trupelor române în Căușeni. 30 iulie 1941

Primirea făcută armatei române de către populația din Basarabia

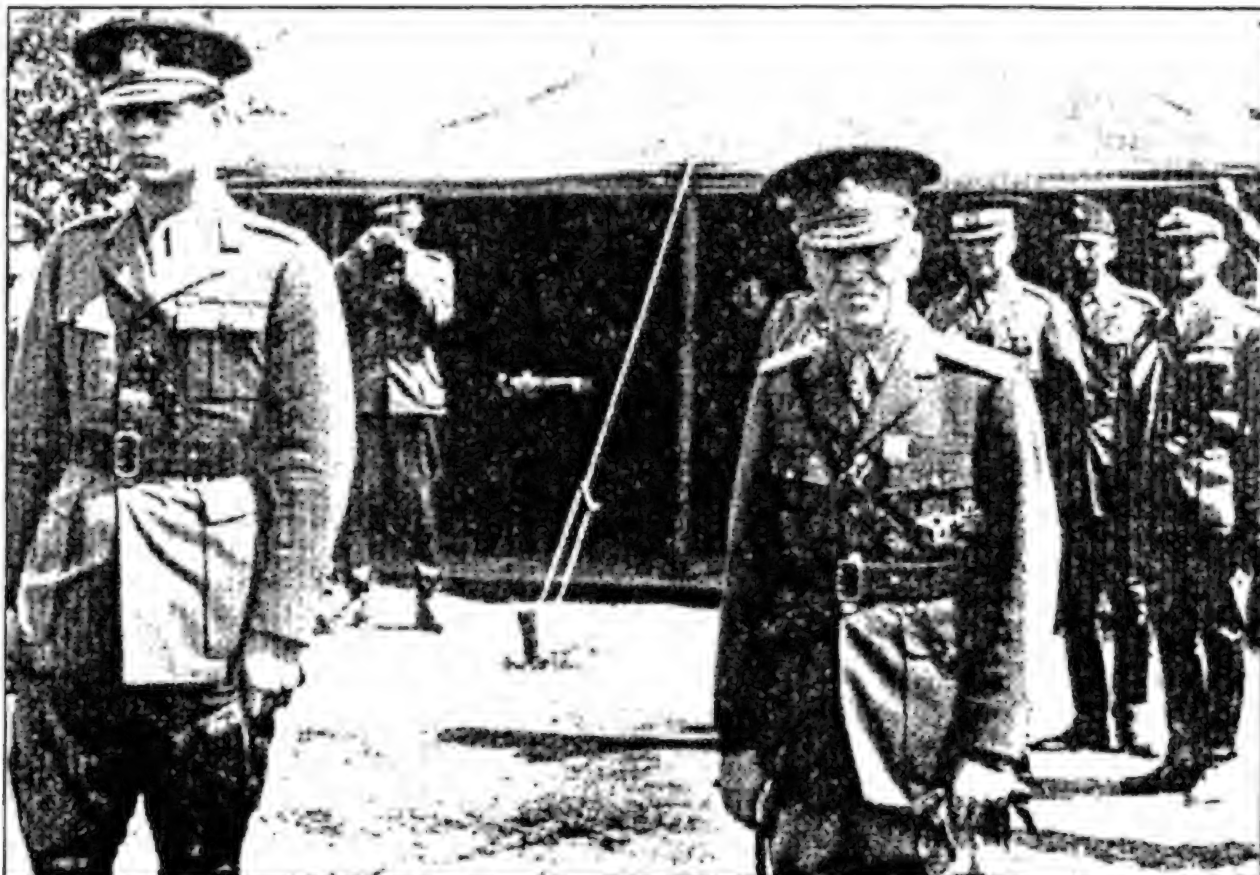
Reîntoarcerea în Basarabia a trupelor române. Iulie 1941

Târgul Lipcani (județul Hotin) transformat în ruine. Vara anului 1941

Târgul Lipcani (județul Hotin) transformat în ruine. Vara anului 1941

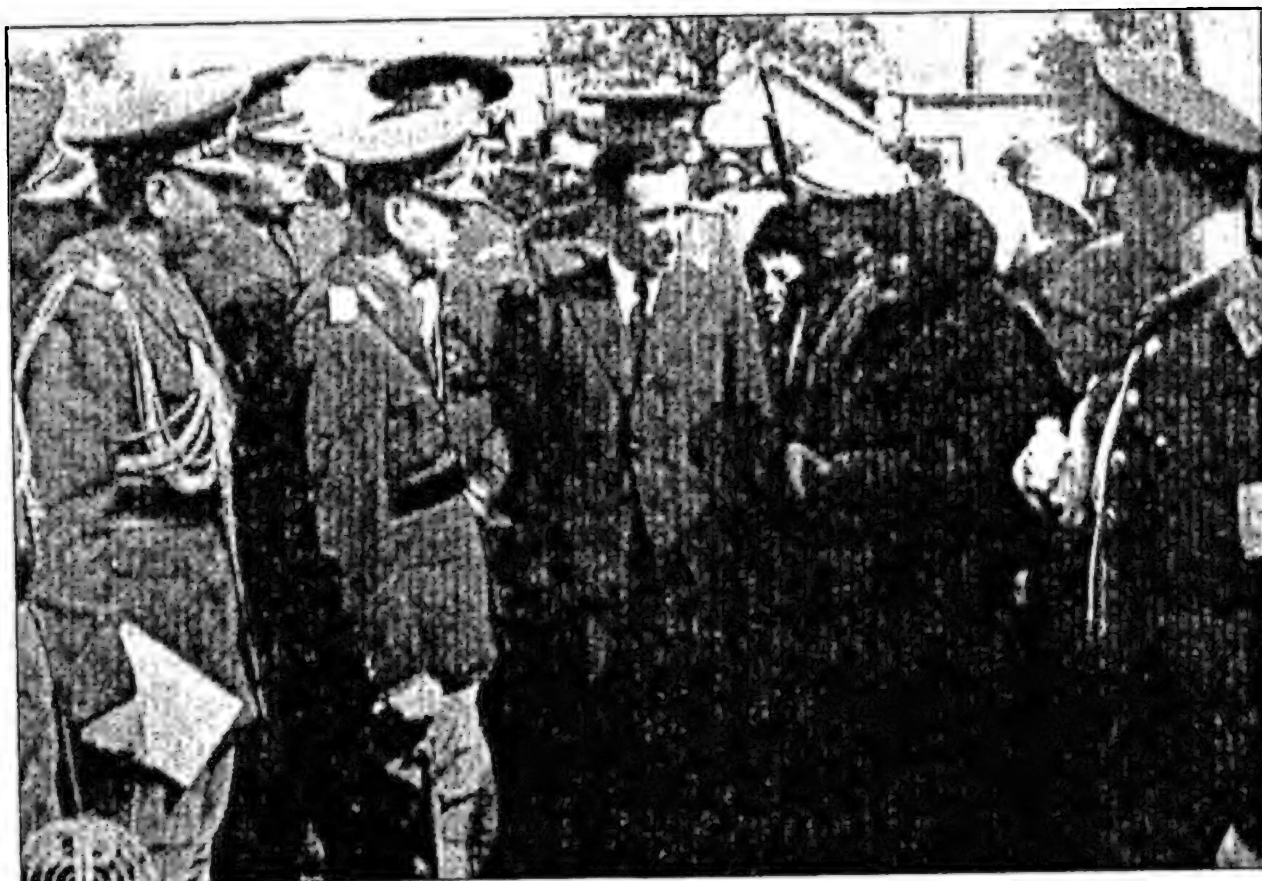
Regele Mihai I și generalul Ion Antonescu pe frontul din Basarabia

Generalul Ion Antonescu vizitează Basarabia eliberată

Regele Mihai I însoțit de generali și ofițeri, inspectând trupele române pe front. Vărzărești, Basarabia, 9 iulie 1941

Generalul Ion Antonescu discutând cu o țărăncă din Basarabia

Generalul Ion Antonescu la Chișinău. Iulie 1941

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri al României Mihai Antonescu
(în centru) în gara Chișinău. Iulie 1941

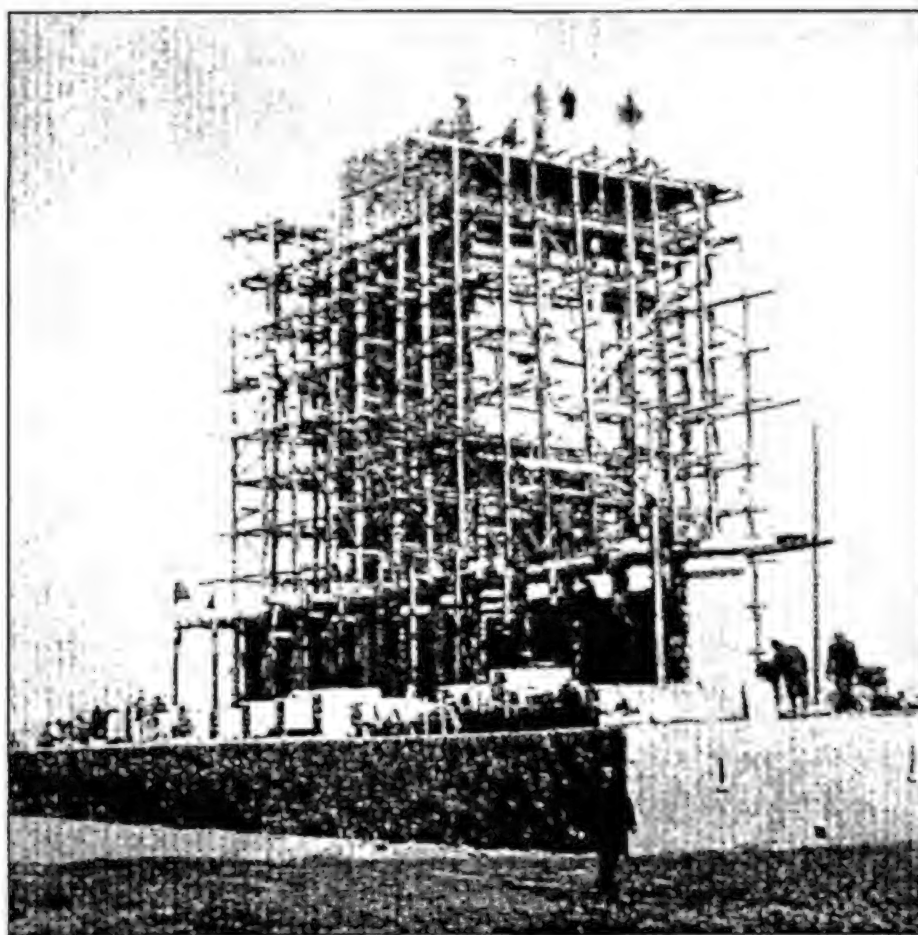
Trupe române pe malul Nistrului. Iulie 1941

După încheierea serviciului divin într-un sat din Transnistria. Iulie 1941

Regele Mihai I și mareșalul Ion Antonescu inspectând trupele române de pe frontul din Transnistria. Tiraspol, 25 august 1941

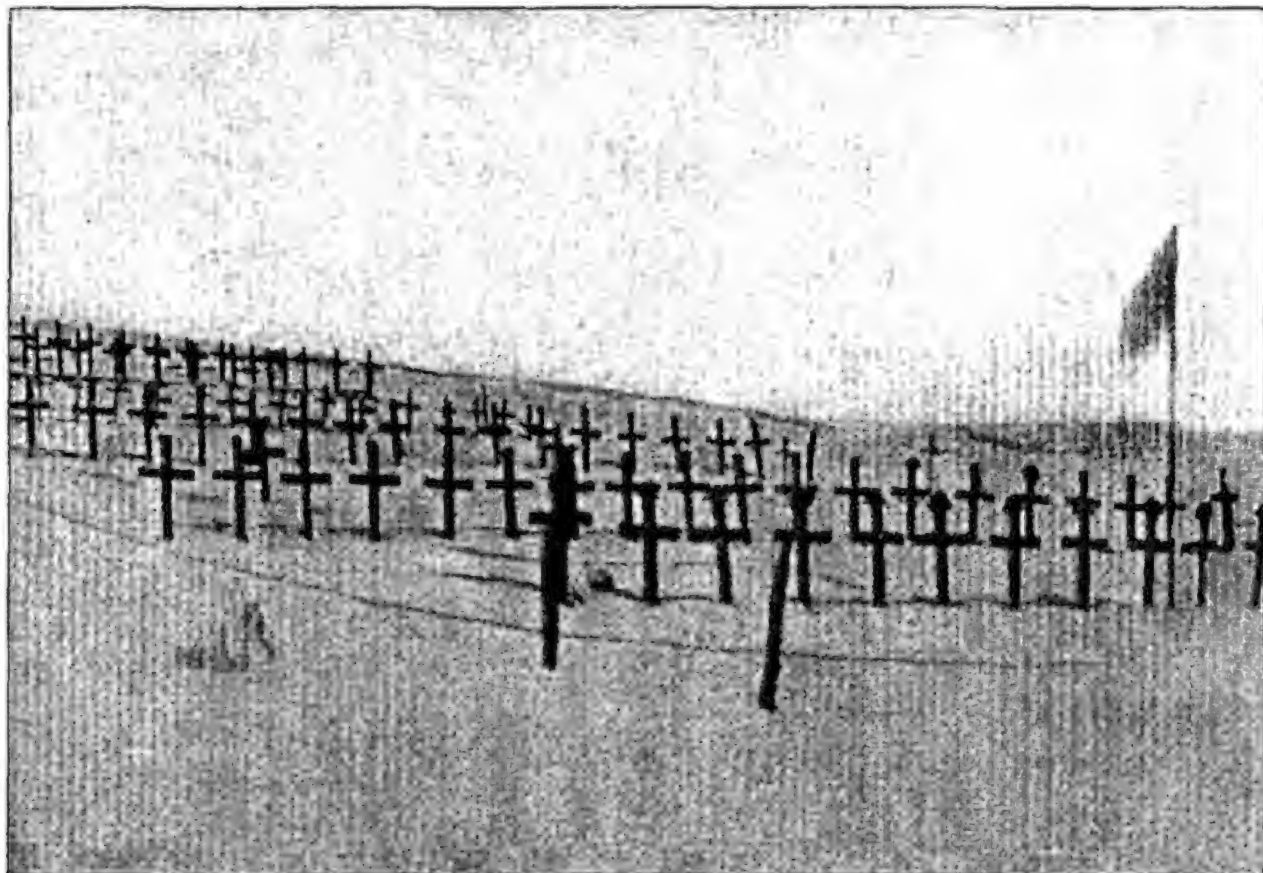
Înălțarea turnului de la Ghidighici, de pe locul de unde generalul Ion Antonescu a condus operațiunile militare pentru eliberarea Chișinăului. Iulie 1941

Efective participante la lupte
(trupe române)

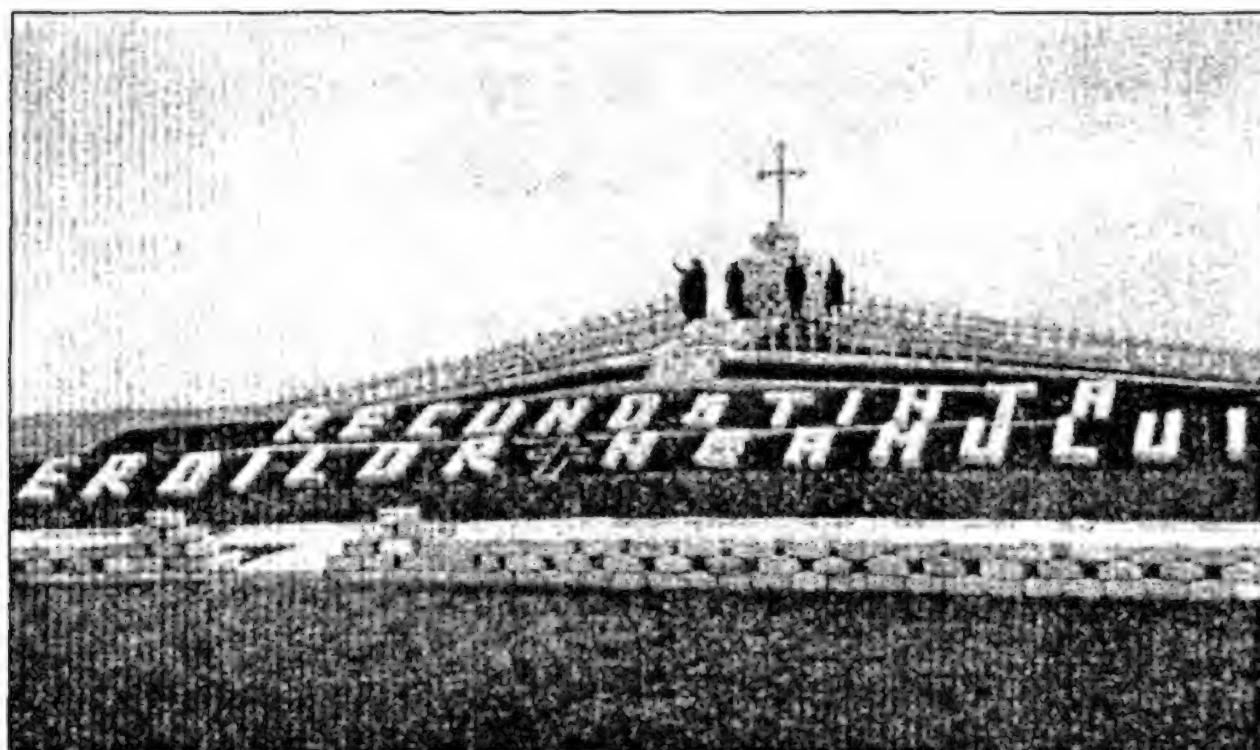
Detalii	Armata de uscat	Aviația	Marina	Total
Ofițeri	14 490	3 148	723	18 361
Subofițeri	10 564	5 729	993	17 286
Trupă	377 693	47 299	12 464	437 456
Total	402 747	56 176	14 180	473 103

Pierderi ale Armatei Române
(22 iunie–31 iulie 1941)

	Detalii	Armata de uscat	Aviația	Marina	Total
Morți	Ofițeri	252	20	1	273
	Subofițeri	96	10	1	107
	Trupă	4 533	33	65	4 631
	Total	4 881	63	67	5 011
Răniți	Ofițeri	621	23	12	656
	Subofițeri	226	22	7	255
	Trupă	13 838	64	85	13 987
	Total	14 685	109	104	14 898
Dispăruți	Ofițeri	36	32	11	79
	Subofițeri	18	22	6	46
	Trupă	3 834	28	500	4 362
	Total	3 888	82	517	4 487
Total	Ofițeri	909	75	24	1 008
	Subofițeri	340	54	14	408
	Trupă	22 205	125	650	22 980
	Total	23 454	254	688	24 396

Cimitirul de campanie de la Țiganca

Recunoștință Eroilor Neamului

Forțarea râului Nistru de către trupele sovietice. Martie 1944

Trecerea tehnicii militare sovietice peste râul Nistru
în primăvara anului 1944

Pe drumurile din Basarabia. Primăvara anului 1944

Trupe române și germane în retragere. Martie 1944

Armatele sovietice pe poziții. Primăvara anului 1944

Pozițiile armatei sovietice în apropierea râului Prut. Aprilie 1944

„Stabilirea” hotarului
între România și U.R.S.S.
Martie 1944

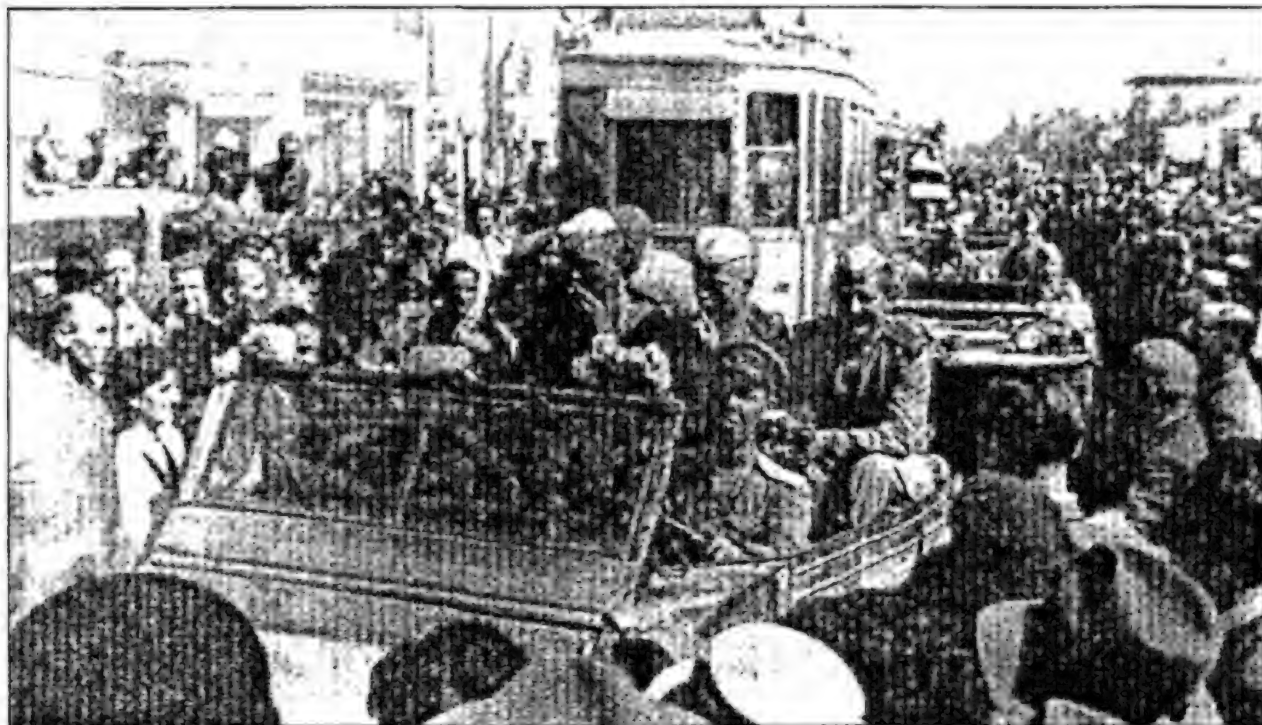
Locuitori ai Basarabiei părăsesc locurile natale. Vara anului 1944

Arborarea drapelului sovietic în or. Chișinău, 31 august 1944

Parada militară a trupelor sovietice în or. Chișinău. August 1944

Armata Roșie întrând în București (1944)

Gheorghe Tătărescu, ministru de Externe al României,
semnând Tratatul de Pace. Paris, 10 februarie 1947

CUPRINS

INTRODUCERE	3
NOTE	10
I. ROMÂNIA ÎN FAZA ÎNȚIALĂ A CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1 septembrie 1939–22 iunie 1941)	
I.1. Preliminarii. Pactul Ribbentrop–Molotov, consecințele lui	13
I.2. Neutralitatea declarată a României	15
I.3. Prăbușirea României Mari	17
I.4. Regimul politic după abdicarea regelui Carol al II-lea	24
NOTE	26
II. BASARABIA SUB OCUPAȚIA SOVIETICĂ (iunie 1940–iunie 1941)	
II.1. Bolșevizarea Basarabiei	29
II.2. Crimele sovieticilor: asasinate în masă, devastări, represiuni	38
NOTE	48
III. ELIBERAREA ȘI ADMINISTRAREA BASARABIEI (iunie 1941–martie 1944)	
III.1. Restabilirea administrației românești în Basarabia. Primele măsuri	53
III.2. Guvernământul Basarabiei. Restructurarea Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei	66
III.3. Regimul antonescian în Basarabia	76
NOTE	79

IV. ACTIVITATEA GUVERNĂMÂNTULUI BASARABIEI ÎN DOMENIUL ECONOMIC-SOCIAL ȘI CULTURAL

IV.1 Repere primordiale	83
IV.2. Preocupări în domeniul agriculturii	85
IV.3. Preocupări în domeniul industriei	92
IV.4. Preocupări în domeniul comerțului	93
IV.5. Preocupări în domeniul social	104
IV.6. Preocupări în domeniul educației și învățământului	109
IV.7. Preocupări în domeniul culturii	116
NOTE	118

V. LUPTELE ROMÂNILOR PE FRONTUL DE EST

V.1. Ofensiva forțelor române la est de Nistru	121
V.2. Administrarea Transnistriei	122
V.3. Ieșirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite	124
NOTE	128

VI. ROMÂNIA ÎN ULTIMA FAZĂ A RĂZBOIULUI DIN EUROPA

VI.1. Campania din Vest (septembrie 1944–mai 1945)	129
VI.2. Problema frontierei de răsărit a României	131
VI.3. Procesul mareșalului Ion Antonescu	136
NOTE	139

ÎNCHEIERE	141
-----------------	-----

ANEXE	147
-------------	-----

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	179
------------------------------	-----

PEȚIOME	188
---------------	-----

SUMMARY	189
---------------	-----

La Editura Prut Internațional
în colecția de carte de istorie CLIO au mai apărut:

Gheorghe NEGRU, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, 2000, 200 p.

Ion ȚURCANU, *Moldova antisovietică. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice, 1944–1953*, 2000, 332 p.

Gheorghe NEGRU, *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească*, 2001, 132 p.

Gheorghe COJOCARU, *1989 la Est de Prut*, 2001, 216 p.

Pavel PARASCA, *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*, 2002, 104 p.

Lidia PĂDUREAC, *Relațiile româno-sovietice (1917–1934)*, 2003, 216 p.

Elena NEGRU, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească*, 2003, 204 p.

Octavian ȚĂCU, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919–1939)*, 2004, 272 p.

Ion CHIRTOAGĂ, *Târguri și cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, 2004, 276 p.

Ludmila TIHONOV, *Politica statului sovietic față de cultele din R.S.S. Moldovenească*, 2004, 172 p.

Opagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917–1918). Ediție îngrijită... de **Ion Negrei și Dinu Poștarencu**, 2004, 288 p.

Pavel MORARU, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941–1944). I. Administrație. Economie. Societate*, 2004, 288 p.

Jean NOUZILLE, *Moldova. Istoria tragică a unei regiuni europene*, 2005, 372 p.

Vladimir BEȘLEAGĂ, *Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula. 1959*, 2006, 328 p.

Ioan SCURTU, *Portrete politice*, 2006, 296 p.

Dinu POȘTARENCU, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, 2006, 304 p.

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii *Prut Internațional*.
Reproducerea integrală sau parțială a textului din această carte
este posibilă numai cu acordul scris al editurii.

Coordonator al colecției: Ion Negrei
Redactor: Lora Bucătaru
Coperta: Iulia Școbari-Grădinar
Paginare computerizată: Mihai Pascaru

© Anatol Petrencu, 2006
© Editura *Prut Internațional*, 2006

Editura *Prut Internațional*, str. George Enescu nr. 6, bl. 1, Chișinău MD 2064
Tel.: 74 93 18, 75 18 74; fax: 508 720; e-mail: prut@mtc.md

Difuzare:

Societatea de Distribuție a Cărții *Pro-Noi*
str. Alba Iulia nr. 23, bl. 1 A, Chișinău
Tel.: 51 68 17, 51 57 49; www.pronoi.md
e-mail: info@pronoi.md

Depozitul de Carte Distribuție
str. Petru Rareș nr. 17, sector 1, București
Tel.: 260 12 57, 260 28 55
e-mail: depozit@ddc.ro

Rețeaua DIVERTA
www.dol.ro

CZU 94(478)"1939/1945"
P57

Imprimat la FEP *Tipografia Centrală*
Comanda nr. 1012

ISBN 978-9975-69-049-2

Anatol PETRENCU

Născut la 22 mai 1954, în orașul Căușeni, Republica Moldova.

Studii la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova (1975-1980).

În 1986 a susținut teza de doctor în științe istorice,

în 1998 - cea de doctor habilitat în științe istorice.

Actualmente este profesor la Universitatea de Stat din Moldova, specialist în istoria secolului XX.

Autor de monografii referitoare la cel de-al Doilea Război Mondial, de cursuri universitare, manuale școlare, studii și cercetări.

Editura

PRUT INTERNAȚIONAL

ISBN 978-9975-69-049-2

9 789975 690492